

БЛАЖН
ПРЕПОД
ДОБНОМУЧЕНИК

КЛИМЕНТІЙ
ШЕПТИЦЬКИЙ

Блаженний преподобномученик
**КЛИМЕНТІЙ
(ШЕПТИЦЬКИЙ)**

ЗБІРКА ТВОРІВ

Убожество й послух — це найпевніший лік на гордість, яка дораджує чи то одиницям, чи поодиноким частинкам нашої громади — уперто держатися своїх окремих поглядів, своїх партикулярних зусиль, що розбивають єдність, бо не підчиняються спільному прововоді.

Блаж. препмч. Климентій

Постуляційний центр монастирів Студійського Уставу УГКЦ

*Серія: Історично-канонічні джерела
Студійського чернецтва в Україні. Том II*

Блаженний
преподобномученик
КЛИМЕНТІЙ
(ШЕПТИЦЬКИЙ)

ЗБІРКА ТВОРІВ

Упорядник ієрм. Юстин (Юрій Бойко)

Львів
Колесо
2014

УБК 271.4-05-29
ББК 86.377.138-6
Ш 48

Упорядник ієрм. Юстин (Юрій Бойко)

На обкладинці: фреска із зображенням блаж. препмч. Климентія (Шептицького)
роботи Данила Мовчана, Святоуспенська Унівська Лавра.

Шептицький Климентій блаженний преподобномученик

Ш 48 Збірка творів [текст] / Упоряд. Бойко Юрій ієрм. Юстин – Львів : Колесо, 2014. –
Серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні». Т. II. – 228 с.
ISBN 978-966-2527-37-7

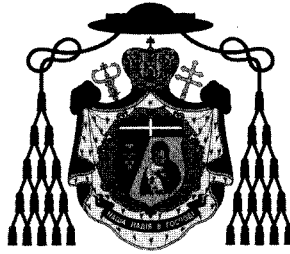
Збірка усіх творів блаженного Климентія (Шептицького), які вдалося віднайти, поділена на три тематичні частини. Першу частину становлять його послання до монахів Святоуспенської Унівської Лаври та її дочірніх монастирів. Другу частину становлять його статті, доповіді та промови. І врешті, третю частину – монастирські розпорядження та документи.

Сподіваємося, що цей том стане насамперед предметом духовного читання для богопосвячених осіб, священників та мирян, які прагнуть зростати у християнській досконалості. Багато корисної інформації знайдуть тут також історики та богослови, які цікавляться особою блаж. препмч. Климентія (Шептицького).

ББК 86.377.138-6

ISBN 978-966-2527-37-7

© Святоуспенська Унівська Лавра
Студійського Уставу, 2014

ВСТУПНЕ СЛОВО¹

Між людьми поширене переконання, що усі святі однакові. В тому є дециця правди, бо всі вони приятелі Бога, проте їхня святість проявляється в дуже різних ситуаціях. Властиво немає двох однакових святих.

Монаша спільнота Святоуспенської Унівської Лаври пропонує Шановним Читачам збірку творів преподобномученика Климентія (Шептицького), у 1920–1930-х роках Ігумена, а у 1940-х роках Архимандрита їхньої спільноти.

Згадану на початку різнорідність святих осіб дуже виразно видно у випадку братів Шептицьких, Митрополита Андрея та Архимандрита Климентія. Зокрема мати братів Шептицьких, графиня Софія, згадувала, що якщо Роман, пізніший Митрополит Андрей, був дуже лагідною та слухняною дитиною, то Казимиром, пізнішим Архимандритом Климентієм, було важко керувати. Роман відразу вибрав шлях служіння Церкві, а Казимир став членом Сейму, перед ним відкривалася можливість успішної політичної кар'єри. Але в його житті зайшла важлива зміна. Він вирішив стати монахом. Про його пізніше життя мало хто знав, бо він свідомо жив у тіні свого брата, Митрополита. Шлях життя Климентія властиво полягав у втіленні візії свого брата про Українську Помісну Східно-Католицьку Церкву. Ця життєва місія, яку він свідомо вибрав, здійснювалася у двох площинах. Як настоятель монашої спільноти Студійського Уставу, Климентій (Шептицький) прагнув виховати монахів, які були б справжніми свідками східноцерковного благочестя. Надзвичайно складне завдання. А від 1938 року він став найближчим співробітником свого великого брата — за свідоцтвом осіб, які мали нагоду приглядатись діяльності братів Шептицьких, отець Климентій був одним із дуже нечисленних, які справді розуміли, про що мріяв Митрополит

¹ Вих. № 14/041

Андрей. Отець Климентій допомагав Митрополитові здійснювати повноцінну помісність Української Греко-Католицької Церкви.

Потвердження цих біографічних відомостей про преподобномученика Архимандрита Климентія (Шептицького) Шановні Читачі знайдуть у його творах, зокрема у тих, які монахам студитам вдалося знайти. У результаті їхнього дослідження маємо шкіц портрету одного із великих святців нашої Церкви.

Висловлюємо глибоку вдячність за ці пошуки та дослідження усім причетним.

+ ЛЮБОМИР (ГУЗАР)

Архиепископ-емерит УГКЦ

Княжичі (біля Києва)

19 червня 2014 року Божого

ПЕРЕДМОВА

Цього року минає 25 літ від того часу, як Українська Греко-Католицька Церква, після довгих років переслідувань і поневірянь, яких зазнала від тоталітарного комуністичного режиму, завдяки Божому Промислові вийшла з підпілля, отримавши свободу вільно сповнювати свою місію, призначену Христом Спасителем. Знаменним було і те, що це сталося разом із національним пробудженням нашого Народу, який усвідомив свою гідність і достоїнство. Можна навіть без перебільшення сказати, що духовне пробудження дало початок також національному визволенню, яке, як виглядає, триває досі, а нашими молитвами та праведним життям ми пришвидшуємо його успішне звершення. Коли ж споглянути на усі ці процеси з перспективи часу, то можемо беззаперечно ствердити, що ані духовного, ані національного пробудження ми ніколи не зазнали б, якби не великі світочі нашої Церкви і Народу, які, навіть у часи лихоліття, були немовби тим голосом сумління, життєвими дороговказами.

Серед таких світочів нашої Церкви, які відіграли величезну роль у її становленні та розвитку у нелегкі часи першої половини ХХ століття, був блаженний Климентій (Шептицький), ігумен, а згодом архимандрит Святоуспенської Унівської Лаври — надзвичайно багатогранна постать, як і його рідний брат, Митрополит Андрей Шептицький. У своїх спогадах Ян Шептицький так висловлюється про зв'язок між двома братами: «Стрий Казьо (Климентій (Шептицький) залишився найвірнішим приятелем Митрополита аж до кінця, до того листопадового дня 1944 року, коли йдучи за труною, проводив на спочинок тіло брата львівськими вулицями»¹. Від часу свого вступу до монастиря аж до смерті Митрополита отець Климентій залишався завжди поруч. Тому ті, хто досліджують спадщину Митрополита Андрея, слушно бачать у ній слід його рідного брата.

Якщо у різних справах, які розпочав Митрополит Андрей Шептицький, діяльність о. Климентія не завжди помітна з першого погляду, то в одній з них його роль особливо виразна. Цією справою було відновлення Митро-

¹ Jan Szeptycki, *To, co pamiętam o Ojcu Klemensie (Stryju Kasiu)*, tłumaczenie Rostysław Kramar, Południowa Afryka, 1968, с. 5.

политом на теренах нашої Батьківщини Студійського Чернецтва. Спочатку Митрополит займався цим особисто, але після переходу на Львівську митрополичу катедру, зі збільшенням обов'язків, на поміч йому приходив молодший брат Казимир, який покинув успішну світську кар'єру і вирішив обрати монаший спосіб життя. Проїшовши відповідну підготовку у Бельгії у бенедиктинському монастирі у Бойроні Камениці, згодом він складає схиму, приймаючи ім'я Климент, у такий спосіб немовби пов'язуючи свою місію з тією, яку колись, на початках становлення київського християнства, сповнив св. Климент Римський, мученик і папа. Отець Климентій (Шептицький) допомагав Митрополитові Андреєві у відродженні Студійського чернецтва з 1911 року, однак ця справа набула кульмінації у 1919 році, коли монахам Студитам була передана Святоуспенська Унівська Лавра, яка до того часу служила літньою резиденцією львівських митрополитів. Саме тут, окрім духовної праці та літургійного життя, отець Климентій разом з братами монахами розвинув велику економічно-господарську діяльність, створив велику бібліотеку та іконописну школу тощо. Увесь цей розвиток частково перервала війна, а опісля арешт радянською окупаційною владою архимандрита Климентія (5 червня 1947 року). Згодом, з тюрми у Володимирі над Клязьмою прийшла вістка, що 1 травня 1951 року милостивий Господь покликав його у свої обійми.

Після себе архимандрит Климентій не залишив якоїсь матеріальної спадщини чи матеріального заповіту. Його основним заповітом стало Студійське чернецтво, яке, пройшовши через лихоліття і переслідування, знову розвивається, шукаючи нових форм свого служіння у Церкві і для Церкви. Будучи нащадками діла братів Шептицьких, ми, як монахи студити, відчуваємося зобов'язаними, щоб у теперішньому часі відкрити для сучасного покоління їхню спадщину, особливо ту, яка залишилася на папері. Звісно, багато документів було знищено відразу з приходом радянської влади та ліквідацією Унівської Лаври. До сих пір невідомою залишається доля монастирського Архіву. Якщо книги монастирської бібліотеки Студіону ще знаходимо у книгозбірнях від Санкт-Петербурга до Львова, то документів з монастирського Архіву залишилося обмаль. Потрібно не один рік кропіткої бджолиної праці, щоб бодай у загальних рисах відтворити образ братів Шептицьких, особливо блаженного Климентія (Шептицького).

Перші спроби зібрати в одну збірку усі відомі писання архимандрита Климентія (Шептицького) та опрацювати їх були зроблені ще на самих початках відновлення УГКЦ після виходу з підпілля. Реалізувати цей задум взявся ієрм. Севастіян (Дмитрух), на той час ігумен Святоуспенської Унівської Лаври. На підставі зібраного та опрацьованого матеріалу він

захистив спочатку магістерську, а згодом докторську працю у Люблінському Католицькому Університеті. Обидві праці вийшли друком у Львові у видавництві «Свічадо». Перша — у 1997 році під назвою «Духовне формування монаха студита. У світлі писань о. Климентія Шептицького», а друга — у 2002 році під назвою «Блаженний Климентій Шептицький про молитву у відроджених монастирях Студійського уставу». Обидві праці цікаві тим, що їх автор, окрім того, що намагається висвітлити поставлену перед собою тему, коротко характеризує кожний твір о. Климентія (Шептицького), який йому вдалося віднайти. Тому той, хто бажає детально заізнатися з частиною творів, які публікуємо у даному томі, може це зробити на основі згаданих праць.

У період, коли ієрм. Севастіян був ігуменом Лаври, було засновано часопис «Лавра», у якому періодично публікувалися деякі документи, наукові опрацювання та спогади про отця Климентія (Шептицького). Згодом, коли часопис «Лавра» 1999 року перестав виходити, монахині студитки розпочали працю над тим, аби зібрати усі твори о. Климентія (Шептицького) та видати їх однією збіркою. Це було здійснено у 2000–2001 роках², майже напередодні його беатифікації Папою св. Іваном Павлом II під час його візиту в Україну: у двох томах опубліковано все, що вдалося віднайти. Відтоді нових видань творів блаженного Климентія (Шептицького) не з'являлося.

У 2007 році за ініціативи ієрм. Венедикта (Алексійчука), ігумена Святоуспенської Унівської Лаври, Постуляційний Центр монастирів Студійського Уставу УГКЦ розпочав серію видань під назвою «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва». У першому томі, який був виданий у 2007 році, вийшли друком усі редакції «Типікону» Святоуспенської Унівської Лаври (окрім останньої), які показують розвиток ідеї Студійського чернецтва у концепції братів Шептицьких³. Видаючи згаданий том, ми вже тоді анонсували, що наступний буде присвячений виключно архимандритові Климентієві (Шептицькому), а саме його творам, які дійшли до наших днів.

І ось сьогодні ми дуже радо передаємо читачам другий том згаданої серії. У ньому вміщені всі твори блаженного Климентія (Шептицького), які нам вдалося віднайти. Першим джерелом пошуків був для нас мо-

² *Архимандрит Климентій (Шептицький)*. Тематичний збірник Святопокровського монастиря Студійського Уставу, випуск 6, Львів, 2000. *Архимандрит Климентій (Шептицький)*. Тематичний збірник Святопокровського монастиря Студійського Уставу, випуск 9, Львів, 2001.

³ *Типікони*. Том 1. Серія «Історично-канонічні джерела Студійського чернецтва в Україні». Постуляційний центр монастирів Студійського Уставу УГКЦ, Львів: Свічадо, 2007.

настирський часопис «Ясна Путь», який був призначений переважно для внутрішньомонастирського вжитку. Саме у ньому публікувалися конференції, які проводив архимандрит Климентій в Унівській Лаврі, а також його послання та звернення до монастирської братії. Наступним джерелом інформації послужив Центральний Державний Історичний Архів у Львові. Саме у ньому збереглося дуже багато оригінальних монастирських документів з монастирського архіву, зокрема листи, послання, а також офіційні зарядження авторства отця Климентія. Частина з них вперше опублікована в даному томі. З цієї нагоди хочеться також висловити подяку дирекції Архіву за надані матеріали. І врешті третім джерелом був сьогоднішній Архів Святоуспенської Унівської Лаври. Левову частку праці над його поповненням та упорядкуванням здійснив схм. Іринеї (Волошин), якому також висловлюємо сердечну подяку. При виданні ми дотримувалися правила зберігати мову оригіналу. Слова, які для сучасного читача могли бути незрозумілими, супроводжуються відповідним поясненням. Для того, щоб легше було зрозуміти твори блаженного Климентія (Шептицького), необхідно запізнатися з його біографією. З огляду на це, виданню передують досить детальний його життєпис, який написав ієрм. Теодор (Мартинюк), ігумен Святоуспенської Унівської Лаври.

Зібрання творів блаженного Климентія (Шептицького), яке передаємо читачеві, поділено на три тематичні частини. Першу частину становлять його «Послання до монахів» Святоуспенської Унівської Лаври та її дочірніх монастирів. З такими Посланнями чи просто Словами повчання архимандрит звертався до монахів досить часто. На жаль, до нас дійшла тільки їх мала частина. Вони стосувалися різних аспектів монашого спільнотного життя. Блаженний Климентій намагався повчаннями, пересторогами і пропозиціями направити дорогу кожного монаха так, щоб той міг досягнути основну ціль монашого покликання — життя вічне з Богом. Особливої увагу серед «Послань до монахів» заслуговує так зване «Посліднє слово», яке було написане ним 13 червня 1940 року. Передчуваючи великі зміни, які несла з собою Друга світова війна, а також свій можливий арешт, архимандрит Климентій представляє монахам своєрідний план, як вони повинні діяти у нових обставинах. «Посліднє слово» можна сміливо вважати його заповітом. Воно було настільки пророче та змістовне, що зберігає свою актуальність донині.

Другу частину зібрання творів архимандрита Климентія становлять його статті, доповіді та промови. Дякувати Богу, до наших днів дійшло декілька його творів, які свого часу були опубліковані у таких відомих

часописах як «Нива»⁴ та «Богословія»⁵. Проте є серед статей о. Климентія і така, яка не була опублікована, і в даному виданні подається вперше. Нею є його опрацювання «О Тріоди». Як відомо, архимандрит входив до складу Літургійної комісії Львівської Архиепархії, завданням якої була ревізія літургійних книг УГКЦ. Кожний з членів комісії кожного разу в часі зібрання представляв усьому складу опрацьовану ним тему. Зі статті «О Тріоди» випливає, що о. Климентій займався ревізією саме цієї літургійної книги. Дане опрацювання не є повним, тому його можна вважати швидше пропозиціями щодо того, як повинен виглядати склад та зміст Тріоди. Проте для нас воно має особливу цінність через те, що його автором був саме блаженний Климентій (Шептицький).

І врешті, третю частину тому становлять монастирські розпорядження та документи. Майже всі вони стосуються організації монастирського щоденного життя львівської обителі св. священномученика Йосафата, яка знаходилася відразу біля Собору св. Юрія по вул. Петра Скарги, 2а (сьогодні це вул. Євгена Озаркевича). Тут проживали переважно ті монахи студити, які здобували богословську освіту у Львівській Духовній Семінарії або Львівській Богословській Академії. Саме через це ця інституція серед монахів набула іншої, більш популярної назви — «Студіон». Саме тут розміщувалася славна монастирська бібліотека Студитів, про яку ми вже згадували і яку поповнював новими книгами сам митрополит Андрей. Її цінність була не тільки у чисельності книжкових примірників, але передовсім у тому, що тут можна було знайти досить рідкісні стародруки та рукописи. Архимандрит Климентій дуже дбав про належний стан бібліотеки, а тому своїми розпорядженнями намагався належним чином її утримувати та порядкувати⁶. Окрім розпоряджень щодо провадження бібліотеки, у третій частині видання можна знайти розпорядження, як повинен виглядати розпорядок дня монаха студита, який здобуває освіту. Блаженний Климентій, який сам пройшов цей шлях і прекрасно розумів усі його труднощі, намагався

⁴ «Нива» — львівський часопис українських греко-католицьких священників, виходив у 1904–1939 роках (крім 1915 і 1919).

⁵ Журнал «Богословія» був заснований 1926 року Українським Богословським Науковим Товариством, яке постало у 1923 році при Львівській Духовній Семінарії і ставило перед собою завдання розвивати українську богословську науку шляхом викладів, конференцій, видання праць.

⁶ Більше інформації на цю тему можна знайти у статті: Кривенко М.О., *Книгозбірня «Студіону» (1909–1940) у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка: видання XIX — першої половини XX ст. // Рукописна та книжкова спадщина України.* — Київ, 2009. — Вип. 13. — сс. 156–172.

так побудувати розпорядок дня монаха студента, щоб у ньому гармонійно поєднувалася молитва з наукою.

Передаючи цей том читачеві, сподіваємося, що він стане насамперед предметом дослідження у наукових роботах, а для тих, хто цікавиться особою блаженного Климентія (Шептицького), ще одним кроком до його пізнання. Сподіваємося, що з Божою допомогою з'являтимуться щораз нові документальні факти про о. Климентія (Шептицького), які неодмінно стануть частиною наших публікацій.

Іерм. Юстин (Юрій Бойко)

*Керівник Постуляційного Центру
монастирів Студійського Уставу УГКЦ*

Львів, 23 червня 2014 р.Б.

ЖИТТЯ, МУЧЕНИЧА СМЕРТЬ І СЛАВА МУЧЕНИЦТВА БЛАЖЕННОГО ПРЕПОДОБНОМУЧЕНИКА КЛИМЕНТІЯ (ШЕПТИЦЬКОГО)¹

ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ВСТУПУ В МОНАСТІР (1869–1911)²

Блаженний Климентій (Казимир Шептицький) народився 17 листопада 1869 року в с. Прилбичі, Яворівського повіту на Львівщині у родині графа Івана (Яна) Канти та Софії з Фредрів Шептицьких. Хрещення новонародженому Казимирові уділив о. Мартин Узарський в костелі у с. Брухналь. Початкову освіту дитина одержала вдома, від найманих вчителів під наглядом матері. Катихизму й молитов його вчила сама мати. Вперше до таїнства покаяння Казимир приступив 9 квітня 1881 року, а наступного дня отримав Святе Причастя.

Гімназійну освіту (1882–1887) Шептицький одержав у гімназії св. Анни в Кракові. Іспит зрілості склав з відзнакою. У 1887–1888 роках він вивчав право у Краківському університеті.

¹ Це дослідження було приготоване ієрм. Теодором (Тарасом Мартинюком) у 1999-2001 рр. в рамках беатифікаційного процесу новомучеників УГКЦ і вперше опубліковано англійською мовою у CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, *Leopolitana Ucrainorum et aliarum Beatificationis seu Declarationis Martyrii Servorum Dei Nicolai Charnetskyj Episcopi e Congregatione Ss.mi Redemptoris et XXV sociorum in odium Fidei, uti fertur, interfectorum. Positio super martyrio*, vol. II [Romae 2001], с. 920–935. Нинішній текст доповнений новими джерелами і матеріалами.

² Опрацьовано на підставі таких джерел і матеріалів: *Wspomnienia o metropolicie Andrzeju Romanie Szeptyckim spisane dla dzieci i wnuków mej ukochanej siostry Jadwigi Szeptyckiej, Siostra Maria Krysta od Najświętszego Sakramentu Zgrom. SS. Niepokalanego Poczęcia NMP*, *Harvard Ukrainian Studies*, vol. XV, n. 1/2, 1991, сс. 108–171; Я. К. Шептицький, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, Львів 1996; *ТемЗбір*, під заголовком: *Архимандрит Климентій (Шептицький)*, Вип. 9 [Львів 2001].

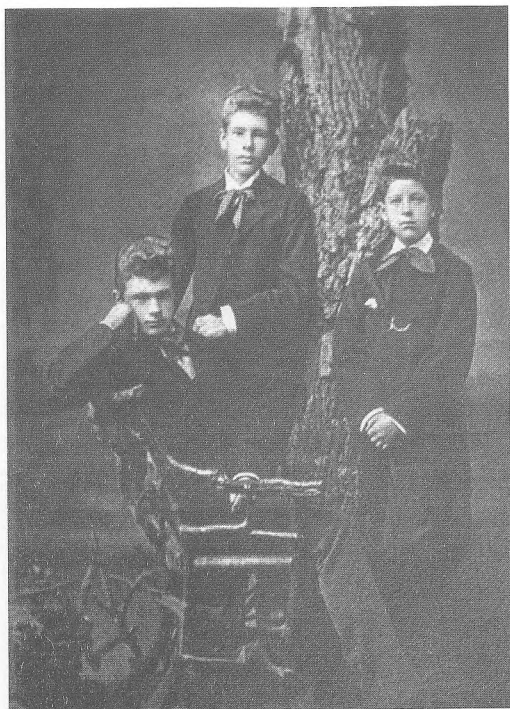

Родина Шептицьких (сидять: Леон, Софія (мама), Роман (Андрей), Іван (батько), Олександр; стоять: Станіслав, Казимир (Климентій)). Краків, 1887 рік

У 1888–1890 роках продовжував студії права по одному році в Мюнхені і Парижі. Студії закінчив 1892 р. у Краківському університеті з академічним ступенем доктора.

Казимир активно допомагав батькові у зарядженні родинними посілками, які знаходилися в трьох різних державах. Багато часу присвячував для хворої матері, з якою часто їздив на лікування до Італії, аж до її смерті у 1904 році. З тих років збереглося багате листування між мамою і сином, в якому відображається внутрішня боротьба Казимира за своє покликання, щоб піти шляхом назначеним Богом.

1900 року він був вибраний депутатом до віденського парламенту і кандидатом до Державної Ради, повноправним членом якої став після виборів у 1901 році. З тих часів походять його виступи на тему різних громадсько-політичних справ. Незважаючи на такі важливі політичні зобов'язання, він не переставав піклуватися матір'ю та допомагати батькові. Зі сторони Казимира це дуже виразний крок, щоб батькові надолужити за «втрату» Романа (тобто митрополита Андрея), який став монахом. Крім того він допомагав митрополитові у різних господарсько-організаційних справах.

Казимир (посередині) під час навчання у гімназії св. Анни в Кракові

1907 року Казимир добровільно відмовився від політичної кар'єри і зайнявся виключно господарюванням родинних дібр та свого в фільварку в Дев'ятниках, який у 1903 році йому передав батько, де для місцевого населення він збудував церкву.

ЖИТТЯ В МОНАСТІРІ (1911–1947)³

Попри те, що перед Казимиром відкривалася і вже здійснювалася успішна світська кар'єра, він шукав глибокого духовного життя, якого не знаходив у світі. Коли Леон, рідний брат Казимира Шептицького, зі своєю родиною був готовий перебрати головну посілість родини в Прилбичах та зайнятися стареньким батьком, у 1911 року Казимир передав їй свій фільварок своєму племінникові Янові, а сам почав здійснювати своє покликання до монашества. Його покликання було вже дозріло раніше, але він відкладав вступ до монастиря, щоб повторно не завдавати батькові болю, якого той зазнав при вступі до Чину св. Василя Великого найстаршого сина, Романа (майбутнього Митрополита Андрея).

³ Опрацьовано на підставі таких матеріалів: Я. К. Шептицький, *Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких*, Львів 1996; Н. Пікулик, Л. Сенік, *Климентій Шептицький — Слуга Божий*, Львів 1997; *ТемЗбір*, під заголовком: *Архимандрит Климентій Шептицький*, Випуск 6, [без дати]; *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії*, кн. 1, Документи і матеріали, 1899–1917 рр., за редакцією Ю. Аввакумова та ін., Львів 2004; К. Левін, *Мандрівка крізь ілюзії*, пер. з англ. Я. Карп'юк та Л. Лисенко; наук. ред. Ж. Ковба та Г. Теодорович, Львів 2007; *Митрополит Андрей Шептицький та Пласт*, упор. О. Гайова та ін., Львів 2012, с. 157; В. Чернописька, *Релігійна та громадська діяльність Климентія Шептицького (1869–1951 рр.)*, неопублікована дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук [Тернопіль 2013].

Казимир у день вступу до монастиря Студійського Уставу

Зі свідчень його родичів, а головню його матері, довідемося, що покликання Казимира переходило різні фази і кризи. До свого чернечого покликання він ставився дуже серйозно і остаточно його бажання «*поставити себе цілковито до диспозиції Господа*» (це його власні слова, записані в листі до Павла Сапіги з дня 12 грудня 1911 року) перемогло. За порадою свого брата, Митрополита Андрея, він виїхав до Німеччини до монастиря бенедиктинців у Бойроні (Beuron), щоб там ознайомитися із чернечим життям.

Після однорічного перебування в Бойроні Казимир таки вирішив піти за прикладом свого старшого брата, Андрея (Шептицького), і повернутися до Церкви своїх предків. 1912 року він розпочав новіціят в монастирі студійського уставу св. Йосифа в Камениці (Боснія). Там у 1913 році прийняв перший монаший постриг рясофорату з новим іменем Климентій. В тому ж році розпочав богословські студії в Інсбруку. 28 серпня 1915 року монах Климентій був рукоположений на ієромонаха єпископом Діонізієм Няряді з Крижевець. 1917 року прийняв малу схиму.

Закінчивши богословські студії у 1918 році, ієромонах Климентій був призначений настоятелем першої студійської Лаври преп. Антонія Печерського у Скнилові біля Львова, яку було зруйновано у 1918–1919 роках, під час українсько-польської війни. 1919 року митрополит Андрей переніс уцілілих монахів студійського уставу до Унівського монастиря, який 1818 року став літньою резиденцією галицьких митрополитів. Невдовзі Унівський монастир швидко почав наповнюватися монахами. Отець Климентій займався перебудовою монастиря і пристосуванням його до монастирських потреб, але головним його завданням у міжвоєнний час було продовжувати розпочату митрополитом Андреем на початку цього століття працю над відродженням традиційного чернецтва в Українській Греко-Католицькій Церкві за правилами Святих Отців та вихованням нового покоління чернецтва. Щоб вести ченців в дусі здорової моральної дисципліни, яку він дуже цінив, отець Климентій писав для них різні повчання та розпорядження,

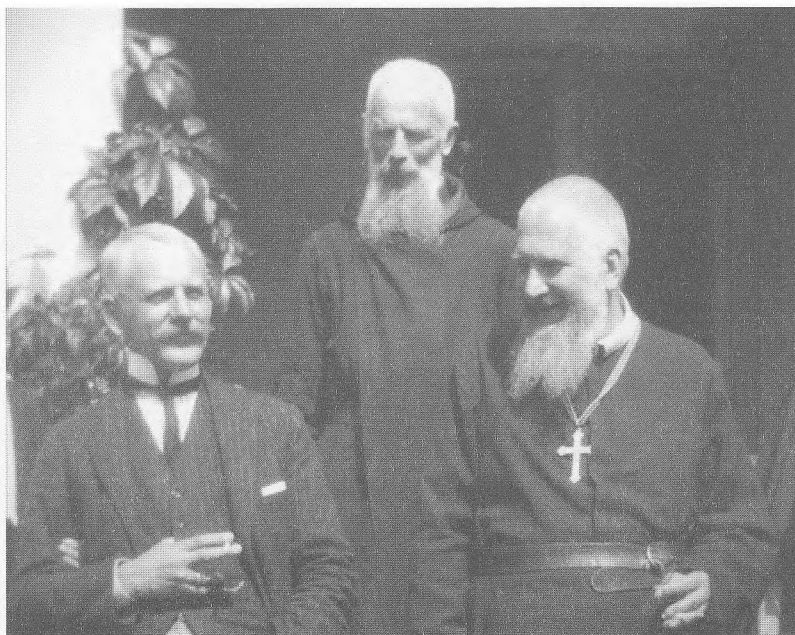
Ігумен Климентій (Шептицький) (6-й у 1-му ряді)
з монашою братією в Уневі, початок 30-их років ХХ ст.

які друкували в журналі *Ясна Путь* (1935–1939), призначеному для внутрішнього вжитку монахів студійського уставу.

1925 року митрополит Андрей канонічно відновив статус Унівського монастиря як лаври на чолі з ігуменом Климентієм (Шептицьким). У 1936–1937 роках ігумен Климентій за дорученням Конгрегації у справах Східної Церкви (тепер — Конгрегація у справах Східних Церков) разом зі своїм братом митрополитом Андреем випрацював *Типікон* для монахів студійського уставу, який навесні 1937 року привіз до Риму і за благословенням папи Пія XI передав на затвердження Конгрегації, проте воєнні лихоліття і переслідування нашої Церкви перешкодили цьому процесові.

Багато часу ігумен Климентій перебував у Львові, бо піклувався хворим митрополитом та допомагав йому в широкій архипастирській праці. Отець Климентій втішався великою пошаною серед духовенства, однак він ніколи не виступав самостійно, тримався в тіні митрополита і дискретно йому служив. 1939 року він ще раз побував у Римі, щоб від імені львівського митрополита привітати нового папу Пія XII. В часі між двома світовими війнами ігумен Климентій брав активну участь у церковному житті, ви-

Климентій (Шептицький) (посередні) з братами:
Леоном та митрополитом Андреем

ступав з рефератами на церковні теми, дбав про розвиток і збереження українського сакрального мистецтва. Разом із митрополитом Андреем він підтримував розвиток Українського Пласту.

17 лютого 1939 року митрополит Андрей заснував Український Католицький Інститут Церковного З'єдинення ім. Митрополита Рутського, який очолив ігумен Климентій. Того ж 1939 року митрополит Андрей призначив Унівського ігумена екзархом Греко-Католицької Церкви у Росії. Однак реальне здійснення цього служіння було неможливим, бо невдовзі розпочалася Друга світова війна. Під час німецької окупації завдяки героїчній відвазі братів Шептицьких було врятовано понад сто єврейських дітей.

1939 року, відразу після вторгнення на західноукраїнські землі, радянські окупанти розстріляли в батьківському домі в Прилбичах брата Леона з його дружиною. Це було великою трагедією для родини Шептицьких. Ігумен Климентій першим приїхав до Прилбич, щоб підтримати родину.

1944 року митрополит Йосиф Сліпий іменував ігумена Климентія архимандритом монахів студійського уставу. В листопаді цього ж року для переговорів з радянською владою про функціонування Греко-Католицької Церкви у Радянському Союзі він вислав до Москви делегацію, яку очолив архимандрит Климентій.

Митрополит Андрей та ігумен Климентій (Шептицькі)
з братами Унівської Лаври

Після арешту греко-католицьких єпископів 1945 року архимандрит Климентій став фактичним провідником духовенства, яке противилося насильному навертанню на московське православ'я. Він продовжував традиційні зустрічі духовенства по четвергах, на яких заохочував священиків не піддаватися приманам та погрозам. Він провів також зустріч з настоятелями чернечих чинів, під час якої було постановлено рішуче протиставитися задумам влади. Отець Климентій шукав різних способів, щоб передавати вістки про трагічний стан Церкви до Ватикану. Його листи, написані до секретаря Конгрегації у справах Східної Церкви кардинала Ежена Тіссерана та отця Кирила Королевського, МГБ перехопило. Вони стали *corpus delicti* під час слідства щодо нього.

ІІІ. УВ'ЯЗНЕННЯ ОТЦЯ КЛИМЕНТІЯ І ЙОГО ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ (1947–1951)⁴

Коли радянські війська вперше вступили на територію Західної України у 1939 році, стало зрозуміло, що невдовзі розпочнеться відкрита боротьба з Церквою. Ігумен Климентій це усвідомлював і був готовий до випробування. В червні 1940 року він написав послання «Посліднє слово», в якому приготував монахів до майбутнього переслідування. Перед своїм ув'язненням отець Климентій розумів, що його чекає така сама доля, як і всіх єпископів Греко-Католицької Церкви. Однак він не втікав від переслідувань, а готувався їх прийняти. У травні 1945 року він писав до свого брата Станіслава: «Тепер настали для нас тяжкі часи. Вєсь греко-католицький єпископат ув'язнено ще місяць тому — тиск, аби переходити на православ'я. Богу дякувати, духовенство у своїй моральній цілості стоїть за віру міцно — і не сходить на бездоріжжя, незважаючи на в'язниці, погрози і т.д. Тяжкі часи настали — але Бог добрий і не полишить нас у біді. Я все ще живу коло «Юра», в моєму давньому покою, але не знаю, як довго це триватиме й що принесе мені завтрашній день»⁵. У листопаді 1945 року отцеві Климентію було наказано вибратися зі Львова і перенестися до Уне-

⁴ Використані джерела: Личное дело заключенного №751 «Шептицкий Климентий Иванович» (арх. №3103), що зберігається у архіві «Информационного Центра УВД во Владимирской области» (АИЦ УВД ВО, ф. 10, оп. 4, спр. 3103); Кримінальна справа Шептицького Климентія Івановича (арх. №74978 фп), що зберігається у Галузевому Державному Архіві Служби Безпеки України (ГДАСБУ, ф. 6, спр. 74978фп, т. 1–2); ТемЗбір. під заголовком: Архимандрит Климентій (Шептицький), Вип. 6, [Львів, без дати] і Вип. 9, [Львів, 2001]. Опрацювання: Л. Гузар, «Він творив подвиг в ім'я Боже і народу». Розповідь про Слугу Божого Климентія Шептицького і процес беатифікації, «За вільну Україну», 27.01.1995 р.; Л. Киричук, Високого чину чернець з великою білою бородою, «Мета» №10, 10.05.1995 р.; Я. К. Шептицький, Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких, Львів 1996; Н. Пікулик, Л. Сенік, Климентій Шептицький — Слуга Божий, Львів 1997; А. Василяускене, Слуга Божий Архиепископ Мечислав Рейніс и блаженный Климентий Шептицкий: мученики владимирского централа, в Історія релігій в Україні: науковий щорічник, книга І, упор. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич, Львів 2011, сс. 559–579; В. Вятрович, Історія з грифом «Секретно», Львів-Київ 2012, сс. 129–137; В. Чорнописька, Релігійна та громадська діяльність Климентія Шептицького (1869–1951 рр.), Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук [Тернопіль 2013].

⁵ Див. Я. К. Шептицький, Отець Климентій..., с. 92.

ва. Навесні 1946 року він був змушений остаточно покинути Митрополичі Палати у Львові і переїхати до Унівської Лаври.

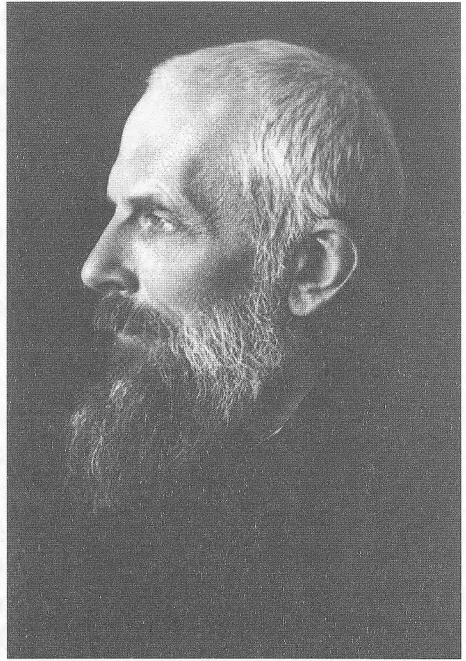
Вже 30 травня 1947 року Управлінням МГБ у Львівській області була приготована постанова про арешт Унівського архимандрита. Свою особисту хресну дорогу він розпочав 5 червня 1947 року, коли його арештували в Унівській Лаврі. Співробітники МГБ провели обшук у келії. Було конфісковано близько 60 кг документів і духовної літератури. Коли отця вивозили з Унева, до гостинця збіглися унівчани, щоби хоч поглядом попрощатися з ним.

Поневіряння розпочалися у внутрішній в'язниці УМГБ м. Львова. Його звинувачували в антирадянській діяльності. «Зрадою Батьківщини» вважали розповсюдження буклету «Пам'ятка з Унева» (1937), в якій, між іншим, говорилося, що більшовики намагаються знищити Церкву та пам'ять про Бога в народі. Архимандрита Климентія звинувачували у співпраці з Ватиканом, а приводом послужило перехоплення його листів до Рима про переслідування Греко-Католицької Церкви в Україні. 6 і 7 червня у Львові відбулися два допити, на яких архимандритові висунули звинувачення за ст. 54–1а і 54–11 УК УССР — «Антирадянська діяльність». На запитання слідчого, чи арештований погоджується із звинуваченнями, отець Климентій відповів: *«З висуненими звинуваченнями я не погоджуюся. Я — монах, жодної політичної діяльності я не провадив»*⁶.

Згідно з розпорядженням заступника міністра Держбезпеки УРСР Єсипенка за №3/4/1571 від 26 червня 1947 року, одразу 27 червня 1947 року у Львові було прийнято постанову про переведення архимандрита до Києва у внутрішню в'язницю МГБ УССР. Її було затверджено заступником начальника Управління МГБ ЛО 29 червня 1947 року. До Києва архимандрита Климентія етапували 4 липня. Саме тут найбільше знущалися над 78-літнім старцем. Про це свідчать виклики на допити, які зберігаються в особистій справі отця Климентія за №3103 в архіві Інформаційного Центру УВД Володимирської області (Росія). «Виклик» — це маленький клаптик паперу, на якому вказане прізвище в'язня, дата і час допиту та прізвище слідчого. Для ілюстрації нелюдського ставлення до старця вистачить з 45 таких «папірців» вибрати для прикладу чотири: 29 серпня 1947 року допит відбувався від 23.00 до 2.30, 2 вересня — від 23.00 до 2.00, 12 вересня — від 22.40 до 1.15, 16 вересня — від 22.10 до 0.35. З метою психічного виснаження в'язнів допити відбувалися вночі. Чого домагалися посіпаки від сивоголового старця? «Обвинительное заключение» на 6 аркушах 20 січня 1948 року склав слідчий, який провадив справу архимандрита Климентія, а 21 січня затвердив

⁶ ГДАСБУ, ф. 6, спр. 74978 ФП, т. 1, арк. 23.

генерал-майор Єсипенко, заступник міністра ГБ УРСР з таким висновком: передати справу на розгляд «Особого Совещання» з пропозицією ув'язнити архимандрита Климентія на 8 років. Довго чекати нетреба було. У вирокі «Особого Совещання при Министре Государственной Безопасности Союза ССР» від 28 лютого 1948 року записано, що «осужден за активную антисоветскую деятельность и укрывательство контрреволюционных банд украинских националистов ст. 54–1а и 54–11 УК УССР на 8 лет тюремного заключения»⁷.

Ігумен Климентій, 1930-ті рр.

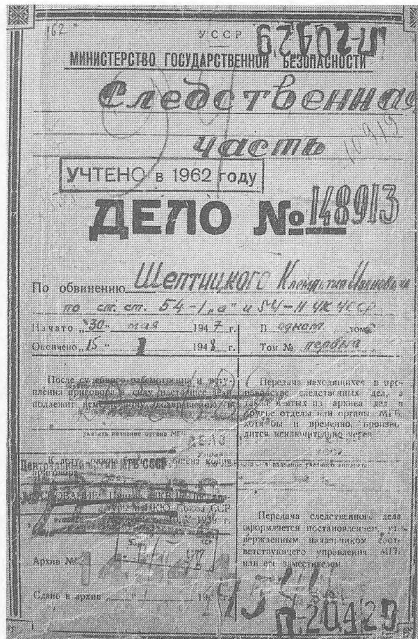
Співв'язні архимандрита по Київській в'язниці розповідають: «Отець Климентій, не дивлячись на похилий вік (79 літ), тримався добре, не хворів, ніколи не вимагав полегшення режиму, не просив ліків. Під час прогулянки в закритому дворіку в'язниці, що тривала близько 30 хвилин, о. Климентій крокував разом з нами, «гуськом», один за одним в коло, як вповні здорова людина [...] Я (Р. Новосад — прим. авт.) запитував о. Климентія, чи не важко йому переносити тягар режиму, на що о. Климентій відповідав: єдине, що його турбує, це те, що нема можливості служити як належить Богові й людям, яких він залишив і в монастирі, і в селі...»⁸.

Різними способами МГБ намагалося зламати непохитну віру отця Климентія. «Невже ж нема можливості звільнитися отцеві з в'язниці?» — запитував я (Р. Новосад — прим. авт.). Відповідь архимандрита була: «Така можливість є. Але я не погоджуюся на їх умовини. Слідчий пропонував мені перейти на православ'я, і тоді мене переведуть в монастир. Я відповів: «Де мені на старості літ міняти свою віру, хай вже буде воля Божа». Така була відповідь на спокусу слідчого»⁹.

⁷ ГДАСБУ, ф. 6, спр. 74978 ФП, т. 1, арк. 348.

⁸ Р. Новосад, Зустріч і спільне перебування з архимандритом Климентієм Шептицьким в камері внутрішньої тюрми МГБ у Києві в 1948 р., ТемЗбір., Вип. 9, с. 77.

⁹ Там само.

Титульна сторінка кримінальної справи на архимандрита Климентія (Шептицького) (з архіву СБУ)

Навіть у в'язниці Унівський архимандрит провадив аскетично-молитовне життя: одразу після вставання молився, постив, під час Великого посту не їв м'яса. Р. Новосад згадує, що одного дня «отець Климентій об'явив т. зв. говіння [...] Протягом дня отець молився, декілька разів: ранком, перед їдою, після їди, перед сном, а в часі говіння повністю відключився від усього, що діялося в камері, і про сив не затівати звичайних дискусій на громадсько-політичні теми, просив усіх молитися [...] По неділях отець подумки прочитував літургію [...] В умовах суворого режиму відправляти Службу Божу було неможливо, бо наглядач, якби почув спів чи голосну розмову, зразу заборонив би. Це добре розумів отець і молився пошепки або, в неділю, — упівголоса разом з нами [...]»¹⁰.

Колишній в'язень радянських тюрем Іван Кривуцький так описує першу зустріч з отцем Климентієм у Київській в'язниці: «Висого зросту, 180–185 см, худорлявий, з довгою білою бородою, трохи сутулий, з палицею. Рухи повільні, спокійний, обличчя і очі привітні. Мені нагадав святого Миколая [...] Зайняв вільне ліжко — перше праворуч від дверей. Сів на краєчок, склав руки на палицю, підборідок — на руки і задумався [...] Ми не чекали такого «злочинця» в нашій камері. На кілька хвилин запанувала мовчанка. Відчувалося, що він утомлений і розстроєний [...] Щодня вранці і перед сном о. Климентій підходив до вікна на відстані більше одного метра (ближче не дозволялося), опершись руками на палицю, схиляв голову і пошепки молився»¹¹. У в'язниці архимандрит щедро ділився скромними пакунками, які приходили від сестер-монахинь. Одного разу на Великдень він отримав три освячені яблука і по половині роздав усім співмешканцям по камері. З великим трепетом усі спожили освячений подарунок — так святкували Великдень.

¹⁰ Там само, с. 77.

¹¹ І. Кривуцький, *Зустріч з отцем архимандритом Климентієм Шептицьким (із спогадів)*, ТемЗбір., Вип. 9, с. 73–74.

Усі труднощі в'язничного життя: нічні допити, шантаж, залякування, переведення з одного місця на інше — Старець переносив як справжній Христовий воїн. В'язні, які були разом з ним у камері, однозгідно стверджують, що архимандрит Климентій ніколи погано не висловлювався про слідчих, які його вимучували.

Після оголошення в березні вироку архимандрита відправили до Москви. 15 березня згідно з наказом №20/1/4248 за підписом полковника Волхонського, начальника 1-го відділу тюремного управління МВД ССРСР у Москві, о. Климентія вирішили відправити у Володимирський централ. 10 квітня 1948 року він прибув до Володимирської тюрми. По дорозі в нього вкрали всі речі.

Історія «Владімірки» сягає своїм корінням XVIII ст. Так звані «рабочие дома» були збудовані у Володимирі 1783 року за наказом імператриці Катерини II. За часів Миколи I та Олександра II сюди висилали різного роду злочинців, що були невідомі «царю-батюшці». У 1906 році тут створено «временную каторжную тюрьму», яка стала безпосередньою «родоначальницею» для Володимирського централу. Від цього часу у Володимирі відбували покарання політичні в'язні. Серед перших був майбутній радянський воєначальник Михайло Фрунзе. У 1944 році господарем в'язниці став сумнозвісний «Народный Комиссариат Внутренних Дел» (НКВД), у 1946 році — УМВД, а в 1949 році — МГБ. Кінець усіх цих перетворень настав у 1953 році, коли в'язниця перейшла у володіння МВД. В'язні мали особисті номери і навіть працівники тюрми не знали їх прізвищ¹².

Варвара Іванівна Ларіна — колишня працівниця централу — згадує і нашого мученика. *«Сидел он, — розповідає пенсіонерка, — в тридцать четвертой камере на 2-ом корпусе. Был он очень высокий, с бородой. Когда мы приносили еду, он всегда улыбался. И часто смотрел в окно»*¹³. Здається, що усмішка була єдиним знаряддям для отця Климентія, щоб проповідувати Євангеліє, і то знаряддям найкращим на той час. Дивлячись у вічі смерті, він ще мав силу усміхатися! Може, ота усмішка і молитва лякали МГБістів, бо задумалося їм 81-літнього в'язня відправити аж до міста Верхньо-Уральська Челябінської області у Верхньо-Уральську в'язницю. Такий наказ вийшов з-під пера відділу «А» МГБ ССРСР 25 лютого 1950 року. Невідомо, чи цей наказ було виконано, чи архимандрит залишився у Володимирі безвиїздно. Певним є те, що він закінчив свій життєвий шлях 1 травня

¹² Див. «Владимирский централ». История строительства, знаменитые узники, день сегодняшний. Владимир 1997.

¹³ Аудіозапис спогадів В. І. Ларіної, м. Володимир, 23.09.2000.

1951 року у Володимирському централі. Але чи від весни 1950 року до весни 1951 року архимандрит перебував лише у Володимирі — невідомо. Василь Конашевич у своєму свідченні 1982 року згадує, що, перебуваючи у Верхньо-Уральській тюрмі, він довідався від в'язнів, що там перебував архимандрит Климентій. Він зробив такий висновок на основі опису його постаті: *«Високий, чернець, з великою білою бородою»*. Він також стверджує, що зустрічався з отцем Климентієм в таборі в Аяксі у Мордовії. Проте ця інформація вимагає перевірки. З документів особистої справи отця Климентія у Володимирському централі не випливає, що він був відправлений до Верхньо-Уральська.

З архівних документів та свідчення полковника Безсонова, записаного о. В. Длуським у Берліні 1955 року, можна довідатися про певні факти з володимирського періоду життя архимандрита Климентія. Більшу частину свого перебування у в'язниці отець провів у медичному корпусі. На стан його здоров'я дуже вплинуло перебування у радянських тюрмах, виснажливий процес досудового слідства. Ще у 1948 році перед виїздом до Володимира у довідці з особистої справи №606 в'язня Климентія (Шептицького) в графі про стан здоров'я записано: «Здоров». Але вже у Володимирі лікарі записали: *«декомпенсированный миокардит»*. Лікарі прописали йому їсти білий хліб і пити молоко!

Отець Климентій мав поважні труднощі при написанні різних заяв до начальника в'язниці (він не знав російської мови). Часто було так, що прохань о. Климентія начальник не розумів і вони залишалися без відповіді. В одній заяві знаходимо прохання, щоб побачитися з монахом, який мав привезти продукти. На заяві стоїть резолюція: «Отказать». Не знаємо, чи хтось у Володимирській в'язниці відвідував архимандрита. На жаль, свідки вже померли, а ті, які живуть у Володимирі, дуже мало пам'ятають про в'язнів, що були під номерами. Який номер мав о. Климентій, не відомо. Номер його особистої справи був 751.

1 травня 1951 року о 21.30 у Володимирській в'язниці добігло кінця земне життя блаженного ісповідника і мученика за віру Христову. Причиною смерті архимандрита, як подає довідка про смерть, була *«нарастающая слабость сердечной деятельности на почве общего атеросклероза, декомпенсированного порока сердца, гипертонии и старческой дряхлости»*. Незалежно від того, що було причиною смерті, певним є одне: архимандрит Климентій до смерті був вірний своїм християнським і монашим ідеалам. Попри всі погрози чи обіцянки, він не зрадив своєї Церкви, віри і народу. Він дуже мужньо тримався на допитах і героїчно витримував в'язничні тягарі аж до смерті. До останніх хвилин свого життя залишався

вірний своїм монашим обітам. Без сумніву, отець Климентій був добре підготовлений до мучеництва своїм аскетичним життям у монастирі: спав сидячи, разом зі всіма братами чергував на кухні, носив дуже убогий і простий одяг, незважаючи на те, що походив з графської родини, у келії мав тільки залізне ліжко, шафу, столик і клячник, на якому молився перед Розп'яттям. Ян Казимир Шептицький пише, що найкращим виразом особи цього Старця є його молитовна постава: під час молитви він був цілковито відданий розмові з Богом — це було повне покори молитовне стояння. Тому й у в'язницях він переносив з ангельською терпеливістю насмішки і наругу над своїм духовним саном та з радістю виконував найбільш принизливі роботи, утверджуючись у вірі в Бога.

Поховання відбулося 3 травня о 3 годині вночі. Про процедуру захоронення в'язнів розповіла В. Ларіна. Вночі, щоб ніхто не бачив, померлого роздягали, обгортали в простирадло, брали на ноші й виносили за браму в'язниці на міське кладовище, яке знаходилося поруч з в'язницею. В'язнів хоронили одразу під стіною. Без будь-яких докорів сумління, тіло просто кидали в задалегідь приготовану яму і засипали землею, не залишаючи жодних позначок. Ларіна стверджує, що до ями вкидали пляшечку з запискою, на якій вказувалося прізвище, дата народження і смерті померлого. Хоча і це є непевним.

Володимирське кладовище. Шелестять від вітру кленові листочки. Поруч, в кількох метрах, в'язниця — Володимирський централ. До її стіни притулилися безіменні могили. В кінці 50-их — на початку 60-их років на могилах в'язнів зроблено чергові захоронення. Десь отут лежать мощі блаженного преподобномученика Климентія. Мабуть, віднайти їх не вдасться...

29 травня 1991 року прокуратурою Львівської області було прийнято постанову про реабілітацію архимандрита Климентія. 30 травня цю постанову затвердив заступник прокурора Львівської області. Арешт і ув'язнення на 8 років визнано незаконними і безпідставними. Архимандрита визнано невинним. Він терпів поневіряння у Львові, Києві, Москві, Володимирі тільки тому, що не зрадив своєї віри, залишився вірним сином Греко-Католицької Церкви та українського народу, не погодився на будь-які компроміси з безбожною владою.

Опії святості архимандрит удостоївся ще за свого життя, особливо за геройську поставу, коли, наражаючи своє життя на небезпеку, переховував євреїв від нацистів.

Неординарність особи архимандрита Климентія зауважували його співв'язні: *«Спостерігаючи щоденно поведінку архимандрита, його справжню посвяту Богові, незаперечну відданість вірі своїх предків, любов до свого*

знедоленого народу, я вже тоді міркував собі, що такі люди повинні бути зачислені в список тих багатьох мучеників, великомучеників, святих, якими заповнений наш церковний календар. Вже тоді я розумів, що мав щастя спілкуватися зі святою людиною»¹⁴.

Після виходу Церкви з підпілля особою архимандрита Климентія зацікавилось широке коло людей, які вивчають його життя і діяльність. Ще в 60-ті роки Апостольський Престіл дозволив називати архимандрита Климентія «Слугою Божим». У пам'яті людей, які його знали, він залишився зразковим ченцем і аскетом, добрим пастирем і відданим справі єдності Церков.

21 червня 2001 року Іван Павло II проголосив архимандрита Климентія блаженним мучеником. Восени 2001 року група монахів на чолі з ігуменом Венедиктом (Алексійчуком) встановили на Володимирському кладовищі символічну могилу, привізши з Унівської Лаври кам'яний хрест, виготовлений із червоного теребовлянського каменю. Ця могила влаштована неподалік стіни Володимирського централу, на місці, де, за свідченнями колишніх працівників в'язниці, хоронили в'язнів у 50-их роках. Нині вона стала місцем паломництва для вірних як з України, так і Росії.

Блаженний преподобномучениче Климентіє, моли Бога за нас!

Іерм. Теодор (Тарас Мартинюк)

Ігумен Святоуспенської Унівської Лаври

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АИЦ УВД ВО — Архив Информационного Центра Управления Внутренних Дел Владимирской области (Росія)

ГДАСБУ — Галузевий Державний Архів Служби Безпеки України

ТемЗбір. — Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу

¹⁴ Р. Новосад, *Зустріч і спільне перебування...*, с. 79.

ПОСЛАННЯ ДО МОНАХІВ

БОДРІТЬСЯ!

Дорогі Браття!

Щоб не спати духово, або щоб не піддаватись духовій остиглості — нам конечно треба безперестанку приготуватись до того страшного дня, що наступає, а якого близький прихід можемо спостерігти вже по знаках і нашого віку.

Ісус Христос нераз предсказував кінець світу, а при тім майже все лувив свої предсказання із збуренням Єрусалиму. І так, виявляючи ті знаки останніх днів, нераз казав: «Коли побачите по знаках, що вже близький час — не злазїть з дахів, щоб іти до хати, але втікайте в гори»¹. Пам'ятаючи на ті слова, багато християн перед збуренням Єрусалиму так і зробило — опустили місто й втікли в гори, де й справді найшли спасення перед страшною грозою, яка постигла тих, що лишились в Єрусалимі.

Ісус Христос, перебуваючи на землі, дуже часто напоянав своїх апостолів, учеників та вірних, щоб вони все були готові на Його другий прихід, а головню, щоб духово не дрїмали, що, на жаль, нині дуже часто лучається, і то не тільки серед людей, що живуть на світі, але й серед священиків і серед монаших родин. В легкodusнному недбальстві, з яким виконують свої станові обов'язки, многі шукають нині свого вдоволення — задоволення своєї склонности до лїнивства, а щоб то своє понижуюче розположення укрити перед іншими, а особливо перед настоятелями — криються вони своїми ділами, забуваючи при тім на всюди присутність Божу.

Святе Письмо закінчується одною дуже важною книгою, що по грецьки називається «Апокаліпсис», то є «Откровеніє», відкриття того, що має статися, що перед нашими очима є закрите. В тій книзі Святий Дух подає багато знаків, по яких можемо ясно пізнати вже сьгодні близький прихід кінця світу. Тут звернемо свою увагу лиш на одно, що скорим кроком здійснюється вже в наших часах.

В дев'ятій главі тої книги читаємо таке: «І затрубів п'ятий ангел. І я бачив звїзду, що впала з неба на землю, і дано було їй ключ від бездонної криниці.

¹ Пор. Мр. 13, 15 (Тут і далі, якщо не зазначено інакше — прим. ред.).

І вона відчинила бездонну криницю і вийшов з неї дим, наче з великої печі, і затьмилося сонце й повітря від диму, що вийшов з бездонної криниці. А з того диму вийшла саранча на землю і було дано їй власть, яку мають земні скорпіони. І приказано їй не нищити земної трави, ані жадної зелени, ані жадного дерева — крім людей, що не мають Божого знаку на своїх чолах. І дано їй, щоб не вбивати, але щоб мучити їх через п'ять місяців»².

Читаючи ті слова — мимоволі відносимо їх до нинішніх великих копалень вугля й інших сирівців, та до найрізніших фабрик, а особливо до фабрик літаків та трійливих газів. Річ, здається, зовсім протилежна: саранча — а не шкодить ані деревам, ані рослинам. Звідси наглядно, що під саранчою треба догадуватись ту масу літаків, що так наглядно продукує в своїх фабриках кожна з нинішніх держав. Про властивий і найгрізніший виступ тої саранчі говориться в тій же главі по тому часі, як затрубить шестий ангел. Всіх ангелів виступає сім. Звідси можемо заключити, що ми вже в періоді того передостаннього ангела, що вже вневдовзі прийде той сьомий ангел — то є субота, перехід до вічного спочинку.

Побіч того, що сказано символічно в Апокаліпсі про останні часи, Г. Бог через многих святих душ об'явив то докладніше й ясніше. Багато з них говорить про найменші подробиці, що попередять другий прихід Христа. Ті всі пророцтва гарно зібрав о. Франц Шпіраго в одну книжечку. Всі вони хоч передані через многих святих і в різних часах, проте так добре годяться між собою і з пророцтвами записаними в Св. Письмі, що годі про них сумніватись.

Всі пророцтва годяться між собою, що в останніх часах зачне дуже ослабати любов до Бога й ближніх, натомість скорим кроком зачне зростати між людьми взаємна ненависть і заїлість, що допровадить ціле людство до великої катастрофи.

Бачимо ми вже нині той страшний образ злоби й ненависти в Большевії. В наших часах рівно ж бачимо, як та злоба й ненависть, мимо своєї нікчемної підлоти, якимсь дивним дивом так скоро росте й шириться по цілому світі між усіма народами, що аж страх проймає.

Як особливу ознаку близького кінця світу святі душі вказують на грядучі великі розрухи в Іспанії, Франції, Італії та Англії. І знова всі ті ознаки наглядно починають великою силою виявлятись у наших часах.

Дорогі Браття, може, Вам дивно, що говорю до Вас нині про кінець світу. Але не дивуйтеся. Я вже, дякувати Богові, маю 63 роки життя, тож, коли порівнюю часи перед війною, в війні й по війні, то наглядно бачу,

² Пор. Од. 9, 1–5.

в який скорий і шалений спосіб цілий світ летить чимраз нижче й нижче доходить до щораз то більшого й більшого духового занедбання й руїни. Багато нині є людей на світі, а навіть і по монастирях, що не шукають того, що Бог хоче, а шукають лиш те, чого їхні пристрасті домагаються, при тім забувають цілковито на послідні речі.

Коли перечитувати в газетах те, що діється нині в світі, то наглядно бачимо, що злобний, жорстокий, кривавий, безбожний большевизм заливає щораз то ширші й ширші круги світу. Люде полюбили більше тьму й зло як світло — тому то так легко нині всюди приймається у злих серцях безбожний комунізм. Одним словом, з того всего виходить ясно, що якась велика революція, якась велике переслідування наближається на цілий світ. Як згадує Апокаліпса, в ті страшні дні загального переслідування мають бути випущені чотири злі духи, що мають вбивати людей. Ті переслідування мають бути такі страшні, що, як каже Св. Письмо, коли б вони потривали довше то «не спаслася б жадна плоть, але, з Божого Милосердя, задля праведників будуть ті дні скорочені.

Одначе й тут ще не буде кінець тим язвам, що з допусту Божого мають навістити землю в ті страшні останні дні. Апокаліпса згадує й святі предсказують, що цілу землю в ті дні затемнить якийсь дивний газ. Він своєю многотою затемнить цілковито сонце так, що земля через три дні й три ночі перебуватиме безнастанно в тій темряві. Люди не зможуть навіть бачити один одного, при тім в цьому газі будуть дуситись і мерти. Під час тої дивної темряви зможуть світитись лиш посвячені свічки, й то тільки в хатах, де житимуть побожні люде. При житті в часі того газу витривають лиш ті, що не виходитимуть з хати і перебуватимуть безнастанно на молитві. Коли по трьох днях мине та темрява, то ціла земля буде покрита трупами. Тоді помре трета частина людства.

Щодо тої темряви, то може вона наступити чи то внаслідок якихсь штучних газів, чи навіть зовсім природно. Минулого року, як, певно, пригадуєте, я показував Вам кілька фотографій, які зробили астрономи в пошукуваню за щораз то новими звіздами. Дуже часто між тими далекими звіздами трапляються якісь чорні згущені газові кулі, які відбиваються на фотографії чорними плямами. Нині астрономи ломлять над тим голови, що то за темноти можуть бути? Ніяк не можуть тої загадки розв'язати, тож назвали ті чорні кулі «Страшною Тайною».

З поза тих згущених куль промінюють лучі й інших звезд, що знаходяться поза ними. Через ті, однак, кулі жадне світло не може пройти. Знаємо також, що наша земля безнастанно летить і кружить в просторі довкруги сонця. Тому зовсім можливо, що колись наша ціла куля влетить в ту

страшну темряву, в ту «страшну тайну», як то її тепер називають, і то буде останньою язвою перед приходом короткого миру й спокою в Христовій Церкві на цій землі, який, як кажуть святі, не буде довго тривати, яких 20–25 літ, під проводом одного дуже побожного папи, якого сучасний папа Пій XI є безпосереднім попередником.

При тім звернім свою увагу ще на одну річ. В псалмі 89-тім Св. Дух, через пророка Давида каже: «Тисяча літ перед очима твоїми, Господи, як день вчорашній, що проминув». Багато Вітців, пояснюючи то місце, вказують, що в ньому міститься пророцтво про кінець світу. Так як Біблія сотворення світу представляє в шістьох днях — так немов цілий людський рід буде завершений в шістьох тисячах літ. А тому, що шість тисяч літ кінчиться в нашому столітті — виходило б, що вже в двадцять першому столітті мав би бути кінець світу³.

³ Ця конференція о. Ігумена Климентія не є списана дослівно, лиш свобідно переказана й списана братами — слухачами на більшу славу Божу, дня 18.VI.1932. (Примітка у публікації: «Ясна путь». Місячник монашої родини студ. уставу, Свято Успенська Лавра [Унів], 1936, ч. 9–10, с. 1–4).

ПОСЛАННЯ ОТЦЯ КЛИМЕНТІЯ, ІГУМЕНА СВЯТО-УСПЕНСЬКОЇ ЛАВРИ В УНЕВІ, ДЛЯ МОНАСТИРІВ НА ПОЛІССІ

В Ім'я Боже зачинаю списувати важніші уваги, яких, може, в Наших Звичаях⁴ не знайдете, а які Вам у новім осідку монашої праці будуть дуже потрібні:

1. У тамтих сторонах лише тоді можна надіятися, що з Вашої праці буде Богу слава, а людям і Вашим власним душам користь, коли Ви будете у своїм монастирку передусім много і добре молитися. Нарід потребує знов там бачити людей, що моляться, що на те живуть, щоби Бога шукати та з Ним у молитві перебувати. Тому, пам'ятайте, не тому там ідете, щоби там господарити або ремеслом заробляти, або ремесла інших вчити, а, передусім, щоби приміром власного та спільного життя людей знов до Бога потягнути (потягати). Там-то все з праць: чи господарча, чи реміснича, чи навіть душпастирська, — то лише додаток; основа всього — то Ваше власне монаше життя, а в тім житті — Ваша добра молитва.
2. Конечно буде в тих монастирках між православними спочатку вже відправляти полуношницю (і то щодня), а щоби не ослабнути, можна взимі вставати пізніше, тобто о 5-ій або 1/2 6 год.
3. На відправу церковну (іменно в неділі і свята) велику вагу класти, щоби у якнайбільшій ладі і гарно відбувалися Утрені, Вечірні, Служби Божі; не забувати часом Акафістів, Параклису до Пречистої Діви Марії і пр.).
Нових Богослужень там не впроваджувати, напр., Молебня до Серця Христового, так само не виставляти Найсвятійших Тайн (не запроваджувати Монстранції), не благословляти Найсвятійшими Тайнами, бо то все там не є у звичаї, а невільно нових звичаїв впроваджувати.
4. Дзвонити на часи, на вечірню, повечеріє, полуношницю і утреню; не дзвонити на Ангел Господень, і тоту молитву приватно кожний най собі відмовляє.

⁴ Йдеться про «Наші Звичаї», збірник правил для монахів студитів. Існує сучасне видання (Львів, «Свічадо» 1992).

5. Як час Вам дозволить, добре буде, щоби завести собі друге пополуднєве Розважання, спільне читання Псалма, святу спільну науку катехизму, і то, по можності, щодня.
6. Мусите пам'ятати, що там м'ясо не можна монахам їсти, бо серед православних монах, який їсть м'ясо, дає згіршення, і уважають його не за монаха, а за ошуканця і дурисвіта.
7. Давайте примір, в особливійший спосіб, взаємної згоди і любові, жадних сварок, а взаємна уступчивість (а не упертість), покірна услужність одні зглядом інших.

Борони Боже, щоби перед світськими обманювати брата і виносити сплетні з монастиря на світ. Такий монастирок згіршенням би був для всіх, і треба би його якнайскоріше розв'язати.

8. Перед великими цього світу і мудрими цього світу стійте все в простоті маленьких найнижчих рабів Божих.

Борони Боже, не удавайте учених, хоч о всім, що Вам треба знати, поучайтеся; не старайтеся, щоби Вас мали за щось, за людей о більшім значенні, знатних, мудрих, вищих, святих. Стійте в простоті покорі, яко послідні слуги Божі, тоді та простота Вам допоможе легенько перейти через всі труднощі обставин і життя, і жодної шкоди не понесете. Противно, як би Ви хотіли перед ким-небудь, а іменно перед вищими цього світу, удавати, представляти себе за ліпших, за вищих, за мудріших, за знатніших, строїти себе перед людьми чи в ученість, чи в інші які земські лестолюбивості і претензії, то, напевно, не знайдете на тій дорозі бажаної Вами пошани і поважання, а лише будуть із Вас сміятися. Покірного монаха, котрий просто і щиро стоїть у своїй покорі, що не знаючи, може сказати: «Я цього не знаю, бо я простий, невчений чоловік» — такого і найбільший вчений, і можний чоловік вшанує, власне за його простоту і правду. Тої простоти і правдивої покорі у поведенні не можу досить Вам на серці положити. Покора не лиш Богу робить нас милими, але і серця людські нам відчиняє.

9. Попри сесю простоту і покору Ви повинні, однак, виучитися того, що треба знати:
 - а) отже, передусім, Катехизму, і так, щоби Ви могли й іншим пояснити і дітей вчити;
 - б) історії Унії і різниць між православними і католиками;
 - в) запізнайтеся з блудами різних сект, які там поширюються; треба відповідні собі придбати брошурки, щоби на питання таких сектан-

тів уміли відповісти (але не шукати з ними диспутів і не визивати їх на диспути, то би не було добре, ані мудре):

- г) добре знати обряд і Богослуження, напіви також тамтешні, щоби не разити їх незнанням;
 - г) так само запізнатись треба з блудами «сельробів» (большевиків, або комуністів), щоби людей перед тим остерігати і рятувати;
 - д) історію Церкви всесвітньої треба Вам знати, а також запізнаватися трохи з історією всесвітньою в найзагальніших чертах і з історією Руси-України (шкільні підручники взяти зі собою і читати їх).
10. Зглядом православних бути чемними, уважати їх за братів, на жаль, іще не з'єднаних; не називати їх схизматиками, а також не звати їх погірдливими назвами, напр., кривославні, чи кривовірні, або що віра православна є диявольська.

Не воювати з православними ні з проповідальниці, ані в інший спосіб, і насильно не перетягати нікого на нашу віру, в проповідях проповідати все Ісуса Христа і науку Його; случайно, коли прийде черга говорити й о тих правдах, у котрих є різниця межі нами і ними, і тоді докладніше пояснити, але ніколи тільки тоті правди видобувати (о Папі, о Дусі Святій, о чистилищі) і в полемічний спосіб лиш із православними розправлятися (немовби диспути з ними заводити, то був би цілком хибний спосіб).

11. У тих краях зачинається дух, що стремить до Унії, і много таких, що щиро бажають з'єднання. Але також много є таких, що суть не щирі, що для інших зглядів зголошуються до віри католицької (бо, напр., заслужили у своєї власті духовної православної на кару чи за хуліганство, чи інші злі поступки, і тоді з ними зривають, аби уникнути кари, і зголошуються до Унії — з такими обережно). Але й осторожно щодо священників православних, яких, щоби так зголошувалися, треба все відсилати або до місцевого єпископа або до апостольського візитатора Преосвященного Миколи Чарнецького (Ковель, Волинь).

Щодо приймання православних світських, що зголошуються, треба мати вказівки від оо. Редемптористів із Ковеля, як вони поступають, і так само робити. Також їх поспитайтеся, як робити, коли православні просять до сповіді, коли приносять діти до хресту і т. д. Так нам треба робити, як роблять оо. Редемптористи на Волині, бо вони мають вже з тім довгу практику і досвід.

12. Ведення книг метрикальних — це важна річ, мусить бути це старанно зроблено, і, мабуть, у мові польській, — так ведуть, — чи письмом

польським, також треба так робити, як роблять оо. Редемптористи, але і спитати в Ординаріяті місцевім, щоби не попасти в суперечність із вказівками.

13. Батюшок православних не треба обминати як прокажених, як котрий чесний, а іменно як склонюється (до Унії) до католицизму, то можна і до нього піти, і все чемно і зичливо з ним обходитися; як трафиться фанатик, ворожо до католицької віри настроений, такого ліпше оминати, но при стрічі однак кланятися і по-християнськи поздоровити.
14. До політики жодної не мішатися, але лише виключно Царства Божого шукати, щоби люди були добрими християнами: на тім і українська справа добре вийде.

Могло би бути, щоби влада (жандарство, староство) хотіла Вас втягнути до своєї політики, до своїх якихось установ чи товариств. Не треба датися втягнутися, щоби жодної політики не було — ані за правительством, ані проти, а власним приміром і поведенням будете людей учити, що чесна людина свою мову любить і не цурається її, любить свій обичай, свій рідний край, батьківщину, і що віднині служити маєте, не зраджувати її, то вже з самого Вашого поведення і з науки християнської буде плисти.

У кооперативах, як можете дійсно щось допомогти, можна брати участь, але з великою повздержністю, щоби життю монашому то не шкодило.

Газету можна мати, напр., «Мету», і добрі книжки мати у себе — та продавати; і заложити бібліотеку — та розпозичувати з неї книжки.

15. Щодо ноші, треба буде ще спитатися там, на місці (оо. Редемптористів); думаю, що треба ходити стало в рясах з широкими рукавами, параман — під рясою, але каптур наверху; яко звичайне покриття голови уживати т. з. скуфію, тобто шапочку, які ноша по-старому взірцевими робить. Чи носити камилавку, вельон? Того ще не знаю. Пелерина не є монашим одягом. Хіба маєте. Вже в пелеринах скорше не ходити, а майте лише до церкви. У світській одежі навіть при роботі там не треба ходити.
16. Іменно в перших часах вистерігатися т. з. провокаторів. Прийдуть вони і будуть представлятися як великі «патріоти» українські, у вишиваних сорочках і пр., і зачнуть у розмові виговорювати на Польщу і тягнути за язик. Таким найліпше спокійно відповідати, що ми монахи і що до політики не мішаємося, бо то не наша річ. Взагалі у розмовах конечна велика повздержність, і якомога треба уникати говорливості і балакливості, бо через те найлегше в халепу впасти.

17. Раз на місяць треба до мене точно о всім (до о. Ігумена) написати о Вашім житті, о праці кожного з братів, обставинах, подіях, що в монастирі зайшло через той час і т. д.
18. Щодо Богослужбових відправ, ще раз виразно кажу, що волею Риму на тамтих областях є, щоби нічого не змінювати в обряді, тільки так правити, як правлять православні, і нічого не треба додавати, ані скорочувати, ані зміняти (лише частицю треба освячувати). Позаяк у восточнім обряді на неділі, свята і поліелейні все диякони служать, треба, щоби наші пресвітери в такі дні все брали дияконів до Богослуження, хіба що би не було кому дияконувати.
19. Опіка над сиротами все Богу мила і людей монахам з'єднює. Тому, як Бог дозволить, що будете мати з чого жити і де мешкати, беріть сей час одну-другу сироту на виховання, щоби її учити і катехизму, і читати, і якого ремесла (не за наймита, щоби лиш працював, а за дитину, що її хочеться виховати).
20. Добре, щоби всі брати не вимучували священика, працювали руками. Хто вміє ремесло, най його не лишає, но най практикує; як буде нагода якоїсь доброї ручної праці на місці навчитися, добре буде скористати.
Священик сам, однак, і пр. най не йде на торг із кошиком купувати, бо то було б згіршення, але як в хаті буде працювати, то лише добрий примір з того буде. Треба нам давати примір, що давав св. Павло, котрий був римарем і зо шкіри шив [...], а притім апостольську працю робив. Тепер, коли большевизм зближається, чим більше буде священиків і монахів, що власними руками працювати будуть, тим ліпше.
21. Не треба забувати, як приходиться до хати у тамтешніх людей, поклонитися перед іконами (так само перед [...] в гостині) і 3 рази перекреститися.
22. Якщо буде церковця з іконостасом, до олтаря, тобто за іконостас людей не впроваджувати, на це православні дуже уважають, і було б згіршення.
23. Поминати при Службі Божій, крім Папи, ще певно місцевого єпископа латинського і Преосвященного Ніколая. О то треба точно спитатися Преосв. Ніколая. Ми, студити, можемо поминати Преосв. Архимандрита нашого Митрополита Кир Андрея. Люди православні не раз бояться католиками стати, бо думають, що то значить також стати латинниками і поляками. Тому треба не відстрашувати православних, не треба занадто наперед висувати і говорити їм о тім, що восточні католики підчинені під латинських єпископів, хоч вони це знають,

бо то постанова конкордату, але в народі не треба те говорити, бо то би їм замішання в совісті робило.

24. Так, як треба давати примір молитви, праці й умертвленого життя, так само треба давати і примір убожества. Було би зле, іменно тепер, в таких тяжких часах, і було би згіршенням, щоби все дуже файно було у братів, мали одіж із дорогої матерії і т. д., бо через це відчужилися б ми від убогого простолюддя. Ми є якраз для них, а не для багатів, і можних, і научних сего світу. Ісус нас там посилає, де якби часом якийсь латинський парох [...] просив допомоги до сповіді або на якусь відправу до себе, то можна це робити, але самому, борони Боже, не бути влізливим і не впрошуватися.
25. До латинських єпископів говориться: «Ваша Ексцеленція». Треба пам'ятати, що до наших восточних священиків-католиків підходить під благословення зі зложеними долонями, трохи витягненими руками, наклоненою головою і проситься: «Благослови, Владико святий» (як єпископ); «Благослови, Отче святий» (як священик).
- Першому ніколи руки не подавати, лише все вітати, як прощати, поклоном (не в пояс, а звичайним нахиленням голови і легким похиленням тіла). Як хто подає руку, тоді можна подати також, але не стискати сильно, і при тім склонити голову. Як якась жінчина руку подає, хоча би й то була і старша, і знатна, то ніколи руки її не цілувати, а лише з поклоном діткнутися поданої руки.
26. Не ходити з коронкою латинською, а носити вервицю монашу і по ній молитися.
27. Як світські люди зголошуються, що хочять стати католиками, не треба відстрашувати жаданням (так, як у требнику є) довгих ісповідань віри, а вистачить навчити його о головних правдах віри (щоби умів «Вірую»; о тім, що Папа Римський є головою Церкви і наслідником св. Петра, о Непорочнім Зачатті Пречистої Діви Марії, о чистилищі і о сповіді); розрішення йому дається так, як у требнику.
28. Проповіді найліпше говорити [...] катехитичні; для того до бібліотеки даю Швілінського (2 томи), вони часом суть зависокі, і треба їх робити пристійнішими, щоби люди розуміли. Так само до бібліотеки даю [Штірова ред.] (катехизм); треба самим, щоби брати читали і з нього аби Отці людей потрохи вчили.
29. Щодо треб, дуже стерегтись, щоби не дерти — бідним і задармо не раз послужити, а вперед поспитатися в околиці, як беруть (менше брати, напр., від православних).

30. У давній Росії до старців по монастирях звичайно люди приходили по раду, по молитву, представити свої труднощі і пожалітися, — одним словом, приходили в найрізніших справах. Монахи-старці все людей таких приймали, вислуховували і, чим могли, помагали. Бути може, що і до наших монастирків, як будуть бачити, що браття добре моляться, будуть так приходити. В такому случаю не треба людей відганяти, но, по можности, знаходити для них час, і добре слово, і раду, і поміч, бо тим сповняє монастир та монахи вповняють заповідь Христову любові до ближнього⁵.

26.V.1934

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі: ЦДІАЛ), ф. 358, оп. 3, спр. 325, с. 2–14. Текст публікуємо за: «Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. Випуск 6», [Львів] б.д.в., с. 22–24. У тексті наявні пропуски, внаслідок дефектів оригінального документа.

ПІД НОВИЙ РІК

Конференція о. Ігумена Климента

Ось стоїмо на порозі нового року. Гадки пхаються наперед: що, мовляв, принесе нам новий рік? Кидаємо рівно ж свій погляд назад: як пройшов той минулий рік? Що говорить нам совість? Чи ми спокійні, що сповнили свій обов'язок? Чи часом не змарнували дорогого часу? То є питання, на які кожний мусить відповісти, а відповідно до відповіді направити свої хиби в будучому році.

Щоб пізнати ваготу часу, — пригляньмося — чим є Наше життя? Скільки років може прожити монах в монастирі? Хіба найбільше 50 років — і то є великою рідкістю. Тоді звичайно справляють великі торжества, ювілеї. Пересічно монах проживає в монастирі 20–30 років. Отже наше життя тут на землі складається з 20–30 років. І в тих роках маємо приготувитись до того вічного ювілею, до того «невечернього» дня. Як випаде, Брате, Твій іспит совісти на порозі того невечернього дня? На це питання не трудно відповісти. Той остаточний Твій іспит совісти буде такий, яким нині є в закінченню кожної хвилини, години, дня, місяця, року. Чому? Бо наше життя складається власне з тих частинок. І які ми в частинках — такі будемо в цілості. Тому дуже вважаймо на то: як ми проводимо ті дорогі години, дні, тижні, місяці, роки в монастирі. Біймося дуже, щоб їх не змарнувати. Коли змарнуємо їх — змарнуємо ціле своє життя. Не знаю, чи є щось страшніше, щось огидніше, щось болючіше — як оглядати своє змарноване життя.

Біймося і піклуймося про те дуже, бо багато маємо ворогів, що намагаються всіма силами видерти нам з рук той дорогоцінний дар. Переходячи в новий період свого життя, корисно є приглянутись бодай головнішим нашим ворогам і приятелям нашого розумного газдування.

Між нашим життям а життям світських людей є та різниця, що наше життя може бути змарноване не так через непрацю, лінивство — як через працю, однак працю безформну, безмістовну. То може бути тоді, коли займаємось многими речами, а в дійсності займаємось нічим, а тим самим робимо нічого. Тоді можемо навіть і дуже трудитись, коли ж прийде вечір — наша совість не має спокою. Чому? Бо вона нам витикає, що ціла наша праця є нічим, є це якісь непов'язані між собою наші сліпі зусилля. Їх не в'яже між собою жадна ідея, дух, а тим самим вони не мають на собі жодної форми, жадного життя.

Чому так? Бо ми працювали *без мисли, безмисльно*. І та безмисльність є власне першим і найгрізнішим ворогом нашого розумного газдування. Та безмисльність відбирає те, що дає живучість нашим працям, що їх, ріжних, в'яже в одно. Коли порівнаємо себе до різьбаря — то та безмисльність відбирає нам той мистецький дух, що з глини виліплює живі форми якоїсь статуї. Без того духа всі наші праці навіть найтяжші будуть лиш купою глини без жадної форми.

З тою безмисльністю завжди йде в парі знеохота, невдоволення із себе, із братів, із світа і взагалі зі всього. Тоді то будяться різні покуси проти покликання. І зовсім слушно. Монаше життя зовнішно є дуже одноманітне. Коли кимсь заволдіє безмисльність і знеохота — він починає нудитись. На нього налягає нудьга і бажання змінити місце. В такому то стані найчастіше приходять найстрашніші заломання.

Що ж є приятелем на дорозі нашого розумного газдування? Поминаю тут всі ті надприродні чинники, як от молитва, віра, надія, любов. Зверну тут увагу на один майже природний середник нашої святості, а нам — свідомість змісту нашого монашого життя. Що є тим змістом — говорить нам про це псальмопівець в 26 псальмі: «Єдино просих от Господа і то взищу: еже жити ми в дому Господнім вся дні живота моего, зріти ми красоту Господню і посіщати храм святий Єго» [ст. 4], а далі — «Тебі рече серце мое: Господа взищу; взиска Тебе серце мое, лица Твоего, Господи, взищу» [ст. 8]. Ось весь зміст нашого життя. Ми маємо бути правдивими шукачами Бога. По словам Христа — маємо молитись і не уставати, тобто, як пояснює апостол, все робити для Бога: чи їсте чи п'єте, все робіть на славу Божу! Да возвеличиться Ім'я Єго! [пс. 69] Ось в тому лежить вся наша мудрість. Ми не маємо втікати від праці, яка б вона не була, навіть задля молитви. Ми маємо нашу працю, наші заняття, навіть наші тілесні підсилення і відпочинок робити молитвою. Най не буде в нашому житті ані хвилинки, ані одного удару серця, який би вдарив не для Бога.

О, коли б то душа розуміла, не було б в ній місця на нуди й пригноблення. Та ж зважмо тільки — хто є Бог? Небесні сили і святі через цілу вічність лиш то мають до діла, що безнастанно шукають Бога. В тому міститься ціле їхнє найбільше щастя. Вони в Ньому шохвилини, щосекунди знаходять щораз то нові і нові досконалості, щораз то нову і нову славу, і то їх безмірно тішить.

Ми маємо бути такими ж ангелами на землі. Коли будемо шукати у всьому виключно Бога — не підуть намарно ці дорогі наші монаші літа.

Тоді певно, коли станемо на порозі того «невечернього дня», совість нам не закаламутить нашої радості і спокою, бо ми цею дорогою дійдемо на правду до Сіону — де об'явиться нам сам Бог в своїй повноті. Амінь.

Переказав бр. Т. Мир⁶.

⁶ «Ясна путь», 1936, ч. 1-2 (10-11), січень-лютий, с. 1-3.

ВОЛЯ БОЖА — ЦЕ СВЯТІСТЬ НАША

Слово до братії о. Ігумена Климента

Колиб ми хотіли одним словом схарактеризувати нашу епоху, ми мусли б сказати, що домінуючою ціхою її духа є *прагматизм*. Це з грецького слова, й означає тільки що «цінити ділання». Тобто, людям нашої епохи вже не промовляють самі слова — вони жадають живих, реальних діл.

Наприклад: люде, іменно молоді, сьогодні не так питають за аполюгетичними доказами на існування Бога. Вони питають — Де Він є? Який Він є? Чого Він від нас жадає? Як шукати і як найти Його і т. д.

І зовсім слушно. Мовляв — чином, ділом покажіть то, про що говорите, тоді і тільки тоді повіримо. І самозрозуміло. Діло, чин — безмірно перевишає слово. І то є добра прикмета нашої епохи.

Молоді сьогодні імпонують лиш ті діла, що є виявом якоїсь перемоги — сили, енергії над тим, що їй ставляє перепони. І так:

Імпонують їй спортові знатні змагання, великі досягнення в атлетиці — тобто, слідкує вона уважно, як далеко може посунутись людський дух — у боротьбі зі всіма перепонами, що їх ставляє чоловікові матерія і природа.

Імпонують їй зусилля людського духа у високости лету в стратосферу, в скорости з якою поконується велечезні простори, імпонує борня чоловіка з хвилями океанів і з ледами бігуні, труди і успіхи тих, що перші досягають верхів недоступних гір, що пізнають тайни пустинь, та непрохідних пралісів, і т. д. Одним словом — імпонує їй діло, чин.

Другою прикметою нашої епохи є то, що люде тої епохи загально жадають від тих, що беруться за якесь діло — повного, а не половичного зусилля. Най то буде найменше діло — але добре зроблене.

Ось то є дві прикмети позитивні нашого століття. Яке ж примінення можуть вони мати до нашого монашого життя? О, далекоїдуче: Наше монаше зусилля має много схожости із зусиллям нашої епохи.

Ми, по словам св. апостола Павла, стали в ряди тих, які біжать на випередки в перегонах до своєї мети. На світі це роблять із-за нагороди, із за знищених вінців слави. Ми — біжимо, щоб дістати на віки невянучі

вінці — вінці слави Божих Синів. На світі людський дух хоче дістатись в стратосфери — і ми є ті, які день в день змагаємо щораз вище і вище — до самого Бога.

На світі людський дух хоче збагнути нутро землі — і ми є ті, що змагаємо до тоїж цілі; ми хочемо збагнути нутро нашої землі — нашої душі.

Тож не уступаймо супроти змагань людського духа, біжим в перед, по словам апостола який каже: «Браття, я не думаю про себе, що я дійшов до цілі: Але лиш одно; Забуваючи про те, що вже за мною, спішусь до того, що перед мною — біжу до мети по нагороду високого покликання Божого в Христі Ісусі» (до Фил. 3. 13). Наше змагання — є змаганням найвищим, бо є змаганням до святости, як каже апостол:

«Воля Божа — це святість ваша».

На жаль, не всі ми це нині розуміємо. По монастирях стрінуги можна одно невідраднє лихо, яке я назву прямо моральною ерес'ю. Між братами-монахами часто чуємо такі слова: «Святість, це не для мене, для мене слабого — це за висока мета». Можна це розуміти подвійно:

Коли брат під цим хоче виявити свою покору, і свою людську безсильність, щоб в тому напрямі власними силами щось небуть зробити — а то добре!

Одначе, коли під цим плащиком покори ми ховаємо свою склонність до лінивства, до середно-вигідного життя, та нехїть до зусиль, до подвижництва — так це є ясна життєва ересь.

Господь Бог до всіх сказав: «Будьте святими як і Я є святим». — Або — «Будьте совершенні як і Отець ваш небесний є совершенний» (Мат. 5, 48).

Ті слова відносяться до всіх людей, а тимбільше відносяться вони до нас монахів, що становимо собою найблищу дружину, найблище оточення Христа. Тому, ми мусимо безнастанно змагати в перед. Від того змагання залежатиме не лиш наша вічна слава, але може і наше спасіння.

На світі є много таких людей, що живуть грішно, а однак в останній хвилині приходять ласка і вони в покаянню вмирають добре. Тайни Божого милосердя, установлена Богом солідарність людського роду — не лиш стягнула на нас первородний гріх, не лиш карає дітей за провини батьків, але дозволяє, щоб і в добрім одні за других в Христі приносили надолуження. Не один грішник перед смертю навертається, бо за нього молиться, терпить, жертвується друга душа — може йому цілком незнана. Це тайні Божі дороги, Який хоче, щоб всі люде спаслись.

Але Г. Бог вибирає собі знов зпоміж світа інших таких, яких хоче спасти тільки в святості. Бог хоче для них величі, хоче для них у вічності великої слави і щастя, але хто ту Божу Волю нехтує і за святість не дбає — хай

боїться прямо за своє спасіння. Наша, монахові питома, дорога до спасіння — це дорога святості. Хто в монастирі живучи не змагає до святості, той будьте певні, скінчить зло. Не в тому ще буде ціле зло, що може виступити з монастиря, але в тому, що може легко втратити спасіння, хочби і лишився в монастирі, бо буде злим монахом.

Отець Митрополит, коли були ще молодим, часто говорили мені: «Молімося, щоб Г. Бог підняв в нашому народі хоч одно покоління святих. Я — казав він часто прошу Бога, щоб дав нам 90 тисяч святих». — Не знаю — чому якраз 90 тисяч? Але нераз таке я від Них чув, сам зачав молитися і много Божих Служб зістало принесених Богові в тім наміренню, щоб нам зіслав святих. І тепер, коли до мене дійшла чутка про Настю Волошин⁷, — я дуже втішився і все молюся, щоб Г. Бог її для нас освятив. Тоді то я подумав собі — може вже врешті пічнеться то покоління святих, але заразом прийшла мені і друга гадка на серце: — Чому то Г. Бог, чимраз то частійше, не з монастирів а зпоміж світа, вибирає собі тоті цвіти святості? І пригадав я собі — як тому близько сто літ Пр. Д. Марія об'явилася в La Salette двом пастушкам (Меланії і Максимові)⁸, та з плачем казала, що Вона вже не може здержати караючої руки Божої Справедливості і Його гніву, бо зло росте на світі, а ті що повинні помагати Йй — не помагають, бо і в священстві і по монастирях нема духа молитви, нема жертвуючої любові ані святості — тому наближається страшна кара на людство.

Чи ж справді і до нас треба віднести ті слова і плач Марії? Коли б так із нами мало бути — то булоб дуже сумне!

Лиш «чисті серцем» оглядатимуть Бога. Тож перебуваймо в чистоті! Хто ж є між нами, що не бридився б бруду, який бачимо і маємо діткнутися? Уникаймо проте гіршого бруду, що занечищує наші серця. З нашим серцем є так, як то нам представляє книжка «Путь Спасіння». По хрещенню, або по добрій сповіді, в нашому серці царить світло Духа Істини. З хвилею коли ми піддаємося духовому лінивству, недбалості, коли перестаємо дбати, щоб це світло Ласки удержати і побільшити — то це світло поступенно темніє, і так приходять хвиля, коли Св. Дух — той проміністий Божий Голуб цілком уступає із серця а з ним і Його Почот — духові сили — чесноти, а зачинає світитись жахливий огонь запалений пеклом серед якого царить сатана.

⁷ Настя (Анастасія) Волошин — с. Міріям ЧСВВ (1911–1994), українська стигматичка.

⁸ Ла Салет — славне Богородичне відпустове місце у французьких Альпах, де 19 вересня 1846 року відбулося об'явлення Матері Божої двом пастушкам, 15-річній Мелані Кальва (Françoise Mélanie Calvat, 1831–1904) та 11-річному Максимінові Жіро (Pierre Maximin Giraud, 1835–1875).

І тоді наше серце стає мешканням цілого ряду огидних звірів, що є символами всіх пороків.

І так нема сумніву, що в природі є повно символів духового світа. Нема жадного звіряти, яке любило б бруд. Кажуть звичайно, що безрога любить болото. Неправда! Вона йде в болото, бо в часі спеки хоче прохолодитись. І певно, коли не має чистої калабані — вона лізе в болото. Але дайте їй чисту воду і болото — то певно, що вона болота не вибере. Що ж доперва цар сотворіння — чоловік. Коли мерзиться брудом тіла — о много більше повинен мерзитися брудом душі, якого бруд тіла є лиш слабим образом. Тож уникаймо всякої нечистоти, бо лиш в чистому серці мешкає Бог.

А краса чистоти! Бачимо вже її в природі. Вийдім, коли то в лучах сходячого сонця, на травах ще гойдається ранішна, чиста роса. Як гарно дивитись що в тих малесеньких крапельках, і то в кожній з окрема, відбивається цілий блиск сонця і то у всіх красках веселки. Так само і в чистій душі промінює відблиск сяєва Божої Краси і то в ріжних Його видах безконечних досконалостей. В такій душі блистять і Божа Мудрість і Сила і Доброта і Велич і Милосердя і т. д.

Або вийдім в вечері — коли то вже сонце заходить. Нераз маленька, з далека бідна хатинка, маленька в ній чиста шибка у вікні, відбиває нам ціле сонце, так що нам видається, що світить нам друге сонце. Подібна краса і чистої душі.

То ж полюбім чистоту! Передовсім ту, що є знаменем нашого ангельського життя. Не шкодуймо — зусиль, умертвлень, подвигів і молитов! Розтягнім ту чистоту ширше.

Бо все є брудом, що тільки є свідомим і добровільним гріхом. Такий брат, що із злої волі, свідомо і добровільно провиняється проти одної точки наших правил, обітів, чи заповіді — і не хоче поправитись і дальше зле поступає, хочби лиш в одній речі тим самим руйнує весь труд свого монашого життя, і ставляє між собою а Богом барикаду та до святості не дійде.

Тож не ставляймо перепон на дорозі до святості бо та дорога є для нас мабуть єдиною дорогою до спасіння.

Амінь.

В Уневі, дня 2 лютого 1936 р.

Переказав бр. Т. Мир⁹

⁹ «Ясна путь», 1936, ч. 3, березень, с. 2–5.

ПОСЛІДНІ ДНІ

Наука на третій день Великодніх Свят о. Ігумена Климента

В Апостоли на третій день Великодніх Свят читаємо першу проповідь апостола Петра. На вступі наводить він слова пророка Іоїля¹⁰:

— «І буде в послідні дні (говорить Господь) вилию з мого Духа на всяке тіло і пророкуватимуть ваші сини і ваші доньки, і ваші молодці будуть бачити видіння, і ваші старшини бачитимуть сни.

І на моїх слуг і на моїх служниць вилию в ті дні з мого Духа й пророкуватимуть. І дам чудеса в горі на небі і в низу на землі — кров, вогонь і куряву диму...

І буде: — кожний, що призиватиме Імя Господне — спасеться»¹¹.

1. Святе Письмо в кількох місцях називає час від приходу Спасителя «часом послідним». У Бога вправді тисяча літ як один день — та всеж таки таке називання нашої доби каже припускати, що світ в теперешнім виді не дуже довго триватиме.

«І вилию з мого Духа на всяке тіло», —

Про таку щедрість дарів Св. Духа для мешканців землі можемо говорити щойно від дня, коли Ісус Христос по Своїм Воскресенню та Вознесенню зіслав Своїй Церкві обіцяного Втішителя. Перед тим лиш не многі вибранці і то майже виключно з посеред «Вибраного Народу» мали право через дари Св. Духа виступати в Імени Бога — бути пророками. І що ж то було в порівнанні з жахливою темрявою неправди, та із ще жахливішим зіпсуттям обичаїв, що тоді пекольною мрякою сповили були землю?

Щойно Християни — той Нововибраний Божий Нарід «Нарід Царський і Священничий» (як його називає св. Петро) побачив серед себе то велике число Божих дітей обдарованих чудесними харизматами

¹⁰ Йоїла.

¹¹ Пор. Йоїл, 3, 1–5.

Св. Духа. Побачив в кожному своєму поколінню Святих — в яких чимраз то більше і більше прославлявся подиву гідний Господь Бог. Старці й дорослі, молодці й дівчата, діти й немовлята — з кожного віку, з кожного полу, з кожного стану вибирає собі Св. Дух своїх пророків. Множаться чуда святих живучих на землі, множаться чуда, що ними святі з неба наповняють землю:

Множаться силою Св. Духа чуда «крови» — пролітої мучениками на свідоцтво Правди. Множаться чуда «огненної любови» Бога і ближніх, розпаленої в людських серцях Духом Христа. Множаться діла покути — строгого надолуження, що в сполученню з покутою Христа, немов той їдкий дим дезінфекції, очищують повітря, очищують землю нашого серця заражену смертоносними бактеріями.

2. І ми живемо в тих «последніх днях» — в днях Божих щедрот. — І коли ж ми без огляду на то, так в нашому житті як і довкола нас мало бачимо того «розливаючогося на людей Св. Духа» — то вина того не по стороні Бога, бо Бог не є скупим в роздаванні Св. Духа а по нашій стороні: ми Дарів Св. Духа не цінимо як слід. (Земські добра, що їх св. Павло називає сміттям і гноем — нераз ставимо вище ніж надприродні духові добра). Слідом за тим іде то, що про ті духові добра не дбаємо, не стараємось про них і не просимо. (За природніми й земськими часто вганяємо не жалуючи навіть і найбільших трудів.) Чи ж на такого чоловіка може Господь Бог зливати Свого Духа? Ні, бо то за марне серце на такі великі Дари. Зневагою для тих Дарів булоб перебувати в серцю, що дає першенство не їм а земському сміттю. То ж навчїмся високо цінити Дари Св. Духа! Навчїмся завзято за них просити! Навчїмся все в свому серці для них готовити достойне місце!

Коли Великодні свята кінчаться — ми пригадуємо собі, що чотиродесятниця нашого життя ще не скінчилась, що перед нами ще страстний тиждень і Велика П'ятниця нашого життя. Христові Страсти й Христове Воскресення — ще не є нашими страстями і нашим воскресенням, тому нам треба ще далі жити життям Великого Посту і так приготуватись до Великого тижня, до нашої страстної седмиці. В недовзі і вона, наша чотиродесятниця, скінчиться, тоді прийде і до нас той день нашого воскресення — день повної радості і втіхи, той «невечерний» день, якого ті три дні Христового Воскресення є лиш далеким прообразом.

3. «І буде, що кожний хто призиватиме Ім'я Господне — спасеться».

Тобто — кожний хто призиватиме то Велике й Святе Ім'я, щоб Його прославляти; кожний, що призиватиме то Велике й Святе Ім'я, щоб

Йому дякувати; кожний, що призиватиме то Велике і Святе Ім'я, щоб Його благати ласки для себе, для ближніх, для своєї громади, народу, людей цілого світа кожний буде спасений. Від коли маємо Ісуса Христа, як нашого заступника в Бога від тоді вже сама наша молитва спасає нас.

Тому навчимося високо цінити молитву! Навчимося високо цінити речі Божі, бо то є перша условина, щоб їх отримати в такому обиллю, в якому Г. Бог готов і хоче нам їх давати¹².

*Унів — Монастир,
14 квітня 1936 р.*

¹² «Ясна путь», 1936, ч. 4, квітень, с. 2–4.

СЛОВО ДО БРАТІВ

о. Ігумена Климентія

Нині, коли час позволить, хочу з Вами поговорити про три речі:

I

Минули Великодні Свята. Надійшла прегарна весна: її чудна краса впрост очаровує наші серця. Всі ми тішимось її приходом. Однак, ніколи не забуваймо, що вона криє в собі одну дуже велику для нас небезпеку, перед якою Св. Теодор часто перестерігав своїх ченців.

В чім же лежить та небезпека?

А власне в тім, що краса землі на весні стає такою чарівною, що людина мимоволі в цих весняних місяцях, більше чим коли, починає жити змислами: очи не можуть натішитись зелено-шовковими нивами, свіжістю молодой травички, ніжно зеленими листочками дерев, ріжнородними красками цвітів та метеликів; ухо з розкішною вслухується в цвірінькання, щebetання та спів крилатих мешканців літа — воно із захопленням ловить і тьохкання соловейка, і вечірне скреготіння та кумкання жаб. Мило нам є перебувати в купілі теплого подуву весняного леготу; приємно нам повними грудьми втягати в себе упоюючий запах свіжозораної землиці, бальсамічний видих лісів та пахощі цвітів.

Але таке життя змислами є дуже небезпечне для життя духа, бо як каже св. ап. Павло: «Тіло і його змисли безнастанно воюють проти духа, тож тим самим і дух мусить воювати проти тіла та його змислів». — Тож уважаймо, бо у всьому тому, що є миле нашим змислам, безнастанно чатує на нас ворог, що через змислову приємність хоче нас довести до надужиття, до зловжиття Божого дару — хоче нас довести до гріха і то до гріха «катег охен» змислового — до гріха нечистоти.

Отже для нас в тому весняному часі конечна є *подвоєна чуйність*.

Гріх нечистоти — все є гріхом тяжким, смертельним, коли лиш допускаємось — свідомо й добровільно. Тому в тому часі чуваймо дуже, бо нагода до нього лежить дуже близько — в похотях нашого тіла.

Гріх нечистоти із всіх гріхів найбільше противиться *ангельському образові* нашого монашого життя. Через нього тіло бере душу під ноги, відбирає їй смак до духових вправ, відчужує від молитви, і врешті людям, що піддалися тому порокові, він відбирає віру в Бога. (Треба знати, що більша частина безбожників стались ними не так задля розумових причин, як задля того сміття нечистоти, що закралось в їх серця та спротивилось Богові.)

Що ж маємо робити, щоб захоронитись перед тим великим злом?

1. *Передовсім мусимо полюбити чистоту!* — «Блаженні чисті серцем, бо ті Бога оглядатимуть» — нам треба передовсім хотіти статись тою чистенькою краплиною роси, що в своїй чистоті потрапляє відбити цілий блиск сонця — а не хотіти бути каплею болота чи гноївки.
2. *Мусимо хоронитись перед недбальством у молитві!* — В тій цілі мусимо день-в-день просити в своїх молитвах про добру молитву. В молитвах ми мусимо горнутись до Бога і Його чистоти. Ми мусимо жити життям безнастанної молитви.

Пам'ятаймо, що в чині «схими» — там, де складаємо обіт чистоти — обіцяємо Богові, що витриваємо в *побожності й молитві*.

3. *З покусами мусимо боротись в самих початках* — тобто з першою гадкою, з першим почуванням, а не чекати, аж похіть розгориться у велику полумінь.
4. Четвертий середник — то *умертвлення*. Пам'ятаймо все на слово ап. Павла: «Іже суть Христові — плоть распяша со всіми похотьми ея»¹³, або «плотиугодія не творіте». Тепер бодай трохи, але щоденно нам треба пам'ятати — *про конечність умертвлення тіла*.

II

На приказ Церковної Влади мушу полишити Унів, і то в тій цілі, щоб як найскорше закінчити наш Устав та предложити до затвердження Римові.

Через довший час не зможу до Вас мати «слова». Треба Вам, Дорогі Браття, заздалегідь привикати до того, щоб Ваше духове життя не було залежне від частих «конференцій», «точок», різнородних «духовних читань» і т. д. По філіях, по наших місійних станицях не раз і цілими роками прийдеться Вам жити без «конференцій», маючи під руками хіба лиш одно Св. Письмо. А що станеться з нами, коли нас розжене революція, коли наше спільне життя стане немислиме? Треба привикати, треба навчитися і в таких обставинах кормити обильно свою душу.

¹³ Пор. Гал. 5, 24.

Ісус нераз казав ученикам, щоб не молилися як погани, які в «много-словії» своїх молитов кладуть надію на вислухання. Приклади святих кажуть нам любити молитви короткі, в яких вміщалася б велика любов до Бога, туга за Ним, бажання терпіти для Нього.

Вглиблюймося в ту коротку молитву св. Франца з Асичу: — «Бог мій і все мое!» Або звернім увагу на молитву св. Маргарети: — «Роби як знаєш! І як хочеш, так спаси мене!» Не забуваймо ніколи, що так як молитва, так й духове життя потребує многих правд, многих думок, многих постанов.

Пригадую собі, як я одного разу зробив прекрасні реколекції. А змістом тих реколекцій був лиш один висказ псальмопівця: «Уста моя отверзох і привлекох дух — яко заповідей Твоїх желях» (Пс. 118, 131).

Візьміть яке небудь Боже слово, яку небудь правду із Св. Письма, та на тому одному куснику землі копайте в глибину — просіть про ласку світла, про ласку сили, трудіться наскільки лиш сил, а ручу Вам, що кожний докопається до джерела *живої води*, до джерела — *що тече в життя вічне*¹⁴.

Хто буде так просити й так копати — той в однім Божім слові найде цілого Бога, всю Правду, повну святість. Ось, наприклад, та правда, над якою апостол Павло плаче, кажучи: «Кожний шукає того, що є його власне, а не того, що Христове»¹⁵. Шукати не себе, а Христа у всьому: в гадках, почуваннях, словах, ділах — та ж то вистарчаюча програма праці на ціле життя.

Дорогі Браття! Боже слово й молитва вам всім є доступні. Тож вчміся кормити себе тим Божим словом більш ніж «конференціями». Стараймося ставатись щораз більше виконавцями Божого слова — тими, що тим словом живуть, а не лиш слухачами ріжних і чимраз то нових «конференцій».

III

В нашій родині відчувається велика потреба більшої активності в аскетичному життю. І то не лиш індивідуальної активності, але й громадської, що спиралася б на спільнім зусиллю більшого числа зорганізованих братів.

Один із молодших братів прийшов недавно до мене та покликуючись на те, про що я вже нераз говорив (на відновлення Скнилівської традиції, де на недільних радах, промовляли по черзі всі браття), питався — чи не можна б в нас зробити серед братів такий кружок добровольців (щось подібного до сучасного КАУМ-а¹⁶), де по черзі могли б бути опрацьовані

¹⁴ Пор. Йо. 7, 38.

¹⁵ Пор. Фил. 2, 21.

¹⁶ КУАМ — «Католицька акція української молоді», релігійна виховна організація, створена у Галичині на початку 1930-их років.

і передискутовані теоретичні й практичні питання монашо-аскетичного життя?

Я відповів, що повитаю з радістю кожний почин, і то звідки б він не йшов, коли тільки буде змагати до скріплення, так в поодиноких душах, як і в цілій нашій громаді того зусилля за святість нашого знання.

Бо й справді великі недомагання спостерігаю в нашій родині. Ось тут мушу піднести з них два, які глибоко закорінилися в наше життя, з якими одначе мусимо безпощадно боротись:

1. До першого належить *пасивність духового життя*. Многі думають, що про здобування чесноти, про святість, молитву, про шукання Бога, про з'єдинення з Ним мають говорити лиш настоятелі на конференціях. Тому, слухаючи тих правд, обходяться з ними як з речами накиненими згори — не вважають на них, не переймаються ними, не пам'ятають їх, і тому тільки малу з них частину виконують, і то недбало, немов під примусом.

Так не має бути! *Vestra res agitur!* Тут, Мої Браття, розходиться про Вашу шкуру, про Ваше життя, і то про життя довге, бо життя у вічності. До того нам не вільно відноситися з таким легковажанням, з яким відносимось в школі до нудного викладу вчителя чи пустого лаяння старого «галюкала». Тут йде про найважніший зміст монашества, тобто — чи будемо людьми, що їх життя буде на славу Богові, людям на користь і нам на спасіння — чи не будемо такими. Треба закотити рукави, і доки час — мусимо самі взятися до роботи. Дні скоро минають, а небаром може бути запізно.

2. Друге недомагання, друга зла привычка, що немов фалд, загинка на одежі, яку треба аж червоним залізком відпрасувати — це *пустомельство*. Виявом того пустомельства є то, що коли зійдуться між собою браття й піchnуть балачку — балакають про дурнички або про свої чи чужі сплітки, рідко коли або й ніколи не говорять про те, що для кожного зокрема і для всіх разом є найважніше: не говорять про те, як поступати в молитві, покорі, любові, як здобувати святість і т. д.

Коли часом якийсь брат схоче ту нещасну й пусту балачку переломити та зачне розмову про духовні речі — браття починають йому дивуватись, а що гірше, з нього насміхатись, немовби він зробив щось невідповідного.

Це дуже сумний знак — бо знак великої байдужності для совершенного, внутрішнього життя. А монах, що для того вищого життя душі є рівнодушний — не представляє жадної вартости.

То ж візьмімся рішучо до знищення тої привычки!

Що б ми сказали, наприклад, про академію мистецтва, де ученики, як довгий рік, поза годинами, ніколи ані разу не говорили б про мистецтво? Ми сказали б, що або це недобра школа, або недобрі учні, та що з них ніколи нічого доброго не буде.

З долини, з почину самих братів, і то молодших, зродилась «Ясна Путь». Най же й тою дорогою прийде до життя друга помічна сила — «Кружок під заступництвом о. Леонтія»¹⁷, що мав би на цілі поглиблювати серед братів живим словом і прикладом аскетично-монаше життя.

Кожний до того Кружка най має свобідний доступ, але при тім най кожний перед вступленням зобов'яжется *дійсно, всіми силами змагати до монашої святости*.

На тижневих сходах один з братів най приготує якесь питання — чи то з теорії аскези, чи з практичного щоденного життя — і в той спосіб, при взаємній дискусії, най всі браття кормлять свої душі.

Такі зібрання не є чужі в історії монашества. Давніше пустинники в суботи й неділі сходилися разом і тоді відбувались т. зв. «*collectiones*» — (*con-ferre* — збирати разом), де одні ділились своїми духовими багатствами, другі ласками, інші знова виявляли свої покуси та прохали помочі. І так тим зорганізованим зусиллям всіх разом — росла так індивідуальна святість і мудрість кожного, як і духовий рівень цілого загалу. Так само треба робити й нам!

Тепер їду, коли верну — маю надію, що такий «Кружок о. Леонтія» викажеться більшими успіхами в ділі освячення братів, як сотки ігуменських конференцій.

Амінь! Дай Боже, щоб так було!¹⁸

Унів, 19 квітня 1936 р.

¹⁷ Блаженний свящмуч. Леонтій (Леонід Фьодоров), монах студійського уставу, Екзарх Російської Католицької Церкви східного обряду. Помер в ув'язненні, як мученик за віру Христову, у м. Вятка 1935 року. Проголошений блаженним 2001 р.

¹⁸ «Ясна путь», 1936, ч. 5, травень, с. 1–5.

ДО ВСІХ ЧЕСНИХ ІНОКІВ І МОЇХ НАЙДОРОЖЧИХ ОТЦІВ І БРАТІВ, ЩО ПО СТУДІЙСЬКОМУ УСТАВОВІ ЖИВУТЬ В УНЕВІ ТА ПО ІНШИХ НАШИХ ДОМАХ

*Пересилаю слова мого привіту:
«Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй нас»*

Заки, як на це дозволить мені Господь Бог, я буду могти в осени, вернувши за ласкою Всевишнього до відповідних сил і здоровля, — об'їзджати всі наші монастирі та станиці, хочу ще наперед ось цим листом Всіх Вас, Дорогі Браття, привитати, подякувати (особливо всім тим, що з-поміж Вас були такі добрі та в молитвах пам'ятали про мене), а також поділитися з Вами деякими відомостями та гадками, які могли б бути для Вас, по словам св. Апост. Павла, чи потіхою і покріпленням, чи поясненням і наукою, чи знову заохотою або й осторогою.

Передовсім хочу Вам, Дорогі Браття, сказати, що 25-го травня ц. р., я був прийнятий Святішим Вітцем на окремій авдієнції в їхньому теперішньому місці перебування, то є в Кагель-Гандольфо під Римом.

Духом і гадкою, серцем і волею я в цій хвилині взяв Вас усіх із собою та впровадив до тої кімнати, де сидів і чекав на нас Той Великий Старець, що убранням і лицем біліє як сніг — Вселенський Архієрей. І три рази я разом з Вами поклонився Йому та немов тримаючи Вас усіх при собі за руки, я з Вами припав лицем до землі, щоб поцілувати ногу Того, Якого ми почитаємо Намісником і Заступником Самого Господа Нашого Ісуса Христа на землі, Видимим Головою Христової Церкви на землі, Наслідником Верховного Апостола Петра, Ключником Небесного Царства, Скалою, що на ній рукою Самого Господа Нашого Ісуса Христа зістали основані та із собою пов'язані всі середники нашого спасення, і врешті живучим, у людському тілі, Світлом і Силою з неба, що просвічує і утверджує в Правді та в святім християнським обичаю всіх вірних.

І так, духом маючи Вас усіх біля себе й клячучи при ногах Його Святости, я просив, щоб Його Святість зволила поблагословити нас усіх, кого я лиш в цій хвилині духом до них привів. І Святіший Отець при кінці авдієнції

теплими й зворушливими словами Великої і Глибокої Батьківської Любови, і ласкавою зичливістю погляду, і сердечністю голосу — виразно дав Своє Благословення, і то не лиш мені, але й всім тим, кого я серцем хотів тоді мати при собі. Самі слова Благословення видалися мені такими могутими, із-за тої великої обильности Божої Ласки, що в них заключалась, що я, так там в цій хвилині, як тут тепер — уважаю їх за запоруку побіди, особливо тепер, коли то завзятість диявола розбурханою філею злости починає звідусіль ударяти на нас та слабих і необережних братів від нас відривати.

Нехай, отже, то апостольське Благословення Того, що з волі Господа Нашого Ісуса Христа є спільним Отцем нас усіх християн-католиків, спічне на кожному з Вас як на Зелені Свята Апостолам, що були зібрані в горниці, та най кожному з Вас принесе з неба потрібну Ласку Святого Духа, щоб кожний з Вас зміг побідити в собі всі злі наклони, пристрасти й покуси та утвердитися в завзятім змаганні до святости нашого покликання.

Дальше мушу поділитися з Вами відомостю, що наш Устав (який, як знаєте, 3-го травня ц. р. зістав одногосно прийнятий Загальною Радою Св. Усп. Лаври в Уневі) я віддав у Римі в руки Секретаря Св. Конгрегації для Східної Церкви, Кардиналові Тіссерантові, з проханням о потвердження його Апостольським Престолом.

В Римі таку справу, як потвердження монашого Уставу, не беруть легко. Таку річ вперед добре студіюють, на осібних комісіях дискутують, і то на підставі звітів, зроблених вченими та досвідченими єромонахами, не в одній точці його доповняючи або таки й змінюючи. Праця така звичайно триває досить довго, так, що до нашого Уставу не можна бути певним, чи він буде потверджений до найближчої весни. Можливо, що в тому часі прийдеться мені ще раз бути в Римі. Поки що заступає нас в цій справі Всч. о. Кирило Королевський¹⁹ — Прокуратор Нашої Студійської Монашої Родини в Римі. А заступає Він нас з великим знанням та щирою постійною зичливістю, за що ми йому повинні бути вдячні та своїми молитвами йому постійно відплачуватися.

Вже тепер можу з Вами поділитися тими радісними вражіннями, які я відніс у Римі від першої хвилі. Наш Устав стрінувся з великою зичливістю

¹⁹ Кирило Королевський (1878–1959) — греко-католицький священник, консультант Конгрегації у справах Східних церков, Східної літургійної комісії і Комісії східного канонічного права у Римі. Кирило Королевський (справжнє ім'я — Франсуа Шарон) за походженням був французом, свого часу прийняв візантійський обряд і багато літ був довіреною особою Митрополита Андрея (Шептицького) у багатьох важливих справах. Його перу належить найповніша до цього часу біографія Андрея (Шептицького).

всіх тих, що тим інтересуються. А то, що він зацікавив багатьох — це доказ, що св. Церква в великому й святому ділі Унії рахує та чекає і на нашу працю, що хоче в нас бачити здорову й сильну своєю святістю вітку східного монашества.

Дай Боже, щоб ми тим надіям і цій потребі св. Церкви вповні відповіли. Бо ласки Божої нам певно не бракує, решта залежить виключно від нас. Дай Боже, щоб ми всі й все вірно стояли при Господі Нашім Ісусі Христі, щоб ми були все завзятими ворогами гріха та постійно готовими так за себе, як і за других терпіти, щоб тими терпіннями разом з Ісусом Христом ми могли складати окуп Божій Справедливості та в той спосіб помагати Нашому Господеві в ділі спасення грішників світа.

Між іншими, Святіший Отець запитав мене, скільки маємо домів. Я подав число, при тім зауважив, що на будуче будемо змагати до того, як це вже новий устав поручає, щоб поступенно перемінити малі станиці (як, напр., парохіяльні доми) на повні й більші монастирі, а там, де такої переміни не далось б зробити, будемо такі станиці зивати. Святіший Отець дуже похвалили таку постанову та сильно перестерігали, і то дуже мудрими словами, щоб лишень до того братися, що зможемо на правду добре довершити й то не «якнайбільше», але «як найліпше».

В найближчому, отже, часі нас чекає якась немов перебудова: *Будемо змагати до того, щоб було менше число наших громад, але щоб вони були повні й сильні, тобто щоб могли жити вповні монастирським життям.*

Але вже тепер, в тій цілі, щоб зло надмірно не росло по наших громадах, а то, що є добре перед Богом, могло краще множитись, я хочу Вам, Дорогі Браття, вчислити в тому листі коротко, й то так для відома браттям, як і настоятелям та наставникам, всі найважливіші часи, які входять в склад повного монастирського життя, а без яких то частей (як буває то по малих станицях та домах) монастирське життя нидіє, а тим самим потягає за собою і втрату монашого духа серед тих братів, що таким неповним, невістарчаючим монастирським життям живуть.

До повного монастирського життя належить:

1. Сталий денний порядок для всіх — Він не має залежати ані від примхи настоятеля, ані від примх братів. Але зате він має стисло обов'язувати всіх, а передовсім самих настоятелів. Такий порядок має бути усталений в кожному, навіть найменшому нашому домі, бо нелад і безпорядок на цій точці дуже скоро потягає за собою такий же нелад і безпорядок в душах монахів. Такий сталий порядок дня для всіх монахів громади має передовсім точно опреділювати:
 - а) годину ранішнього вставання та годину розходу на нічний супочинок;

- б) години Церковного Правила, відносно тих частей, які мають бути спільно відправлявані, та годину щоденної Божої Служби;
- в) точний час спільної трапези, а особливо полуденної та вечірньої;
- г) години, які загальною призначені для праці.

Такий порядок дня повинен бути виписаний та вивішений в Аскетарії чи в трапезі для відома всіх. Треба рівно ж, щоб і по наших парохіяльних домах ця точка монастирського життя була всіма вірно заховувана. Брак такого порядку в першій мірі обтяжує совість настоятеля, як грубе занедбання з його сторони. Знову ж існування такого сталого порядку для всіх не є перешкодою в тім, щоб виїмково, де конечність обставин буде цього вимагати, одного чи другого дня той порядок був змінений, але причиною такої зміни, розуміється, ніколи не може бути примха, фантазія, неточність чи невігода самого настоятеля. На таку зміну може вплинути тільки якась непередбачена зовнішня конечність.

2. Далше до повного монастирського життя належить це: *щоб конечно в певно й стало означених часах відправлялося спільно Церковне Правило, і то щоб це Правило відправлялося достойно, без поспіху, якщо нема відповідного числа співаків, то має бути супокійно, з побожністю спільно відчитуване, чи рицитоване.* В повних і властивих монастирях, спільна відправа Церковного Правила має бути повна, то є обнимати всі його части. В малих натомість домах може й все мусить бути відправлена в присутності всіх, рано — Утреня з Першим Часом та монастирська Служба Божа, а ввечір — Повечеріє. Ввечір і рано настоятель, зглядно його намісник (якщо ж вони не є еромонахами, то ерей, який тоді в тім часі заступає настоятеля) має дати браттям благословення на ніч, згл. на денну працю. Розуміється, що на спільних відправах Церковного Правила обов'язані все бути присутними настоятелі, зглядно намісники та седмичний еромонах і еродіякон. Мають вони так упорядкувати всі свої прочі заняття, щоб нормально могли бути присутними на всіх частях спільного Церковного Правила. На всі свої прочі обов'язки з певністю найдуть ще досить часу, коли ним будуть добре газдувати.
3. Дуже а дуже суцною частиною монашого життя в громаді є *заховання через усіх мовчання, в тих часах, коли воно обов'язує.* Той звичай може й мусить бути захований і в найменших наших домах. Знову вже річчю настоятеля є, своїм власним приміром та надзором над братами, ту важну точку монашої карности в спільному пожитті заховувати ненарушимою. Нема, проте, ніякої розумної причини, чому по наших менших громадах монахи мали б говорити, й то коли-небудь, де-небудь,

як-небудь і що-небудь. Таке буває тільки внаслідок занепаду монашого життя, коли то світські звичаї, та світська свобода втиснетесь до монашої громади, та зачне заступати карність і добрий лад монашого звичаю.

По домах, в яких зацарить балакунство (і то так між самими монахами, а мірянами) — там вже ніякого гаразду не буде й такі монастирі Царства Божого вже не будують, а противно, сильно його руйнують.

4. Дуже частою рівно ж язвою по малих домах буває — *нестисле заховання обіту убожества*. По менших домах частіше буває нагода, що чи то якісь гроші, чи якісь річи переходять через руки монаха. І якщо він не є утверджений в душі убожества, ворог душі сейчас же скористає з того та підсуне йому гадку, щоб одно чи друге взяв на свій власний ужиток. А як покуса побідить — наступає порушення обіту, що звичайно буває тяжким смертельним гріхом проти другої Божої заповіді. Нехай, проте, настоятель дуже на це уважає та нехай на цій точці убожества дає браттям все добрий приклад. А добрий приклад в цій точці настоятель буде не лиш тоді давати, коли не буде сам, собі самому, видавати грошей на свої власні потреби, але також (і то сильно підчеркую), коли в заряджуванню спільним майном буде вистерігатися самоволі та стисло придержуватися приписів Устава (два ключі до каси, всі гроші мають знаходитись в цій касі, надзвичайні видатки видавати лиш за згодою приставників чи ради і т. д.). Самоволя настоятелів у розпоряджуванню монастирським майном є з їх сторони порушенням обіту убожества, бо уживають тих усіх річей, немовби вони були їхні власні. Заховання духа убожества й обіту убожества дасть і найменшій нашій місійній станиці вид монастирського життя.

Незадовго по всіх наших домах будуть розіслані відписи нашого Устава, що до заряджування монастирським майном. Цілий Устав буде надрукований та розісланий щойно по затвердженню його Апостольською Столицею.

Спільне монаше життя є можливе лиш там, де є взаємна братня любов. Згоду та братню любов, в кожному случаю, може, й є трудніше заховати в малих домах (де монах все є обмежений до товариства тих самих двох чи трьох братів), але хоч і трудне, то тим більше є необхідне.

У великому монастирі, коли між двома монахами нема згоди й любови — то це буде звичайно шкодою тільки для їхніх власних душ. В малому ж монастирі — це вже станеться джерелом замішання цілого спільного життя та буде раз-в-раз згіршенням для свідків, якими часто бувають і міряне. Незгода й нелюбов між двома монахами стає тоді дуже скоро справою звісною на ціле село, світські люде часто ще таку незгоду підсичують, а потім з неї сміються та забавляються нею, як в театрі. Чи ж то не є великий стид

та ганьба для таких монахів, що то перед ким-небудь зі світських розводять свої жалі та сплетні на настоятеля чи на другого брата? Такі не здають собі справи, до якого то степеня вони шкодять своїй власній душі, монастиреві та справі Ісуса Христа взагалі; вони не здають собі справи — яка це річ є дуже грішна, зла та мерзенна перед Господом Богом.

Для того всім браттям, що мешкають по малих наших монастирях, пригадую і прошу й закликаю, на спасення їх власних душ — щоб завзято протиставитись тим всім своїм наклонам серця, що тягнуть до незгоди й до нелюбови.

Протиставитесь тим всім наклонам через виповнювання, і то якнай-вірніше виповнювання, слів св. Апостола Павла: «взаїмно носіть ваші тягари» (то є зносіть себе взаїмно) та другі слова: «випереджуйте себе взаїмно в віддаванні собі чести» (то є — не себе самого, вивищуй понад других, але других вивищуй понад себе).

Через таку взаїмну згоду й любов спільне життя братів мусить бути монаше навіть і в найменших наших домах, а з певністю буде воно таке, коли буде сповнена одна умова:

Коли покора буде царити в серцях всіх, коли вона буде царити послухом у підчинених, коли вона буде царити в настоятелів — пересвідченням, що він лиш є головним слугою всіх.

Заки, отже, наші малі станиці будуть переіменовані на більші й на властиві монастирі, прошу дуже всіх настоятелів та братів, що по них мешкають, щоб уважно прочитали то моє слово, щоб його добре розважили та щоб воно сталося дійсністю життя в кожному нашому й найменшому домі.

Знову ж братів, що мешкають по наших більших монастирях, дуже прошу, найзапам'ятають добре ті всі точки, що я їх тут вичислив, та най в житті, яке вони тепер мають — хай в них якнайкраще себе утверджують, щоб опісля могли придержуватися того сталого порядку в яких-небудь обставинах, а навіть і тоді, коли через якийсь час їм прийшлося б жити в малій громаді братів.

Благодать Божя най буде зо всіми вами, дорогі браття, най вона Вас заступає, спасає та милує.

Ігумен Климентій

Дано 2-го серпня, 1937 р.

в день св. Пророка Ілії, в Прилбичах²⁰

²⁰ «Ясна путь», 1937, ч. 8–10, с. 1–6.

ДО ВСІХ ОТЦІВ І БРАТІВ ІНОКІВ, ЩО ЖИВУТЬ ПО НАШИХ ОБИТЕЛЯХ ПО СТУДІЙСЬКОМУ УСТАВУ

Всіх щиро-сердечно здоровлю словами Ісусової молитви й бажаю скорого та великого зросту в ласці Божій!

Я вже раз відзивався до Вас усіх, подібним письмом, ще й сьогодні, заохочуючи, щоб конечно й ревно змагатися всім нам про ті духові сили, які є утаені в монашій убожестві й послуші.

В тому письмі сказав я, що ті духові сили найкраще перетворюють наше життя, і з природного підносять до надприродного, з життя зверненого до землі роблять життя звернене до неба. Я сказав тоді також, що через ті дві чесноти найкраще вдержиться духовна єдність цілої нашої монашої родини — помімо її розросту й помімо що фізично стає поділена на щораз більше число домів.

Убожество й послух — це найпевніший лік на гордість, яка дораджує чи то одиницям, чи поодиноким частинкам нашої громади — уперто держатися своїх окремих поглядів, своїх партикулярних зусиль, що розбивають єдність, бо не підчиняються спільному проводові. Гордість — це той нещасний квас, що розкладає християнську засаду суспільного ладу: «одно серце й душа одна» — а заступає принципом анархії: «що голова то розум, що людина то інша ціль і інша дорога, що нею іде».

Натомість покора (а вона якраз найобильніше пливе з жерела убожества й послуху) буде лучити всіх в одно. Все воно так буває, що де одна ціль всім присвічує, то й одна в усіх є амбіція: тій цілі з пожертвуванням самого себе — служити. Покірне забуття про себе стягає на кожного й на всіх Божу ласку й вінчає їхні праці успіхом.

Тісну зв'язь, яка існує між убожеством а єдністю всіх членів чернечої родини, найкраще оприділили оба великі законодателі східнього й західнього монашества св. Василій і св. Августин. Св. Василій в «Другій Аскетичній Бесіді» (точка 1.) так пише: «Якщо многі звернені до тої самої ціллі свого спасіння — прийняли взаїмно спільне життя, то конечним є, щоби між ними передовсім це заїснувало, щоби було в них одно серце й воля одна, та одно

бажання, та щоби — по приказі Апостола — ціла зібрана громада стала одним тілом, зложеним з ріжних членів. Одначе таке може статися лише тоді, якщо буде захований звичай, що нічогісько кому-небудь не є особисто й в особливий спосіб власне, ані одіж, ані посудина, ані що-будь з річей, уживаних при спільнім життю — так, щоби кожна з тих річей служила потребі, а не власникові.

Св. Августин в листі 211 до монахинь пише: «Перше, із-за чого ви разом в одно зібралися, є це, щоби ви в однодушности в домі мешкали, щоби були у вас одно серце й одна душа звернені до Бога — та щоби ви не називали чого-небудь власним лиш, щоби все було спільне та щоби роздаване вам було вашою настоятелькою і харч і одіж, одначе не всім у тій самій мірі, бо не всі маєте таке саме здоровля — тільки кожній по її потребі, бо так читаємо й в Діяніях Апостольських (4. 32, 35.): «а в народі, що увірив було одно серце й одна душа й ніхто нічого з того, що мав, не називав «своїм», а все було в них спільне... і кожному давалося то, чого хто потребував».

Сьогодні хочу увійти дещо в подробиці й представити убожество й послух в практиці щоденного монашого життя — які вони ставлять до нас вимоги, а на які бувають виставлені, свідомо, чи несвідомо, недотягнення та порушення.

I. УБОЖЕСТВО

В Чині Схими питається Церква інока, чи перебуде до смерти без власности й у добровільнім убожестві, яке є при спільнім життю — «Нічого собі самому не набуваючи ані не ховаючи, хіба на загальну потребу, й то з послуху, а не з власної своєї волі». Запитаний відповідає, що при помочі Бога перебуде в такому убожестві.

Бути «без власности», нічого не посідати як «моє» — ось суть обіту убожества, а радо бути убогим і не мати прив'язання до ніякої з тих річей, що їх в земському життю уживається — на тому й полягає чеснота убожества.

Вірність приреченню, що його дали ми Богові, виставлена є на пробу за кожним разом, якщо в монастирі що-небудь «набуваемо» й тоді приходить покуса, щоб ту набуту річ «ховати» не «на загальну потребу» і «з послуху» (то є предложивши справу настоятелю), а тільки щоби ту річ задержати й ховати на свою особисту потребу й то з власної волі — навіть не питаючи настоятеля.

Наведемо тут деякі випадки, які можуть трапитися в монашім життю.

1. Монахові хто-небудь (чи то з родини, чи зі знайомих, чи й другий монах, переступаючи в тім правило) і з якої-небудь причини (звичайно

н. пр. віддячуючись за прислугу) дає що-небудь в дарунку. Може це бути книжка, ікона, годинник, якісь части убрання, середники поживи, або інша якась річ уживана в життю. Монах має тепер перед собою дві дороги — віднести до настоятеля та, по його рішенню, або віддати до спільного вжитку, або взяти до особистого вживання. Друга дорога, це в себе ту річ стало держати як «свою власність», що він її «набув» — не піддаючи рішенню настоятеля, чи «може» її до особистої потреби вживати — а у випадку перенесення до іншого дому, забирати її зі собою, знова без питання настоятеля.

Перша дорога одиноко правильна й одинока, що відповідає обітові убожества. Друга натомість є рішучим порушенням того обіту, бо що-небудь монах набуває — набуває не для себе, а для монастиря, в якому стало перебуває. Чи це буде спадок, що іноківі припав, чи річ одержана в заплаті за виконану працю, чи одержана від родини посилка харчів, білля, убрання — все одно — настоятель має про це знати й лише він один може рішати, до чого річ має бути вжита, а рішить він, що власне той, а не інший брат буде дану річ уживати, якщо дійсна потреба промовлятиме за тим.

Від того загального правила зовсім не є виключені й еромонахи, що н. пр. від якогось товариства, від Сестер, від пенітенток²¹ і т. п, дістануть, н. пр. з нагоди ім'янин, якусь часть священничих риз, або іншу річ до Бого-служебного вжитку (стихар, епітрахиль, фелон, чашу і т. д.). Дуже помилявбися еромонах, якщо би ту річ уважав за свою — то є за таку, що має право без ніякого вмішування настоятеля возити зі собою через ціле життя, з одного монастиря в другий.

Кожний монах, якщо щось набуває чи дістає — то набуває чи дістає не для себе, а для монастиря, в яким перебуває — і там має ту річ, при зміні місця побуту, залишити. Про це, що перенесений брат має право й обов'язок взяти зі собою, скажемо нижче.

Монахові, з огляду на повірений йому обов'язок — службу, дає монастирська власть якусь річ до вживання, н. пр. годинник або щось іншого. Згодом цей брат дістає іншу службу, або перенесено його до іншого дому, одначе він думає, що йому вільно вже без питання настоятеля ту річ (скажім, ліхтарку, запальничку, годинник) собі заховати, зглядно зі собою до другого дому взяти. Якщо він так зробить — то він без ніякого сумніву порушить зложений ним обіт убожества. Отже настоятель має право й обов'язок до того не допустити, хіба що є слухна причина дати монахові позволення на дальше вживання тої речі.

²¹ Пенітент (лат. *paenitens*) — той, що кається. В Католицькій Церкві так називають особу, яка приступає до таїнства сповіді.

Річ, що її уживає брат з огляду на справовану ним службу — уживає він «з послуху» й «на загальну потребу». З хвилику, коли змінено йому службу, або перенесено його до іншого дому — має він річ звернути настоятелеві, бо відтоді він би її «ховав» «на власну потребу» й «з власної волі».

При перенесенню монаха з одного дому до другого вільно, а навіть має він обов'язок взяти зі собою білля і всю одіж, призначену до його особистого вжитку, а також особисто ним уживаний молитвослов. Тих річей не тільки настоятелі не мають права заборонити монахові взяти зі собою, але навпаки — мають допильнувати, щоби тих річей брат не залишав, а якщо монах в часі перебування в монастирі то білля чи одіж знищив, тоді мають подбати, щоби знищене направлено, зглядно доповнено до того стану, в якому дана одіж була в часі приїзду того брата до монастиря.

Крім особисто вживаних річей — білля, обуви та молитвослова — монах при перенесенню нічого не має зі собою ані привозити, ані вивозити. В особливий спосіб відноситься це до книжок. Кожний монастир мусить дбати, щоби в нього була й росла власна бібліотека. Строго забороняється браттям вивозити зі собою книжки з монастиря в монастир. Виїмки можуть бути лише за виразною згодою настоятеля дому, з якого книжка мала би бути вивезена й могло би це бути лише часове випозичення за письменним реверсом позичаючого брата.

Кожний дім має бути рівно ж заосмотрений у вистарчаючу скількість постелі для монахів, що до нього призначені. При перенесенню до іншого дому заборонено брати й возити зі собою досі уживану постіль (н. пр. коци, ковдру чи подушку). Чейже монах, що возиться з величезними клунками — це живий образ, як далеко він віддалений від Христових рад, який казав своїм ученикам «нічого не брати зі собою». А ще менше було би по монашому духові, якщо би монах тільки для того хотів брати зі собою постіль, бо то «його» (н. пр. привезена з дому ковдра чи подушка).

2. Окремо хочу тут згадати про одну практику, яка була би також дуже противна й обітові убожества й його чесноті, а рівночасно мала би й знам'я зловживання влади. Настоятелі поодиноких домів, зглядно ікономи, могли би попасти в покус, щоби користати зі свого уряду в цей спосіб, щоби справити собі виправу понад міру, якої має придержуватися вестіярня — згідно з Уставом — зглядом кожного монаха, або купувати чи замовляти по монаших робітнях ріжні речі для свого особистого вжитку, часто навіть зовсім злишні.

Таке поведення було би з ріжних точок і невідповідне й зле:

- а) воно буде звичайно получене з непослухом зглядом приписів Уставу — щоби всі надзвичайні видатки були роблені лиш за згодою

- намісника чи ради, а не самим настоятелем чи ікономом, крім того звичайно буде й нехтуванням приписів Уставу про два ключі до каси, в якій мають бути передержувані монастирські гроші;
- б) так робити далі може лише той, що й в монастирі кермується самолюбством і своєї влади уживає не для загального добра всіх, а для свого власного; настоятель, що думає і старається про свою виправу й пр., буде звичайно байдуже дивитися на те, що підчинені йому браття не мають навіть найконечніших річей — отже буде провинитися проти справедливості та любови ближнього — в кожному разі, таким поступованням буде виставляти собі дуже негарне моральне свідоцтво;
- в) але передовсім таке поступовання буде тяжким порушенням обіту убожества, бо ніколи не вільно нікому монахові, отже і ігуменові й настоятелеві, орудувати монастирським майном так, немовби це була їхня приватна власність. До того — в першій мірі силою обіту — не мають права.

Щоби таким і подібним можливим порушенням і зловживанням влади запобігти — в найближчому часі будуть розіслані по всіх наших домах точні інформації, а саме спис справ, в яких не вільно самим настоятелям самовільно поступати, не спитавши вперід вищої влади, зглядно ради.

3. До повного обсягу зобов'язань, які в совісти в'яжуть монаха, що зложив обіт убожества, належить ще й слідуюче: ані праця, ані час, ані знання і спосібності монаха — не належать до нього так, щоби він міг ними свобідно розпоряджати немов своєю власністю.

Отже невірним обітові убожества буде такий монах, який без позволення настоятеля овочі своєї праці чи то кому-небудь дарує, чи то на власну користь міняє, чи в інший спосіб самовільно ними розпоряджає. Монах, який би випродуковані в господарстві плоди або вироблені в робітні речі, власновільно продавав, а до того ще зароблені при торгівлі гроші собі задержував, або який би при яких-небудь купнах чи продажах посередничив і брав для себе зиск посередника — він так тяжко прогрішивбися проти обіту убожества, що перед тим і перестерігати тут не треба, бо й дуже гнучка та нечутлива совість спостереже відразу, що таке зробити для монаха з обітом убожества є зле й дуже зле.

Частіше та легше трапляється, що монах своєю працею для монастиря щось заробить, і то заробить правильно, то значить за відомостю монастирської влади, якій він підлягає, але він тоді часом думає, що він до тих грошей, що їх своєю працею заробив, має більше право, як хто-небудь

інший з братів, і тому йде до настоятеля та домагається від нього, щоби за ті гроші й одно набути й друге, бо... бо... він їх заробив, і то не тому, що цього конечно потребує — але... бо він це заробив, отже немов має до них якесь більше право від прочих.

Такому монахові треба пригадати — й ми це на цьому місці робимо, — що через обіт убожества так його праця, як і його час і його спосібності перестали бути його власністю — і через те й прибуток з тих спосібностей та праці в часі перебування в монастирі не є його власним, чому, отже, поступає так, немовби бодай в якійсь части та річ чи ті зароблені гроші, залежали від його розпорядження?

Тут треба підчеркнути, що й ті монахи допускаються нарушення обіту убожества, які уживають власновільно, то є без благословення і відома настоятеля, свій час, свою працю і монастирські, чи інші матеріяли — на роблення собі взаїмних, між братами, особистих дарунків, чи то зі самої приязни, чи то для позискання собі ласки й зглядів у якогось старшого інока, чи то попросту тому, щоби обдарований зреванжувався опісля іншим дарунком, нарушуючи тим самим і зі своєї сторони обіт убожества.

Я свідомий того, що тими випадками, які я тут навів, я не вичерпав усіх можливостей, спроневірення обітові убожества (ось, скажім, таке: якомусь монахові бракло колись кілька сотиків до грошей, даних йому настоятелем на залізницю, через що він був в хвилевім клопоті, як собі поради́ти! Від того часу «мудрість» житейська й набутий досвід кажуть йому бути обережним і прозорливим та мати все при собі тих кілька сотиків «на подібну годину». Він думав би, може, що він дійсно став мудрим — а не бачив би, що та його мудрість, получена зі зломанням обіту, є мудростю цього світа — подібною дуже до мудрости того несправедливого управителя, про якого розказав нам приповідь Ісус Христос в Євангелії). Ці всі випадки навів я тут лиш для приміру, однак думаю, що як браття візьмуть ці мої завваги до серця і розслідять в їх світлі своє поведення та на випадок потреби спростують його — то по наших домах дуже скріпиться карність монашого убожества й могутчо через це побільшаться ласки, що їх Бог прив'язав до убожества: «Блаженні нищіі духом — яко їх є царство небесное». — Всі блаженства царства небесного — блаженства мира, згоди, справедливости, любови, чистоти й святости будуть виповнені так в життю поодиноких братів, як і в життю цілої чернечої суспільности.

Щоби, однак, убожество не було оперте лише на зовнішній практиці, а було й внутрішнє, духове, таке, якому є обіцяне блаженство царства небесного — на те треба обов'язки обіту доповнити прикметами чесноти убожества.

Ми мусимо бути в нашому життю — як то давні св. Отці часто говорили — філософами, то є любителями правдивої Божої мудрости життя — а на це ми мусимо любити убожество як вірного товариша й сильного помічника на нашій дорозі до Бога!

І знова для приміру хочу подати — в яких видах найчастіше слабує по наших домах чеснота убожества й у чім потребує підкріплення.

Убогий духом має душу убогого, то є має погляди правдиво убогого, звичаї і способи поведення дійсного убогого, крім того одного, що не пожадає земського богацтва — навпаки — цінить його по його дійсній вартості, то значить дуже низько, а саме в порівнанню з духовими добрими — тому й не завидує ближньому його майна.

Як думає та як жие убогий, що зі своїм убожеством погодився, не бунтується проти нього, а тільки мудро й розважно своє життя принововлює до скупих середників, що їх посідає?

Отже:

- а) Убогий шанує речі, чи то особистого ужитку, чи які служать йому до праці, не буде робити різниці між працею у власнім варстаті а працею робітника, слуги чи урядовця при чужім варстаті — убогий буде шанувати кожну працю, що дає йому прожиток, буде все ощадний — не дасть і найменшій речі змарнуватися, загинути, бути розтраченою.

Хай тепер кожний монах кине оком на своє поведення з речами, що служать йому до особистого вжитку — н. пр. чи й як шанує одіж, лямпку й шкелко, мидницю і шклянку, шиби у вікні, піч у своїй келії — чи є убогий духом, якщо дірветься дерева й сейчас так напалить в келії, що піч потріскає, дверцята зачинають вилітати, а воздух немов парня у лазничці? А як з начинням, матеріялом, що монастир дає йому до його праці? Чи поступає так, як мудрий і добрий ремісник-робітник, що все старається, щоби при ощадности пошанівку всего — була однак якнайбільша користь із праці? На жаль — признаймо — бувають між нами й такі монахи, що в тій точці якраз противно поступають, немовби в них кермуючою ними гадкою було: «або що! або то моє? — то монастирське, ігумен має гроші — хай платить!» Чи такий монах може собі виставити вірніше свідоцтво, що він не належить духом до монашої родини, що він лиш наймит-слуга, й то дуже злого гатунку!

- б) Не вистарчить шанувати начиння, не марнувати матеріялу — треба також, щоб убогий умів шанувати час — вихіснувучи його, бо той

час обмежений, а дохід, осягнений в робочім дні, мусить убогому вистарчити на прокормлення і себе й родини — тож часу не марнує, працює не ліниво, а інтензивно, працює не недбало й капарно, а добре, бо знає, що тоді й заплата буде вища. Ми в монастирі працюємо для Бога, для найвищої заплати — а чи осягнемо її, якщо праця наша буде лінива, недбала, капарна? О! Хай не один добре застановиться над тим питанням — чи для того монахи мають працювати гірше від світських людей, що із-за монастирського денного порядку працюють коротше, найвище 8 годин! Було би це дивне оправдання! А однак так буває, і то часто, що праця монаха є далеко нижча своїми прикметами від праці світської людини. Аж встидно признатися до того, бо чейже монахи працюють для Бога!

Св. Августин в письмі про працю монахів («*De opere monachorum*», с. 25 і 33) так каже: «ті, що на світі жили з праці рук, а прийшовши до тої св. дружини, вже не хочуть як слід працювати — то хай і не їдять... бо чейже не для того богачі із-за побожності упокуються в тім християнськім полку, щоби убогі виносилися в гордині. Бо зовсім не є пристойно, щоби в тім життю (це значить в монашім), де сенатори стають працювитами — робітники ставали лінивими, та щоби там, де приходять бувші власники великих маєтків, покинувши розкоші попереднього життя — щоби там діти села були делікатні до праці (то значить, що тільки делікатно, неохотно, неширо, з незадоволенням і марнуванням часу, бралися до праці)».

Якщо за часів св. Августина (в початках 5 століття), то є в часах первісної монашої ревности, могли приходити такі покуси проти убожества й монашої покори — то оскільки більше тепер варта знати й до серця брати ті перестороги великого Учителя Церкви!

- в) В кінці, убогий з конечности придержується в своєму життю закону повздержности — він з конечности проживає в постійнім «постництві» — так, як то монах прирік робити, просячи про Схиму. Убогий мусить вдоволятися тим, що дешеве й гірше, бо не стати його на дорожче й ліпше. Але й того дешевого, звичайно, не може мати досходу, а мусить обмежувати свої потреби й життєві вимоги дійсно до можливо найменших розмірів.

Убогий знає, нераз з досвіду, що може легко й найконечнішого забракнути й що прикрости такого недостатку треба знести спокійно.

Монах, що розуміє і посідає чесноту убожества, вдоволяється малим з побожности, бо пам'ятає про слова св. Павла, що велика це річ «задо-

волення з малого — при побожності». За приміром Апостола, монах, що є убогий духом, вміє «бути насиченим і голодувати — мати достаток і терпіти недостаток», то значить, що як насичений і в достатку, то не опирає на тім свого щастя, а дякує Богові за полекшу в життю — а коли голодний і в біді, то не нарікає, не впадає в малодушність та пригноблення, тільки знова дякує Богові, за те, що в той спосіб відриває його серце від землі, а притягає до Себе.

А навпаки — дарма річ, треба сказати — коли монах, що свою душу одягнув в обіт убожества, тільки про те й думає і того хоче та жадає, щоби мати все, що тілові потрібне, якнайбільше та в якнайкращій якості — такий монах воняє поганим запахом облуди й фарисейства, а зі себе робить комічну фігуру комедіянта.

Разячим н. пр. браком духа убожества, отже чесноти убожества, буває і таке, коли в якомсь домі браття дуже намагаються, щоби монастирська трапеза була обильна й вибаглива й це їм багато більше лежить на серці, як питання, чи обильніші стають чесноти й кращий монаший дух. Велика це небезпека для якогось дому, щоби в міру того, як іде в гору його трапеза — в тій самій мірі буде опадати рівень його духового життя та поміч давана убогим. Або знова, як осудити з точки убожества нерідкі випадки, де монах, вмiсто щоби обмежувати свої потреби, набуває в монастирі, неначе на глум убожеству, різні панські привички, яких на світі ані не мав, ані навіть не думав мати.

Возьмімся — дороженькі мої браття — всі як один, до роздобуття великої духовної сили, яка лежить укрита в правдивім Христовім убожестві. Не даром св. Іван Клімак пише в своїй «Лiствиці» (*Scala Paradisi*, с. 17), що убогий монах є паном світа, вірою робить всіх своїми слугами, є сином духовного спокою і все заносить чисті молитви до Бога, а св. Ніль («Про сім духів злоби», с. 7.) називає його орлом високопарним, що лиш тоді злігає з висоти на землю, коли конечно мусить накормити тіло. Будьмо убогі з обіту — будьмо убогі духом, бо таких є Царство Небесне!

В найближчiм моїм слові до Вас — дасть Бог — буде мова про послух.

Благодать Господа нашого Ісуса Христа, що прийшов на цей світ в крайнім убожестві, хай буде з усіма Вами, дорогі браття, і хай нас усіх зробить любителами св. монашого убожества²².

Ігумен Климентій

В день Неп. Зач. Пр. Богородиці, 1937

²² «Ясна путь», 1937, ч. 2–6, с. 2–3.

ДО ВСІХ МОНАСТИРІВ Й ДОМІВ, ЩО В НИХ ЖИВУТЬ НАШІ БРАТТЯ ІНОКИ ПО СТУДІЙСЬКОМУ УСТАВУ

Здоровлю всіх Христовим привітом і побажанням Божої ласки

Чесні й дорогі отці й браття в Христі!

Праці біля виконання перекладу нашого Уставу, що його, як Бог дозволить, з початком квітня завезу до Риму, не дозволяють мені від довгих місяців перебувати в Уневі. Тому теж не маю спромоги так, як повинен і як потім хочу це зробити, відвідати Вас, що перебуваєте по різних наших домах, щоб могли безпосередньо переконатися про Ваші як духові, так і матеріальні потреби, щоб і потішити, й заохотити, і повчити, і пояснити, і допомогти, а де цього треба, то й напімнути та покутою справити. Свідомість, що тепер поки що цього такого важного обов'язку сповнити не можу — спонукує мене ось цим письмом звернутися до Вас усіх, мої Діти й Браття, що з літами моєї старости стається мені чимраз дорожчими в Господі, та поділитися з Вами гадками про небезпеки будуччини й про засоби, як їх оминати. Про те, що наповняє серце надією і про те, що тривожить і важким камінням його придавлює, та вкінці про дещо хотів би я Вас усіх просити.

Зближається час Великого Посту — Чотиродесятниці — час не лише простого умертвлення в трапезі, але час, що в особливий спосіб по наміренню Церкви є святий — святий святістю Христових Страстей та Його Смерти — святий тою тінню, що на цих 40 днів падає з Господнього Хреста, здвигненого на Голгофті; час, в якому мила й угодна Богові покута, де на згадку наших багатьох гріхів — жаль стискає серце й слези тиснуться до очей; час, в якому зі страху перед страшним Судом Божої Справедливости, а ще більше з любови й вдячності до Розп'ятого, що за нас віддав себе на страсти й смерть, маємо молитвою й усяким способом відречення очищувати свою душу й тіло від гріховного бруду; час, що як десятина життя в особливий спосіб посвячений Богові, щоб нас зблизити до Нього. Постна ніч, що має запасти на все, що в нас тілесне й змислове, а що в ній духом не маємо спати, а безвпинно подвигом молитви й умертвлення іти до світлости, до Блиску Великого Дня, що вже в ніч не переміниться, дня

нашого повороту й злуки з нашим Сотворителем, з Добром і Великим нашим Богом, дня, що його символом, найрадіснішим на землі, є Празник Господнього Воскресення.

Мої Дорогі — святкуймо цей час так, як його всі святі монахи, наші Отці й Браття з давніх віків, святкували. А святкуймо в цьому часі молитвою довгою і кращою, молитвою мовчаливого серця, всеціло зверненого до Бога. Святкуймо терпінням покутуючого тіла й душі. Святкуймо великою ненавистю до гріха, завзятістю та чуйністю у нищенні його коріння у нашому серцю, в усуванні нагоди, в поправі цього всего, що Богові ще в нас не подобається.

А тепер моє прохання до Вас — Мої Дорогі — на час цього Посту й на пізніше й на все!

Кожний з Вас окремо й в кожному домі всі разом, настоятелями означеним способом й в означеному часі, молитесь, прошу Вас, за добрих священників і за добрих настоятелів, щоб Господь Бог їх дав нашій монашій родині. Ми під цим оглядом терпимо крайню біду, бо починаючи суд від себе мушу сказати, й Ви самі це найкраще знаєте, що передусім мені, Вашому Ігуменові, далеко — далеко, аж лячно так далеко, від зразку доброго Ігумена. Нераз важким закидом совісти паде на моє серце наче переконання, що це за мої гріхи, за мої занедбання, за моє зле сповнювання обов'язків монаха, священника — настоятеля, Бог гнівається і карає якраз тим, що не маємо досить добрих священників і настоятелів, що раз-в-раз наші зусилля в цьому напрямі кінчаються невдачею, упокоренням всіх нас, загальною неміччю. — Ісус Христос сказав, що як будемо просити Отця в Його Ім'я — то ця річ буде нам дана.

Просити за добрих священників і настоятелів для чернечої громади, це значить просити про річ потрібну Христові, бо тут йде про життя Христа в цій громаді, йде про те, щоб кожний дім, мав того «Ангела мира — вірна наставника — Хранителя душам і тілам нашим», щоб всі Браття разом і кожний зокрема мали тих Божих провідників, щоб їх вели до високої цілі — стати таким Студитом, яких хотів мати о. Леонтій — інок, молитвенником і подвижником!

Треба нам просити Бога, в ім'я Ісуса Христа, за таких священників і настоятелів, щоб були іноками молитвенниками і подвижниками, це є щоб були людьми глибоко побожними побожністю молитви, побожністю чесноти, здобуваної аскезою і повним відреченням світу і себе самих.

Щоб Ваші молитви за добрих священників і настоятелів були тим успішнішими, дійшли до Престолу Всевишнього і стягнули на нашу монашу родину цю превелику ласку — мусять бути ці молитви теж скріплені по-

двигом жертви, — а це з терпеливим зношенням прикрощів і труднощів, а відмовою собі всего, що земська наша природа бажає і що її вгоджує.

І ось тут хочу Вам звернути увагу на дві річі — що будуть Богам «жертвою благоприємною», що будуть Йому як аромат дорожогоцінного тиміямум «воню Христового благоуханія», благовонним кадилом Христової святости!

Щоб освятити час Чотиродесятниці й якнайбільше освятити самих себе в цьому часі, практикуйте всі — за це кожного з Вас, мої дорогі Браття, дуже прошу — практикуйте дві чесноти, які є і для душі кожного з Вас найпотрібніші й необхідні цілому нашому Чинові.

Перша — практикуйте покору послуху, послуху з надприродної спонуки, щоб так сповнити Волю Божу. Одночасно й обсяг цього послуху поширюйте, — слухайте не лише ігумена, але й настоятелів та майте послух, як в чині Схими сказано, «для всей во Христі братії нашей». Майте послух — й якщо ніхто Вам нічого не приказує — послух для монаших Правил, для Уставу — Звичаїв²³.

Практикуйте послух, щоб він щораз ставався багатший змістом, щоб входив і в найменші подробиці щоденного життя та й найбільшими щоб кермував. Практикуйте так, щоб цей послух був охотним, скорим, сліпим, повним, постійним так, щоб ставався щораз то подібнішим до Христового послуху, який був основною ціхою Його життя (Послушний був аж до смерти й то смерти хрестної).

Практикуйте послух, бо ним здобудете покору, а покора то ключ до всіх скарбів Божої Благодати й покірному нічого Бог не відмовить! А покірним є передовсім той, що є послушним!

Практикуйте послух, бо послухом і лише послухом — «грумада» стає «великим чоловіком» — одної думки, одної волі. Така чернеча грумада може довершити великих річей для Христового Царства. Така грумада перетриває і найтяжчі хуртовини!

В цьому святому часі Великого Посту нехай кожний з нас очищує своє монаше життя з якого-небудь непослуху й власної волі, яка не підпорядкувалася ще правилам і настоятелям.

А а друга чеснота, друга сила, якої треба Вам придбати, так в особистому житті кожного, як і в громадському житті — то *убожество*, правдиво чернече убожество, убожество духа, убожество матеріального життя.

Проганяйте духа «власности», що все собі хоче що-небудь присвоювати як «мое», чи це одежу, чи книжку, чи келію, чи іншу яку-небудь марницю і в'яже до неї своє серце.

²³ Див. примітку 4.

Проганяйте його, бо він Вас в'яже зо землею і не дає душі свobodно злетіти до Бога!

Проганяйте якусь «панську» звичку, що помимо обіту убожества — хоче мати все, що вигідно, догідне тілові, й великої скількості й найкращої якості, а про ощадність і пошану не дбає так, як дбає кожний правдиво убогий. Проганяйте духа, що легковажить собі приписи монашого убожества й що-небудь з цих річей, що має — укриває перед настоятелями, чи без дозволу й права, проти совісти, ними розпоряджає.

Проганяйте цей брак убожества, що без потреби не хоче задоволитися тим, що мають всі, не хоче задоволитися малим, скромним і дешевим, а все хоче мати виїмок і в їжі, і в одежі, хоча б і в спосіб тайний і противний правилам.

Проганяйте «сребролюбіє», у якому-небудь виді воно би Вас спокушувало, бо воно корінням всього зла. А найчастішим видом, під яким воно приступає до монаха, це наклін до догоджування собі, брак умертвлення. Ніхто не любить срібла задля його самого, але тому любить людина срібло, бо сріблом-грошем купує собі всяку вигоду й приємність тілу.

Отож зо «сребролюбієм» проганяйте з життя й «сластолубіє» — шукання приємности, забави, розкоші. Убогий духом цього всего відрікається, бо хоче не земської марної розкоші, а розкоші неба, що повна, вічна, висока, велична і чиста, що свята й Божа!

Наші монастирі й станиці множаться, наші Браття розпорозуються по чимраз то більших просторах і ігумен не може бути всюди, не може всьому, де зле, зарадити, не може сторожкістю придбати цього духового й матеріального добра, якого потрібно. А світ і диявол та й наша власна, до злого склінна, природа завсіди в кожному домі з братами мешкають, кожному вони невідступними товаришами, кожного дня, в кожній гадці, слові, ділі. Вони виступають безпосередньо як дорадники, вони ж з кожної нагоди користають, щоб довести нас до невірности Христові, довести нас, щоб ми повторили діло Еви в раю, це є щоб ми більше повірили злomu, як Богові, пішли за радою сатани, а виреклися Христа! І так часто вони, ці клятї дорадники, здобувають побіду, в нас самих, над нашим Ангелом Хоронителем, над самим Ісусом Христом, над Пречистою Його Матір'ю!

О горе! Як же сумна ця річ!

І яка ж поміч на це, чим же Ісус Христос укріпиться в нас, в нашому Чині, чим же Він буде добувати побіду над злом? Чим? Мої Браття Дороженькі! Ось цими двома річами, які я сьогодні на серце й совість Вам кладу, благаючи, щоб Ви ними освятили Великий Піст і ціле Ваше будуче життя в монастирі — *послухом і убожеством*.

Послух стягне покору й ласку.

Убожество відверне Вас від світа, від землі, а потягне до духових багатств неба.

За послухом й убожеством прийде всеціло й чистота і молитва, скріпиться віра в Бога, зросте надія на Нього, розгориться любов до Бога й ближніх.

Многі з Вас, дорогі Браття, є добрими монахами, ставайте ж святими, йдучи завзято по цій Божій дорозі послуху і убожества.

А ще одно слово й до Вас, що хоч Ви в монастирі живете, але Вашою поведінкою Ви немов старалися б бути однак по можності якнайменше правдивими монахами, що під чернечою рясом ховаєте світське серце, світське розположення душі, що не Бога, а себе в усьому шукає!

І Вас прошу — не тривайте в такому стані, бо це стан, в якому може загинути те, що для Вас найважливіше — Божа ласка, Боже Синівство, а то й надія спасіння!

Рішіться ж Ви або на одне, або на друге — або будете добрими й правдивими монахами, людьми молитви й цього подвигу послуху й убожества — або вертайте на легшу дорогу — дорогу світської людини, що від неї Господь Бог вимагає менше, бо вимагає лиш заховання Заповідей.

Кінчу, Дорогі Отці й Браття, повторенням мого покірного а гарячого прохання.

В цей святий час Чотиродесятниці, освячуйте себе молитвою і жертвою відречення. А молитви й жертви приносьте Богові, щоб випросити й виблагати в Нього ласки, щоб дав нам добрих священиків і настоятелів.

А теж прошу Вас, поручайте мене, не лише многогрішного, але найбільше грішного з-поміж Вас усіх, Божому милосердю, щоб задля моїх гріхів наша чернеча родина не була відгородженою від Божої благодати.

Будьте всі, мої Дорогі Браття, з Христом — в Ньому перебувайте, а Він у Вас. Амінь²⁴.

*Смирений раб Божий Ігумен Климентій
Льва Город, в 5 день Сиропустної Седмиці [1937].*

²⁴ «Ясна путь», 1937, ч. 4 (25) квітень, с. 1–5.

ВСІХ ЄРОМОНАХІВ І МОНАХІВ
А ДУЖЕ МЕНІ БЛИЗЬКИХ І ДОРОГИХ БРАТІВ
ПО ХРИСТІ, ЩО СТАРАЮТЬСЯ СЛУЖИТИ БОГОВІ
В ІНОЧЕСТВІ ПО СТУДІЙСЬКОМУ УСТАВУ
ЗДОРОВЛЮ УСЯКИМ ДОБРОМ
У ГОСПОДІ НАШІМ ІСУСІ ХРИСТІ!

Мое останнє до Вас смиренне слово бажаю сьогодні доповнити, пишучи про послух, який, побіч убожества, є другою необхідною умовиною, щоби монаша родина, що розростається і осідає у різних, від себе віддалених, місцях — помімо того — духово не розпадалася. Конечність і велика вартість послуху лежить не лише в його природній силі, що в кожній збірності удержує єдність, але багато більше в силі надприродній. Послух є родителем і кормителем покори — а покора, що молиться, стягає на наше життя і всі його діла Божу благодать, що без Неї не може бути ніякого тривалого й правдивого успіху.

В чині монашої схими, що є приписаний у нашому східньому обряді, Церква перед посвяченням монаха Богові питається його про точки, які всі разом творять суть іночеського звання — і доперва якщо з його відповідей пересвідчиться Вона, що просячий про постриження розуміє монашество так, як це розуміє Церква й так, як Бог того хоче — доперва тоді торжественною молитвою, постриженням і благословенням поодиноких частей монашої одежі віддає всеціло Богові особу неосхимника, посвячує його Богові, а через те й освячує.

В тім чині схими три питання і відповіді відносяться до послуху й через те на будуче стають для монаха одним із обов'язуючих законів його життя та поступовання.

А саме Церква питає, чи інок заховає аж до смерти послух супроти настоятеля і «всеї во Христі братії», а в другім питанню — чи перебуде аж до смерти тільки в тім монастирі, який буде йому назначений святим послухом і в життю повздержності (постництві)? На оба питання та сама відповідь, що так дійсно хоче при співділанню Бога. В кінці питає Церква монаха, що має прийняти Схиму, чи приймає усі устави монашого спільного життя

і правила, уложені св. Вітцями, що їх монахам подають настоятелі — «Так, приймаю і з любов'ю цілую їх», відповідає неосхимник, а це на знак, що послух його супроти уставу й правил впливає не з якогось зовнішнього примусу (бо при спільнім чернечім життю так мусить бути), але що хоче підчинитися їм з почування до них внутрішньої любови й пошани, бо вони для кожного монаха є чимось дорогоцінним, чимось «святим» і «своїм», чим він повинен дуже дорожити — немов рідною матір'ю духового життя іноків.

Послух, отже, підпорядковує монаха не лише його настоятелям та їхнім порученням і постановам братських рад, але послух вимагає від нього також вірного й точного підчинення аскетичним правилам св. наших Отців, нашому монашому Уставові і «Нашим звичаям», що їх списали старці — і вкінці всьому заведеному в монастирі домашньому й денному порядку.

Пригадаймо собі тепер деякі правди, що відносяться до послуху, а завдяки яким послух для християнина є так великим і духовим добром і духовою силою:

1. Послух був для Ісуса Христа на землі Його званням і то постійним; — станом, в яким Він перебував і в життю, і самій навіть смерті, а саме хресній смерті. Життя Ісуса Христа — це не було лише пасмо відокремлених актів послуху, це був один безустанний послух. А як Сам про Себе каже, що Він лише те думав і судив, того хотів і те робив — що бачив і немов відчитував у Волі Вітця Свого. Й людська Його воля була послухом, немов у єдність злучена з Вітцівською Волею. Тому зовсім ясно, що Ісус Христос вимагає від своїх учеників на першім місці виречення себе самого, бо головним видом виречення є якраз послух. Без послуху не можна бути учеником Христовим. І слушно. Бо Ісус Христос прийшов на цей світ вирятувати людськість із проклятих наслідків непослуху — саме через найсовершенніший послух. «Той є Син мій улюблений — Його слухайте» — каже до Апостолів Бог Отець з неба. Якщо в Ісусі Христі так на першім місці стоїть Його послух, то стає ясне, що (як сказав пророк Самуїл) «милійший Богові послух, як жертва». Св. Григорій Двоєслов пояснюючи цей висказ, каже: «Справедливо ставляється послух вище жертви, бо при жертві було заколене чуже тіло (звірят), а послухом пожертвується власна воля» (Moralia 35, 14). А св. Августин каже: «Скорше буває вислухана одна однісінька молитва послушного, як десять тисяч (молитов) чоловіка, що погорджує послухом («De opere monachorum» 17, 20). А в «Висказах Отців» (Апофтегмата) каже Авва Міос: «Послух за послух, якщо хто є послушний Богові, то Бог і його слухає».

Примір Ісуса Христа — бажання, щоб угодити Богові й одинокє спасіння з погибельного непослуху гріха — це вже були би спонуки аж надто вистарчаючі, щоби рішучо вступити й витривати на дорозі послуху. В жит-

тях Святих, що їх Провидіння Боже для їхнього освячення — а також і для спасіння других — передавало, як Йова, в руки диявола²⁵ — послух мав таку велику силу, що навіть у хвилях повного опанування їх злим духом — завжди виконували точно те, що їм послухом було приказане.

2. Послух є найкоротшою і найпростішою дорогою до скорого й великого збагачення свого життя у добрі діла, що мають силу заслуги на щасливу вічність. Це найобильніша копальня духового золота, бо в усім, що зробимо з послуху — сповняємо Божу Волю. Сповняємо, отже, й найвищий закон божої Любви, умножуємо в собі освячуючу Ласку, а вона, як каже богословіє, це сама небесна слава вибраних душ, тільки заслонена ще покривалом Віри. Любити Бога треба не лише гадкою і словом, але передовсім волею і ділом. А хто так Бога любить — того буде Бог любити в такий спосіб, що до нього прийде й у нім замешкає і буде Сам превеликою нагородою того Свого любимця. Господь Бог не дасть чоловікові перевищити Себе в щедрости. І якщо монах точно виконує послух та дає Богові нескупі докази своєї до Нього любови — то й Бог у чим раз то повніший мірі буде з ним ділити безконечні Скарби Свого Божества.

Послух, що є ключем до так безмірно багатой нагороди, можна би назвати великим привілеєм, правом монаха — правом, що він його старається поширити, а не уважає його прикрим обов'язком-тягарем, що то його чоловік рад як не зовсім збутися, то бодай по можності зменшити та обмежити. Тому то в чині схими прирікає монах послух не лише настоятелеві, але й усій братії. Монах, що відворкуючи каже: «Я тільки ігумена слухаю», — звичайно й ігумена не дуже то слухає. На всякий випадок, монах такий ділає на власну шкоду.

3. Послушний має, завдяки своєму послухові, завжди внутрішній мир і спокій.

²⁵ Гл. н. пр. життя Олени Poitier (з Франції, ум. 1914 р.), якої життя описане в книжці «Une possédée contemporaine» (1834–1914) т. є «Сучасна бісновата». Книжка друкована видавцем Петром Tequi 1924. В однім із таких чортівських нападів, в якім злий дух мучив Олену покусом до самогубства, сказала вона до свого провідника: «Я себе вже не пізнаю. Мене тягне до сварки, до зневажування усіх, до роблення скандалу, а передовсім до покінчення із життям: шукаю до того середників, обдумую собі пляни. Я коли хочу вже їх виконати, завжди здержує мене страх непослуху супроти могого провідника». А дальше на заввагу, що це доказ, як то послух завжди відносить побіди — Олена сказала: «О послух, якаж то мила Богові чеснота! Послух веде просто до неба! Той що слухає, не повинен нічого боятися!» (Авторська примітка).

Св. Григорій Двоєслов (*Moralia* 9, 5) так це пояснює: «Той, що все в предивний спосіб сотворив, Він і зарядив, щоби сотворіння перебували з Ним у згоді. Тому то, в чому є спротив Сотворителеві, в тому є і порушення умовин мира, бо не може бути ладу для ества, що затратило розпорядження установлене Вседержителем. Підчинені Богові — мали би постійний спокій, а залишені самі собі — впадають у замішання, бо в собі мира не находять — а є противниками мира, що приходить згори від Творця. Так то цей найвищий Ангельський дух, що в підчиненню Богові, міг би був удержати себе на самому вершку — по відкиненню не терпить самого себе, бо з причини неспокою власної природи — скитається²⁶. Також і перший родитель людського роду, тому що спротивився наказові Сотворителя, сейчас почув соромну досаду власного тіла. А тому, що не хотів через послух бути підданим Творця — був повалений під самого себе й сейчас затратив мир зі своїм тілом. Добре сказано (Йов 9, 4): «Хто спротивився Йому й заховав мир?», бо безглуздий ум у чім повстає проти Сотворителя — у тім самого себе приводить до заколоту.

Злоба кожного гріха лежить передовсім у непослусі супроти Бога — тому то кожний гріх у меншій або більшій степені відбирає нам мир і спокій совісти. Зате монаший послух, тому що є найсовершенішим видом підчинення себе Божій Волі, є і найсовершенішим засобом, що запевнює нам духовий мир і спокій.

Св. Доротей оповідає у своїх науках (1, 17), що коли читав слова «многі скорби праведним» і що через скорби входить чоловік до царства небесного — боявся за своє спасіння, бо не відчував ніяких скорб, а навпаки — мав завжди совершенну погоду духа. Питався, отже, авви Йоана, що має робити — а пояснюючи своє життя додав, що навіть у річах, у яких міг би сміло кермуватися власним розумом, він привик питати свого старця — і кожну річ піддавав у той спосіб під послух, але ніколи ніякої журби, ані турботи не відчуває. На це відповів йому авва: «Анітрошки не журися — то не твоя справа, бо кожний, що підчинив себе послухові вітців — користується погодою духа й спокоєм».

4. Між правдами, що наглядно доказують нам вагу чесноти послуху — й що набування його усильно нам припоручають — не останнє місце займає і той стверджений досвідом багатьох Святих аксіомат: послух є і початком освячення душі, й найпевнішою дорогою до святости.

Хто, отже, бере поважно життя, хто хоче дійсно дійти до мети монашого звання — мусить поставити на передовім місці в програмі своїх аскетичних

²⁶ Гл. Лука 11, 24, слова Ісуса Христа про нечистого духа, що «переходить через безводні місця та шукає супокою і не находить». (*Авторська примітка*).

змагань такий клич: буду рішучо вимагати від себе послуху й буду його якнайточніше сповняти.

Дядо́х Фоті́йський (церковний письменник з V-го століття) у своїому творі «Про духове совершенство — сто глав», так пише про послух: «Це доказане досвідом, що між чеснотами, які впроваджують святість у життя — головною є послух, а це тому, що проганяє високе розуміння про себе самого, а зроджує у нас покору. Через це послух стає дверми, що через них мають доступ до Любви Бога ті, що охочо його приймають. Коли Адам покинув послух — попав у глибину ада, а коли Господь, Спричинник Відкуплення, полюбив послух, то був послушний Отцеві аж до Хреста та в нічому не зменшив повноти послуху, щоби, обмивши тим Своїм послухом злочин людського непослуху — привернути до щасливого й безсмертного життя усіх, що будуть послушні. Отже всім тим, що зачинають вправлятися у боротьбі з бісовською гордістю — треба впершій мірі старатися якраз про цю чесноту. Бо послух, якщо будемо в ньому робити поступи — покаже нам без похибки дорогу до всіх чеснот».

У «Висказах Отців» (п. н. «Апофтегмата тон Патрон») авва Ісидор так каже: «Мудрість Святих полягає у тому, щоби знати Волю Божу. Та над усім відносить чоловік побіду через силу послуху супроти правди, бо він є (тоді) іконою і подібністю Божою. А навпаки: найжахливіший над усіми духами є той, що йде за своїм серцем: значить за власною гадкою, а не за Божим Законом. Опісля стає йому це причиною жалю — бо не пізнав тайни та не знайшов дороги Святих, щоби на ній ділати».

Послухаймо ще, як величає послух св. Іван Ліственник (гл. *Migne P. G.* 88. ст. 680): «Послух — це доказане ділом совершенно відречення власної душі... це жертвенне заколення живим умом членів власного тіла... це безпovolочне оправдання у Бога, це брак страху в хвилі смерти, це безпечна плавба. Послух [є] гробом самоволі, а оживленням покори. Послух не противиться і, як мертвець, не відчуває ані доброго, ані злого. Хто з побожності умертвив власну душу — буде в усім оправданий. Послух — це зречення власного розуміння, при найбільшій багатстві розуміння. Це початок умирання. Це труд і духової волі, й тілесних членів, але лежить посередині — часть є ще трудом, а часть позбавлена труду. Це, що залишається при кінці — це вже повне знечулення і забезпечення перед терпіннями... Ви всі, що готуетесь скидати одіж, щоби бігти на стадіоні²⁷ духовного визнавання; ви всі, що бажаєте вложити на свої рамена Христове ярмо; ви всі, що опісля намагаєтеся перенести клунок, що вам на перешкоді, на плечі другого; ви, що

²⁷ Місце спортових змагань, грище, тут у значінні переносному — духовому. (Авторська примітка).

намагаєтеся зайти скоро в неволю, щоби через це осягнути запис свободи; ви, що хочете переплисти велике море цього світа — несені високо чужими руками — знайте, що ви постановили йти короткою, але трудною дорогою, на якій може вас стрінуги лиш одно-однісеньке заблудження, а це: власна ваша воля. Послух — це брак довір'я до себе в усім, що добре, аж до кінця життя... а по вступленні на стадіон побожності й послуху ніколи не будемо в чім-небудь осуджувати нашого доброго, бо свого, провідника, хоч би ми спостерігали в ньому, як це буває у кожної людини, деякі ухиблення — бо в противному випадку, якщо би ми осуджували, не будемо мати ніякого хісна з послуху. Якщо би тебе тягнула гадка, щоби ти осуджував, або об-суджував твого настоятеля — тікай від неї як від нечистого гріха й тому вужеві не давай ніколи нагоди, ані місця, ані приступу, ані нічого з ним не розпочинай. Навпаки, до змія так скажи: «О, ти, що ошукуєш — не я прийняв (уряд) судження наставника, але він прийняв на себе судження мене й не я його, а він моїм суддею є поставлений!»

II

Хіба не треба ще більше наводити висказів св. письменників і сильніше утверджувати нас у пересвідченні, яке то місце першорядної ваги займає послух у духовому совершенстві монашого життя!

Але кожна добра річ «з трудом осягається і в терпінні справляється» — як то сказано в чині схими. З під того закону не є вільний і послух, а чим вища його доброта й вартість — тим більшу ціну труду й терпіння треба заплатити, щоби набути дорогоцінну перлу. Вона дійсно варта того, щоби, по словам Спасителя, «все проче продати», а набути «бисер» послуху, що дає нам Самого Бога.

Послушний на кожному кроці практикує відречення себе самого й нічо, в тім степені, що послух — не дає нагоди до сповнення заповіту відречення, тої головної умовини, щоби бути учеником Ісуса Христа!

Розгляньмося троха в щоденнім житті монастиря. Підчеркнім ті різні, а численні нагоди послуху й відречення, бо в багатьох іноків не зла воля є причиною, що не користають з нагоди, яка кожної хвилі трапляється — а скорше з браку глибшої розваги й точнішого розслідження. Прямо не усвідомляють собі, який є обсяг і зміст тих двох понять: послуху й відречення!

1) Послух стає найбільш наглядним у зовнішніх ділах кожної збірноти — якщо одна й та сама ціль усім присвічує і якщо всі прямують до неї засобами, що хоч не будуть у кожного ідентичні — то однак будуть виявляти собою пляновість спільного та мудрого обдумання — вибран-ня — приноровлення до обставин місця і часу.

Якщо тільки ціль та сама, а кожний іде до тої ціли своїми дорогами, кермуючися лиш індивідуальним своїм розумом і своїми рішеннями — то успіху не буде, бо чоловік, що йде лише за власним розумінням, не питаючися і не слухаючи других — нормально помиляється у виборі властивих середників та частіше своєю працею не зближається, а віддалюється від назначеної мети.

Послух зовнішній (що проявляється лиш у зовнішніх ділах) не вистарчає, якщо це має бути послух для Бога — послух християнський. В обсяг послуху має бути втягнене не лиш те, що чоловік на зовні робить, але й те, що й як говорить, що й як думає. Послух лиш зовнішніх діл, якому не товаришить послушне розположення душі, якому перечуть слова — є чимось і бездушним, мертвою буквою і перед Богом чимось маловартісним, бо не є людським ділом (кожне людське діло мусить бути й свідоме й добровільне), не є людським послухом, що то підчиняє внутрішнього чоловіка, а є послухом механічним, послухом автомату, якому й ум і воля чоловіка противиться.

2) Вказівки до іспитування совісти в точці послуху, хай нам покажуть, як багатий, своїм змістом, може й має бути монаший послух. Питаймо отже себе самих і відповіді совісти добре занотуймо, щоби опісля поступати вперед у послусі.

а) Чи взагалі на те, чого вимагає від мене послух, звертаю достаточну увагу — чи інтересуюся тим і стараюся запам'ятати припоручення настоятеля, приписи Правил, Уставу, Звичаїв, домашнього порядку? Чи, противно, не легковажу їх на кожнім кроці, забуваючи й нехтуючи як річ маловажну?

Чи нема в мене звичаю прямо не рахуватися з тим, що кажуть настоятелі, що поручають писані закони монашого життя — і якщо наказаного не виконую, які причини мене до того спонукують? Чи труднощі зовнішні, що перешкаджають мені, чи тому, бо мені видається, що буде краще, як у даному випадку зроблю інакше, а не так, як послух каже? Чи, може, причиною є прив'язання до власної волі й кваліть у нахилуванні її до послуху, чи, й то було би найгірше, тому я непослушний, бо нічо собі з послуху не роблю і мені про це байдуже?

б) Чи спонука мойого, послуху є надприродна, задля Бога, щоби Волю Божу сповнити — чи зовсім тільки природна (для спокою, щоби не сварили — зо страху, щоби не видалили, з бажання похвали, або іншої користи — для того, бо якраз того настоятеля, що дав поручення, люблю, шаную і хочу це йому показати)?

Якщо в мене послух надприродний — то буду його виконувати, хоч ніхто мене не бачить і хоч ніхто про мій послух не буде знати. Зате послух з природної спонуки буде звичайно обмежуватися лиш до випадків, де роблю, як то кажуть, «для людського ока» — а там, де річ лишилабися закрита в тайні — то я не завагавбися зробити по своїй волі.

- в) Чи я точний у виконванні послуху — а саме: чи не маю звичаю у припорученій мені роботі дещо вірно сповнити, а в дечім змінити наказане — так, що в кінці вийде зовсім щось іншого, як то, що було поручене? Чи я точно послушний знакам, що кличуть братію до іншого заняття (якщо можу без матеріяльної шкоди, в хвилі даного знаку покинути дотеперішню працю)?
- г) Чи не годую в серці духа непослуху — осуджуючи гадками як злі поручення старших?

Якщо монах має оправдану причину вважати якесь поручення настоятеля за зле, бо противне монашим Правилам, чи Уставові, або монашим Звичаям — тоді обов'язаний він предложити річ вищому настоятелеві до розсудження.

Крім випадку фізичної неможливості виконати приказ — одиноким ще виправданим випадком зміни даного поручення — буде, коли монах, що дістає поручення, є певний, що настоятель, даючи поручення, не знав про якісь важні обставини, бо якщо був би знав, був би дав інше поручення. Якщо приказ даний письмом здалека, а полагодження справи можна троха відложити — треба сейчас повідомити настоятеля та чекати його рішення і до нього приноровитися.

Якщо справа так нагла, що проволока немислима — тоді можна ужити т. з. епікії, але рівночасно треба повідомити настоятеля, через що був змушений змінити зарядження. Але й у такому випадку — послух наказує якнайменше змінити поручення — а по можності якнайвірніше триматися приказаного, зміняючи лише те, чого конечно вимагає обставина.

- г) Чи в бесідах критикою заряджень (поза тим одиноким випадком, коли вищий настоятель монаха про щось питає) не поширюю серед братії духа непослуху?
- д) Чи обов'язок послуху, як прикру конечність (*malum necessarium*), стараюся звузити лиш до особи ігумена згл. настоятеля — заховуючи собі свободу власної волі супроти всіх прочих?

е) Чи причинююся моїм послухом (виреченням нераз власних поглядів, власних наклонів, власного хотіння), щоби в нашій монашій родині царило «одно серце й одна душа», чи навпаки, обмежуючи мій послух до того, що необхідне — де лиш можливе хочу плекати сепаратизм (т. з. ходити своїми дорогами, мати свої особисті відмінні погляди, звичаї, замилювання, якими часом монах конечно хоче відрізнитися від всіх прочих іноків), чи н. пр. управляю такий сепаратизм на точці обрядових практик і звичаїв, у способі ношення монашої одежі, в своєрідних поглядах і змаганнях у напрямі монашого мистецтва, зовнішнього урядження обителі чи церкви, в наших звичаях, поведення між людьми (н. пр. курення, уживання алькоголю і пр.), у виборі книжок до читання — чи в тих усіх річах придержуюся звичаю, усталеного в матерній Лаврі, приміру, даного ігуменом, чи придержуюся того, що нам, східним монахам, питоме, що через те «наше» й нами повинно бути чимраз то совершенніше заховуване — чи може противно — якщо лише маю до того нагоду, стараюся обичай, усталений в Уневі, розкрутити, змінити на інший, що не має іншої підстави, як лиш те, що «мені так хочеться», або те, що є безглузним малпуванням чужих, у річах, у яких повинні ми придержуватися «свогого»?

и) Чи самовільно не вибираю собі заняття, яке мені миле, покидаючи при кожній нагоді працю, наложену мені з послуху, а яка менше відповідає мойому замилюванню?

Чи плеканням у серці жалю або й наріканням — не стараюся вплинути на настоятелів, щоби мені дали іншу працю, а не ту, що з послуху мені є призначена — і чи не є мені спонукою у тому прямо честолюбність — а не слава Божа?

ж) Чи маючи якийсь уряд у монашій громаді, який накладає на мене обов'язок вимагати від підчинених послуху — чи сам не ухиляюся від послуху, що я повинен його мати супроти вищого настоятеля? Чи н. пр. будучи настоятелем дочерного монастиря — точно виконую візитаційні поручення ігумена або зарядження, що їх дає ігумен у своїх листах?

Нераз буває, що настоятель розрішає себе від послуху супроти ігумена, а тим самим прогрішується не лиш проти обітів, але й дає згіршення і шкодить власному авторитетові, бо таким самим правом і власні його підчинені будуть нехтувати його поручення.

з) Чи не трапляється таке, що часом формально (й словом і ділом) відмовляю послух комусь, що має право дати мені якесь поручення?

Чи тоді пам'ятаю, що для монаха формальна відмова послуху рівнається перерванню зв'язи з монастирем і виступленням із нього?

- і) Чи в іспитах совісти кладу належну вагу на те, щоби рахуватися з поступу, зглядно з цюфання у послузі? Чи на випадок непослуху, питаю себе самого, яка була до того спонука, бо від того залежна й моральна злоба мого непослуху? Чи належно здаю собі справу, що в монашій святості, про яку маю змагатися — послух є одним із угольних каменів духової будівлі царства Божого, що її маю здвигнути?
- й) Чи молюся, і то постійно, про Ласку й поміч з неба, щоби стати послушним монахом?

Нехай ніхто не думає, що настоятелі так нарочно поручають послух лиш задля їхнього «владстолюбія», щоби бути самодержавними деспотами. Воно зовсім так не є, бо 1) самі настоятелі в даванні приказів зв'язані є і правилами монашої аскези, й Уставом та Звичаями — мають їх слухати, а приказувати мають лиш те, чого вимагає і добро загалу, й добро кожної душі зосібна, а якраз таке виконання своєї влади — у великій мірі обтяжує їх совість. 2) З другої сторони, власть давати прикази потягає за собою дуже тяжку відвічальність, то, що св. Павло називає «попеченіє» — турбота за все і всіх, що від тої влади зависимі. Та гадка своїм тягарем завжди пригнітає і не давала би ані хвилі відпочинку, якщо би Господь Бог Своєю Ласкою не помагав. Кожний інший монах, як свій денний обовязок закінчить, має відпочинок, бо праця його на сьогодні перервана, а наново зачнеться щойно в своїм часі, слідуєчого дня — у настоятелів їхня праця не переривається, не знає годин завішення ані вакацій! 3) Та власть, що вирішає і дає зарядження, може смакувати людській гордості, але це хіба тільки в самих початках, доки манить чоловіка своєю новістю — опісля у тому напитку багато більше горечі, як чогось солодкого! Якби так настоятелі питали про раду своєї вигоди й свого спокою, того що їм миле — то напевно видавали би якнайменше поручень, заряджень та лишили б браттям свободу. Та на тому не користала би Слава Божа, ані загальне добро цілої родини, ані душі поодиноких членів.

III

Якщо головний настоятель (ігумен) є в місці, якщо особисто виконує сторожу Правил, Уставу, одним словом монашої карности, якщо сам безпосередно дає поручення і наглядає їх виконання — тоді звичайно всі сили противні послухови бувають не так небезпечні та шкідливі. Випадкові невірності послухові обмежені тоді до мінімум. Проба для духа послуху зачинає бути тяжчою щойно тоді, як головний настоятель, отже перший

і головний сторож Правил і Уставу, є далеко та дає поручення лиш час від часу — й то лиш письмом — і якщо не може сейчас безпосередно припилювати виконання того, чого вимагає карність і послух.

При розрості монашої родини — дух послуху в тій самій мірі, в якій є більше виставлений на порушення, у тій самій мірі стає чимраз то потрібніший та конечний до удержання єдності духа в побільшаючійся громаді.

З розростом чернечої родини чимраз то грізнішою стає небезпека того стану, в якому «що голова — то розум», що дім — то інший вид духового напрямку, що настоятель — то інше в суттєвих точках правління, що монах — то воля звернена не до спільної цілі, а воля, що відокремлюється від цілоти.

Віддаль, у якій перебуває головний провідник, фізична неможливість, щоби безпосередньо й безустанно усім кермував і все наглядав — можуть, якщо нема виробленого духа послуху — зділати, що найважливіші точки, в яких треба послуху — що вірність основним аскетичним правилам, або приписам Уставу — що підчинення напрямним, щоб так сказати, життєвим зарядженням, які виходять у хосен цілої громади — що якраз те все найлегше може впасти жертвою всіх противних сил. До того штовхає диявол, того вчить примір і рада світа — з тим буде завжди в союзі й наш внутрішній чоловік, що в кожному з нас воює проти царства Божого, проти Божих порядків у чернечій родині.

Місцевий настоятель припилює послуху для особистих, ним самим даних, заряджень і поручень, але якщо не розуміє важности духа послуху взагалі, якщо не здає собі належно справи з небезпеки для усіх — коли дух цілоти буде підірваний індивідуалістичними змаганнями поодиноких частий — тоді й упертість одних, і прив'язання до власної волі других, і нехтування обіту послуху інших, і брак живої віри, яка каже в правилі та приказі бачити висказ Божої Волі — ці всі від'ємні-руїнницькі сили зачнуть розбивати духову єдність цілої родини на чимраз то дрібніші части: інший дух, інші звичаї, інша карність у кожному домі, потім інший дух, інші звичаї, інша карність у кожному гуртку братів зокрема, а в кінці й у кожного інока зосібна. І духова громада перестане вже існувати. Існує ще зовнішня організація, але вона перестала бути духовою єдністю і через це носить у собі засуд власної смерти, й недалекий час, що вона й назовні мусить розпастися, чи мусить бути зліквідованою. Якщо монаша громада стратила духову, єдність, яку зберігає послух — то перестала бути родиною, перестала бути й військом, що слухає і разом іде під проводом вождя. А чим стала?

Якщо би ми сказали, що «стала купою піску» — то й то було би задобре определення її стану. Купа піску — то ще заоптимістичний образ такої монашої збірноти. В купі піску, так довго, доки не ділає якась зовнішня

сила — поодинокі зернятка спокійно коло себе лежать. Не так у монашій родині, в якій загинув дух послуху! Тут послух не є лиш конечною умовиною збірного життя у єдності духа, того життя, що має проявлятися у знаних словах: «одно серце, одна душа» — один напрямок поглядів — одна ціль, один, до неї звернений, труд і змагання усіх. Послух у духовому надприродному житті має — як це ми вже вище сказали — багато більше значіння, бо є головною підвалиною, не лиш збірного життя, але й особистого внутрішнього життя кожної одиниці зосібна, що живе в монастирі.

Послух є матір'ю покори, а покора конечним ключем до Божої Ласки — а що дальше, то хіба злишне повторяти, бо то одна з шістьох головних правд віри. Так, як Ласка Божа є конечна до спасення, так і конечна вона є до надприродного духового життя. Без ласки нема духового надприродного життя. Отже не буде того духового надприродного життя там, де нема ключа до Ласки, то є покори, де нема, так нерозривно з покорою зв'язаного, послуху.

Збірнота без послуху стала би купою піску, якщо не складалабися з істот, з яких кожна має розум і свобідну волю. Але збірнота людей, а тим паче збірнота монахів, що має жити Христовим життям — якщо затратила духа послуху й покори та якщо внаслідок цього нема в неї Ласки, така збірнота стає купою піску, в якій кожне зеренце зосібна є живою ексцентричною (відосередною) силою гордості й не любови, а ненависті до других. Така, отже, монаша громада навіть і життям купи піску не може жити й удержатися. Для усіх своїх жителів, через взаїмну ненависть, стає пеклом на землі — а її призначенням, так як каже Псальмопівець (Пс. 1, 4.), бути «яко прах егоже возметає вітер от лица землі».

Хай та правда ввійде глибоко й у збірну й у одиночну свідомість кожного з нас, що хочемо жити по Студійському Уставу й змагатися за святість.

Якщо дух цього Уставу не стане «тілом» у нашому житті, якщо й знання його й підчинення його приписам не ввійде в кров і кости нас усіх, якщо не буде вірно й щодня, і в малих і в великих річах, виконуваний послух, не лиш супроти місцевих настоятелів, але й самих настоятелів та всіх іноків супроти ігумена, який, хоч з віддалі, має кермувати цілістю — якщо би, не дай Боже, не мало так бути, тоді й кожного з нас монахів і нашу Студійську родину чекає та доля: вихор подій розвіє, розжене нас із лица землі, так що й сліду по нас не буде. Розжене нас так, як розганяє порох з дороги, все одно, чи то буде буревій катаклізмів-переслідування, на які так дуже заноситься, чи то буде навіть вихор звичайних противностей, так внутрішніх, як і зовнішніх, з якими постійна боротьба є нормальною долею монастирів на землі. І перед таким звичайним вихром не встоїмося без послуху! Кожна негода, кожна сильна злива, кожна повінь — буде за-

грозою існування, бо не на скалі послуху, покори й ласки оснований той дім, а на піску, що то кожне його зерно є позитивно руйнінською силою!

Чи така будучність є пожадана для нас як монашої збірноти? Чи є пожадана для нас як одиниць, що ми всі через Схиму нашу особисту долю нерозривно зв'язали з долею цілої громади, щоби в ній знайти аскезу святости — безпечний середник знайдення Бога й нашого спасіння у Нім? Очевидно, кожний скаже рішучо: ні! Така будучність не є пожадана — треба зробити все можливе, щоби себе перед нею захоронити! Подібна будучність може бути пожадана хіба для найтяжчого ворога монашої чернечої родини — для якогось виродного її сина. Ми такої будучности не хочемо. Навпаки — ми хочемо, щоби монахи Студійського Уставу були святими, добримися робітниками в винниці Христовій, хочемо, щоби й наша Церква й наш нарід мали в нас без виїмку позиточних своїх членів, хочемо, щоби Бог був через Ісуса Христа й у нашім життю якнайбільше прославлений.

Але якщо насправду того хочемо, то будьмо щирими самі зо собою — будьмо послідовні в наших постановах. Не хочемо подібної жажливої будучности — отже не треба нам хотіти й того, що з неумолимою конечністю до цього веде. Не треба нам хотіти непослуху під ніяким його видом, під ніякими обставинами, в ніякім часі й на ніякому місці.

Свідомість небезпеки, що якійсь-небудь збірноті грозить іззовні — всюди ставляє на денний порядок ідею т. з. консолідації, т. з. скріплення власних сил через більшу єдність.

У нас спонука до такої консолідації через послух тим більша, що небезпеки, які грозять іззовні, ще малі в порівнянні з небезпекою, що грозить ізвнутри, якщо в душі монаха не царить послух, що стягає на душу покору й ласку — а як противно, царить гордість власної волі, що то її Бог «противиться».

Гарячо прошу всіх ОО. еромонахів, щоби завжди жертвували як друге намірення свої св. Служби Божі, щоби випросити для нас усіх у Всевишнього духа вбожества й послуху, а всіх дорогих братів прошу, щоби й вони всі лучилися із тим наміренням і гарячо про те Бога просили та жертвували Служби Божі, св. Причастя і труди свого монашого життя, щоби той дар з неба на наші душі стягнути.

Про ту ласку для Вас і я у моїх негідних молитвах завжди Бога молю²⁸.
Слава Богу хай буде в усім!

Ігумен Климентій

У Льва-городі, в день св. муч. Леонтія, 1 липня 1938 р.

²⁸ «Ясна путь», 1938, ч. 5–6 (травень-червень), с. 1–3; ч. 7–9 (липень-серпень-вересень), с. 1–10.

ІЗ ЛІТОПISУ ЛЬВІВСЬКОЇ СТУДИТСЬКОЇ ОБИТЕЛІ СВ. СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА ЙОСАФАТА

Життя іде трибом монастирським. Службу Божу відправив єром. Іполит і Рафаїл, котрий ночував у нас. При трапезі заповідається, що о год. 3 прийде отець Ігумен на конференцію, і дійсно почалася конференція, а зміст такий:

«Царю Небесний»... Хочу порозмовляти з Вами, Дорогі Браття, о декотрих важних річах, чому по наших домах тепер є замішання в душах, про сплетні, чому воно так є, хоч на це відповісти.

Переконалисьмося наглядно, що то є війна. Розпустили вістки, що в мон. Унівським всіх порозганяли, а то все неправда. Справа стоїть так, що кожен говорить, що буде з монахами і з монастирями. Що Бог схоче, то буде, але я говорю, що тепер Бог хоче перевести пробу, чи ти, дорогий брате, є монахом, чи ні. Всі браття новики, архарії і рясофори, котрі мають обіти побожности, можуть собі іти додому, але я не виганяю їх, тільки як бояться переслідування чи цього, що буде, а не чуються в силі, хай ідуть, вони є всі на пробі, а проба показалає сильна, і неодно слабеньке покликання мусить відпасти — розб'єся. Яке є положення будучности монастирів? Влада сказала, що до Церкви не буде мішатися, навіть радіо вчєра з Києва говорило, що духовенству галицькому много завдячує, що так вірно піддержувало духа українського між нашим народом.

Наразі небезпеки нема, але це може змінитися, бо можуть сконфіскувати все майно і будемо бідні, або розженуть монахів, будемо переслідовані, то ви, браття рясофори, як боїтеся того убожєства або того переслідування, то може будете ліпшими на світі, маєте свободу, маєте нагоду. Тому всім говорю: хто лишаються, то покликання є чисте, і хай буде увірений, що задля Г[оспо]да Бога терпить. Що Бог хоче, то буде, бо Він є Вседержитель і той виграє, хто Бога тримається.

II. Справа схимників. Ми схиму складали непримушені, складалисьмо в офіру Богові ціле своє життя свідомо, і то життя в убожєстві, послусі і чистоті. Ми взяли той хрест і маєм нести його на Голгофту, то мусимо це додержати. Коли хто говорить, що буду їсти, то є свідцтво, що він прийшов їсти до монастиря, то є щось понижаючого для монаха і як такий іде

з монастиря, то і на світі буде голоден. Найбезпечніше є нести той хрест в монастирі, бо хрест той дає нам потіху, світло і провадить нас до неба. Схимники, будьте вірні своїм обітам в серці! Порядок назначений в монастирі треба сдержати, але якщо влада скаже розійтися, то тоді не буде спроневір'я і тоді кожний може піти, де його Провидіння попровадить, чи до родини, чи на службу, але много братей може по світськи лишитися при монастирі, як, напр., в бібліотеці, в шпиталі чи в живописній школі (Профсоюз), але в серці будьте вірні своїм обітам, і Ви можете рятувати цілу монашу родину від заглади, щоби опісля знова працювати для Слави Божої. Рясофори мають свободу, але як де будуть, хай в серці заховують послух для Закону Церкви, чистоту життя, убожество, хай так практикують, щоб жили з праці своїх рук, хай стараються утвердити віру між народом, бо тепер будуть мітілки безбожницькі, хай пам'ятають за Ісуса Христа, що Він Бог, бо неодного потягнуть до слави дочасної і відступлять, то ті монахи на світі хай будуть вірні Церкві і народови.

Я вже говорив на конференціях, що ідуть часи переслідування, і будьте вірні в малих річах, бо як не будете вірні в малих річах, то у великих шкода говорити, тож відважно стіймо на стороні Бога, бо переслідування напевно будуть, вже сказали, що науки релігії не буде, і хрести всі познимати зі шкільних кімнат. «Боже, дай мені сили витривати, і Духом Владичним утверди мене» — це молитва псалма. Я все говорив, щоби священники і діякони не боялися цьої роботи, ручної роботи, нема що встидатися, праці ніхто не має встидатися, хоча й би не знати, яка вона низька була, але хай буде чиста, уцтива, вона є вивищення для монаха і ту засаду плекати, бо всі перед владою є робучий. Вірно дати свідоцтво Ісусу Христу — то є ласка над ласками, але насамперед мусим бути вірними в малих річах. Не даймо себе опанувати тій думці: ах, що то буде! Ісус відповідає: вистарчить тобі цей тягар, що маєш, від рана до вечора перенести, а завтрішний день сам про себе буде журитися. Старайся нині добре пережити, то має бути головним кормом твоєї душі, Бог є Вседержитель, Провидіння всім кермує, волос тобі з голови не злетить без Волі Божої, бо котрий любить Господа Бога, то тому вийде все те на користь. Провидіння Боже всім кермує, кермує речами найменшими, то і найбільшими тим більше піклується. Піклується про мою родину, про мій нарід, про все. Здайся насліпо на Бога: Боже, я все приймаю, іду зі замкненими очима за Тобою, Боже! Той вийде побідником!

Слова Св. Письма: «Хай ішов би через темряву... бо Ти, Боже, зі мною, Твоя палиця утішить мене»... Тим корміть ваші душі, совісно сповняйте свої обов'язки, — то дає підтримку духову. Тепер ще може що хто хоче спитати, то спільно обговоримо.

1. Бр. Ісая говорить, що люди світські гіршаться, що монахи ходять по світськи вбрані. Відпов. Як хто хоче, то є для осторожності, щоб не звертати на себе увагу. Мусимо бути робучими.

Бібліотека то має назву «Бібліотека Історії Церкви», і Архів історії Церкви, Школа живописна...

Не треба датися опанувати: що буде? Що буде — то буде, Бог знає, що буде, і тому не біймося, а буревій промине.

КОМУНІЗМ то означає СПІЛЬНОТА.

Молитвою «Богородице Діво» завершуємо так нам дорогу конференцію²⁹.

Климентій (Шептицький), ігумен студитів

28 вересня 1939 р. Б.

²⁹ Текст публікуємо за: «Тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. Випуск 6», [Львів] б.д.в., с. 64–65.

ПОСЛІДНЄ СЛОВО

Писане в червні 1940

На случай мого вивезення з Галичини зглядно моєї смерти, ігумена буде заступати єромонах, що буде мною назначений, а нашим о. Архимандритом Кир Андреем потверджений, і то на так довгий час, як довго не вернеся можливість спокійного монашого життя та спромога нормального переведення вибору нового ігумена. Цей єромонах, заступник моєї нужденности, буде назначений осібним листом. І хоч він буде тільки провізорично назначений намісником ігумена, прошу, щоби кожний, хто хоче бути добрим монахом, в послуші йому підчинився. Того по совісти буде від кожного вимагати Господь Бог.

I

Якщо Господь Бог дозволить колись знова зачати відбудову тепер знищеного монашого життя, як будуть знова могли новики діставати в монастирі монаше виховання, треба буде конечно головну вагу положити, попри конференції та теоретичні пояснювання Правил, Уставу Звичаїв монашого життя, — на практичну сторону, а саме щоб в ділі кожного зосібна новика вправляти в чеснотах.

1. Перш за все в послуші (цілком по монашому понятім), і вже через те набудуть вони у великій мірі покору; рівно ж через упокорення треба вправляти практично в тій так необхідній прикметі христіянина-монаха, то є в покорі-смирненню. Треба в той спосіб випросити і запевнити обильний приплив ласки в душі зачинаючих монаший подвиг життя.
2. Дальше знова треба буде через відповідні вправи вигублювати до самого коріння всяку сварливість, незгідність, себелюбіє, неуслужність — а на їх місце якнайстараннійше плекати рослинку взаємної любови і згоди. Лагідне, тихомирне розположення мусить через невпинну вправу стати немов другою природою кожного будучого монаха.
3. Також дуже важне місце в монашім вихованню нашої молоді мусить займати і те, щоб кожен став «нищий духом» значить, треба буде викоренити із серця новика прив'язання до ріжних предметів з одежи,

взуття, знарядів і т. п., викоренити у многих немов вроджену захланність, пожадання тих лахів і земських дібр, щоб мати їх якнайбільше і в якнайлучшій ґатунку. Як повинна виглядати вироблена чеснота послуху і убожества в монашій душі, найкраще це освітлюють і вразумляють слова написані великою слугою Божою до своїх монахинь (Марія від Страстей — Основателька дуже цвітучого згромадження СС. Францісканок Місіонарок Марії) до своїх монахинь: «Робіть так, щоб можна Вам приказати хоч би опівночі: «Йди сюди чи там», та щоб Ви могли встати і поїхати, не забираючи ані одної речі, з ніким не прощаючись». А слід додати, що тоті монахині мають свої місійні стійки у всіх континентах світа.

4. Досвід теперішніх часів і тої великої проби монаших покликань, що Бог її переводить у нас, переконує мене, що в будучім вихованні монахів ще є не одна точка, що своєю важливістю не уступає попереднім. Причина чому тепер так багато душ заломлюється та спроневірюється своєму званню, є головним чином то, що серце не було досить сильно молитвою і любов'ю зв'язане з Господом Богом, а рівночасно не досить відірване від світа, або щоб правду сказати і зовсім від нього не відірване. Такий то монах чимраз то менше цікавиться Божими справами, не шукає він Бога, не тужить за ним, не дбає, щоб в молитві до нього пригорнутися, не старається, щоб добрим сповненням Його Волі Богові бути до вподоби й вірною службою справляти радість Йому; одним словом, в житті його серця Бог зайняв чим раз то менше і чим раз то послідніше місце. В міру як слабне в житті того монаха все, що надприродне, в тій самій мірі росте і набирає переваги світ і все, що земське. Одного Пана він чим раз то більше занедбує і полишає на боці, другому зачинає із зростаючою запопадливістю служити. Хто служить світові? Той, що його духове розположення є світське, значить таке саме, як у людини зо світа, що не знає Бога. Служить світові той, хто дуже цікавиться тим, чим цікавиться світ (газетами, радіом, політикою чи бодай хронікою хвилевих спліток та новинок); хто тішиться та займається тим, чим тішиться та займається світ (спортом, забавами, виставами, театром, кіном і т. д.); хто сумує смутком світа (брак забав, тяжча праця, недуга і т. д.); хто цінить і заходиться за тим, за чим розбивається і що цінить світ (гроші, добробут, всяке розкішне уживання, гарна одіж, якнайлучше мешкання та харч, почеси...); хто тремтить перед «владь імущими» і можними цього світа та боїться їм у чім-небудь наразитися, та за всяку ціну старається у їхню ласку і взгляди; до людей цього світа належать і ті типи т. з. «активістів» чи «кар'єровичів», що готові все інше посвятити,

щоб тільки вибитися наверх, хоч би по головах цілого оточення та зо шкодою навіть найближчих, ось нарис людини, що служить не Богові, а «мамони», як каже Ісус Христос в Евангелії.

5. Монаше виховання мусить конечно новика забезпечити перед подібним заломленням, перед таким відступством від Бога а поворотом до світа. Запорукою проти цюї грізної небезпеки для монаха, і то, думаю, одинокою, є «так полюбити молитву і самітне мовчаливе перебування думкою і серцем при Бозі, щоб втікати перед світом як чимось прикрим та противним». Товариство людей повинно стати для монаха не приемністю, не чимсь, чого він бажає — але тільки і виключно або нагодою виповнення якоїсь служби-обов'язку, наложеного через настоятелів, або вимогою Божої заповіді, котра каже любити нам ближніх та їм служити з відреченням себе самого. В тих границях товариство людей (також світських) не буде небезпечне; навпаки, воно стане середником освячення душі і збиранням заслуг на життя вічне, бо є виконанням Христового заповіту. Молитва, мовчання, самота, постійне перебування в монастирі — то повинно бути для монаха тим, чим є вода для риби; без того немає йому життя. Якщо монах через зовнішні хвилеві обставини є позбавлений того свого живла, буде він робити що може, щоб сейчас при зміні обставин вернути до того, що йому питоме, буде так всіма силами змагати до того повороту, як змагає пружина насильно притиснена, щоб повернути до свого звичайного стану. Через щоденну витривалу вправу людина навикає і до того, що зразу було їй дуже противне; тим більше навикнуть до такого монашого обичаю ті, що їх попри Божу ласку і сама природа до монашого життя тягне. Тільки одно є конечно: новіціят мусить бути практичною, успішною школою послуху й убожества, братньої любови і того відвернення від світа, що хоче жити тільки життям молитви та праці в якнайбільшій мовчанні і в самоті.
6. У монашій вихованню і про те невільно нам забувати, чого так світлий примір дають нам давні отці пустинножителі. Монах мусить бути твердим і вимагаючим супроти себе самого, зате поблажливим для других. Умертвлення тіла і всіх його змислів дає душі велику силу, вона в житті панує та видає прикази, а пристрасти покійно її слухають, бо ціле тілесне життя і всі його почування є підчинені волі. Той гарт та міць, що її дає повздержність та умертвлення тіла є в монашій житті конечні, а у всенародній розумінні то є головна і конечна ознака монашої святости. Знова тут завдання духовних виховників, до того наклонити природу кожного новика. Умертвлення пересадне, таке, що

могло б зашкодити здоров'ю — то ні. Але умертвлення постійне, щоденне і умертвлення всіх змислів, уяви і почувань — то річ необхідна. «В терпеливості стяжите душі ваші», каже Господь наш Ісус Христос, значить через терпеливе зношення прикрости, що її справляє умертвлення, візьмете в посідання, станетесь панами власних душ.

Для нашої чернечої родини виховання доросту є справою найбільшої ваги, то ж в будучім треба її посвятити много більше уваги, молитви й праці, чим досі ми робили. Треба буде о много гарячіше просити Бога о поміч Його Ласки в ділі виховання новиків, просити щодня, в тім наміренню приносити жертви, але також і ділом помагати наставникові новиків і архаріїв, щоб з ними поділити превеликий тягар того уряду. В який спосіб наставникові новіціату ту необхідну пільгу й поміч дати? По мойї гадці далобися се ось в такий спосіб перевести.

- А) При наставникові архаріїв лишаються безпосередньо питомі йому обов'язки:
- а) аскетичні конференції;
 - б) навчання і пояснювання монаших правил, уставу, звичаїв;
 - в) щомісячна бесіда з кожним новиком і архарієм о справах його совісти;
 - г) читання з новіціатом та пояснювання Святого Письма і св. Отців;
 - д) провід в нарадах старців-виховників (див. нище);
 - е) головний нагляд над цілим ділом монашого виховання, над працею девтера, поодиноких старців або інших евентуальних помічників.
- Б) Девтер буде мати, як дотепер:
- а) в своїй опіці в першім ряді щойно вступивших новиків, щоб їх повчити основних правил більше зовнішнього поведення й домашнього порядку;
 - б) до девтера належатиме вестіярня новиків і архаріїв та і все, що до тої ділянки відноситься, дбати, щоб кожний мав то, що йому конче потрібне;
 - в) безпосередня опіка над тілесним здоров'ям всіх новиків і архаріїв.
- В) Вже наш Устав, що чекає на потвердження Риму предвиджує співпрацю старців в ділі виховання молодих монахів до совершенства того св. звання. Ту співпрацю треба буде конечно розбудувати-розвинути. В Лаврі повинно бути певне число «старців-виховників», вибраних через ігумена по порозумінню з радою старців і з наставником архаріїв.

На уряд старця-виховника надаватися може тільки старший віком монах, маючий за собою довголітний досвід бездоганного монашого життя. Такому старцеві приділиться мале число архаріїв (від 1 до найбільше 4), щоб їх щоденно вправляли в чеснотах і почесного життя, як то сказано вище. Спочатку треба буде, щоб ігумен і наставник архаріїв тих старців-виховників до того обов'язку приготували. Приготування то буде вимагати, щоб:

- а) давати їм до читання аскетичні твори, головним чином святих монашої старини; як патерик Синайський, вискази старців «апофтегмата геронтона», «Ліствиця», конференції Касіяна, слова св. Єфрема, правила св. Василя, т. зв. короткі твори св. Теодора Студита і т. д;
- б) давати їм щотижня конференцію практичного пояснення їх завдання, отже тут треба говорити про різні характери і як з кожним слід поступати, про різні ліки на різні духові недуги, про те, як в щоденнім житті монастиря найліпше находити різні засоби дійсної вправи в чеснотах, які б при тім були примінені до різного рода вдач. Даючому ті конференції раджу крім власного досвіду шукати матер'ял також в новіших аскетичних письмах (прим. Конституції Згромадження «*Verbi Divini*», «*Exercitia spiritualia*» св. Ігнатія з поясненнями і додатками генерала Єзуїтів Ротгана, певно, много найшло б ся і в творах св. Альфонса);
- в) щотижня треба також, щоб ігумен згл[ядно] наставник архаріїв мав зі старцями-виховниками нараду, на яку кожний мав би приходити із своїми труднощами, сумнівами, із своїми досвідами і корисними, і не корисними, з радою, з питанням і т. д. З таких нарад повинен бути проваджений вірний протокол, а якщо ті наради будуть оживлені Божим Духом, молитвою і горячим бажанням, щоб молодих якнайкраще провадити по дорозі святости, то матер'ял зібраний в тих нарадах, а списаний в протоколі послужить без сумніву до утворення якогось нам питомого і відповідаючого нашим вимогам виховавчого кодексу для наших будучих старців. Не буде зайвим ще тут пригадати, що успіх праці старців-виховників, як, зрештою, кожньої праці християнина, в головній мірі, буде залежати від того, чи кожний старець буде за повірену собі молодь молитися і в їх наміренні жертвувати стрічаючи його терпіння.

Приділювання старцям-виховникам поодиноких новиків-архаріїв не має відбуватися шабльоново, як попаде; треба поступати по обдуманім пляні, відповідно до індивідуальности кожного, так як посилаємо хорих

до лікарів-спеціалістів, відповідно до хвороби, на яку терпить, так само і в тім випадку новика, що має, напр[иклад], нахил до гордості — треба віддати в руки монаха, що відзначається покорою; новика, що йому трудно наломитися до послуху — дати старцеві дуже послушному; лакомого — умертвленому і т. д.

III

Коли Господь Бог дозволить, щоб у нас монашество знова зачало жити життям йому питомим, треба буде конечно, щоб всі без виїмку перейшли на порозі того відновленого життя другий, немов надзвичайний новіціят, а то для того, бо у кожного у більшій або меншій мірі через той час «руїни» затерся і затемнився монаший обичай і треба буде його збірним і одиничним зусиллям у спільнім житті назад до первісної чистоти привернути. Той новіціят треба буде перевести відразу всі разом або партіями; думаю, що він буде мусів тревати цілий рік (для схимників). Для ігумена і настоятелів той новіціят буде мусів відбутися окремо, в тім часі, коли новіціят інших вже скінчиться.

Осібнo лишаю список тих монахів, що в часі «руїни» або виступили, або котрих поведення було дуже немонаше. Якщо то були схимники, якщо вони не користали з увільнення від обітів, щоб одружитися, і якщо в правдивім покаянні будуть хотіли знова до монашого життя вернути — рада старців Унівської Лаври разом з ігуменом (взгл[ядно] заступником ігумена), буде мусіла рішити, чи є правдиві ознаки покаяння і як довгий має бути час нової проби і які тої проби умовини. Як покаяння окажется щирим й правдива воля поправи та повороту до монаших обітів — тоді треба бути все за тим, щоби досмертність схими зістала ушанована, хоч би прийшло її з упадку двигнути. Цього вимагає її характер зобов'язання, яке монах зотягнув супроти Бога, але вимагає того й загальний закон, що поки життя на землі, все дорога до поправи має бути з Волі Божої перед чоловіком отверта і що каючомуся не треба робити трудности, а навпаки, по силах помочи до навернення на дорогу праведности.

IV

Коли Ви, дорогі мої Отці і Брати, будете читати це моє письмо, мабуть, мене вже поміж Вами не буде; покликаний Всевишнім здати звіт з мого життя, буду вже, певно, поза межами часу — в світі без віку. Уже з-поза гробу буду Вас прохати о прощення всього згіршення, яке я Вам міг дати і недбалим сповнюванням обов'язків, і браком чесноти, і недостаточною молитвою, або й тим, що супроти одних був, може, заострий й (хоч, може, не свідомо) в чимось несправедливий — а других, може, й замало картав.

День обрахунку з Господом близький. Свідомість того, що я ледви чи що придбав до даних мені моїм Паном «талантів», острим камінням розчавлювало би мені серце, якби не то, що помимо всього ціла моя надія в милосерді і чоловіколюбю Судді-Спасителя. На превеликий жаль, не лишаю Вам спомину святости мого життя. Якщо покута послідних днів і смерть не поправить життєвого підсумку, довго прийдеться мені ждати в чистилищи на цілковите очищення душі. Хоч я не світив Вам як слід приміром, то, одначе, не на моє нужденне життя дивіться, коли читаєте той мій духовий тестамент. О, коли б я міг ще вернути до молодих літ, коли б я міг з книги життя видерти деякі картки, а нові, цілком інакше записані, дати в їх місце, як би я був щасливий, коли б це міг зробити. Але дарма, це вже неможливе.

Помимо того, що пише тоті рядки до Вас великий нуждар і грішник, то, однак, те, що він тут написав, заховайте в пам'яті і в серцю, а воля Ваша хай рішучо постановить іти тільки такою дорогою монашого обичаю, яка тут Вам показана, бо то одинока правдива дорога, що до монашої святости веде. Робіть те, що тут пишу, але не жийте як я, тільки жийте краще, з більшою ревністю і самозреченням, з горячішою постійнішою молитвою, з більшою любов'ю до Бога і ближнього, а не пожалуйте короткого труду. Превеликою нагородою буде Вам Предобрий Бог, вже тут за земського Вашого життя. Час змагання короткий, а осягнений успіх превеликий. Біжіть не оглядаючись назад, щоб як найскорше діпняти мети. То послідне моє слово до Вас, послушайте мене а воно Вас доведе високо до Самого Бога; мене ж, нужденного і многогрішного раба Божого, спімніть часом, як ласка, добрим словом молитви³⁰.

Львів, в день Соб. XII Апостолів 13 червня 1940 р. Б.

Єромонах Климентій

³⁰ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 325, с. 15–23.

ПЕРЕСТОРОГА ДО ВСІХ БРАТІВ-ІНОКІВ СТУДІЙСЬКОГО УСТАВУ

У монашій родині обов'язком настоятеля є все слідити, звідки в даний момент іде наступ «лукавого» ворога, щоб якраз на тім відтинку йому успішно протиставитись і не дати нанести шкоди душам, що так дорогі Ісусові Христові, бо Його Пресвятою Кровію викуплені. Зло вміє прибирати різні види, а вже найнебезпечнішим є зло, що себе одягає в шати чогось доброго і святого, щоб так оманути многих.

Основною правдою християнської аскези є: «Все на славу Божу» — отже, нічого на мою людську славу. Тільки Богові і тому, що Боже, належиться дійсно слава та задля неї, боголюбні і богомільні, честь і поклін. Чоловікові як такому слава не належиться. Сам із себе він є зером; через гріх став він числом, і то часом великим числом, але таким, що має перед собою знак заперечення («—», мінус), значиться, природна порожнеча його істоти набирає змісту, якого вартість є від'ємною, є злом. Через пізнання злого, набуте в раю, участю чоловіка стала жаклива здібність ставати з нічого «чимось», і то чимось злим, а до того з власної свободної волі.

Але Господь Бог не покинув чоловіка. За Божою ласкою може чоловік підноситись із своєї нужденності та дійти до моральної вартості і цінності, яку б можна зобразити навіть і дуже високою цифрою з позитивним знаком («+», плюс), на означення ступеня духовного багатства, до котрого дійшов. Але то не буде власним ділом і власною заслугою чоловіка, а ділом Божої благодаті, якій він не ставив перепон, і вона його підносила і наділяла чим раз то надприродними більшими скарбами Божого добра, з якого, очевидно, лиш Богу належиться слава.

З тої фундаментальної правди, що тільки Богу належиться слава і тому, що Боже, а не тому, що людське, і не чоловікові, пливе слідуючий висновок: «Людина не має ні в чім шукати своєї слави, а у всім своїм житті шукати того, що на славу Божу, що Божій славі є корисне. На тім полягає ціла святість чоловіка, щоб та правда зацарила всевладно і спрямувала до Бога і гадки, і почування, і діла». Усе має мати в житті людини той напрям «на славу Божу», але в особливий спосіб мусять ті слова бути життєвою дійсністю в головних справах нашого життя.

Однією з найважливіших і найголовніших справ, в яких може чоловік рішати свobodно своєю волею, то постанова, що нею вибирає собі звання; перш за все, втім виборі треба шукати не себе, а виключно і вповні лиш Божу славу. Виключно і цілковито значить не так, що і мені буде з того слава і Богу, бо втім самим є вже основний фальш, а в дійсності, зневага, заподіяна Богові, Якого стягаємо тим на рівень сотворіння та кажемо Йому ділитися славою з чоловіком. Господь Бог такого намірення не може прийняти, бо не може згодитися на уменшення слави, яка по істотній правді належить тільки Йому. Чоловік, що шукає в якімсь ділі своєї слави, хоч і думає, що робить, то притім і на Божу славу цілком блудить, і з того діла ані Богові не може бути слава, ані йому самому; в найліпшій разі, буде річ духовно безвартісна, а оскільки совість його остерігала та освідомлювала, то може бути навіть грішною. Присвоювання собі того, що чуже, в нашій ситуації, того, що Боже і тільки до Бога належить, отже, буде безправним присвоюванням собі, тобто крадіжжю; так поступати з людьми — це прямо нечесть; але, на жаль, ми не раз поступаємо з Господом Богом так, як би ми не сміли поступити з людьми. Цей моральний наказ «Усе на славу Божу» має найяскравіше виступати, коли маємо до діла з річчю, що в особливіший спосіб є посвячена Богу.

Жити і працювати на славу Божу повинен і лікар, і урядник, і вчитель, і господар, і родичі мають на славу Божу виховувати свої діти. Але без порівняння більше мають ті слова «все на славу Божу» ставати життєвою дійсністю в осіб, що належать до духовенства, тобто до монахів і до священиків. Вони є в особливіший спосіб посвячені Господу Богу, тому служба їх: хвалити, прославляти Бога, так як то Богу угодне, є самотнім і кінцевим змістом їхнього життя, умовиною їхнього спасення і вічної нагороди в небі. Якщо б попри Божу славу своєї власної слави шукали — нищать, руйнують усе, ризкують, що колись в день вічності стануть перед Суддею не лиш із порожніми руками, але з тяжкою провинною, що за життя в найважливішій справі не віддали Богові того, що Богу належало. Небезпека велика. У серці кожного чоловіка живе честолюбність. В одних вона криється, в інших явно виступає, але у всіх є, і доперва силою Божої ласки мусить бути умертвлена. Та честолюбивість ставить у серці як ідола своє «я», ставить на престолі, і хотіла б, щоби всі йому кланялися, йому кадило почитання-прославлення приносили, не Богові, а тому ідолові.

Візьмім діловий примір з нашого життя. Голоситься кандидат до монастиря, зістає прийнятий і, перейшовши проби монашого життя, стає монахом-схимником. Покликання велике і святе. Постановляє через обіти убожества, чистоти і послуху, в молитві і праці відречися самого себе, взяти хрест життя в монастирській спільноті — і так іти вслід за Ісусом Христом до

святості, хоче іти на духовну верховину, до якої Господь Бог запрошує християн. Велике і святе звання, висока ціль, світла і вічна нагорода. Але одна умова — щоб жодної іншої, другої цілі не мав, тільки ту одну — в монаших обітах, в молитві і праці за Ісусом нести хрест і здобувати святість.

Монаше звання є річчю такої величі і такої ціни, що відвічний ворог наших душ, диявол, хоче із зазвисті конечно нас того скарбу позбавити, а робить це хитро і в різний спосіб; одних попросту витягає назад на світ, бо страшить їх тягарем обітів, життя та праці. Інших бере інакше, що вони не видержать, затрудно і т. д., щоб лише затроїти чисту, джерельну воду поклонання так, щоб вона смерть завдавала тим, що її будуть пити.

Прийшов до монастиря в добрім чистім наміренні, щоб бути попросту монахом. У монастирі деякі зістають призначені через настоятелів до науки. Ворог душі користає з нагоди і підсуває гадку: «А тебе чому не призначили? Як не призначили, самому берись до «науки», потайки, пошукай книжок, потайки знайди собі час і вчися». Річ сама в собі добра — наука, але при монашим обіті послуху, якому має підчинитись ціле зовнішнє життя монаха, така «потайна наука» стається злом, бо є знехтуванням обіту, невірністю монашим обов'язкам. Якщо диявол не може довести до зовнішнього діла, противного обітам, то, бодай, старається затруїти внутрішнє життя гадок, почувань, бажань так, щоб у них вже не царили дійсною правдою і життям слова «все на славу Богу», і вкладає в серце монаха гаряче бажання священства, додаючи сейчас: «Очевидно, ти того бажаєш тільки на славу Богу».

Чи є воно так дійсно? Ні! То обман сатани! Ціль монаха ясна: святість, що її дають євангельські ради й обіт; святість, яку в душу впроваджує молитва; святість, яку здобуває праця, покірна, з послуху прийнята. І розум, і воля, і серце мають вповні аж до самого дна свого бути тим ідеалом перейняті, до нього постійно наближатися. Іншого ідеалу як того, що сам Бог назначив монахові, не повинно бути в серці монаха. А тим часом буває не раз — розум о чимось іншим думає, серце чогось іншого бажає, воля потайки чогось іншого хоче як те, що Бог поставив монахові jako ціль життя; хоче священства, священства бажає, про священство думає і не питає, чи так само думає, того самого бажає, того хоче також Господь Бог.

З якого джерела пливе та внутрішня вдача монаха, котрий із власної волі, хоч утаєної і скритої, робить себе кандидатом на священника? Чи звертається вона так, як він у себе вмовляє, виключно цілою душею до слави Божої? Ні, бо славу Богові приносить якнайліпше виповнення Божої волі, а Божа воля відносно монаха не хоче священства, хіба тільки з послуху. Отже, людина дає себе обманювати, що намірення життя виключно до слави Божої звернене. А правдою є що? Вдача його душі є така назовні одіж — слава Божа, а внутрі

зміст — власна слава і честь, але до того не хоче признатися, хоч воно так в дійсності, без сумніву, є. Мій брате, Ти сам себе дуриш і диявол Тебе дурить. Попри Божу славу Ти шукаєш своєї слави, а Бог такого поділу не хоче, таку частинну славу відкидає. Ти лишив на боці високу святу ціль Твого монашого звання і замінив на іншу, вже не святу, бо в тім случаю Богові немилу, Богові противну. Господь Бог хоче, щоб і деякі монахи ставали священиками, але хоче того тільки тоді, коли вони не самі про це стараються і того бажають, тільки коли до того їх кличе послух. Заключення: якщо монах чує, що в нім існує такий неправильний напрям душі, хай сейчас візьметься до випростування того, що скривилося; хай річ представить щиро на сповіді духовному вітцеві, хай у молитві просить Господа Бога о побіду над спокусою і хай з поважною рішучістю та з цілою ревністю відновить у собі свідомість тої ідеальної мети життя, яка питома монашому покликанню. Хай цілою силою своєї волі скаже собі: «Ось там хочу іти, там при допомозі Божої ласки мушу дійти; іншої цілі в житті не маю, досить буде з мене, бо та ціль так висока, як саме небо». А та друга мета, що мені її підсуває моя власна честолюбність і диявол, може стягнути мене в глибину пекла, бо від Бога хоче мене відірвати. У той спосіб, дорогий брате, вернеш до духовного здоров'я, до внутрішнього задоволення з життя, але перш за все, верне гармонійна згідність між Божою волею і твоєю волею, що є умовиною вічного спасення.

Що є чин священства? Є то тайна, через яку уділяється духовну власть та відповідної ласки, щоби по закону виконувати всі церковні обов'язки і бути служителем св. Тайн. Отже, пресвітерат є Тайною, що дає духовну власть, і вже для того самого монах не повинен її бажати, так само, як злом було б і недобрим знаком, якщо б монах бажав собі і старався про власть настоятеля. Яку-небудь власть справляє добре не той, хто про те з амбіції і честолюбності старається, але той, хто без власного старання ту власть від інших приймає, як обов'язок, що потягає за собою тяжку відповідальність, і хто бачить у ній не почесть, а тягар, і, щоб його добре нести, не вистачають власні сили. Отже, тягар, котрого боїться, а приймає лиш із послуху в надії, що поміч ласки Божої доповнить брак власних способностей.

Богословіє розрізняє т. з. «*gratia gratis data*» і «*gratia gratum faciens*»³¹. Перша зістає дана не в користь приймаючого, а в користь інших осіб, що їм він має служити; друга зістає дана в користь того, що її приймає, — і вона робить його милішим перед Богом. Перший рід — рід ласки — є у своїй істоті менше досконалим, чим другий, а це для того, що сам через себе не все

³¹ *Gratia gratis data* — благодать дарована задарма. *Gratia gratum faciens* — благодать, що чинить милим Богові.

звершує й освячує того, що той дар приймає. Кожний поступ, напр., у покорі, послузі, убожестві, чистоті, молитві підносить душу вгору, зближає, більш лучить із Богом, а через те душа набирає, і чимраз то більше, внутрішньої вартості, бо стає чимраз то досконалішим образом Самого Бога.

Совісне, ревне, з любові до Бога сповнення обов'язків кожного звання є важним чинником моральної вартості людини, отже, і священник, котрий совісно, ревно, з любов'ю до Господа Бога сповняє обов'язки свого священничого звання, стається людиною, що її внутрішня вартість перед Богом велика. Але саме священство через себе того не робить, а робить тільки спосіб, у який хто виконує обов'язки священника. Священство лиш ставить вищі вимоги святості, яким треба відповісти, а між тими вимогами не мале місце займає чистота намірення: «тільки і виключно шукати Божої слави, з цілковитим виключенням власної честолюбності». Монах, що немов на власну руку бажає священства і в тій цілі, напр., потайки здобуває науку, і порушує притім обов'язок, що пливе із обіту монашого послуху, — такий монах у самім зародку робить неможливим, щоб священничий чин зблизив його до Господа Бога, а, навпаки, задля любові до власної честі наражується на віддалення від Господа Бога, бо рішається на діло, що Богові не є до вподоби.

Великий Святитель нашої Церкви св. Йоан Золотоустий, учитель Церкви, прославився, між іншим, і способом, як сам у своїх молодих літах відносився до священства. Рівень його наукового приготування до священства був високий, але поняття святого про велич вимог, що їх священство до людини ставить, так його наповнювало страхом, що перед ним втік у пустиню, і треба було доперва виразного приказу духовної власті, щоб дався рукоположити на диякона, відтак, по довшім часі — на пресвітера. Не почесть він бачив у священстві, а лиш і виключно незмірну вагу відвічальності перед Богом, перед людьми, перед власною совістю, відвічальність, яку так боявся на себе брати, тому-то став він одним із найбільших Святителів Христової Церкви і приміром для всіх, з якою пошаною, повною Божого страху, повинні всі відноситись до тої Тайни. Прийнята з послуху, вона може стати поміччю і підтримкою святості, але жадана, шукана і прийнята з людської честолюбності, стане, як кожне зле і святотатське прийняття Тайни, джерелом морального занепаду і тяжкої духовної недуги.

Послухаймо деяких висказів св. Йоана Золотоустого про священство і душпастирство, і хай вони нам будуть у тій речі цінним дороговказом. «У священстві все велике і преважне» (Migne, 57, с. 384). «У тім служінні міститься велика трудність, бо сей обов'язок зв'язаний із многими трудами різного роду і журбами та прикростями, що вичислити їх так неможливо, як неможливо змірити моря» (Migne, 57, с. 686). «У порівнянні з трудом

монахів — священникам наложений о много більший тягар, чим в аскетичних подвигах монаха; постити, на землі лежати, чувати, іншим добре служити — можуть це легко робити многі з підчинених з-поміж мужчин і жінок, але коли розходиться о Церковне начальство, о повірення журби над спасенням так многих, то перед величчю тої задачі хай уступає цілий жіночий пол і мужчин найбільша часть» (Migne, 48, с. 533). «Найстрашніший Божий Суд грозить священникові, якщо є недостойним служителем Божих Тайн, бо ніщо так Бога не побуджує до гніву, як недостойне справування чину священничого» (Migne, 62, с. 809). «Мойсей, хоч тільки один раз согрішив, з більшою суворістю зістав покараний, бо його гріх був гріхом священника» (Migne, 48, с. 68). «Оскільки же більшу кару наложити Господь на тих, що є Христовими служителями» (Migne, 60, с. 40). Св. Йоан Золотоустий ось як відповідає на питання, чи много священників знаходить спасення: «Не думаю, щоб з-посеред священників много було спасених, але багато більше число є таких, що погинуть, а причиною, бо це діло вимагає великої душі» (Migne, 60, с. 39). «Звідки, — питає св. Йоан, — таке замішання в Церкві? Бо переводять вибір тих, що мають бути рукоположені наосліп і нерозважно. Того, що мається рукополагати, треба вперед старанно і докладно розпізнати, бо хто не випробуваного допускає до священства, той буде мати Бога ворогом» (Migne, 48, с. 636). «Від того, хто вибирає кандидатів (до свячення), мусить о много більше старанністю досвідчати себе самого той, що має бути свячений. Той, що спостереже свою неспосібність, щоби з користю дати раду тим обов'язкам, або хто найде в душі своїй ще много зла, хай відступить від тої Тайни — найбільше задля набожності до Христа і задля любові і дбання про тих, що є Христовими. Сама набожність і любов до Христа є спонукою, щоби прийняти на себе той чин, але коли духовна неміч робить мене неспосібним до тої служби, тоді не пора ще розсліджувати ті мої вискази, із страху, щоб не загубити Христового стада» (Migne, 48, с. 664) і щоб так не стягнути гнів Христа, що дав Своє життя за нас. «Не можуть бути оправдані ті, що прийняли той чин без достатнього приготування й уздібнення» (Migne, 48, с. 662). «Той, що бажає священства, щоб міг потім легше сповняти обов'язок свого чину, вперед до справи такої ваги, що від неї залежить слава Всевишнього і всенародне добро, мусить приготуватися з якнайбільшою ревністю і запопадливістю. А як приготуватися? які сили, яка здібність потрібна? Перш за все, потреба того наклону душі, що зветься «Божим покликом» (Migne, 48, с. 667). «Потреба того всказуючого камінчика, яким є голос від Бога. А тим камінчиком Божого голосу є богомільність і любов до ближнього. Тоті чесноти повинні бути в серці того, що бажає священства; якщо нема любові — то є много

зла; як бракне любові — всі добра Церкви чесні і славні стають знищеними» (Migne, 62, с. 497).

Звичайно, і з правила доповненням священничого чину є душпастирський обов'язок, і ті, що в монастирі бажають священства, бажають перш усього бути і душпастирями, «щоб працювати на славу Божу», — так успокоюють свою совість; у дійсності, однак, власне той вид Божої слави їм пожаданий, бо і власній честолюбності лишається пайка, хоч, може, того ще самі собі не усвідомили. Послухаймо, як рішуче св. Йоан остерігає християн, представляючи душпастирство не яко почесть, а як велику і тяжку відповідальність перед Богом і людьми. «Уряд душпастирський, — каже св. Йоан, — то не відпочинок, а журбота» (Migne, 60, с. 39). «Тисячні праці, клопоти, небезпеки» (Migne, 60, с. 660). «Душпастирі мусять зносити чимало труду...» (Migne, 62, с. 582). «Труд більший, чим труд навіть царів, а то остільки більший, оскільки є більша різниця між рікою, що вихром розбурхана, і морем, що лютує і шаліє» (Migne, 60, с. 39), бо пастир, котрому є повірена жура так багатьох душ, мусить сам їх так всесторонньо обмірковувати та звернути цілу увагу на те, щоб вразлива людська душа, яка так легко западає в різного роду недуги, не зістала зведена з правдивої дороги спасення. «Як мати над ліжком хворої дитини, так душпастир — отець всіх» (Migne, 57, с. 621), має постійно і якнайстаранніше через ціле його життя майже від пеленок аж по день смерті лічити та у вірі та законі Євангелія утверджувати й укріпляти. Життя душпастиря стає боротьбою, при постійних болях немов родиння, при вічнім страху аж до смерті, щоб повірена душа не зблудила у вірі та не загинула, а та боротьба о много тяжча від боротьби многих мучеників, бо мученик раз за Христа вмирає, а душпастир за стадо своє тисячі разів, якщо він є таким душпастирем, яким він повинен бути. «Такий, — каже св. Христом, — щодня вмирає» (Migne, 60, с. 660).

Як много потреба праці, щоб сповнити достойно обов'язки душпастирського уряду, сам душпастир, як учитель прочих, мусить бути вчений у Святому Письмі і посісти цілу християнську науку, а то в той спосіб, щоб міг те, що сам знає, передавати іншим у відповідний до їхнього стану спосіб. Як священник, мусить все бути готовий справувати численні і різні діла святої своєї служби, а як пастир стада, мусить вповні знати духовну вдачу людей, щоб тим легше керувати словесною паствою, йому повіреною не силою, а лиш повагою слова, сказаного з авторитетом свого пастирського уряду (Migne, 48, с. 682, 691). Найбільша трудність — то завзята боротьба проти найтемніших полків диявола; боротьба так тяжка, що, якби не помагало Провидіння Боже, люди не були б у силі віднести перемогу. Диявол, хоч, правда, нападає на всіх християн, але найбільше і з запеклістю, як

скажений, кидається на пастирів Церкви, бо коли убиває вівці, зменшує стадо, але коли відбере пастиря, ціле стадо гине, — і меншим трудом більшу заподіє шкоду, в одній душі нищить цілість.

А війна проти диявола страшніша і трудніша від усіх, хоч як великих і тяжких людських воєн. Він воює підступом і зрадою, і найбільші хижакі в порівнянні з шаленою злобою диявола є самою лагідністю і супокоем; а боротьба з ним постійна, нема такого часу, щоб можна зложити зброю і спочивати; нема вибору для чоловіка — або мусить впасти і згинути, обдертий з озброєння, або мусить все узброєний стояти і бути чуйним. «Диявол все зі своїм військом стоїть і слідить за нашим лінивством; він має о много більшу ревність у нашій погибелі, як ми у дбанні про наше спасення» (Migne, 48, с. 682).

Супроти того св. Йоан на душпастирів лиш тих запрошує, «що великою відстанню перевищують всіх прочих та які силою духа від інших настільки вищі, наскільки Саул зростом тіла був перший серед цілого жидівського народу. Душпастирям треба буде здати світ. Той, що піднявся тої служби, виставив себе на превелику небезпеку, від якої не втече, хіба що з якнайбільшою старанністю і вірністю справував цей уряд» (Migne, 57, с. 448). «На душпастирів падають тяжчі кари, як на всіх прочих, бо Господь Бог карає душпастиря за його власні гріхи і за гріхи та провини тих, що його опіці були повірені» (Migne, 62, с. 609). «Перш за все душпастир має відповісти за свої гріхи. Якщо душпастир грішить, гріхи його є тяжкі, і то не з природи, але задля достойності священика, що відважився їх сповнити» (Migne, 48, с. 687). Старозавітнім законом було приписано, щоб за гріхи священика та сама жертва була приношена, що і за увесь народ, а навіть доньки священиків задля достойності батьків підлягали (при провині) багато гострішій карі. Гріх душпастиря є не лише образою Бога, але також шкодою для людей і причиною великого зіпсуття, тому і заслуговує на подвійну, а то і потрійну, відплату (Migne, 58, с. 668). «Якщо було б краще, за словами Ісуса Христа, тому, хто хоч би одного з найменших згіршив (Мт. 18, 6), щоб йому обвішено млинський камінь на шию та кинено в морську глибіню»; і якщо всі, що порушують совість своїх братів, грішать проти самого Христа (1 Кор. 3, 12), то на яку кару заслуговує той, хто не одного або двох чи трьох губить, але таке велике число душ, і що ж вони понесуть за осудження і кару» (Migne, 48, с. 678). Бо його опіці і журбі Церква в ім'я Боже поручила душі людей, а ті душі викуплені Чесною Кров'ю непорочного Агнця Христа (1 Петр. 1, 19), і вони всі мають бути ним приведені чисті, непошкоджені перед Престол Божого Маєстату. «Душпастир, який життя своє добре устроїв, але не подбав старанно про життя решти людей, собі поручених, піде зі злочинцями до геєни і згине не задля своїх,

а задля чужих гріхів» (Migne, 59, с. 471). «І то цілком слушно діється, бо він їх усіх пастир, і тому поносить вину нижчих людей» (Migne, 609, с. 40), «і має здати звіт за всіх, що ними править: мужчин, і жінок, і дітей» (Migne, 63, с. 233). «Тому що пастир на землі справує небесне діло, тому кожну вівцю, що загине, будуть із рук його домагатися (Єзек. 3, 18), і кожною провинною повіреного стада буде обтяжена і мучена його пастирська совість, і якщо хоч би один помер не поучений у тайнах віри, то питання, чи це не виставить на небезпеку самого спасення душпастиря, бо загибель однієї душі є такою шкодою, що це не дасться висказати жадними словами. Якщо спасення його так важне, що задля нього Син Божий став чоловіком і так много перетерпів, то загибля його що за муку за собою потягне. Якщо той, що іншого позбавив дочасного життя, винен є смерті, то оскільки більше тамтой» (Migne, 60, с. 40; 57, с. 454, 504; 62, с. 668). «І не pomoже боронитися браком досвіду, незнанням, ані конечність чи сила не можуть тут послужити за заслону, і, скорше, підчинений міг би в своїх власних гріхах користатися тим оправданням як священник, — у гріхах інших осіб» (Migne, 48, с. 678).

Слова св. Йоана Золотоустого могли б таких душпастирів, що з вірою і побожністю свій уряд справують, довести до розпуки. Св. Йоан ті превеликі труднощі і небезпеки представляє в так пронизливий спосіб, щоб зістали страхом пройняті і до розпуки доведені ті, що мають обов'язок душпастирський, а є його недостойні, і щоб той обов'язок зложили; щоб стали перестережені і заохочені, чуйні та обережні, і щоб виконували обов'язки цього уряду простим, сильним духом, побожно, свято і старанно. Небезпека віддання звіту не всім, а головним чином, недостойним, що в недбайливості своїй нічого не стараються, щоб повірений їх духовній опіці народ поступав у чесноті. І труднощі, і небезпеки зложення звіту хоч важкі, однак зменшуються через нагороду, яка обіцяна вірному і передбачливому слугі (Migne, 24, с. 47), котрого працею Христос вельми дорожить. Ласка співділає і скріпляє неміч душі, доповнює браки. Та поміч з неба прийде (Migne, 57, с. 312), отже, нема причини, щоб душпастир занадто страхався, якщо Богом покликаний і відповідно приготувався до того уряду.

Душпастирство — це найвища служба Богові і людям, для того повна труднощів і небезпек; тому св. Йоан перестерігає (Migne, 48, с. 647), що дійсно жажливо є старатися про ту почесь. Треба великої осторожності, щоб люди злі, що не повинні навіть переступити поріг церкви, помимо своєї недостойності не одержали гідності священника (Migne, 48, с. 650). Св. Йоан дуже гостро виступає проти тих, що легкодумно переводять вибір кандидатів, а також проти тих, що нагально стараються добути гідність священника, хоч є мало приготовані до того, щоб її прийняти в спосіб достойний.

В кінці св. Йоан дає таку раду: хоч інші, що тебе не знають, будуть намовляти і заохочувати до прийняття душпастирського уряду, але ти сам, якщо ти пересвідчений, що ти мало спосібний і не надаєшся до того, щоб з успіхом справувати цей уряд, ти повинен відмовити прийняття такого тягара, а тих, що тебе намовляють, переконати їх, що помилилися (Migne, 48, с. 650). До священства нехай приступають не ті, що треба їх досвідчати, а випробувані (*non probandi sed probati*), що свої сили і душу пильно розслідили (Migne, 48, с. 665, 683), досвідчені, що пізнали і тягар уряду, і силу свого духу, щоб потім задля браку досвіду самі, окружені темрявою, не спричинили повіреному собі народові без числа лиха (Migne, 48, с. 647). Головна і найконечніша умовина трудного і тяжкого уряду душпастиря, якщо має бути виконаний щасливо й успішно, — це любов. Любов — це закону повнота, зв'язок досконалості, мати всіх дїбр, початок і кінець чеснот (Migne, 50, с. 486), це також образ і ознака Христових учеників, подоба апостолів, знам'я, вище від харизматів (Migne, 48, с. 637). З природи закону любові той, що любить, найгарячіше старається про спасення того, що любить (Migne, 62, с. 403). Вслід за приміром Ісуса Христа, любов, що безнастанно із себе приносить жертву і готова кожної хвилини і життя пожертвувати на спасення душі — ось головне знам'я священника-душпастиря, що достойний своєї назви й уряду.

Всі повищі вискази св. Йоана Золотоустого з його творів «Про священство», з його гомілетичних бесід у достатній мірі можуть нас пересвідчити про одну основну для монаха аскетичну правду, а саме: якщо ти, мій брате, удостоївся від Христа тої великої почесі — поклику, щоб стати Його учеником і слід за Ним іти під прапором Євангельських рад; якщо ти в полку борців за святість і еси через те Христовим Божим воїном, не шукай іншого звання, ані не бажай, ані не старайся про священство, а втікай скорше навіть перед самою тою гадкою. Церква з Божої волі означила дорогу, по якій треба іти до священства, — це дорога богословських студій, що їх попереджає середньошкільне образование. Хто ще молодший і хоче бути священником, нехай іде тим шляхом, установленим через Церкву, — зробить річ добру і Богові милу, очевидно, оскільки в тім шукає Божої слави. Але якщо ти рішився іти дорогою монашого звання, не думай про священство, а об одним думай — стати святим монахом, а в послуші будь готовим на кожную приказану тобі службу. Як то буде і служба священства в монастирі, але зроджена не з власної твоєї волі, а з послуху, не буде вже небезпеки і шкоди для твоєї душі, але все буде то служба одна з найтяжчих і найтрудніших перед Богом і людьми³².

Львів, в березні 1945 р.

³² ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 5, спр. 325, с. 24–33.

ВІРА. НАДІЯ. ЛЮБОВ

ВІРА

*«Віра є підставою того, чого надіємося, і переконанням про речі, що їх не бачимо» (Євр. 11, 1)
т. зн. Вірою пізнаємо речі, що їх очікуємо, але
ще не бачимо.*

У катехизмі сказано, що є три Божі чесноти, а саме: Віра, Надія і Любов. Вони тому названі «Божі», бо відносяться безпосередньо до Господа Бога, інші ж управильнюють наші відносини до ближніх, до себе самих та до оточуючого нас світу. «Вірити» в катехизмі значить узнати правдою все те, що Господь Бог об'явив, а Його Свята Церква подає до вірування, отже, узнаємо за правду тому, що об'являючий Бог є Сама Правда і Святість, і тому не може ані помилитись, ані хотіти нас увести в блуд. Церкві знова маємо вірити, бо основатель її Ісус Христос дав Своїй Церкві дар непомильності в тих речах, що відносяться до Віри і Обичаїв.

У т. зв. «акті віри» чи «вияві віри» ті дві гадки у виді молитви звертаються до Бога: «Вірую, Господи» і т. д. У тім вияві Віри добре є помістити подяку, що за Ласкою Божою належимо до «Вселенської Церкви», що її одинока Віра вповні відповідає правді і показує повну дорогу спасіння. Також долучаймо висказ болю, що не всі до тої Церкви належать, і просім Господа, щоб на світі, а особливо в нашій народі, настала єдність правдивої Вселенської католицької Віри, і скажім Богу, що за ту єдність ми радо пожертвували б все, а навіть життя.

Бо хто вірить, той признає за правду щось, чого ані власне його око не бачило, ані чого прочі його змисли не можуть вхопити, ані розумом не може тої правди дослідити, а мимо того узнає за правду, узнає тільки для поваги й авторитету того, що йому щось сказав. Щоб комусь так на слово повірити, на це потреба дві умовини: віродостойність того, хто щось каже, а друге, те, про що каже, щоб не мало в собі суперечностей, противорічностей (т. зв. контрадикції). Бо те, що є суперечне із законами

логіки (думання), із законами онтології (існування), не може відповідати правді і є в собі «неможливе». Критеріями Віри називаємо ті власне при-знаки, по яких розум наш пізнає вищі дві умовини — віродостойність того, що щось сказав, і ймовірність речей сказаних.

Наприм.: читаємо цікаву книжку про старинну історію держав і наро-дів, Асирії, Єгипту і т. д., або опис далеких країв і напрочуд дивних явищ тамошньої природи. Читаємо чи слухаємо із заінтересуванням. Не раз обіймає нас здивування, але якщо автор або оповідач людина поважна, а річ, хоч дивна і для нас нова, але в собі можлива, то легко приймаємо це за правду і віримо, що воно дійсно так було чи є, — хоч не можемо бачи-ти тої старинної Асирії чи Єгипту, хоч не можемо доїхати до тих далеких країв та наглядно самим переконатися про правду того, що ми читали чи чули, — отже, віримо на слово.

Подібно мається річ і щодо віри в надприродні правди нашої релігії. Бог, що їх об'явив, є, без сумніву, Найвищим Авторитетом, бо запорукою того є, що Він Всюдиприсутній, Всезнаючий, Вічний і Незмінний, Найсвя-тіший і Найправдивіший, а в Тайнах Віри, хоч вони недосяжні для нашого розуму, то, одначе, противорічності в них нема; з другого боку, було б смішною зарозумілістю думати, що нашим розумом можемо все пізнати, як воно дійсно є. То, що наша Віра св. має для нашого розуму тайни, то є якраз великим доказом її Божого походження. Знання Бога безконечно перевищує наше нужденне маленьке знання, і то, що наша Віра об'являє нам її «Тайни», то, власне, великий доказ її правдивості і що в Бозі має своє джерело. Наймудріший філософ старинного світу Сократ під кінець свого життя, в якому старався розслідувати правду всіх речей, сказав: «Я знаю одно, а саме це, що нічого не знаю».

Тому-то і Господь Бог в безконечній Своїй Доброті, Любові і Милосерді об'явив нам правду всіх тих речей, що їх нам потреба знати; а наша річ лишень розслідувати і переконатися, чи ті правди дійсно Богом об'явлені і чи в них нема нічого, що було б неможливе через свою протирічність з основними законами логіки й онтології. Тим предметом займається осібна галузь Богословської науки, т. зв. Апологетика, і вона то науково доказує, що об'явлення дійсно від Бога походить та що в Нім, у Його най-вищих тайнах нема нічого такого, що суперечило б основним законам і думання, й існування.

Християнська Віра є надприродним Даром Ласки, т. зн. не можна собі Його заслужити, але треба Його прийняти своїм розумом, і волею, і серцем, хоч би для того самого, що, як каже Святе Письмо: «Без Віри не можна подо-батись Господу Богу»; «Без Віри же неможливо догодити Богу» (Євр. 11, 6).

До нашої Св. Віри, того надприродного Дару Ласки, ми повинні, прийнявши її, відноситися у відповідний спосіб, то зн. наша віра, надприродна в своїй суті, повинна з нашого боку мати певні природні прикмети, а саме:

Віра наша мусить бути сильна, не хитатися, а то для того, що непохитною основою її є безконечний авторитет Бога.

Віра мусить бути повна, обіймаюча всі Богом об'явлені правди; не сміє наш розум перебирати в них, одні приймати, а другі відкидати, бо тоді робить свій власний розум найвищим судією, вищим від авторитету Бога і Церкви.

Свою Віру треба мати не лише в серці, але і назовні її визнавати; не стидатися її, не боятися людських поговірок чи насмішок, бо Ісус Христос сказав: «Кожного, хто визнає Мене перед людьми, визнаю його і Я перед Отцем Моїм, що є на небесах» (Мт. 10, 32).

Хоч невчена і щира віра простолюдця є Богові дуже мила, то, однак, християнин повинен дбати про те, щоб віра його ставала просвічена, бо це є знаком, що ми нашу Віру цінімо як великий скарб і хочемо по змозі якнайбільше світлом і теплом тої віри роз'яснити і зогріти наше духовне життя.

Коли ученики питали Ісуса, чому вони не могли вигнати чорта й уздоровити біснуватого, Ісус їм відповів (Мт. 17, 20): «Для вашого невірства, бо якщо будете мати віру як зерно гірчиці і скажете горі цій: «перейди звідси там», — то вона перейде, і нічого не буде для Вас неможливе». Віра робить чуда, очевидно, як це потрібне для засвідчення правди або з любові до ближнього, для порятунку його в тяжкій біді. Люди, хоч і не є недовірками, то, однак, у глибині серця все є якась недовірчивість у надприродні явища і щоб могло статись чудо; Ісус Христос, щоб скріпити в людських серцях Віру, і Сам робив чуда і Своїм Святим дає ту силу; однак для тих, що були для Його Серця дуже близькі і дорогі, Ісус Христос не робив чуда, доки не досвідчив їх віру, не виставив її на пробу.

Напр., у Кані Галилейській Своєї Матері, що просила Його за чудо, прямо відмовляє: «Що Мені і Тобі? Час Мій не прийшов», — але коли Мати помімо відмови має сильну віру в Його Доброту, Ісус чудом віру потверджує і каже воді перемінитися у вино. Так само, коли доходить Його відомість о тяжкій недусі Лазаря, передана Ісусові через Марію і Марту, Ісус не йде сей час рятувати друга, а пробує віру його сестер, а коли та віра не захиталась — Віра в Його Любов і Всемогучість — Ісус каже Лазареві вернути до життя. Так само на сильну пробу виставив і віру Хананейки, а то через прикру відмову, а коли її віра пробу видержала, Ісус чудом виповнив її прохання, і до того ще хотів, щоб віра її стала прославлена на віки.

Тож і ми, коли в горі просимо Господа о чудо помилування, не зражуймось, якщо нема відповіді на наші благання, як навіть станеться щось противного нашому проханню. Хай наша Віра не слабне — Віра в безконечну Доброту, Любов. Милосердя Спасителя скоріше чи пізніше, в той чи інший спосіб, але мусить об'явитись успішно через вислухання. Кровоточива жінчина з вірою діткнулась одержі Ісуса, щоб бути уздоровленою, а Ісус каже, що під впливом того діткнення віри цілюща сила від Його вийшла і хвора сей час стала здоровою.

Щодня повторюймо ту молитву: «Ісусе, скріпи мою віру», — а, напевно, не дізнаємо ні заводу, ні розчарування, бо якщо треба в щось сліпо вірити, то в Доброту, в Любов, в Милосердя Нашого Бога. А що варто про дар Віри просити, свідчить Апостол великомовним словом: «Та є побіда, що побідила світ — віра наша» (Йо. 5,4). Але молимся про ту чесноту і набуваймо її якнайревніше, бо нічого так, як Віра, не зближає нас до Самого Господа Бога.

НАДІЯ

Якби так було місце на світі, де було б можливо без ризику і небезпеки, без великого труду, в кожному часі, при кожній нагоді збирати дорогоцінні каміння — жемчуги, та в той спосіб прийти до великого багатства, чи ж треба було б людей намовляти, переконувати, наставляти, просити, щоб користали з того, чи ж вони самі не кинулися б гурмою, щоб таку нагоду використати? Певно, що так, хоч ті багатства не довше могли б їм служити, як через тих пару літ їхнього земського життя, а потім перейшли б в інші руки. Дивна то, одначе, річ, як дуже люди, навіть християни і віруючі, — а, однак, є так дуже під впливом того, що матеріальне і що під змисли підпадає, та під впливом дочасності; а те, що духовне, хоч без порівняння є більшою дійсністю від того, що матеріальне, змислове, дочасне, хоч те, що духовне, є добром у своїй суті без порівняння ціннішим і тривалішим, бо вічним, то, однак, про збирання того багатства люди так мало дбають, хоч можуть їх збирати так легко і майже без труду, на кожному місці, в кожному часі, при кожній нагоді. А мимо того, вони того не роблять і переходять у вічність убогими та на віки лишуються убогими, хоч могли б стати пребагатими.

Чому так? Чому? Бо Віра їх не досить сильна і не уформує так, як повинна, цілого нашого життя, не дає йому достаточного правдивого доброго напрямку. Християни вірять, а, однак, надія їх, старання їх замало звернене до того, що віра їм вказує, як одинокую ціль, що варта всяких старань і зусиль

доложити, щоб її досягнути. Віра каже: дбай про душу і про те, що вічне. У тім покладай твою надію. А «старий чоловік» чує ті слова, але їх не слухає; зі землі він є і по-земськи думає і лиш за земськими добрами оглядається, тож кінець його: «Ти земля і в землю повернеш». А душа, що тут не шукала того, що високе, що духовне, а тільки тілові служила і землі, що з нею буде тоді? Готова на віки лишитися в тій в'язниці, яку собі тут добровільно вибрала, не хотіла злетіти вгору, в безконечні простори духа, на віки готова бути зв'язана з матерією, ув'язнена в матерії і терпіти те неприродне підчинення — вічну муку і духовну, і змислову; бо то тіло, що тут панувало над душею — там не буде прославлене, як тіло, що тут підчинилося душі, а буде терпіти всіма змислами, бо знехтувало порядок, установлений Богом, і хотіло панувати над духом, душу ж удержувало в своїй неволі. Слушна кара їх досягне і грішне тіло, і грішну душу, що тілові підчинилась. Досягне їх кара, що їй вже кінця не буде.

Тож «Горі ім'ямь сердца», там, де надія на правдиве життя, на правдиве, повне і постійне щастя.

Людська надія, щоб не була маною і не принесла лиш розчарування, та надія мусить опиратися на кріпкій основі, а саме на характері того, хто щось приобіцяв і тим самим прийняв на себе зобов'язання, по-друге, (зі сторони того, що надіється досягнути якоесь добро) на виповненні умовин, під якими то добро зістало йому обіцяне.

У християнській надприродній надії тим, що обіцяє і зобов'язується, є Сам Всевишній Бог, отже, дає безконечну безпеку і гарантію якнайвірнішого додержання. Розходиться про те, щоб і з нашої сторони зістали додержані умовини тої двохсторонньої немов умови, що на ній опирається наша надія. Все ж таки свідомість власної немочі, покірний страх, що, може, ми не сповняємо, як слід того, що до нас належить, каже «надіятись і проти надії». Цілу Надію покладати на Доброту, Любов, Милосердя Спасителя, на те, чим Господь Бог є Сам у Собі, а зі свого боку, цілу вагу класти на те, щоб не хотіти зла, а хотіти те, що Богові угодне. І Віра і Надія є нашими провідницями в часі нашої земської мандрівки; в хвилі смерті уступають. Віра для того, що будемо вже бачити правду лицем у лице; а Надія, бо будемо вже не надіятись, а посідати щастя; те, на що ми тепер очікуємо, чого з надією виглядаємо, там вже буде дійсністю нашого життя.

У вияві надії треба нам все відкликуватись до безконечних заслуг Господа Нашого Ісуса Христа, що дотепер ще не є нашим Судією, а нашим Посередником і Заступником перед Своім Вітцем. Мимо нашої недостойності задля поповнених гріхів і великої невдячності, треба, задля Божої Доброти, надіятись ласки доброї смерті. Через гріхи кожний чоловік, і я

також, прямо провокував до гніву й карання справедливість Божу, але за мене зістав зложений відкуп безконечної вартості, і в нім ціла й одинока надія спасіння помимо всього, що з нашого боку тому спасінню могло б протиставитись. Де є той, що до Бога кликав, а зістав від Нього відкинений? Де є той, що згинув, якщо своє довір'я в Бозі положив? Ніхто не пропав, що надію свою поклав на Господа. «Боже мой, на Тя уповах, да не постиждуся во вік» (Пс. 24). Хоч би в послідній годині ціле пекло мало проти мене виступити, щоб мене стягнути в пропасті ада, — Ти прославиш милосердя Твоє, «спасаяй уповающих на Тя» (Пс. 16). «Щасливий чоловік, що надію поклав на Тебе» (Пс. 83), бо почує він ті радісні слова: «А хто на Мя упова, і избавлю його» (Пс. 90). Я, отже, збираю всі мої провини і гріхи, щоб їх разом затопити у Пресвятій Крові Ісуса Христа і аж до посліднього мого віддишу цілу мою надію на Нім основуую, бо Він Сам сказав, що прийшов спасати грішників, отже, чим більший я нуждар, тим більше маю право надіятись на Його безконечне милосердя, котре спасає тих, що на Його уповають.

На одно треба, однак, пам'ятати. Надія не сміє ставати зарозумілою зухвалістю. Коли ми не робимо те, що до нас належить, коли не молимося, не боремось із покусами, не противимось злому, а думаємо: «сяк чи так Бог милосердям Своїм покрие то зло, від якого воля моя не відвернулась». То вже не є св. чеснота надії, а зневага, завдана Справедливості і Святості Божій, що всьому тому, що зле противиться і то зле ненавидить. Була то славна ересь Лютера, який приміром власного життя і словами вчив: «Міцно гріши, але ще дужче уповай».

Надія не може бути захоотою до злого, а тільки для грішника, що кається, силою, яка хоронить його від розпуки і зневіри.

Християнську надію виявляємо перш усього через молитву, котра просить про силу ласки, щоб все успішно противитись злим покусам, а все якнайлучше сповняти Божу Волю і робити те, що Богові угодне. Така молитва все буде вислухана і така надія ніколи не може дізнати розчарування.

Кожний з нас, напевно, стрічав у своїм житті людей благородних і благодійних, які радо в міру сил своїх другим помагали і добре робили. Найпевнішим ключем до їх серця і до їх щедрості буде все сильно пересвідчена сильна Надія в їхню доброту, а також наглядна нужда і дійсна потреба того, хто о поміч просить. У безконечній мірі є те саме і в нашій відношенні до Господа Бога; Ключем до Його щедрості — то наше пересвідчення про безконечну Його Благость і Надія, що на тім опирається, а з нашої сторони, покірний відклик на нашу нужду, неміч і конечну потребу порятунку від Нього, від Предоброго Бога. Часто, отже, повторюймо слова Пс. 24. «Боже мой, на Тя уповах, да не постиждуся во вік».

ЛЮБОВ

Апостол каже (1 Кор. 13,13): «Тепер перебувають ті три, Віра, Надія, Любов, а з них більша є Любов», тож «держіться любові». А до Солунян 5, 8, поручає їм: «Ми ж, як сини дня, будьмо тверезі і надягнім на себе панцир Віри і Любові і шолом Надії на спасіння». Три Євангелисти (Йн. 22, 37; Мк. 12, 30; Лк. 10, 27) оповідають таку подію з життя Спасителя. Приступив до Ісуса Христа один «книжник-законоучитель» і, «іскушая Єго», спитав: «Учителю, котра є найбільша заповідь у законі?» А Господь відповів йому: «Люби Господа Бога Твого всім серцем твоїм, і всею душею твоєю, і всею мислю твоєю». То є перша і найбільша заповідь; друга подібна до неї: «Люби ближнього твого як самого себе». На тих двох заповідях вноситься весь закон і пророки... більшої від тих заповідей нема». Книжник потакнув: «Добре і правдиво Ти сказав, Учителю, що один є Бог... і що любити Його всім серцем, всім розумом, і всею душею, і всіма силами; і що любити ближнього як самого себе — це є більше над усі цілопалення і жертви». Ісус похвалив книжника, що розумно відповів, і додав: «Ти недалеко від Божого Царства».

«Бог є Любов» — каже св. Йоан (Йн. 4, 8. «І хто перебуває в Любові, в Бозі перебуває і Бог в нім перебуває» (Йн. 4, 6). Ми є образом, «іконою Божою» настільки, наскільки і в нашій серці живе Любов, якщо в серці людським Любові нема, Божа подібність затрачується, а всі інші можливі прикмети не мають жодної вартості, бо брак їм того, що є самим життям духа. Св. Павло в листі 1 до Кор. (13, 1–8) так пише: «Якщо б я говорив язиками людськими й ангельськими, а Любові не мав, то я мідь, що дзвенить, і цимбал, що бринить. І хоч би я мав пророцтво і знав усі тайни і всяку науку, і если б я мав всю Віру так, щоб міг і гори переставляти, а не мав би Любові, то я є нічим. І хоч би я роздав все моє майно і хоч би я віддав і тіло моє на спалення, а не мав Любові, на ніщо воно мені не придасться. Любов єсть терпелива, милосердна, Любов не завидує. Любов не надувається, не гордиться, не робить бучі, не шукає свого, не роздражнює, не думає про зло, не тішиться з несправедливості, а тішиться з правди; все любить, всему вірить, всього надіється, все зносить. Любов ніколи не перестає...» і т. д.

Катехизм, пояснюючи заповідь, каже, що «треба любити похристиянськи», т. зн. любити Бога задля Нього Самого над усе, а себе і ближнього задля Бога, задля Його безконечно досконалих прикмет, великих понад усяку і найвищу міру. Богові належить від нас найбільша Любов, на яку серце наше спроможне. Та Любов до Бога має бути «над усе», т. зн. ми повинні бути готовими скорше все стратити: і майно, і здоров'я,

а навіть життя, як згодитись на смертний гріх і через це стратити ласку і любов Божу.

Ближнього знова треба кожного любити, як самого себе, задля Бога, т. зн. задля того Божого образу, на подобу якого кожний чоловік зістав сотворений. Задля того Божого образу маємо його любити, чи він приятель, чи він ворог, а любити так, як любимо себе самих. Та заповідь приказує робити ближньому все, що хочемо, щоб нам інші робили, а не робити нічого, чого не хочемо від людей дізнавати; а головним обов'язком любові себе самого і любові ближнього є старатись про вічне спасіння душі і своєї, і ближнього. Старається про спасіння той, хто сам стережеться гріха і ближнього від гріха відводить, хто на случай сповненого гріха кається, взглядно ближнього до покаяння наклонює, а вкінці, хто творить добрі діла і старається щодня ставати ліпшим, та в тім самім напрямі і ближньому помагає.

Християнська Любов є конечною умовиною спасіння, а назовні показуємо її перш усього заховуючи Божі та Церковні заповіді, так як каже св. Йоан у II-ім посланні (1, 6): «І сія єсть люби, да ходим по заповідем Єго». Любов до ближнього так стисло є зв'язана з любов'ю до Бога і з неї випливає, що не може бути любові до Бога без любові до ближнього. Св. Йоан, Апостол Любові, так каже (Лист 1-ший, 4, 7–11 і 20): «Полюбім один одного, бо любов є від Бога, і кожний, котрий любить, є роджений від Бога і знає Бога. А хто не любить, той не пізнав Бога, для того що Бог є Любов'ю. Божа Любов виявилась в тім, що Бог післав на світ Свого Єдинородного Сина, щоб ми через Нього жили; в тім є Любов, що не ми полюбили Бога, але Він полюбив нас і післав Сина Свого на очищення від гріхів наших. Возлюблені, если так полюбив нас Бог, то і ми повинні любити один одного. Бога бо ніхто не бачив ніде; если ми любимо один одного, то Бог в нас перебуває і совершенна Його Любов є в нас... Якщо хтось говорить: «Люблю Бога» — а брата свого ненавидить, то є лож, бо хто не любить брата свого, що його видить, як може любити Бога, Котрого не видить. І ми маємо від Нього таку заповідь, щоб той, хто любить Бога, любив і свого брата».

Від Своїх учеників Ісус Христос жадає, щоб вони не лиш любили ближнього, як себе самих, але щоб у тій любові йшли вище, наслідуючи Його, Христову, Любов до нас. У Йоана (гл. 15, 12) каже так Спаситель до Своїх: «То є Моя заповідь, щоб ви любили один одного, як Я полюбив вас. Ніхто ж не має більшої любові від того, хто положить свою душу (= життя) за своїх друзів», а св. Йоан, немов пояснюючи повищі слова, каже (Йн. 3, 16): «Ми пізнали Любов в тім, що Він (Христос) положив за нас Свою душу (життя); тож і ми повинні класти душі за братів». А св. Павло (Рим. 5, 8): «Бог Любов Свою до нас показує тим, що, коли ми були ще в гріхах, Христос

умер за нас». Така Любов є найвищою метою, вершком новозавітного закону. «Конець же завіщання є любов із чистого серця, з доброї совісті, із необлудної віри (1 Тим. 1, 5). У Любові така таємнича, містична сила, що вже, за словами св. Петра, «покриває множество гріхів» (1 Пт. 4, 8). Тому і можемо зрозуміти слова Ісуса Христа (Мт. 25, 3 і наст.), що коли прийде колись на страшний суд, то нагороду вічного спасіння дістануть ті, що за життя виконували заповідь любові до ближнього, бо те все, що доброго ближньому зробили, Ісус Христос Бог приймав немовби Йому Самому вони робили; і противно, жахливий засуд відкинення почують перш усього ті, що за життя на землі не свідчили добром своїм ближнім.

З повірених нам від Бога дарів-талантів треба буде колись здати докладний звіт, як ними ми торгували, яку куплю зробили. І, напевно, в того буде прибуток найбільший і найбільша за те нагорода, що Сотворителеві своєму віддасть велике число талантів під видом добрих діл Любові до ближнього.

«І хто єсть ближній мой?» (Лк. 10, 29), — питав книжник Ісуса Христа, а Спаситель на це відповів приповіддю про Самарянина, котрий один порятував побитого від розбійників жида, помимо ворожнечі, яка існувала між Самарією й Ізраїлем; порятував ближнього в потребі, а не зробили того ті, що пораненому були рідні і близькі, жидівський священик і левіт. Оповівши ту подію, Ісус Христос спитав книжника: «Як думаєш, хто з тих трьох був «ближнім» тому, що попався був між розбійників?» А книжник відповів: «Той, що виявив своє милосердя над ним». Так треба нам всім поступати згідно зо словами Ісуса Христа.

Любити собі близьких і зичливих то каже і природній закон, так поступають і погани, але любити навіть своїх ворогів — то заповідь нова, то заповідь Христова; вона обов'язує християн і повинна бути характеричною ознакою християнина в протиставленні до нехристиян; а щоб була вповні християнською, мусить бути з пожертвуванням свого власного «я» і матеріальних середників, і часу, і сил, і здоров'я, а в случаю конечності, і власного життя. То є ідеал любові, і такою є Любов Ісуса Христа до нас у найвищій безконечній ступені.

Заповідь любові наказує робити ближньому зло, а приказує робити добро; злого ближньому не вільно ані бажати, ані робити чи словом, чи ділом; не вільно йому шкодити ані на майні, ані на здоров'ї тіла, ані на славі, а робити добро ближньому наказує заповідь любові до ближнього в міру власної спромоги і в міру існуючих обставин. Катехизм вичисляє ті добрі діла, що можуть відноситись або до тіла, або до душі. Християнська любов є, розуміється, надприродним даром ласки, даром превеликим, про який не можемо досить просити Бога: «умножи в нас любов». Степень досягнутої

тут на землі Любові до Бога і до ближнього рішає, без сумніву, також і про степень вічної нашої слави в Небі. Тож у молитві ніколи досить не можемо просити про Ласку Любові, а при тім користаймо з кожної нагоди, що їх щодня приносить із собою життя, щоб умножити діла любові. Мірою правдивої духовної величі чоловіка є, головним чином, великість любові, що живе в його серці³³.

Львів, 2.IV.1945 р.

³³ ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 5, спр. 325, с. 34–47.

НАСТАВЛЕННЯ АВВИ-АРХИМАНДРИТА НОВОПОСТАВЛЕНОМУ ІГУМЕНОВІ

Оце вручаємо тобі цей жезл, як знак духовного володіння, а ти поручене тобі стадо веди дорогою заповідей нашого Архипастиря і Володаря Спаса Христа зі всякою пильністю і старанністю, не склонюючи ні наліво, ні направо, тільки дорогою середньою, що зветься царською дорогою; і веди його від дібр знищених до незнищених, від земських до небесних, так як Мойсей, що прийняв жезл від Господа Бога, випровадив нарід Ізраїльський із неволі Єгипетської та впровадив до землі обіцяної. Твоїм обов'язком є по-батьківськи утверджувати немічних братів у монашім житті не палицею гніву і биття, але словами спокійного поучення та взором свого власного життя і твоїм терпеливим ношенням їхніх немочей. Оце ти прийняв жезл не світського панування над підчиненими, щоб в гордості виноситись над порученими тобі або бити їх як нерозумних, але як керманич корабля — ти прийняв ось керму, щоб міг при її допомозі кермувати тим духовним кораблем, що пливе крізь безчисленні бурі цього життя. Ти прийняв жезл як знак правдивого пастиря, а не наємника. Тож паси Богом дане тобі стадо, як батько, що всім своїм дітям виявляє однакову любов.

Тих, що будуть приходити зі світа з бажанням прийняти на себе монаший спосіб життя — приймай і до ангельського образу допуская, але тільки тих, що насправду є свободні і не скорше як по впливі Уставом приписаного часу, щоб в той спосіб вони могли виявити свою правдиву внутрішню моральну вартість та запопадливість.

А тим, що вже є в ангельській образі — зараз по ручних заняттях — поручай вивчати більше як що-небудь інше Псалми, щоб вони не витрачали всього часу на земські праці.

Лінивих монахів і таких, що ходять бездільно, щоб ти не бажав ні бачити, ні про них чути. Підчиненим собі не дозволяй на бездільні проходи по містах і селах. Бажання підчинених бачитись і говорити зі своїми близькими, які живуть ще на світі — вкорочуй. Про монастирську розбудову з порадою роздумуй, а не самовільно і не самочинно, і не самовперто, опираючись тільки на свою гадку. Нічого ні великого ні малого ніколи не ділай, але в кожній справі старайся порадитись з тими старцями, що багато літ в мо-

настирі прожили і до подробиць усе пізнали. Бо спасення у mnogій раді все знаходиться. Якщо що-небудь в монастирі потребує направи на краще і хосенніше, то і це направляй, але не опираючись тільки на своїй гадці, але на гадці братії. Треба тобі знати всіх тих, що ревно трудяться в твоїй обителі і за це належить їм вияв більшої любови. Не втікай від перших місць в обителі, призначених тобі достоїнством, ані хай тебе не приводить до гордості само ім'я «ігумен», бо воно не є чимсь вищим від єрейства — воно тільки пригадає тобі, що ти є провідником підчинених тобі монахів, і для того зоветься «ігумен з братією», а не пан з підвладними. Всякого рода приходи і розходи — доконувати за порадою вибраних представників цьої обителі і бр. іконома, і уважати, щоб не всі доходи ішли на зовнішні діла. Не забувати, що монастирські добра належать убогим. І для того ті добра більше як які інші треба уживати для наших убогих братів. Та ще одно піклування мусиш мати відносно тих, що перебувають у твоєму монастирі, чи то монахи, чи світські — старайся про те, щоб вони часто свої душі очищували св. Покаянням і приймали Найсвятіші Тайни Євхаристії. Про померших братів ти повинен при безкровних жертвах все пам'ятати і за душі їх з монастирських дібр часто милостині давати.

Повчення для братії

А ви, чесні браття, повинні Ігуменові свому належну честь віддавати і повинуватися в Господі, як діти свому батькові, як ученики свому вчителєві, як вівці пастирєві, без ніякого противоріччя і спротиву. Браття, підчиняйтесь вашим ігуменам, і коріться їм, бо ті клопочаться за ваші душі. Знайте, кожна власть є від Бога установа, і той, що противиться власті — противиться зарядженню Божому.

Поучення до всіх

Всіх же вас — пастирів і членів цього стада Божого — прошу — не забувайте про те, що найважніше під цю пору — за щирі молитви до Всещедрого Бога за спокій цілого світу, за розцвіт святих Божих церков, за з'єдинення усіх і за мудрий провід для нашого народу. А вкінці благаю вас по-батьківськи — в своїх молитвах не забудьте і про мене, щоб ми так у взаємній молитві, молячись один за одного — всі як тут стоїмо — доступили наслідства вічного життя від Христа Бога нашого³⁴.

³⁴ ЦДІАЛ, ф. 525, оп. 1, спр. 31, с. 17–19.

СТАТТІ, ДОПОВІДІ, ПРОМОВИ

ПРО ЗНАЧІННЯ СВ. ЙОСАФАТА В НАШІЙ ЦЕРКОВНІЙ ІСТОРІЇ, ТЕПЕРІШНОСТІ І БУДУЧЧИНІ

Після інструкції Митр. Орд. з 25. X. 1923 відчит сей не має бути біографією (бо та всім знана), але зображенням: чим для нашої Церкви були, є і будуть ідеї, для яких св. Йосафат жив і помер; чим Його примір, чим значіння і слава, яку осягнув у людей, чим сила заступництва, дана Йому в нагороду від Бога.

Поділю річ на дві часті:

1. Значіння св. Йосафата для нашої Церкви, т. є для неї самої — *in foro interno*, для церковного і аскетичного життя вірних, що до тої Церкви належать, т. є в першій мірі для нас, Українців, — як рівно ж для всіх католиків східного обряду.
2. Значіння св. Йосафата для нашої Церкви немов — *pro foro externo* у відношенню її до прочих католиків, а саме до латинського обряду і наших нез'єдинених братів.

Щоби осудити значіння і вплив якогось чоловіка на його окруження — тобто на нарід і братів по вірі, щоби справедливо сказати, чи сей вплив благородний і щасливий, чи, противно, злий і шкідливий, треба звернути увагу на дві обставини:

- а) на моральну вартість одиниці, якої значіння для суспільности мається осудити;
- б) на внутрішню вартість ідеї, якій та одиниця віддалася в службу.

Ad а) Аби значіння якоїсь людини було велике і добре для суспільности, мусить бути моральна вартість тої людини велика, а то: забуття про низькі, самолюбні ідеали, якими кермується більшість людей, цілковите — постійне — віддання себе на службу якоїсь великої ідеї, пожертвування себе, посвята своєї особи, своїх сил, способностей, засобів духових і матеріальних, посвята своєї вигоди, свого щастя і вдоволення, своєї слави, а вкінці свого життя на службу тої ідеї. Чим більше тих елементів, тим і значіння людини напевно буде більше.

Ad б) ідея, крім того всього, мусить бути правдива і добра в повнім значінню того слова.

Якщо хтось служить правдивій, добрій і знеслій ідеї, а робить се без пожертвування себе, то робить се або немов ремісничо — за заплаатою, або лише для своєї слави і вдоволення. Хісна з його служби не буде великого, а може вийти з сего і не одно зло.

Якщо б знов хто мав високу вартість моральну і пожертвування, а віддав їх в службу фальшивої ідеї, такий чоловік, помимо своїх особистих прикмет, а властиво через свої прикмети, може статися прилюдним нещастям, бо його вплив і значіння не будують того, що добре і правдиве, але, противно, поширюють лож, а через те і зло.

Але провидіння Боже в своїй безмірній мудрости справило, що звичайно лише правда і добро має в собі вистарчаючу силу, щоби в чоловіка вливати постійно — на ціле життя — духові відречення і крайної самопосягати.

У св. Йосафата обі ті умовини злучилися, щоби вплив його зробити великим і дуже благородним, висока вартість і вартість ідей, яким служив.

Ідеї, яким віддався в службу св. Йосафат, були не лише правдиві, добрі і знеслі, але, крім того, так дібрані, що для загального добра нашого народу і наших вірних вони були і є і довго будуть *найконечнішими*.

Які то були ідеї?

1) Так для кожної душі зосібна, як і для громади — для народу — се *найважніша справа*, щоби належати до *правдивої Церкви Христової*, бо лише до *правди* прив'язана *поміч ласки Божої*. Лише правда, Божою силою ласки випосажена, може *освободити* і чоловіка, і нарід так від *внутрішньої неволи* — від власної злости, як в дальшій консеквенції і від неволи *зовнішньої* — від ворога. Лише одна *правда* є в силі *переробити* до самого дна душу людську, душу одиниці і душу народу; переробити в той спосіб, що нищить те, що в ній зле, просвічує що в ній добре. Лише *одна правда* кладе ось тим на дальшу мету *тривкі підвалини* під земський і вічний добробут одиниці, під добробут, лад, щастя також і народів.

А *правда* лише одна, — та, яку з неба приніс Христос і яку віддав в *переховання своєї*, т. є *Ним* заснованої Церкви, а *та Церква* лиш одна і лиш тій одній Церкві *обіцяно від Бога*, що сили *пекольні її переможуть*; лиш та Церква, що основана на *скалі Петра*, має *повноту правди і непомильність св. Духа*, лиш вона має *поміч ласки Божої з успіхом учити, виховувати, просвічувати, провадити*; лиш вона одна *спасає* навіки.

Всі прочі церкви, як би вони не називалися (автокефальна, чи жива, чи відроджена, чи національна), хоч всі відкликуються до Христа, однак

не є Христовими. Чому? — Тому, бо якраз людські руки там майструють і зухвало змінюють те, що походить з установи Божої. Тому такі церкви неспосібні ані провадити на землі, ані допроваджувати до неба, бо їх діло не є ділом Божим, але людським, яке не є підперте й не є бережене Божою ласкою — діло, де фальш і злоба довільно газдують, яке, отже, мусить кінчитися скорше чи пізніше невдачою.

До правдивої Церкви Христової впровадити весь свій нарід український і здобути тим першу умовину для визволення його з темноти, недолі, пониження — ось перша головна ідея св. Йосафата. Св. Йосафат не був під тим оглядом провінціалістом. Він хотів поширити з'єдинення з Римом на весь український і білоруський нарід, тому то при першій нагоді заніс Він отсю свою ідею в само серце Руси України — в Київ, в сам релігійний осередок народу — Св. Лавру печерську, про що свідчить Його побут в Києві, відвідання Лаври, диспута з монахами, де Йому зразу грозили смертю, а вкінці піддалися чарови якщо не католицької правди, то Його особистої лагідности і доброти. Коли нині наша церков поширення Унії на сході уважає за основну, за програмову гадку своєї будучої діяльности, коли се уважаємо майже за рацію нашого церковного існування, то заслугою того нашого передсвідчення в великій мірі приписати мусимо впливові св. Йосафата.

2) Друга ідея Йосафата, якій він ціле життя служив, була любов і велике прив'язання до греко-слав'янського обряду, а се прив'язання не було тільки теоретичне, але проявлялося на кождім кроці. Проявлялося в пошані і заховуванню обрядових, восточних передань; в студіюванню давних книг і молитов літургічних; в літургічній душі цілої побожности й аскези св. Йосафата. (Ніколи не опустил він правила церковного. Тим правилом, мінеями, октоїхом і тріодами кормив свою душу). Проявлялося дальше в користанню зі скарбів того обряду, з літургічних давних звичаїв і молитов, в апостольській праці над відорваними від Церкви.

Св. Йосафат, помимо близьких відносин з Єзуїтами, помимо того, що з декотрими з них жив в приязні, однак з латинської церкви брав лиш католицького духа, бо тоді в нашій церкві, кілька літ по берестейській Унії, ще за мало міг його знайти. Брав «огонь у сусіда», як виражався, але ніколи не брав від латинського сусіда форм і звичаїв обрядових, но держався своїх. Чому? Бо студіював їх, знав їх, розумів їх велику вартість, тому і не легковажив та легкодушно з наївного новаторства і реформаторства не полишав того, що від віків було передане. Св. Йосафат в наших часах належав би до «обрядовців», т. є самовільно певно не зміняв би одного слова з молитов літургічних і не був би приклонником всіх так численних програмів і проєктів, про які раз-у-раз читаємо і чуємо, щоби в літургії іти з «поступом

часу»: упрощувати, реформувати, зміняти, а все без попередних студій і приготування, тільки прихапцем — а все не після типу і взору, який нам повинен бути питомим, т. є восточного, але після звичаїв, практикованих у латинського сусіда.

Брати все те, що належить до католицького духа, все те, що суцenne, аби «sentire cum Ecclesia» (як виражається св. Ігнатій Льойоля), але строго держатися форм і звичаїв обрядових Востока — се була засада св. Йосафата; засада і для нас дуже важна і садинок правди. Ми в з'єдненню з Римом шукаемо і потреба нам лише католицизму, нічого иншого; Св. Петра і його, Христом установлені власти нам треба, але не потреба нам латинських форм обрядових і звичаїв; противно, вони нам шкідливі, бо відчужують нам восточних і утруднюють сповнення нашого апостольського звання, аби понести католицьку правду на схід. Бути спосібним і вірним тому званню — се річ не лиш великої ваги з точки надприродної поширення Царства Христового і нашого уділу в ньому, але і з точки земської. Розходиться о річ так важну, як з'єднання в правдивій вірі і в тім самім обряді цілого нашого обряду. Осягнення такої національної єдності буде менше трудне, коли будемо держатися восточної обрядовости, а вистерігатися хоч би несвідомої, але фактичної обрядової латинщини.

3) *Третя ідея св. Йосафата міститься вже в двох перших, але що її актуальність велика, тому добре її осібно підчеркнути.*

Світогляд св. Йосафата був *широкий і високий. Широкий*, бо він міг про себе сказати: *«homo sum et nihil humani a me alienum puto — Christianus sum et nihil christiani»* і т. д. Не був він тісним націоналістом. Ми закидаемо націоналістичну недугу Полякам, але готові в даних обставинах і самі в неї попасти. Св. Йосафат, родом Українець з Волиня, був єпископом Білорусинів, в своїм найблизшій оточенню аж до смерті, мав Грека, Кантакузена. При нім і при митрополиті Рутським довгий час проживав і вигнаний моск. патріярх Ігнатій. Умів св. Йосафат утримувати і *«modus vivendi»* з Поляками, хоч вони тоді, як і тепер, не улекшали нас задачі бути вірними заповіді любови ближнього.

Св. Йосафат горячо любив свій нарід, для нього працював і за його добро життя положив, але попри се завжди мав він настільки того універсально космополітичного духа, наскільки кождий християнин католик — а тим паче священник — повинен його мати. Світогляд св. Йосафата був *високий, бо надприродний*. Він здійснив в своїм життю слова св. Павла: *«Праведникъ отъ віри живъ будеть»*³⁵. В тім також його значіння для нашої Церкви. При-

³⁵ Пор. Рм. 1, 17.

мір Його голосно кличе до нас — до численних і зсеред духовного стану, що то в судах своїх, в словах — в поведінці кермуються більше мудрістю сего світа, як надприродним світоглядом. «*З віри жийте* — надприродно беріть життя — беріть обов'язки — беріть ваше звання надприродно!»

У св. Йосафата все душа і її потреби стояли на першій місці, головним законом і внутрішнього і зовнішнього життя був закон Божий — заповіді, тож головною його працею було через проповіді й сповідання укріпляти послух для заповідий. В тій цілі видає Він і катехизм для народа і «Правила для своїх презвітерів», після яких мали поступати в душпастирстві. Ради Євангельські — се повнота християнської досконалости так для св. Йосафата, як і для св. Василя. Сам ішов тою дорогою і других нею провадив, пересвідчений, що ради, які дав Ісус, мусять бути добрі не лиш для одиниці, але й для суспільности, не лиш для будучого життя, але й для земського. Св. Йосафат хотів відновити «свату Русь» з перших століть по прийняттю християнства, коли то вона ціла була покрита монастирями. Поширення також і тої його ідеї в нашій народі оказується конечно. Так много у нас пекучих потреб і виховавчих, і харитативних (опіка над хорими, над убогими, над немовлятами, старцями і т. д.) незаспокоєних, бо нема досить тих душ, які задля Євангельських Рад посвячувалися би тим ділам, суспільно так пожиточним і конечном. Якщо хочемо двигнутися з вікового занепаду, якщо через ліпше виховання молодого покоління маємо оглядати красшу долю нашого народу, то Євангельські Ради, ради Ісуса Христа, мусять знайти більше відгомону в серцях нашої суспільности, чим досі.

Убожество св. Йосафата ішло в парі з роздаванням на потреби бідних всього, що з матеріяльних достатків переходило через Його руки (омофор заставлений). Чистота Його життя і умертвлення учили і учать того гарту відречення від особистих приємностей і розкоший, відречення від вигід і щастя родинного життя, а шукання день до дня лише добрих діл, сповнених з любови до Бога і до ближнього, учать того гарту волі, без якої трудно доконати великих річий.

Наконець послух св. Йосафата єсть знов ясним приміром для нашого народу, може, більше потрібним як для иншого, щоби не шукати все своєї волі («мені так хочеться, отже то роблю»), бо така життєва засада кінчиться звичайно тим, що з мусу треба людям служити, а противно — щоби кормити свою душу повненням волі висшої, Волі Божої, яка все найліпша і для одного, і для многих. Покора християнського послуху (яка у всім шукає волі Божої) єсть найліпшим ліком на те рабське успособлення, на жаль, так часте у нашого народу, що перед чужим а сильним «схрунить», а свому рідньому, коли його не боїться, не окаже навіть найпростійшої

пошани. Поко́ра христіянського послу́ху коритьс́я завсі́ди перед Богом, а перед лю́дьми завсі́ди уміє захова́тися з гідні́стю, яка відпові́дає нашому надприродному досто́їнству.

На службу тих ідей віддав св. Йосафат ревність дійсно великого Святого: самопосвяту і відречення так всестороннє, так постійне — а проникаюче навіть у подробиці щоденного життя, що мусів стати великим апостолом тих ідей. Злишне тут богато про се говорити, бо кожда сторінка Його життя говорить ясно, що Він тут дійшов до героїзму.

Не лиш через ідеї, яким служив, але й через спосіб, в який їм служив, св. Йосафат є для нашої Церкви і для вірних, передовсім для духовних, священиків і монахів, великим учителем чесноти. Він учив, як то треба забути про себе, положити душу свою, щоби через особисту святість стягати на нарі́д благословення Боже і здобувати, присвоювати ті духові багатства, без яких трудно, щоби нарі́д дійшов до волі і долі.

У вірнім служенню своїм ідеалам не здержують св. Йосафата підлещування, ані обітничі, ані зусилля нез'єдинених (коли у Вільні хотіли притягнути Його до себе, а відірвати від Унії), ані погрози і переслідування. Не здержує його ані критика можних (як лист Льва Сапіґи), не повстримують труди і заняття, які духовій вдачі тихого-лагідного монаха мусіли бути прямо мерзькі (судові доходження, відбирання неправно Церкві зрабованих дібр, і то ще при таким судівництві та неладі, який тоді панував в Польщі), не повстримала Його в тій службі і сама смерть. Щоби бути вірним своїм ідеалам до кінця, за те положив Він Своє життя і тим увінчав своє діло.

Св. Францішок зі Салес пише, що апостоли поширювали успішно Царство Боже на землі своїм терпінням, а відносили побіду своєю смертю — так і св. Йосафат.

Ідеї, яким служив св. Йосафат, не є менше актуальні для нас нині, як були за Його часів. З'єдинення цілого нашого народу та слав'янського Сходу у католицькій вірі і вірність восточности обряду і незасклеплювання в тіснім націоналізмі, і поминання життя високо надприродно і зрозуміння ваги Євангельських рад — а в служенню тим усім ідеям велика самопосвята і готовість на всьо, щоби вони віднесли побіду — все те річи, яких наш нарі́д і Церков потребують нині більше, чим коли-небудь — потребують як голодний хліба, як груди воздуха. Доки світа і землі, доти ті ідеї позістануть правдивими, позістануть конечними умовинами розвою добробуту і особистого, і суспільного, і поетичного, і культурного, і релігійного. Тому значіння св. Йосафата в будучині нашої Церкви не ослабне, але буде зростати в міру того, як зростатиме зрозуміння, як важним і конечним є для нас те, за що Він боровся і згинув.

Коли би тому 300 літ взад ціла Русь-Україна була послухала голосу св. Йосафата, а не рад захланних на наші гроші патріархів царгородських і рад Москви, коли би тоді всі Українці були скупили свої сили около церковного з'єдинення при захованню нашого обряду, коли би наше наддніпрянське козацтво було своєю силою підперло Унію, а не розлучену Церков, то ми нині були би могутчою, просвіченою, багатою державою, між восточними Слав'янами відогравали би ми провідну ролю. А так нині покутуємо в теперішньому лихоліттю за провини батьків, що не пішли в службу правди, а пішли на службу фальшу. Але ще час направити се зло, яке тоді скоїлося, і якраз до того діла поправи кличе нас тепер з неба св. Йосафат і хоче бути в тім ділі нашим провідником, але тим разом побідоносним.

2. Так дійшли ми до другої части відчиту, в якій подам лише загальний начерк значіння св. Йосафата в зовнішних відносинах нашої Церкви, а саме в відношенню до латинської Церкви і до церков нез'єдинених.

Св. Йосафат сам один своєю смертю більше причинився до запізнання широкого католицького світа з нашою долею, з нашими змаганнями, з нашою Унією і нашим народом, як ціла наша історія, як всі наші політики, письменники і діячі разом взяті, а однак до цього часу дочекався від нас так мало вдячності, так мало признання.

В хвилі смерті св. Йосафата була в Римі для Унії критична і небезпечна година. Під впливом польського єпископату так тоді, як і тепер в своїй більшості противного Унії, в окруженню папи поширилися вагання та сумніви, «чи се дійсно діло, що має будучність?» Трудности видавалися більші, чим надія на успіх. Унія була поборювана зі всіх сторін: і від можнійшої части українського народу, яка хотіла православія, і від Поляків, які хотіли латинського католицизму, а в собі убога і немічна ставала з кожним днем убожша через дезерцію руської шляхти, вже в Римі призадумуваноя над тим, чи не вибрати би якусь иншу дорогу? Аж тут смерть св. Йосафата дала доказ найбільше наглядний, що се діло, якому благословить Бог, коли дає йому святих і мучеників.

Кров священомученика сталася певним задатком майбутньої побіди, і в ту побіду повірено в Римі. Папа Урбан VIII видає заказ, що ніхто з Русинів, ані світський, ані духовний, не може переходити на латинський обряд, навіть і з найважнійших причин — хиба за особливим дозволенням папи.

Декрет сей через завзяту опозицію польського правительства не міг бути оголошений. По довгих пертрактаціях мусів папа обмежити сей закон лиш до духовних, а що до світських видав лиш поручення латинському клирови, а саме Єзуїтам, щоби перестали перетягати світських на латинський обряд. Поручення, однак, не було виконане, як то і тепер буває, коли

в відносинах до нашої Церкви нашим сусідам щось не на руку. Ворожий настрій до Унії в Польщі і по смерті св. Йосафата не змінився. Як перед тим, так і пізніше верховодячі польські круги протегували і числилися з православієм, яке після їх погляду для Польщі вигідніше від Унії; но все ж таки для самого декорум мусіли справі, за яку помер мученик, оказувати менше погорди, легковаження і незичливости; зрештою вони полагали річ по свому: політики зглядом Унії в сутності не змінили, лише св. Йосафата собі присвоїли яко «*patrona Polski*», — так, як безнастанно присвоювали собі і присвоюють дотепер що лиш доброго можуть від нас взяти. Нинішнє положення в Польщі і в Римі дуже аналогічне до того, яке було при смерті св. Йосафата. В Польщі ворожнеча ще остільки острійша проти Унії і Українців, що нема короля Жигмонта, правдивого християнина і католика, а на його місці є народова демократія і «*organizacje narodowe*». Ся ворожнеча ще остільки острійша і для того, що триває воєнна психіка і засада, що «сильнійшому все вільно», тепер царить в Європі. В Римі вплив Польщі в послідних двох роках став великим і на кождім кроці старається шкодити і підкопувати Унію і її робітників, а Польща може декому видатися сильною, може здаватися, що її погляд на релігійні справи Востока є авторитативний; розвал православія в Росії і в наддніпрянській Україні великий, а ми так немічні — так пригнетені! В тій критичній хвилі св. Йосафат знов пригадає Своім ювілеєм в Римі, що се є правда, за що Бог каже святим поносити мученичу смерть.

Хоч ми позбавлені можних опікунів і заступників в Римі — то однак в році ювілейнім св. Йосафата наша правда і справа Унії не тратить терену, а якоюсь надприродною силою двигается, чого доказом н. пр. номінація двох єпископів до Америки та письмо папи до примара Венедиктинців в справі з'єднання Слав'янського Сходу.

Крім того св. Йосафат пригадає своїм ювілеєм і прочим народам католицьким, що ми *істнуємо*, що не в однім *потребуємо їх помочи* — і та поміч приготовляється. Під покровом св. Йосафата приготовляються місіонарі, приготовляються згромадження харитативні і люди науки, щоби прийняти наш обряд, його скріпити і учинити спосібним до притягнення в католицьку єдність всіх до сего часу нез'єдинених.

Значіння св. Йосафата в будуччині нашої Церкви в її відношенню до нез'єдинених — що ж о тім можна сказати?! Для з'єднання всіх відорваних св. Йосафат жив, працював і своє життя віддав. Є, отже, річчю неможливою, щоби для тої справи не працював в небі; і дійсно много є признаков, що Всевишній якраз нашому Святому призначив задачу керманича і провідника в сій боротьбі.

Св. Йосафат своєю смертю вратував розпочате діло Унії, коли то під натиском козацтва і незичливістю Польщі вона вже мала загинути, коли московське православ'я запанувало всевладно на широких просторах царської імперії. Св. Йосафат скрився на 50 літ в підземелля Більської церкви і напричуд дивним способом вийшов з них в хвилі, коли то панування православ'я малося разом з царизмом повалити. Опустив границі Польщі в хвилі, коли вона мала воскреснути до нового життя, але життя — на жаль, знов ворожого Унії; опустив Польщу, бо хоч вона собі Його присвоює, то Його ідей вона не приймає і їх поборює. Опускає св. Йосафат Польщу і іде ділити долю наших емігрантів... На еміграції обходить Своє ювілейне торжество — і там дожидає будучих подій, дожидає тої рішальної розправи, яка наближається — розправи між католицькою церквою восточного обряду, а між большевицьким атеїзмом.

Св. Йосафат, як добрий вождь, збирає свої сили, шукає помічників на широкому світі. В різних народах будить покликання до того апостольського діла і в нашій народі збуджує чимраз більше простих, але прегарних покликань; одним словом, приготує собі військо, яке попроведить до перемоги — але до перемоги *не керуваної*. Не силою ненависти хоче Він ще воювати, але хоче, щоби ми під Його прапором з'єдинення — разом з іншими — йшли з любови до наших братів, що остають ще в темі розлуки і роздору і *силою пожертвування себе* принесли їм те велике, те найцінніше, те конечно добро і релігійне і національне, *добро з'єдинення, добро повної правди, що то «має освободити нас»*, як сказав Христос.

На закінчення ще треба навести одно з точки богословської, чи містичної, але не менше реальної. «Бог прославляемый в совіті святих». Довкола престолом Всевишнього є совіт — великі ради Святих!

Бог може обійтися без нічийої ради, однак *хоче*, щоби та рада була, бо та рада *прославляє* Його, бо вона *помагає* черпати в тім бездоннім морю дарів, ласк і богацтва, яким є Божество, де Бог хоче тих рук, які би черпали і розливали Його доброту по цілім Його сотворінню.

Бідний той нарід, що в раді державній, в соймі, не має представників, не має своїх заступників, які би *точно знали* його потреби, про нього *дбали*, вміли за нього *упінутися і виеднати* се, чого йому треба. Тому *при виборах* так *дбаємо* о добрих заступників і *уважаємо* великою проганою, якщо таких переперти ми не були в силі.

В совіті святих, в тій великій раді у Бога, де *рішаються* справи світа, доля одиниць і доля народів, *там маємо* того великого нашого — *рідного заступника*. *І дивна річ!* Той заступник мусить бути великий на тій раді

і голос Його важкий³⁶, і задача, яку має ще сповнити на землі, велика, бо діявол, відвічний противник Бога, *не перестає йти перебоєм проти нашого святого*. Іншим святим, що давно в тій раді, дає спокій, але на св. Йосафата заєдно організує нагінку, шукає собі помічників якраз зпосеред нашого народу, щоби не допустити до поширення його почитання на Руси-Україні.

Бо чи ж можна інакше пояснити собі сей факт, що чоловік тої міри і моральної вартости як св. Йосафат, великий святий, почитаний високо цілим католицьким світом, муж, яким *гордів би кождий инший народ, чоловік великий під кождим оглядом і наш з крові і з кости*, а все і все по наших селах темні якісь духи хочуть його понизити. Кольпортуються плюгаві очернення і клевети на Нього, оперті на чім? — На осуді одного польського урядовця (Льва Сапіги) і заїлих фанатичних приклонників роздору церковного — московського походження! Ся обставина для мене є доказом ось чого: Наш нарід має якусь велику задачу до сповнення в історії церкви і християнства і для того то діявол так знущається над ним, так великих сил добуває, щоби нас згнобити, щоби відобрати віру і надію в Бога, щоби задержати нас в темноті і нужді. В тім післанництві нашого народу св. Йосафат либонь має перше місце. Його слава і Його почитання, я сильно увірений, є стисло зв'язані з побідою Царства Божого і в нашім народі, і на Востоці. Для того чим більше темні сили хочуть відвести наш нарід від св. Йосафата, тим більше всіми силами повинні ми старатися поширювати Його культ.

Думаю, що в тім ділі св. Йосафат сам нам поможе і через випрошені ласки у Бога здобуде Собі серця нашого народу. «Душехват» за життя, тим більше по смерти зуміє собі здобути не лише честь, але й довір'я і любов нашого загалу, помимо всіх противних затій.

Від побіди Його між нами залежить також і побіда ідей, Ним репрезентованих, побіда *не лише* в цілім нашім українським народі, але через нас і між усіми братами Слав'янами, ще нез'єдиненими.

Пророчі слова Урбана VIII, «*per Vos, o mei Rutheni, Orientem convertendum spero*» сповняться колись нашими жертвами і заступництвом св. Йосафата. Ось у тому найбільше Його значіння для будуччини нашої Церкви³⁷.

О. Ігумен Климентій Шептицький

Відчит на соборчику в Вишнівчику деканату унівського,
дня 12. VI. 1924

³⁶ Важкий — тут: вагомий.

³⁷ «Нива», 1924, т. 19, ч. 9, с. 294–300; 10–11, с. 327–330.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ І ОБНОВЛЕННЯ СХІДНЬОЇ ЧЕРНЕЧОЇ ТРАДИЦІЇ³⁸

В огляді праці Митрополита Андрея — не можна поминути мовчанем його старання і трудів, щоби нашій Церкві, а через се і народови в обильнійшій мірі запевнити скарби, укриті в радах Євангельських. Один Бог знає, кілька він за се молився, як часто о тім думав, і як постійно до того стремів, щоби ті, такі спасенні — бо самим Божим Спасителем дані ради, ширилися по нашій землі, щоби життя після тих рад стало доступне для якнайбільшого числа наших людей, а при тім щоби і відродилося — по можности, в первіснім стариннім своєм виді — східне монашество, яке і числом монастирів, і всесторонньою своєю діяльністю — в византійській імперії і на цілїм Сході дійшло було до великого значіння, а котрого вплив, з малими виїмками, все йшов на услуги правдивої віри та церковної єдності. «Єще перебуваючи в Василянських монастирях, — пише Митрополит³⁹, — та справуючи обов'язки магістра новиків в Добромильській обителі (1893–1896), а потім львівського ігумена (1896–1898), переконався я, що Добромильська конгрегація не відповідає всім покликанням, з якими мається до діла в нашім народі. Бо та конгрегація, установа після норми конгрегації законної клерикальної, не приймає молодців, що не знають ні ремесла, ні науки. Хлібороб рільник або зовсім не буває допущений, або наколи задля особливших причин буде і прийнятим — то часто тратить покликання, бо не знаходить в монастири життя достроєного до свого стану; по монастирях плекається науку і ремесло — а звичайна праця ручна, іменно рільництво, виконується світськими робітниками, хоч найбільша часть нашого народу займається рільництвом, і виключно спосібна до праці того рода. Як єпископ, вважаю се за мій обов'язок, старатися, щоби мій нарід міг лекше іти за радами Євангелія».

І дійсно, се незвичайно важне питання — дати якнайбільшому числу одиниць, зачинаючи вже від неписьменного простолюдина, можливість осягнення тоє повноти християнства, яка міститься в Євангельських ра-

³⁸ «Богословія», 1926. — т. 4, кн.1–4, с. 150–163.

³⁹ В листі з 6.02.1921 до С. Конгрегації для східної Церкви.

дах, в радах, які Ісус Христос дав всім людям, отже, вони повинні бути всім доступні. Старе східне монашество розв'язало се питання з успіхом, а в латинській Церкві — можливість та є дана вірним через сам факт, що там існують такі численні монаші згромадження і стоваришення з відрубними своїми цілями. В східній з'єдиненій Церкві велика часть покликань до чернечого життя донедавна була нездійснима, прямо через брак відповідних організмів, до яких вони могли би пригорнутися; іменно стан рільничий, в нашій народі числом найбільший, був в практиці позбавлений спромоги заповняти своєю синами і дочками монастирі, хоч якраз серед того стану зачинало будитися найбільше покликань. А була се немала шкода, бо стан рільничий є все матеріальною підставою кожного народу, і так як здоровою і багатою є та суспільність, де всі прочі суспільні верстви (міщани, ремісники, купці, промисловці, урядники, учителі, письменники і інші) опираються на сильнім, багатім, здоровім і просвіченим селянстві — так само і в монашестві. Монах-рільник і своїм числом і працею дає сильну природну підставу монашій родині, а притім нераз і внутрішньою своєю вдачею стає взором монашого духа покори, послуху, трудолюбивого, умертвленого і повздержного життя.

Хоч брак приміщення для кандидатів-рільників спонукав розглянутися за новим якимсь видом монашества — то не слідувало однак з того, щоби нова чернеча громада, яка мала зродитися, була згори призначена виключно для покликань з-посеред селян-рільників. Була би се друга шкідлива односторонність.

Та саме Провидіння Боже прийшло нашому Митрополитови в поміч і дозволило йому здійснити його бажання, не потребуючи при тім основувати якийсь новий «чин», бо се не було би відповідало східньому переданню, де монашество ніколи не було поділене на «чини» як в латинській Церкві, і було би також противилося особистій духовій вдачі Митрополита, від котрого я нераз чув, що нічого не було йому так далеким як думка стати «основником чину».

Почин до того діла прийшов з долини, від нашого простолюддя, що під подувом благодати само між собою зачало уряджувати життя після Христових рад.

В р. 1898–1899 на фільварку Кристинопільського монастиря ОО. Василіян зібралося кількох побожних молодців і зачало в убожестві, чистоті і послуші вести життя молитви та праці; духовий провід дав ім о. Андрей, який тоді був професором богословії в Кристинопільській обителі.

Кілька літ пізніше (1901–1902) в Олеську рівно ж зовсім самотетно зібралася друга подібна громада людей — рільників і ремісників; поділивши

свій день на молитву і працю, стреміли вони до совершеннішого духового життя через сповнювання Євангельських рад. Случайно, при нагоді візитації довідався про них наш Митрополит, відвідав їх, зацікавився ними, заопікувався та заохотив до видержання. З обох тих зав'язків зродився перший монастир «Студитів»; назву ту прийняли тому, бо від першого початку та нова монаша родина і щодо літургичного життя і щодо монашої карности — хотіла в міру можности держатися устава Студийського, того устава, який з Царгорода і Афону переняла була перша наша чернеча громада Печерської Лаври в Києві, а відтак всі прочі монастирі на старій Русі.

Щоби монашу братію мати ближше себе і бути в спроможі дати їм успішний духовий провід та відповідну організацію, Митрополит умістив їх наперед у Львові (на своїй реальности на Вульці⁴⁰, а відтак купив для них 40 моргів поля в Скнилові (1904) — і зараз в слідуючих літах побудував там монастир; перед вибухом війни чернеча Скнилівська громада доходила вже до 1/2 сотки братів.

В р. 1910 видав Митрополит для Скнилівської Лаври «Типикон», що зачинається словами:

«Смирений слуга Божій — многогрішний схимонах Андрей, Галицькій Митрополит, Архімандрит Скниловської Лаври Синам своїм і братям монахам жіючим в постничестві под уставом студитским, жаєе Божого мира, Божої благодати, Божої любви і витреваянн в подвигах монашого житя аж до смерти»⁴¹. До того Типіка вернемо ще пізнійше.

В літах 1898–1899 много наших людей виемігрувало до Боснії — і поселилося переважно в околицях Прнявора і Банялуки. Ті українські поселенці не мали там якийсь час своїх священників, і тому далися в доволі значнім числі перетягнути Сербами на православіє. Митрополит відвідав тоті наші босняцькі кольонії і постановив зарадити лихови через оновання монастиря. В тій цілі купив кількадесятьморгову посілість⁴², де о. Андрій Шегеді, одинокий тоді парох для гр.-католицького населення, заложив винницю, а брат Йосиф Гродський побудував в р. 1907 церкву і монастирок. В р. 1908 вислано туди 2 братів Студитів (з того один еромонах) з порученням занятися душпастирством українських переселенців. Коли Каменицькі монахи (в слідуючих літах прибув до них іще один *ad hoc* висвячений інок

⁴⁰ Тепер дана Митрополитом на власність оо. Василяннам. (Авторська примітка). Зараз це частина території міста Львова — *прим. ред.*

⁴¹ Тут і далі Скнилівський типікон цитуємо за виданням: *Типікони. Том I*, (редк. ерм. Венедикт та ін.), Львів: Свічадо 2007, с. 39.

⁴² В Камениці (повіт Прнявор). (Авторська примітка).

і більше число братів) обняли духовну обслугу по осадах, то наші люди майже всі без виїмки вернули до нашої Церкви⁴³.

Приблизно 1909 р. віддав Митрополит братам монахам зі Скнилівської Лаври свою каменицю у Львові на Петра Скарги, де якийсь час перед тим містилися дячки. О. Леонід Фйодоров (пізнійший екзарх російської католицької Церкви східнього обряду — котрий тепер вже 3-ий рік як ісповідник мучиться в московській большевицькій тюрмі⁴⁴) — проводив там в літах 1910–1912 місійною школою аж до часу, коли в зимі 1912–1913 вступив до Студитів і виїхав на новіціят до Боснії.

В Студіоні при вулиці Петра Скарги зачав наш Митрополит збирати бібліотеку, а її спеціальністю мали бути *Orientalia* іменно з Византійсько-Слав'янського та церковного обсягу. Закуплено збірку книжок о. Аврелія Пальмієрія і дальші закупна побільшують її аж до нині, так що вона межи іншими має може найбільшу, поза межами Росії, збірку російських передвоєнних періодичних богословських, церковних та наукових видань. Тепер бібліотека львівського Студіону числить коло 10.000 томів.

В р. 1919 Скнилівська Лавра (зруйнована вже раз в р. 1914, а в р. 1917–1918 відновлена) згоріла зовсім в часі українсько-польської війни. Всі брата схоронилися на разі в домі при вул. Петра Скарги, доки їх Митрополит не примістив в Уневі, де вони перебувають і до сего часу. Разом зі Скнилівськими братами переселився до Унева і захоронок воєнних сиріт, що від 1917-го року існував в Студіоні при вул. Петра Скарги. Тепер є в Уневі 40 хлопців сиріт, які в монастири вчать ремесла, побираючи при тім і домашню приватну науку, що відповідає науці народніх шкіл для молодших, а гімназіяльній для старших та спосібніших. До удержання того сиротинця причинюється у великій мірі Митрополит, який відступив на ту ціль доходи із водного млина в Уневі та кількадесять моргів пасовиска, ріллі і сіножати, додаючи і потрібне паливо з митрополичих лісів.

Старання нашого Митрополита коло розбудження чернечого життя на Україні і на цілім слав'янським Сході не обмежувалися лиш до відновлення враз зі старою назвою тої старої галузи східнього монашества, якою є ми, Студити.

⁴³ Монастир в Камениці побільшений в р. 1913 і на початку 1914 р. вчасти згорів. Задля малого числа братів треба було його звинути в повоєнним часі. В р. 1924 в сам день св. Йосафата відновлено його, але тільки на 2 місяці, бо сербське правительство вигнало наших монахів з Камениці і тепер хоче монастир сконфіскувати. Головною причиною такого поступовання є се, що хоче мати свободну руку в притяганню Українців «на сербске». Агентом в тій негідній акції стався сумної слави апостат Стрільчик. (*Авторська примітка*).

⁴⁴ Про Леоніда Фйодорова див. примітку 17.

Присвоєння нашій Церкві такої місійної сили, якою є ОО. Редемптористи і спровадження їх до нашої церковної провінції — зріст чина СС. Василіянок і побільшення їхньої виховавчої діяльності — спроби оснований чисто контемплативних жіночих монастирів — а вкінці гадка, яка тепер стала в католицькій Церкві вже загально прийнятим кличем, щоби східна і западна Церков дійшла до взаємної пенетрації при допомозі своїх монаших чинів (західні ордени формують власні галузи східного обряду і дають в сей спосіб восточним можливість вступати в свої ряди — без покинення рідного обряду — а знова східні чернечі громади приймають до себе кандидатів з латинської Церкви) — ось ряд прояв, що в теперішнім лихоліттю потішує надією на кращу будучність; історик, який колись буде розсліджувати початки тих подій, таких важних для нашої Церкви, стрінеться всюди у самого джерела з почином, з працею, зі щедрою жертвою Митрополита Андрея.

Я обмежуюся лиш до того, що мені особисто ближше і що ліпше знаю — хочу отже ще дещо сказати про духові підвалини, які наш Митрополит клав під монаше життя і монашого духа у Студитів.

Відколи монаша братія поселилася у Скнилові, Митрополит мимо своїх численних занять, раз в раз находив час, щоби її відвідати; а коли загостив до Скнилова, то не для власного відпочинку, а все мав науку для братів, або скликував раду чи капітулу, а в вільнім часі приймав кожного брата зокрема, що зголошувався (а ніколи їх не бракувало), і там в келії (постійно резервованій для нього) в чотири очи напоминав і потішав, заохочував і поучав, радив та розсуджував, а все тим широким, лагідним, та вирозумілим для людської уломности серцем, що само заєдно рветься до високих подвигів і других до того пориває.

Коли був поза Львовом н. пр. на візитації, тоді знова писав листи до Скнилова, писав також і до Камениці. Листи ті наша чернеча братія нераз відчитує, а все з однаковим зворушенням, бо кожде майже слово горить сильною і покірною любов'ю до Бога, любов'ю до монашого звання, і до тих своїх синів, що йдуть тою дорогою. Сі листи переховуються в Студитській Лаврі.

У вступнім слові до Типикона Скнилівської Лаври (друкованім в Жовкві 1910. р.) і до Уставу Унівського (рукопис з 1919. р.)⁴⁵ як також і в листі Митрополита до Св. Конгрегації для Східної Церкви з 6.02.1921⁴⁶, находимо

⁴⁵ Устав сей з огляду на повоєнні обставини в дечім зміняв постанови Скнилівського Типика. (Авторська примітка).

⁴⁶ Писаний при нагоді переслання Уставу до Риму в цілі затвердження його Апостольським Престолом. (Авторська примітка).

власними словами Митрополита Андрія з'ясовану ціль, яку він поставив Студитам, і основні засади, на яких має опиратися наша чернеча родина:

«Монаше жите, Братя, — читаємо на 1-й сторінці Типика Студитської Лаври св. Антонія Печ. в Скнилові, — то жите, в котрім чоловік опустивши світ, рідню, всі добра і приємности мірського житя, щоденною борбою з собою самим стараєся наслідувати во всім Ісуса Христа ідучи за Євангелськими Його радами. Для того книга св. Євангелія то перше основне правило монашого життя. Ту св. книгу потреба Вам — Братя, щоденно читати і розважати, щоби кождий з Вас, перенятий духом Христа Спасителя, в кождім ділі і в кождім слові і в кождій гадці чимраз більше ставався до Нього подібним, чимраз більше і лучше Богови служив і Йому подобався. А що «без віри не можна Богу угодити», першим старанєм Вашим нехай буде, нашу св. католицьку віру добре знати, кріпко її держатися, а в разі потреби і кров за ню пролити».

«Окрім св. Євангелія маєте знати і в діло впроваджувати правила св. Отців, св. Василя і св. Теодора Студита, як і науку Преподобних Отців наших Макарія, Доротєя, Венедикта. А в житю Ви повинні старатися ступати слідами св. Богоносних Отців наших Антонія Вел., Пахомія, Евтимія, Савви, Онуфрія, Антонія і Теодозія Печерських і св. свящм. Йосафата і прочих Преподобних Отців наших».

«В святих правилах знайдете наставленя і науки, котрі покажуть Вам, як многими трудами і борбами треба доводити до досконалости ангельского житя по радам Христовим. Але трудно би Вам було знайти в тих правилах, як молитва і праця мають бути розложені і до чого Ви в щоденних занятях есте обов'язані. Тому, щоби Вам улєкшити монаше жите, я зібрав тут ті монаші установи і звичаї, котрі суть в нашій Скнилівській Лаврі і дасть Бог, по всі часи як найвірнійше будуть заховані».

«Яко монахи восточні... — пише Митрополит у вступнім слові до Уставу Унівського — мають Студити... заховувати всі монаші переданя Сходу» — попри правила св. Василя Великого — ... най святими будуть для нас і у великій почести дуже мудрі письма св. ОО. наших: Пахомія, Макарія, Доротєя, Венедикта, Теодора Студита і всьо, що нам Вітці передали. Чим старші св. Переданя Сходу, тим більше в'яжуть Восточних з католицькою Церквою і тим вірнійше повинні бути нами заховані».

«Ціле церковне правило будуть відправляти в хорі у відповіднім часі ті, котрих до того Божого діла призначать настоятелі, яко спосібних на сей найсвятійший уряд. Хто ж задля монашої праці буде звільнений від того монашого обов'язку, нехай знає, що повинен приватно відправити церковне правило, або відмовити вервиці після канона так, аби се діло Боже перше

займало місце в життю монаха, бо нічому не треба давати першєства перед молитвою»⁴⁷.

«А занятя в Лаврах і монастирях нехай будуть спрямовані до того, щоби монахи нашого братства у всім служили Христовій Обручницї, католицькій Церкві, і були готові піднятися всяких трудів, якими могли би послужити великій справі Христа — після обставин часу і місця. Тому ж, що в наших часах на Сході дуже много овец, котрі не є з тої вівчарні, а яких треба привести, щоби був один пастир і одно стадо — всі праці будуть звернені до діла злуки нез'єдинених Восточних зі св. Римською Столицею. Нехай буде метою братів всіми своїми трудами унію сю підготовити або осягнути, не устаючи рівночасно горячо о се Бога просити, в усіх молитвах, жертвах та наміренях».

«Всі монахи повинні старатися своїм приміром — а священники і приміром і проповідію поширювати на Востоці Євангельські ради; най образують в школах молодіж в католицькій науці; най учать нарід через місії, духовні вправи та інші праці апостольского житя; най ділами християньского милосердя і любови дають доказ для нез'єдинених Восточних, що католицька Церква є правдивою Христовою Обручницею; віддаючись всесторонній учености, най боронять католицьку віру і науку перед клеветами єретиків і схизматиків; врешті і ті най підпомагають всі апостольські труди чина, що в Лаврах посвятилися контемплятивному життю і працям рук або штукам...»

В листі до Римської Конгрегації для Східньої Ц. Митрополит Андрей точнійше з'ясував головні засади, на яких є опертий Устав Унівської Лаври, затверджений своєю властю. Пригляньмося близше тим засадам:

1. В монашій родині, що жиє по Студийському Уставу, контемплятивне життя (молитви та праці наукові, мистецькі чи ручні) і життя

⁴⁷ Спільна прилюдна молитва (правило церковне — Служба Божа) перше у нас займає місце, яко молитва Церкви. Всі браття мають право брати участь в хорі — мають також і обов'язок, оскільки праця і конечна потреба монастиря не стане тому на перешкодї. Кождий брат (іменно схимник), оскільки заняття йому дозволяє, повинен бути на цілім правилі щодня. — В практиці виходить на таке, що в Лаврі що дня ціле правило правиться в годинах, кождїй части того правила властивих — одначе браття в значнім числі лиш на частях правила є присутні, а хто коли мав бути присутній (на утрєні, вечірні чи повечер'ю), то залежить від рода заняття, до якого є призначений. Монахи, що склонюються більше до контемплятивного життя, дістають від настоятеля таке заняття, при яким можуть бути щодня на цілім правилі присутні. В полунощницї беруть участь лиш згори до того призначені браття, яким здоровля на се дозволяє, і то лиш раз або 2 рази на тиждень кождому його черга припадає. (Авторська примітка).

активне (виховування, місії, діла милосердя) так із собою лучаться, що в Лаврі (т. є. материнським домі) після передання східнього монашества, ціле правило все в хорі відправляється — а час розділюється на молитву і ріжного рода працю. Лавра має прилучені собі монастирі (σκηται) або менші доми (κέλλα, μετόκια), в яких після обставин місця і часу монахи посвячуються переважно одному або другому заняттю (заведення виховавчі, доми місійні, наукові, доми посвячені християнському милосердю, чисто рільничі оселі і т. д.).

Щоби в тій самій чернечій громаді контемплативні монахи і такі, що ведуть активне життя, зрослися зі собою дійсно в одну родину — то треба, щоби і устав і дух братства відзначався якнайбільшою виrozumілістю і зглядністю для всього, що не належить суцно до життя після рад Христових.

Щоби всі браття мали таке широке серце, треба вже в початках в тім напрямі виховувати новиків; най мають тих за добрих іноків, що дійсно жиють після рад Євангелія, хоч би притім н. пр. один случайно хору не правив, а другий м'ясні страви їв, а третій виключно такому або іншому заняттю віддавався, чи то буде обслуга хорих, чи рільництво, чи малярство, чи наука, чи виховування, чи душпастирство.

Цілий чин яко такий не має особлившої, специфічно для себе одределеної ціли, як то звичайно мають чини і згромадження в латинській Церкві (одні н. пр. лиш школами займаються — другі лиш хорими або місіями і т. д.). Ціллю монахів по Студійському Уставу є лиш «жити після рад Євангелія», а бути при тім широкою рамою для якнайбільшого числа покликань і для покликань всякого рода, що їх ласка Божя в серцях тих, що зголошуються, розбудить. Один рід звання не сміє виноситися над другим, (контемплативний над активним — душпастирський над таким, що працею рук своїх Богу служить). Жаден рід праці умової чи ручної не є виключений, хиба такий, що його канони узнають невідповідним для духовного стану; але між родами праці нема жадного ерархічного порядку, нема праць висших і низших — всі є собі рівні, бо для черця всі є лиш середником і нагодою служення ближньому, а при тім набування чеснот і святости, а до тої ціли надається кожда чесна праця однаково добре, праця світом осуджена яко нижча, може, навіть ліпше надається від другої, що світ уважає її вищою. Ніхто не має судити звання свого брата, а кожний перебуваючи стало в покорі після слів Апостола, має випереджувати другого у віддаванню йому чести.

В такий спосіб стають одні другим великою поміччю. Місіонар в Лаврі все найде обновлення духа через уєдинення і молитву, учитель молоді в ко-

роткій місійній праці чи ручним заняттю відсвіжиться та відпочне, а такий, що жиє в контемпляції в тій злуці з братьми, що працюють в якімсь зовнішнім заняттю, буде знаходити спонуку до щораз то ревнійшого апостольства молитви і жертвування себе самого. Велика чернеча родина, основана на такій широкій підставі, буде могла стати для східних нез'єдинених черців взором давного монашества і потягати в той спосіб до єдності церковної тих, що мають правдивого монашого духа.

Така монаша родина буде, з одної сторони, в спроможі заспокоювати різні релігійні, суспільні і виховуючі потреби, якими до сего часу у східній Церкві мало хто займається, а з другої сторони — ніхто з-посеред нез'єдиненого монашества не буде могли закинути, наче би католицькі монахи занедбували молитву і правило церковне.

Яко зовнішній вираз сеї широкої засади, що «лиш то всіми мусить бути заховане, що є суще радам Євангельським» — має служити і се, що монаша родина, жиючи по Студийському Уставу після східнього передання, не має назви, взятої від якогось святого отця яко свого оснувателя і законодателя; монахи звуться попросту черцями такої-то а такої Лаври. «Нашим» отцем кат' ἐξοχήν нікого не називаємо, а всіх св. монахів, що були в Церкві, називаємо «нашими отцями». Правилем нашим не є виключно правило св. Василя, а правила св. Отців.

А понад всяке людське правило має монаше братство ставляти закон Євангелія і його держатися більше, як якого-небудь, людьми определеного, закону; тому більше мають шукати духа Євангелія, як букви людського правила. Так і св. Василій в своїм правилі більше описує монашого духа, радше дає образ душі, що іде за радами Христа, чим творить кодекс монашого права.

Кожда лавра з долученими до неї монастирями становить для себе окрему одиницю, що з іншими лаврами злучена є хіба якоюсь вищою радою; ігумен Лаври з правила вибирається на ціле життя та посвячується окремим «чином благословення ігумена». Такий ігумен не має бути «прелатом» після поняття латинської Церкви, але старшим межі братьми і їх провідником.

Після старинного обичаю, що був загально прийнятий в первіснім монашестві, нема в братстві по Студийському Уставу різниці межі інокami рукоположеними а нерукоположеними. Іншої різниці між братьми нема, крім тої, яку установає східне церковне право для черців, а іменно чисто монаше розрізнення: межі новиками і архаріями (що пригтовлюються до обітів), межі рясофорами (послушниками, що жиють без обітів схими) і монахами малої схими (μικροσχήμοι, що зложили вічні обіти) і монаха-

ми великої схими (μαγαλοσχήμοι, що по довгих літах іноцества обітом зобов'язуються до строгійшого життя в уєдиненню та молитві)⁴⁸.

Спосіб життя після монашого духа, порядок дня в лаврі та в кождім монастирі чи домі, має йти по східньому звичаєві, як це описано в Типіконі, де Правила і Устав приноровлюється до обставин часу, заняття і місця кожного дому зокрема. Ось головні засади, на яких мається в нас опирати і розвивати монашество по Студийському Уставу. Се немов дорогоскази, поставлені нам рукою Митрополита Андрея⁴⁹.

Ще по одно треба згадати.

В ділі з'єдинення Сходу, в праці коло усунення того брудного намулу, яким повинь большевизму покриває давний християнський обичай в Росії і на Україні, в тім відновленню християнства від самих підстав, яке там, мабуть, станеться конечним, сама проповідь Євангелія не вистарчить, не вистарчить по монастирях і апостольство внутрішньої молитви та примір святого життя. То всьо необхідиме, але до успіху потрібне буде й третє.

Ціла стара християнська культура українського і московського народу виросла викормлена і вихована византійсько-слов'янським обрядом; аж до революції заховала вона на собі як печать — характер літургічний. В школі, в творах літератури, в тім, що російський пересічний освічений інтелігент мусів знати і чим звичайно цікавився, в замилуваннях тамошнього богато купецтва, у вигляді доріг та вулиць, в урядженню державних будинків і установ, ба навіть залізничних двірців — всюди були наглядні сліди церковного, Богу відданого культу.

Східня Церква своїм виховуючим впливом не сягнула так глибоко в душу своїх вірних, як західня, не перемінила силою великих релігійних правд внутрішнього чоловіка до того ступеня, як се зробила латинська Церква, але зате при помочі світської власти дала зовнішньому життю о много виразнійше знам'я християнське, і то не лиш загально релігійне, але й обрядове — літургічне. В тім була певного рода небезпека, бо коли занедбувано усильну та постійну працю над моральною поправою чо-

⁴⁸ Студийський Устав знає крім звичайних черців іще таких, яких життя має відзначитися суворійшою аскезою, цілковитим мовчанням, оминанням всіх людей, строгістю постів (безмовники, отшельники або анахорети, затворники-постники). Браття, випробовані довгими літами спільного життя і утвержені в чеснотах, а іменно в покорі, можуть бути допущені на власне прошення та по повній пробі до життя того рода. (Авторська примітка).

⁴⁹ Гадки того уступу висловив Митрополит в брошурі «Le restauration du monachisme slave». (Imprimerie du «Bulletin des Missions» Abbaye St. André Bruges) 3 p. 1924. (Авторська примітка).

ловіка і коли через те дух християнський не ріс, а упадав, часто з цілого християнства лишалося тільки обрядове життя Церкви; але була в тім і сила, бо в недостачі чого іншого той обряд много ратував, він був для віруючих головною школою, де вони вчилися і вірити і молитися; для невіруючих ставав обряд самотнім звеном, що їх тримав при християнстві і що їх знова до віри міг привести, бо і для невіруючих обряд звичайно лишався чимсь дуже дорогим, чимсь, до чого серце приросло, як до споминів молодих літ та рідної хати.

Тепер по потоці большевизму всім, іменно Росіянам, що не є фанатиками комунізму, той обряд стався ще більше святим та цінним, бо то одно, що їм лишилося з минулої слави та щастя — ту любов надармо силкуються вирвати зі серця народу володарі сучасної доби⁵⁰.

Люди, що Богом будуть покликані до того, щоби у наших братів з найблизшого Сходу *omnia instaurare in Christo*, не будуть могли поминути тої великої сили, яка лежить укрита в обряді.

До проповіді, молитви і приміру святого життя будуть мусіти будучі місіонарі додавати і святість культу належного Господу Богу. Чим більша вага буде кладена на тоту церковну службу, віддавану Г. Богу в стариннім ріднім обряді, тим кращий успіх буде мати апостольська праця, бо літургічний чар обряду є для многих душ такий сильний, що не опруться йому, а дадуться потягнути до Христа не розумованням і навіть не приміром, а своєю любов'ю до обряду.

Монастирі, посвячені в особливий спосіб літургічній церковній молитві, в яких та молитва ставиться на першій місці їхнього життя і їхньої праці, стануть осередками релігійної і культурної пропаганди, котра найбільше, може, відповість духовому розположенню тих народів. Такі монастирі мають найбільше виглядів на се, щоби вирятувати тим народам то, що ще лишилося з їх старої культури і відбудувати її на тих самих основах, на яких її будували перші проповідники Євангелія. Тому то якнайстаранніше плекання і роз-

⁵⁰ Троцький мав раз в саму неділю Пасхи (не знаю, в Петрограді чи в Москві) перед головним собором велику промову до многотисячної товпи народу. Сенс промови був такий: най бавляться і святкують, але нехай не вертають до старих і дурних забобонів, бо ані Бога нема, ані Ісуса ніколи не було, отже і з мертвих встати не міг і т. д. Коли скінчив промову, гробова тишина, лиш до трибуни зблизився один чоловік з народа і голосно попросив, щоби йому позволено лиш 3 слова сказати. З трудом дозволення се дістав. Тоді, вийшовши на естраду, зробив на собі великий знак хреста і грімким голосом сказав «Братья, Христос Воскресе», «Воистину воскрес» загреміла товпа і як та могутня філя океану, а котру ударив бурний вихор, з великим плачем туги, але і надії, весь нарід кинувся в церковні двері. (*Авторська примітка*).

виток літургічного життя в чистім византійсько-слов'янським обряді — ось одна з головних завдань відроджуючогося східнього монашества.

На заклик Папи Пія XI до примаса ордену Бенедиктинців (з 21.03.1924) організується в останніх часах з членів того чину, які на се діло дістали благословення своїх аввів та найвисшої власти церковної, окрема конгрегація монахів, що посвячуються виключно справі з'єдинення Церков, в першій мірі на слав'янським Сході⁵¹. З тою східньою віткою, яка виросла зі старого, а все здорового і сильного Бенедиктинського пня, увійшли в монашу федерацію і наші монахи, живучі по Студійському Уставу.

Климентій (Шептицький), ігумен студитів

⁵¹ Діло се, то новий успіх ідеї і довголітніх старань нашого Митрополита, що не зражувався кількокротними відмовами та невдачами. Мабуть, нині сила Бенедиктинської працьовитости, науки, монаших традицій того чину, є якраз на часі і для справи нашої східньої Церкви. (*Авторська примітка*).

МОНАХИ СТУДИТИ

Якихось тридцять років тому можна було говорити, що Греко-Католицька Церква в Галичині має лише один чоловічий Чин, Отців Василіян. Тепер так говорити вже не можна. З'явився Чин Отців Редемптористів східного обряду, про який наші читачі знають зі статті про їх монастир у Ковелі. Тепер же хочемо подати трохи деталей про інших греко-католицьких монахів, а саме про Студитів.

Насамперед пояснимо, звідки походить ця назва і де була колиска цих монахів.

Їхньою колискою є Константинополь, а назва походить від засновника монастиря.

У 463 році консул Студій (Studius) заснував там монастир, який від імені ктитора було названо Студіоном. Як усі східні монастирі, цей новий монастир також не належав до жодної централізованої організації, тільки був особною самодостатньою цілістю; життя ченців у ньому перебувало під впливом т. зв. «Акоїметону» (Akoimeton) — «неусипаючих», які найбільший наголос клали на безперервну прославу Бога спільною молитвою. Молитва у храмі ніколи не припинялася, лише монахи змінювалися по черзі. При цьому вони практикували велику убогість і якнайдосконалішу любов до ближнього.

Три століття пізніше св. Теодор Студит (759–826), ставши ігуменом цього монастиря, застав лише невелике число братів, але під його керівництвом їх кількість так зросла, що на час його смерті Студіон числив понад 1000 ченців. Аскетичні правила Святих Отців св. Теодор доповнив детальними вказівками (т. зв. Типікон Студіону). Студійські монаші устави з Константинополя перейшли до монастирів на Атосі і до греків у південній Італії; в іншому напрямку, разом з християнством у X-му столітті вони прийшли і на Русь. Печерська Лавра в Києві за святих Теодосія й Антонія, а за Лаврою й інші монастирі на Русі в кінці X і в XI століттях, керувалися студійськими уставами.

У константинопольському Студіоні ченці молилися щоденно і у відповідному часі весь «часослов» (horologion), тобто спільні богослужіння у храмі. Це були, як і в Латинській Церкві: Полуношниця, Утренья, Часи, Вечірня і Повечір'я.

Праця в монастирі була дуже різноманітна: окрім рільничої та садівничої, різні ремесла, також малярська школа, каліграфічна школа, в якій брати з великою старанністю переписували старі кодекси грецьких класиків і перших Отців та церковних письменників. У монастирі була і школа для дітей, також харитативна праця в лікарнях (нозокоміях), притулках для людей похилого віку (геронтотрофіях) належала до обов'язків, що відповідали монашому покликанню. У Студіоні постів дотримувались суворо, але, як на ті часи, радше помірковано: правилом було, аби піст через фізичне ослаблення не перешкоджав братам виконувати приписану їм працю. З деяких уривків листів і послань св. Теодора видно, що і вживання м'яса часом дозволялося монахам.

Таким був устав Студитів. Коли він був втілений у життя в Галичині?

В останніх роках XIX і на початку XX століття у двох місцевостях давньої Східної Галичини (Волсвин біля Кристинополя і Олесько біля Золочева) з власної ініціативи українських селян та ремісників зродилися два малих осередки, в яких по кілька осіб, що стриміли до досконалішого духовного життя, почали мешкати разом, заробляючи собі на життя працею рук, а вільний час посвячуючи спільній молитві. Теперішній Митрополит Андрей Шептицький, тоді ігумен василіянського монастиря в Кристинополі, насамперед заопікувався духовним проводом монашого осередку у Волсвині, а потім, вже як Митрополит, і другим подібним осередком в Олеську. Ті дві самостійно повсталі групки монахів-селян вже у 1901 році він переніс до своєї посілости на Вульці під Львовом і далі ними опікувався. Ще з часів місій, які він провадив як василіянин по селах і містечках краю, він бачив серед народу велике число покликань до богопосвяченого життя, усвідомлюючи неможливість допомогти їм досягнути їхніх прагнень і прохань. Адже єдиний існуючий греко-католицький Чин Отців Василіян не приймав до монастиря простих селян і робітників, чи слуг, а тільки ремісників. Заснування нового осередку на Вульці мало той брак бодай мінімально виправити. Головним завданням ченців була спільна молитва, а на утримання вони повинні були заробляти спільною працею на полях як наймані робітники.

У 1903 році ченці перенеслися з Вульки до Скнилова під Львовом. Спочатку вони мешкали у старій плебанії, дещо пізніше Митрополит придбав для них понад 80 моргів поля і збудував монастир. Тепер кількість монахів почала зростати. У 1906 році, 30 жовтня за ст. [арим] ст. [илем], на конференції гр. [еко]-католицького єпископату в Перемишлі, було затверджено для них «Типікон Студитської Лаври св. Антонія Печерського в Скнилові під Львовом», опертий на правилах св. Теодора і достосований Митрополитом Андреем до потреб часу.

У вступі до цього Типікону (виданий у Жовкві 1910 р.) Митрополит Андрей Шептицький написав такі слова:

«Смиренний слуга Божий, многогрішний схимонах Андрей, Галицький Митрополит, Архимандрит Скнилівської Лаври.

Своїм сином і братам монахам, що живуть у пості за Студійським Уставом, бажає Божого миру, Божої благодаті, Божої любові і витривалості в подвигах монашого життя аж до смерті.

Монаше життя, браття, це життя, в якому людина, покинувши світ, рідню, всі добра і приємності світського життя, щоденним змаганням із самим собою, старається наслідувати у всьому Ісуса Христа за Його Євангельськими радами. Тому книга св. Євангелія є першим і основним правилом монашого життя. Цю святу Книгу треба Вам, браття, щоденно читати і розважати, щоб кожний з Вас, пройнятий духом Христа Спасителя, у кожному ділі, у кожному слові й у кожній думці ставав чимраз більше до Нього подібним, чимраз більше і краще Богові служив і Йому подобався.

А тому, що “без віри не можна Богові вгодити”, то першим Вашим старанням нехай буде: нашу св. католицьку віру добре знати, міцно її держатися, а якщо треба, то й кров свою за неї пролити.

Крім св. Євангелія маєте знати й у життя впроваджувати: Правила св. Отців: Василія і Теодора Студита, науки преподобних наших Отців: Макарія, Доротія, Венедикта. А в житті ви повинні старатися ходити слідами св. Богоносних наших Отців: Антонія Великого, Пахомія, Євтимія, Сави, Онуфрія, Антонія і Теодосія Печерських, св. священномученика Йосафата й інших наших преподобних Отців.

У святих Правилах знайдете вказівки і повчання, які покажуть вам, як довгою працею і боротьбою треба доходити до досконалості ангельського життя за Христовими радами. Та нелегко вам було б знайти в цих Правилах те, яким має бути ваш розклад молитов і праці, і до чого ви у щоденних заняттях зобов'язані. Щоб вам полегшити монаше життя, тут зібрано всі ті монаші настанови і звичаї, яких ми дотримуємося в нашій Скнилівській Лаврі і які, як дасть Бог, мають бути якнайвірніше дотримані по всі часи»⁵².

Як видно із зацитованого вступу, метою монастиря є внутрішнє життя, християнська досконалість, що відповідає євангельським радам. Аскетичним правилом є правила давніх Отців, законоположників монашого життя, особливо на Сході. У Типіконі за прикладом св. Теодора застосовано принцип пристосування загальних аскетичних правил до потреб місця і часу: життя є поділене між молитвою (насамперед літургійною) і працею. В праці не є зазначена жодна «спеціальна» мета. З історії відновлення Студитів ясним є те, що для найбільшої частини братів є властива ручна праця, не тільки реміснича, але звичайна рільнича і робітнича праця, так, щоби брак «кваліфікацій» у

⁵² *Opus cit.*, с. 39.

світському розумінні не ставався для простих людей абсолютною перешкодою, що відгороджує їх від євангельських рад у вигляді спільного монашого життя. Інші типи робіт означають, з одного боку, характер покликань, які Г. [осподь] Бог дає тій монашій родині, а з другого боку — повсякчасні потреби Церкви, наскільки [Церква] захоче використовувати допомогу братів для своєї праці.

У 1908 році був заснований другий студійський монастир, цього разу в Боснії, в Прняворському повіті, для духовної обслуги кількох тисяч галицьких гр. [еко-] католицьких колоністів, котрі там осіли і досі не мали своїх священників. Після [Першої] світової війни в 1923 році той монастир через спротив югославського уряду мусіли закрити, проте вірні гр. [еко-] католицького обряду в міжчасі отримали своїх священників і парафії та були приділені до гр. [еко-] кат. [олицької] єпархії в Крижевцях. Під час воєн, Першої світової й українсько-польської в 1918–1919 роках, монастир у Скнилові був цілком знищений. Більша частина монахів мусіла відбувати військову службу, частину — знову під закидом «русофільства» австрійська влада вивезла до концентраційних таборів в Угорщині, а після звільнення в 1914–1915 роках вони користали з гостинності тірольських Отців Венедиктинців.

Після війни залишки Студитів почали збиратися у Львові в домі на вул. Петра Скарги, 2а, де опіці монахів була довірена бібліотека, у якій особливу увагу було приділено східноцерковній ділянці (Унія і православ'я, особливо в Росії і на Україні); цю бібліотеку довгі роки збирав Митрополит Андрей Шептицький. В домі на вулиці П. Скарги тепер знаходиться Богословський інститут Студитів. Окрім бібліотеки там є варта уваги і каплиця у візантійському стилі, яку розписав відомий митець, художник Бойчук, пізніший голова Академії Мистецтв у Києві.

Від 1919 року Студити оселилися в Уневі (Перемишлянський повіт), де з нагоди урядової парцеляції деяких дібр митрополії і з допомогою Митрополита Андрея Шептицького, був відновлений старовинний Унівський монастир, відомий у XVII і XVIII століттях своєю друкарнею. Тепер він служить Студитам як матірня Лавра; при ній також діє сиротинець, де хлопці вчать ремесла і закінчують громадську школу.

Окрім того, студійські монастирі тепер діють ще: в Зарваниці (Підгаєцький повіт), переважно рільничого характеру; у Львові на вул. Петра Скарги — навчальний дім, і другий монастир на Знесінні під Львовом, при якому діє другий виховний заклад для хлопців сиріт. Храм, що знаходиться біля цього монастиря, був перенесений з Карпат (Турківського повіту) в 1930 році і є дуже цікавим і чистим виявом т. зв. «бойківського» стилю старих дерев'яних церковок в Центральних Карпатах. Окрім того, Студити вже два роки як мають малі місійні станиці на Підляшші і Поліссі.

Наслідуючи традиції Студіону з VIII і IX століть, монахи Студити заснували також школу релігійного малярства — діє вона вже п'ять років і вже кілька братів, навчених у ній, намагається красою візантійської і давньоруської ікони замінювати осоружні олеографії відпустових яток, які серед народу так псують естетичну культуру минулих поколінь, яка в старих церковцях ще живе і промовляє до наших сердець.

У 1923 році Митрополит Андрей подав до Римської Східної Конгрегації проект Типікону Студитів, як доповнення Типіка з 1906 року. Конгрегація листом від травня 1923 року заохотила до витривання на цій дорозі, даючи водночас певні конкретні вказівки, які мають на меті ще більше підкреслити у монахів Студитів відродження в богослуженні, монашій дисципліні, звичаях, а навіть у зовнішньому вигляді святинь і монастирів давнього типу монахів Східної (візантійської) Церкви.

Тепер братів з вічними обітами, тобто схимників, є 71 (серед них 11 священників і 7 дияконів), братів з тимчасовими обітами 56. Доволі чисельний новіціят знаходиться в Уневі.

Тут треба пояснити, що у Студитів число братів, що не мають свячень, значно перевищує число священників і дияконів, бо про кількість монахів, що отримують свячення, насамперед вирішує реальна в них потреба, для задоволення душпастирських обов'язків монахів. Діє також засада, перейнята від давніх монахів, що, при врахуванні прерогатив священничого стану, всі монахи з вічними обітами, чи мають свячення, чи ні, приналежать до того самого стану монашого життя, мають ті самі монаші права й обов'язки, за винятком, очевидно, тих обов'язків, які з природи речей вимагають священничого стану й науки.

Найвищим настоятелем Студитів є сам Митрополит Андрей Шептицький, його намісником і фактичним керівником монахів з титулом ігумена є брат Митрополита, о. Климентій (Шептицький).

За взірцем братів Студитів пізніше постали також сестри Студитки, які провадять переважно захоронки для дітей. Студитки мають дома в Якторові (матірний дім), в Уневі, в Гаях В. [еликих] коло Тернополя і Підгайцях. Шематизм Львівської єпархії за 1933 рік налічував 85 сестер і новичок.

У Перемиській і Станіславівській єпархиях досі нема ані Студитів, ані Студиток.⁵³

Klim. [Климентій]

⁵³ Перекладено за публікацією «Zakon studytów» в краківському часописі «Oriens», ч. 2 (1934), с. 47–50. З польської переклала Наталка Римська. Редагування — ряс. Леонтій (Викшта)

ЗА ЦЕРКОВНУ ЄДНІСТЬ

*Промова О. Ігумена Климентія Шептицького,
виголошена у Львові 19.VI.1939 р.
на основуючих зборах Унійного Інституту*

*Ексцеленції Преосвященні Владики!
Всесвітліші і Всечесніші ВПр. Отці і Високодостойні Панове!*

Грамотою з дня 17. II. 1939. р. ВПреосв. наш Митрополит Кир Андрей оснував Український Католицький Інститут Церковного З'єдинення ім. Митрополита Рутського та затвердив статут того Інституту, випрацюваний підготовною Комісією. Статут цей підписаний членами-основниками, управненими братами участь в загальних зборах. Констатую, що збори скликані у спосіб, приписаний статутом, що є вистарчаюче статутово число приявних членів. Відкриваючи це перше засідання для формального уконституування нашого Інституту, передусім вітаю всіх, що зволили ласкаво прибути, і позволю собі запросити на секретаря наших зборів о. д-ра Івахова. Відпоручником Митрополичого Ординаріату є о. канц. Галянт, що приносить благословення нашого ВПреосв. Митрополита.

Заки приступлю до денного порядку, нехай буде мені вільно дещо сказати про ціль нашого Інституту та про шляхи, якими треба йти нам до тієї цілі.

I

Ціль Інституту — поступенне здійснювання пророчих слів великого унійного Папи, якими Він опреділив Провидінням призначене нашому народові завдання у великому ділі повороту Сходу до церковної Єдности.

Між нашими католиками мусимо пропагувати свідомість того великого нашого післанництва в чимраз то ширших кругах нашого суспільства, пропагувати правильні поняття про суть Унії та про властиві засоби її успішного поширювання та поглиблювання, вкінці працювати над чимраз то інтенсивнішим приготуванням будучих апостолів Унії.

Наша ціль каже нам, дальше, з православними нез'єдиненими Українцями й не-Українцями нав'язувати якнайтісніші зв'язки, оперті на доброзич-

ливості й братній любові; треба пізнавати їх духа, їх сердечні побажання, їх недостачі, щоби знайти спільний терен взаємного порозуміння та щоби між ними популяризувати гадку повороту до церковної єдності.

Велика це ціль, та нелегко її досягнути.

II

Якими засобами має працювати наш Інститут, про те каже п'ята точка статуту, вичисляючи їх подрібно. Одначе те, що найважніше, не сказане, бо це не належить до зовнішніх середників, тільки відноситься до духа, що має оживити цілу працю. Всі ці унійні змагання можуть стати успішними під двома головними умовинами, що були і провідними гадками, які кермували нарадами першого нашого Унійного З'їзду.

1. На прапорі нашого Унійного Інституту мусить бути ясно виписана засада, що поняття «Схід» і те, що «східне» — це не якесь «*Malum necessarium*»⁵⁴, яке по змозі треба обмежувати й зменшувати, що це не якась хиба, що її соромливо перед очами світа скривається і за яку немов проситься прощення.

Для нашого Українського Католицького Унійного Інституту «схід», східній обряд, східня традиція, звичаї, мистецтво, дисципліна, аскеза і т. д., одним словом все, в чому не покутує дух відірвання та роз'єдинення, — ось наша любов, ось наші гордощі, це щось, що нам дуже дороге й питоме, бо це наше рідне.

Ми — східня вітка вселенської Церкви. Ми є високого і знаменного роду, зовсім із західньою віткою рівнорядного та рівновартісного. Ми не христіяни католики другої кляси, тільки толеровані Церквою. Наш рід своєю старинністю навіть випереджує західню вітку. Вісім століть наша східня Церква мала провід у релігійній культурі, в науці, в духовім життю, навіть в аскетичних змаганнях. Самі римські Папи це признавали. Про те свідчить сам факт, що на протязі вісьмох століть всі вселенські собори скликували на Сході. Східня Церква має таких велитнів духа, як Василій, Йоан Золотоустий, Григорій Назіанзенський, Атанасій, Кирил, Дамаскин, Єфрем, Теодор Студит. Східня Церква має у своїх богослужебних книгах скарби не лише філософічно-догматичні та аскетично-християнські, але просто скарби релігійного письменства. Східня Церква має у своїм віковічнім дорібку величаві пам'ятники свого мистецтва. Тому ми всі мусимо гордитися, що належимо до Східньої Церкви, і ми з цього горді.

⁵⁴ Необхідне зло (лат.).

Коли той прапор будемо нести в руках, прапор визнання, що ми цілим серцем належимо до Східньої Церкви, і коли цю нашу східню традицію будемо вповні знати, цінити, любити, її придержуватися, її розвивати, — тоді ми при такому нашому духовому розположенню найдемо з нашими нез'єдиненими братами вихідну точку, що від неї вестиме найпростіша дорога до порозуміння, а саме спільну любов до церковної давнини, до обрядів, звичаїв, до традиційних вірувань, до релігійних ідеалів. Ця спільна любов дозволить нам легко потягнути наших братів, щоби вслід за нами шукали і нашли в духовій спадщині нашої Церкви те все, що про єдність Христової Церкви говорить, що до єдності заохочує і взиває, що цю єдність як конечну каже вдержувати і скріпляти, а того всього є так багато, коли уміється і хочеться шукати. Хто в інший спосіб підходить до орієнтала — звичайно до його душі й серця не трапить.

У давніших часах нерідкий був у нас тип «уніята», що то кожного латинника немов перепрошував, що він хоч католик, не є латинником, а «східним»; тип члена Східньої Церкви, що то щоби одержати прощення свого «проступку», що він «східняк», виявляв готовість і бажання якнайскорше позбутися всього, що східне, бо то якраз східне, а присвоювати собі по можності якнайбільше того, що латинське, бо то доперва мабуть на правду католицьке, почавши від ноші, а скінчивши на набоженствах.

Такий тип вірних чи священників східнього обряду, що визнавав за саду: «як хочеш бути католиком то будь якнайменше східним» — той тип, на жаль, ще не вигас. Це він зробив поняття «уніята» непопулярним і несимпатичним між нез'єдиненими православними, а особливо в Росії.

Старанням Унійного Інституту буде, щоби той тип з нашого церковного овиду зовсім уступив, бо він тільки шкоду приносить для ідеї Унії. «Запозичатися у західнього сусіда» ми лише тоді будемо, якщо чогось суцього буде у нас зовсім брак, а і тоді будемо це робити у спосіб питомий східньому духові.

Одначе перш за все будемо по змозі старатися пізнати й вихіснувати всі скарби власного нашого відвічного духового доробку, а якщо це дійсно і старанно будемо робити, то те в однім покажеться, що не ми до західніх сусідів, а західні сусіди до нас будуть могли приходити.

Професор обрядів на Східньому Інституті в Римі, Голяндець о. Раес сказав, що він на своїх викладах старається своїм слухачам орієнталам давати духові застрики гордості, що вони належать до Східньої Церкви.

Кожний дійсний апостол Унії, якщо б успішно хотів працювати для того св. Діла, мусить внутрі себе і у своїй праці перевести гармонійну симбіозу духа прив'язання до всіх добрих традицій Сходу і духа вселенського

католицизму, не духа ексклюзивізму й тісноти, але духа католицького універсалізму в тім усім, що для католицизму є суще.

2. Другий клич на нашому прапорі — це мусить бути конечно те, чого наші нез'єдинені брати найбільше потребують, чого брак найбільше у православної нез'єдиненій Церкві тепер відчують, а саме інтензивне плекання внутрішнього духового життя та релігійної обичаєвості. Кожний у своїй власній душі, а через те і в церковній збірності повинен плекати внутрішнє життя молитви, праці кермованої любов'ю до Бога, та відречення від самолюбства; внутрішнє життя кормлене літургичною побожністю, що його зміст стає якнайбагатіший в оводі святости. Для успішного апостольства Унії освячуймо себе самих в якнайінтесивніший спосіб. У тій праці ласка Божа без сумніву буде нам помагати, а під впливом її благословення буде успішна і наша зовнішня праця в ділі З'єдинення. Будьмо святими, — як то до того взиває нас св. Письмо, — бо коли апостоли Унії нашого народу будуть відзначатися святістю, тоді потягнуть за собою не лише одиниці зі сфери інтелігенції, але потягнуть за собою великі маси нашого народу, що все відчуває голод і спрагу за Святими.

Оцих кілька гадок, що їх нині тут кидаємо, будемо старатися поступенно переводити в діло — в чому нам, Господи, допоможи!⁵⁵

⁵⁵ «Мета», Львів 1939.

«О ТРІОДИ»^a

Часть 1

О ПОСТІ

Вступна заввага

Тріодь Львівської Ставропігії з 1906 р. не відрізняється від російських видань Тріоди. Випущена лиш в ній на 2 Неділю поста Служба Григорія Палами, а на 1 Неділю т. з. «Чин православія». Прочі ріжниці суть малі і число їх мале.

Пропонуючи деякі зміни — додатки або поминення — спираюся на Тріодах грецьких (вид. Болонське 1724 і Римське 1879) — крім того на Тріоді постній вид: у Львові в Ставропігії р. 1717, а також на церковних типиконах — Унгварським з 1901 (Др. Алекс. Микитин⁶), Перемильським з 1903 (о. Подолинського) і Львівським о. Дольницького з 1899, в яких найти можна деякі питомі давні звичаї Галицькі і Карпаторуські, крім того руководився і слідуєчими книгами:

1. Толковий Типикон — Михайла Скабаллановича — проф. Київської Академії Духовної — Київ 1910.

^a Документ публікуємо за машинописом, що зберігається у ЦДІА у Львові, фонд 201, оп. 4, од. зб. № 3919. Машинопис, очевидно, виконано за власноручним рукописом о. К. Шептицького. На сторінках машинопису наявні виправлення і доповнення автора. Окремі місця тексту, де потрібно було використати грецьке письмо, автор доповнив від руки, однак вже у готовому машинописі частину грецьких цитат реферату передано кирилицею. Пропоновані зміни у тріоді ц. сл. мовою не завжди граматично правильні, оскільки текст було приготовано для доповіді на засіданні літургійної комісії у Львові (1931 р.), а остаточна мовна редакція, мабуть, була передбачена вже при внесенні виправлень у ті Тріоді, які мали б бути видані після прийняття і затвердження пропонованих змін. Текст публікуємо в авторській редакції, з незначними виправленнями технічних помилок, які могли закрестися у машинопис при передруці. У цьому документі примітки, позначені кириличними літерами, належать редакторів, а примітки з арабською нумерацією походять з оригіналу і у них збережено авторські особливості цитування джерел. — (Прим. ред.)

⁶ Йдеться про видання: Микита Александр, *Руководство в церковный типикон которое в душеполезное употребление юношества составил и дополнил др. Александр Микита*, Унгвар 1901.

2. Пособіє к ізученю Устава Богослуженія Православной Церкви, — Конст. Никольського. — С. Петербург — 1894.
3. Постная Тріодь — істор. Обзор — І. Карабинов — С. Петербург — 1910.
4. Тріодь постная училище благочестія (о пості) А. А. Дмитрієвський — Київ 1904.
5. Principia Juris Ecclesiastici veteris Orthodoxae Orientalis Ecclesiae Евтимія Іоанновича Т. І. і П. — Новий Сад 1841/44.
6. Книга правил — св. Апостол, св. Соборов... і св. Отец. — Москва — 1911 & Віддаю цей реферат в повній свідомості, що є се праця цілком поверховна, не вичерпуюча ані 100-ої часті предмету — но, на жаль, при інших многих обов'язках а обмеженім часі, в якім треба було вже справоздання віддати — на жаль, не стати було мене на ліпшу.

1. ТРІОДЬ ПОСТНА

О Пості (гл. Тріодь постна — стор. 29)

Видається пожаданим в новім виданню Тріоди пропустити або всі, або більшу часть всіх рубрик, що відносяться до постної «трапези». За полишенням їх на місці промовляли би і старинність тих правил, і історична цікавість та значіння всіх тих правил. Однак противні згляди, мабуть, сильніші.

В перше треба би рішити питання, чи *взагалі* в книзі Тріоди мають бути поміщені і приписи щодо постної дисципліни? Давнійша монаша трапеза була якби продовженням Богослуження (чому відповідало і топографічне приміщення трапезної при самій церкві) — отже книга Богослужбна цілком слушно подавала також норми постного їдженя і пиття для монахів, — які то норми були лиш одним з видів богомільного подвизанняся аскетів.

На коли би Устав Постний мав бути і на дальше приміщений в Тріоді — то він мусів би в кождім разі тепер давати *практичні вказівки* не лише монахам, а *всім вірним*, до чого вони на точці посту суть *зобов'язані*, а до чого Церква їх *лише заохочує* під видом аскетичних рад умертвення тіла. — Тої цілі теперішні постні рубрики в Тріоді зовсім не досягають — бо під видом *загальних* правил і приписів подають всуміш і то, що обов'язком і то, що радою, а що *історично* відносилось лиш до *монастирів*. Тоті рубрики постні мають однак деякий вплив і успіх негативний, а іменно тепер:

1) Вчать річ святу брати не в спосіб святий та поважний — (кілько то разів бачиться, що прочитання рубрики постної з Тріоди викликає лиш сміх у читаючого, бо зміст її так видається йому на теперішні часи дивачний) — а

2) Вчать, що може щось бути надруковане як правило, а ніким не бути заховане.

З другої сторони, поміщення в Тріоді лиш конкретних приписів постних Собору Львівського також не відповідало би цілі, бо Тріодь буде потрібна і в краях, де Львівський Собор не обов'язує, бо норми постні Собору Львівського не в однім різняться від практики, якої держиться наш нарід, що або заховує давню строгість посту — або в дечім з потреби часів сам собі дає розрішення — (н. пр., піст приписаний навіть в празники Храмові, коли випадають в п'ятницю або в середу); бо вкінци — приписане Собором відмовлювання молитов в місце посту єсть практикою, яка Восточній Церкві зовсім чужа.

Заким прийду до формального заключення сих міркувань, хочу тут дещо навести, що може служити провідною гадкою в будучім канонічнім поладнанню цієї справи:

I. Головні постанови о пості, які находимо у Восточнім Праві Церковнім, суть слідуєчі:

- а) *Аще кто (із клира) не поститься в святую Четиродесятницу пред Пасхою, или в среду или в пяток кроме предпятствія от немощи тілесния — да будет ізвержен; аще же мірянин да будет отлучен.* (СС. Апл. пр. 69.).
- б) *Аще кто із клира усмотрен будет постящемся в день Господинь или в субботу кроме єдиния токмо (Великія Суботи) да будет ізвержен. Аще же мірянин да будет отлучен* (СС. Апл. пр. 64.).
- в) *Аще кто (із священного чина или мірянин удаляется... от мяса і вина не ради подвига воздержанія, но по причині гнушенія, забив, что вся добра зіло, или да ісправиться, или будет отвержен* (СС. Апл. прав. 51.).
- г) Подібне правило (СС. Апл. пр. 53.) — грішителем названий той, що в празники не їсть м'яса і вина не з повздержности, а «гнушається».
- г) Собор Гангрський пр. 2 — ставляє під клятву того, що відсуджує від християнської надії людей, що з побожністю і вірою їдять мясо.
- д) *Аще кто із подвижников без тілесної нужди возносится і разрішаєт пости преданія к общему соблюденію і хранимїя Церквою да будет под клятвою* (Соб. Гангр. пр. 19.).
- е) *В четверток послїднїя седмици Четиродесятници не подобает разрішати пост і всю Четиродес. поститься сухояденієм* (Собор Ляодик. пр. 50.).

- є) *Богопровідники Апостоли ріша: Подобаєт во всяку среду і п'яток поститися всякому вірному, токмо аще не болізню возбранен єсть кто; в памяти же святих не разрішати поста но от діл упражнятися повеліша.* (Отвіт Патр. Кп. Ніколая на питання Йоанна Мніха Кормча) Л. 578.
- ж) *Аще навечеріє празника Господскаго в п'яток ілі в среду приспїєт, вечер пост празника ради не подобаєт разрішати* (Кормча — Л. 578. пит. 8.).
- з) *Іноком равноже і інокиням не подабаєт в великую Четиродес. діла земная проходить і сих ради на віно разрішати і масло* (Св. Никифор — прав. 12. — Кормча гл. 58. Л. 597.).

По тим давним правилам Восточного права Церковного — головні засади дисципліни постної є слідуючі:

1. Піст пасхальний є без сумніву *строгий* («сухояденіє» — по пр. Соб. Ляодик.) — але час того посту в перших століттях християнської ери був ріжний, не сорокдневний⁵⁶. — Установа посту пасхального сягає часів апостольських, бо, як каже Тертуліян — основою його були слова Спасителя «Єгда же отніметься от них жених — тогда постяться» (Мат. IX. 15.). — За часів апостольських і пізніше ще через ціле II і початок III-го століття сама Пасха була лиш отауротцов, то єсть обходилася празнично лише пам'ять смерти Ісуса Христа і обходилася так винятково торжественним богослуженням, як і строгістю посту⁵⁷.

Висше цитований автор Скабалланович — в своїй науково-історичній розправі о Типиконі доказує, що Пасха воскресна доперва в протягу III-го століття стала в Церкві загально обходженим празником і також доперва тоді виробилася загальніша практика 40-дневного пасхального посту. Церкви Александрійська і Малоазійська найпізніше той звичай прийняли.

За часів апостольських і через друге а навіть третє століття практика пасхального посту була ще зовсім неусталена.

Св. Іринеї (Єпископ Ліонський, Грек родом — вмер 202 [року]) — в писмі своїм до Папи Віктора в справі часу обходження Пасхи (Письмо

⁵⁶ Гляди Мих. Скабалланович — проф. К. Дух. Акад. — «Толковий Типикон». Київ — 1910. стор. 44/45. і 63/67. — і І. Карабінов — «Постная Тріодь», — Ст. Петербург 1910. стор. 2-16.

⁵⁷ Слідом цього є торжественний [вхід] Вечерні у Велику П'ятницю (з винесенням Плащениці), яка рівнається Вечірням трох найбільших празників Різдва, Богоявлення і Пасхи, — а також Утрення Великої Суботи, яку береться в П'ятницю вечір торжественністю уступає лише Утрени Пасхальній.

це в частині заховав нам Евзевій в своїй Історії Церкви⁵⁸) так пише: «Ріжні суть погляди не лише о дні а і о самім виді поста⁵⁹; а іменно одні думають, що треба постити лиш один день, другі що два, інші що ще більше; а декотрі вираховують той день свій з 40 годин дневних і нічних (*οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερῖνᾶσ τε καὶ νυκτερῖνᾶσ συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν οὐτῶν*). Така ріжнообразність в захованню зайшла не в нашім часі, но о много давнійше у наших предків, які мабуть не заховали в тім більшої точности, і попросту частний свій обичай переказували потомству. Помимо того они всі заховували згоду, а також і ми жиємо в згоді, а ріжнообразністю відносно поста, утверджується згода на точці віри».

Руфим (вмер 410 р.) перший переводчик Евзевія (а з ним і св. Іринея) на латинське дав тому реченню через розділення слова *τεσσαράκοντα* від *ὥρας* — значіння, що інші постять 40 днів, але свій день розраховують так, що разом складають години дня і ночі. Перевід цей є однак наглядно мильний⁶⁰.

На Востоці при кінці III віку зачало доперва входити в звичай продовжування пасхального посту через цілий тиждень (гл. Карабінов стор. 5 — так в «Дедаסקалях», що суть сирийського або палестинського походження з II половини III-го віку). — Св. Діонісій Александрийський (умер 265 р.) пише, що «Не всі рівно і однообразно проводять 6 днів посту; одні перебувають без їдженя цілих 6 днів — другі 2 — треті 3 — четверті 4 — а декотрі ані одного» — (Посл. Кан. пр. I) Карабінов (*liber citatus* стор. 9.), — є погляду, що доперва початок Чотиродес. треба помістити при кінці III або в перших літах IV століття.

Слідє з того, що в Правилах Апостолів (Правила 69) — слова «Чотиродесятниця» не можна брати в тім значінню, які ми тепер тому слову приписуємо.

«Апостольські Правила» — разом зі Зборником «Апостольських постанов» котрих закінчення вони становлять зістали в теперішнім виді зіставлені доперва в половині IV віку. (Гл. Карабінов — *liber citatus* стор. 8.).

2. Восточне право церковне не хоче, щоби пощено в неділі і в суботи; а також в дні Празників Господських, Богородичних і нарочитих Святих, як припадуть в середу і в п'ятницю — строгість посту уменшується.

⁵⁸ Евзевій. Історія Церкви. Т.V. 24.

⁵⁹ Отже день празнувався перед усім постом.

⁶⁰ Гл. Цит. висше Скабалланович — сторона 65.

3. Блище одре́лення посту — його строгости а також і степе́нь розрішення від нього в дні празничні, воскресні і суботні належать вже до поодиноких уставів Церковних чи Типіконів Монастирських. Звідси в приписах постних в поодиноких століттях і в поодиноких місцевостях досить далеко ідучі ріжниці.
4. Регористичні дальше ідучі приписи постні, які находяться в Типіконі Московськiм (гл. 32–36.) і в Номоканоні при більшім Требнику Московськiм (іменно правл. 223, 225, 227, і інші), а які звідси перейшли і на нашу Тріодь⁶¹ — опираються не на загально принятих канонах церковних (Правилах Апостолів, Соборів і св. Отців), а на партикулярних уставах монастирських. — Переважний вплив мав тут т.зв. Тактикон Нікона Черногорця (монаха антиохійського, який жив в XI в.).
Аскетичні заохочення призначені для монахів маючи отже характер приватний увійшли в Номоканон при більшім Требнику що появился на Атоні доперва в XV — XV віку а відтак на Русі⁶². Приняття тих постних норм в загальну практику християнського життя через вірних було їм каноніч. основою.
5. Право Церкви Восточне узнає не лише недугу, але і всяку — «тілесну нужду» — за причину вистарчаючи до розрішення від посту; гріх і епітімія тоді, як хто розрішається без «тілесния нужди» (Собор Ганґрський 19).
6. Церков в перших часах дуже боїться *пересади* в заказуванню мяса і вина — щоби повздержність не набрала краски маніхеїзму (деякі сотворіння засадничо злі).
7. По монастирях іноки і інокіні суть в часі Великого Посту *необов'язані* до тяжкої праці, щоби могли віддаватися подвигам постним; отже є в тім признання, що до певної міри строгий *піст* не дасться *погодити з тяжкою працею*.
8. Конкретні постанови постні (Типікона — Номоканона при більшім Требнику і також Тріоди) живцем взяті від Греків і відповідають лиш

⁶¹ Приписують вони на пр., що риби є заказані в середі і п'ятниці цілого року — крім празників Господських і Богородичних; що у Великому Пості риба недозволена взагалі крім Благовіщення і неділі Цвітної; що в неділі і суботи Чотиродесятниці розрішення є лише на вино і оливу; що навіть у Великий Четвер заказана є олива; що в декотрі дні Чотиродесятниці взагалі не треба їсти і т. д.

⁶² В XV і XVI ст. «досвідчені старці» Атонської Гори з «многих правил» коротко зібрали правила для іноків святої гори, а передусім для *духовників*, щоби їм служили не за норму а за провідника в їх праці — тоті Правила суть т. зв. Номоканон при більшім Требнику.

грецькому підсоню (рістня полуднева о много богатша від нашої, а звірня надморських країв). В режимі постнім велике місце займають черепокожі черепахи (овочі моря), ікра, олива, овочі полудневі (смокви, мігдали, дактилі) а яко напиток вино, режим зовсім не достроений до умовин північних країв і убогого їх населення⁶³.

9. Давнійші т. зн. «Ктигорські Типікони» церкви Візантійської — Югословянської і нашої Словяно-руської, які переважно опиралися на Студійським уставі (н. пр. Устав Патр. Алексія поширившийся на Руси Діятипосіс Атаназія Атонського, Орбельська Тріодь, Типик Препод. Сави Сербського — Устава Маманта, Ηλίου τών Βωμών, Пандократора) в приписах постних на Чотиродес. показують при різноманітності більшу *вирозумілість та ширше приноровлювання до потреб місця і часу* — як то пізнійше мало місце в московським Типіконі і Номоканоні (гл. Дмитрієвскую *liber citatus* «О пості» Київ 1904. стор. 33/38).
10. Вкінці, щоби мати певнійший і вірнійший образ правдивого духа давньої Восточної Церкви — на точці посту — до цього можуть нам послужити і деякі вискази Препод. Отця нашого Теодора Студита і численні тексти Тріодних Богослужень, що говорять о пості:
 - а) Св. Теодор так пише⁶⁴: «Понад міру напружуватись в подвигах не будемо, щоби при успіхах духових заховати і здоровля тіла — бо яка користь з початку бистро бігти, а потім зівсім зіслабнути і затриматися?»

А на іншим місци: «Може хто скаже, немовби щоденне прийняття страви було зі шкодою для совершенства посту; но якби так було то Господь не казавби нам щодня просити о хліб насущний (слідують приміри Ілії, Павла Тивейського, св. Антонія, які щодня в надприродний спосіб Богом були кормлені). Так як тіло через труд цілого дня мучиться і потребує відпочинку та покріплення — так і Сотворитель устроїв, щоби воно було покріплене *щоденним* прийняттям страви, і знов ставало спосібне до дальшого труду — а не було так розслаблене і виснажене, як то буває у тих, що по два, три, і більше днів не приймають страви, а від чого вони ані поклонів класти не в силі разом з другими ані як слід сильно співати, ані інших обовязків служби своєї сповняти. І так щоденне приймання страви

⁶³ А. А. Дмитрієвскій в своїй розправі «Тріодь постная училище благочестія» (о пості) виданий в Києві 1904. на стор. 44/45 представляє строго постне меню іноків атонських ідіоритмів з неділі або суботи Чотиродесятниці, — яка зробити може трапезу їх столом Люкульюса.

⁶⁴ Гл. Добротолюбіє — Т. IV. Стор. 390. Видання Атонського Пантел. Монастиря 1901. М.

не лиш допускається для немічних, але установляється і для со-
вершених по переданню Отців»⁶⁵.

- б) На многих місцях в Тріоді постній, читаємо молитвенні розважан-
ня, що дають нам правдиве зрозуміння посту, як його Церков наша
понамає.

Для приміру декотрі з них тут подаємо:

*«На всякое время пост полезен есть, изволяющим і творящим і: ниже
бо іскушение демонское дерзает на постящагося но і Хранители жизни на-
шея Ангели, люботруднійше с нами пребывают, постом очистившимся».*
(Понеділок Сирний: утро.).

*«Постом очиститися потщимся, от скверни прегрішенії наших, і ми-
лостію і чоловіколюбієм к нищим вниги в чертог жениха — Христа (По-
неділок Сирний: вечера.).*

*«Предочистимся нині, не брашни токмо, но і діяньми... Сице нам постити-
ся подобает, не во вражді і брани, не в зависти і рвенії, не в тщесловіі і лести
сокровенній, но якоже Христос, смиренномудрії»* (Вторник Сирний: утро.).

*«Пост не ошаяніє брашен точію совершим, но всякія вещественнія
страсти отчужденіє»* (Вторник І. Седмици: вечера.).

*«Постимся постом пріятним, благоугодним Господеви: істинний пост
єсть, злих отчужденіє, воздержаніє язика, ярости отложеніє, похотей
отлученіє, оглаголеніє, лжи і клятво-преступленіє сих оскудіній, пост іс-
тинний єсть і благопріятний»* (Понеділок 1. Седмици: вечера.).

*«Пост чистий, удаленіє гріха, отчужденіє страстей, любов ко Богу,
молитви приліженія, слези со умиленієм, і о убогих попеченіє, Христос
в писаніях завіща»* (Понед. 2. Седм: утро.).

*«Покаянія время, і жизни вічнія ходатай нам єсть постний подвиг, аще
прострем руки во благотвореніє: ничесоже бо тако спасаєт душу, якоже
подаєніє требующим, милостиня разтворенная постом от смерти ізбав-
ляет чоловіка: сію цілуім, ейже ничтоже равно, довольно бо єсть спасти
душі нашія»* (Четв. 2. Сед; утро.).

10. На сім місці треба однак підчеркнути і факт всім нам знаний з душпа-
стирського досвіду, а іменно що у нашого українського народу (а думаю
також і у народу російського, оскільки ще не зістав зіпсутий через біль-
шовизм) — єсть глибоко вроджене пересвідчення, що головним знаком
внутрішної святости є зовнішня строгість і суворість життя, отже
і посту; дальше пересвідчення, що для загалу Христіян, піст є одною

⁶⁵ Там же, сторона 514/515.

з *головиних* основ християнського життя важнішою н.пр. (в їх поняттю) від ходження в неділі і свята до церкви на Службу Богу; Піст стисло задержують дуже часто і люди, що з іншими заповідями не живуть в згоді.

Думаю, що не добрим було ігнорувати цей може атавістичний, але в дійсности психічний настрій нашого народу.

Видається, в міру як під впливом передусім міста і далеко ідучих диспенз — дисципліна посту і *на селі* слабне — зачинають слабнути також і інші о много ще важніші християнські звичаї нашого народу на селі, як пошана для традиції — в родині послух для старших — чистота сопружого життя, духова богомільність і т.д.

11. Піст *не лише для нашого народу і простолюддя* видається потрібним і *конечним*; филия злого так росте — активність адових сил така стає страшна, що час собі пригадати слова Спасителя: *єсть ворог, що лиш молитвою і постом дається поконати.* — Відай, що нашому поколінню взагалі по цілім світі — потреба о много більше молитви і посту, чим під впливом духа часу — в теперішнім світі лишилося.

По тих неудатних міркуваннях ось що позволяю собі пропонувати:

- а) З причин наведених на вступі, *випустити в Тріоді постній* — до теперішні *рубрики постні* або всі, або їх більшість — *яко зовсім не відповідаючі цілі* (спис сторінок де такі рубрики *находиться долучений*).
- б) Комісія Літургічна Міжепархіяльна висловлює свій погляд, що *потрібним єсть, на підставі жерел а відповідно до духа Восточної Церкви* — *узглядняючи при тім сі реальні обставини* — *випрацювати устав постній* в яким *найшлиби свій висказ* висше наведені засади.

Іменно *на час св. Четиродесятниці* потреба *уставу, котрийби і клав вагу на духову сторону посту, та вірних зобовязував до різних добрих діл в часі Посту і не відступав за далеко ідучими розрішеннями* — від традиційних приписів восточної повздержности (не виключаючи на пр. навіть на деякі дні давних засад того посту $\xi\rho\omicron\phi\alpha\upsilon\alpha$ і $\mu\omicron\nu\omicron\phi\alpha\upsilon\alpha$), але приноровлював їх до обставин підсоння, здоровля і господарського положення вірних. Такий Устав через *доцільне і відповідне відновлення дисципліни посту* в нашій Церкві без сумніву *причинивбися* — і до чогось дуже важного — а іменно, *щоби серед вірних тої Церкви не лише заховалася, але і відновила і скріпила просто і сильно богомільність наших батьків.*

Список сторін в Тріоді Львівській з р. 1906. на яких *находяться постні рубрики*:

Сторони: 7, 29, 32, 43, 56, 74, 88, 116, 145, 155, 165, 347, 383, 406, 415.

ТРІОДЬ ПОСТНАЯ

За основу беру Тріодь видання Львівської Ставропігії з 1906.

Проектую слідуєчі зміни в новім виданні:

1. — Рубрики печатати червоним друком.
2. На 1 сторони перші дві стрічки: — *«Сіє єсть тріписінець, ... послідованіє»*
— *«Неділя в нюже... Фарісея»* дати яко другу часть Надпису — (великі букви).
3. на 2 сторони — *в тексті по стихирах покаянних а перед Каноном (ал. Х.) додати: «І поються сія стіхири покаянния от Неділя митаря і Фарисея даже до 3-я Неділи св. Четиродесятници».*
4. На 7 сторони — *VI а лінея з гори зміняється.*
«Подобает відати, яко в Седмиці митаря і Фарисея устав разрішаєт мірян на мясо даже і в среду і в пяток. Монаси же на кійждо день іміють разрішеніє на сир і яйця».
Друга часть слів: «Аще же случиться празник Стрітенія...» лишається без зміни.-
5. На 8 стор. — *в першім уступі Утрени (Неділя Блудного Сина) слідуєчі зміни:*
— *в 1-й і 2-й стрічці від слів «І полиелей...» до «третий псалом» — в місце їх — «к обичним двом псалмам полиелея припіваєм і третий псалом...».*
— *в 3-й стрічці по слові: «красную» — додати: «сице поєм даже до неділи соропустної — включительно»*
— *в тійже стрічці по слові «утреннее» — додати: «Воскресеніє Христово» — Псалом 50.*
6. На 12 стор. — *при кінці по слові «память» — додати: «іли святаго храму».*
7. Стор. 13 — *В субботу Мясопустну: в стрічці 2-й по слові: — «наших» — додати: — «І на Вечерни і на Утрени Єктенію Мирну і при конци єктенії: «Помилуй нас Боже» вземлем зо усопших» (Тріодь — Рим. Грець. Дольн.).*
8. Стор. 14 — *В тім уступі Утрени (Суб. Мясоп.) — трета стрічка по слові «посланій» — додати: — «єже о кончині, толкованіє Златоустого; і другое тогожде слово, єму же начало «вість могажди слово утішати болізнь» — і другая слова Йоаннова (Бес. 38, 40, 41 і 42.) і Андреева творенія; і слово Григорія еромонаха, єму же начало «о усопших в вірі память благодаренія»*

- в 1 уступі 2 стрічка додати «*по катізмі 16 ектенія мала обичная і сідален октойха*» .
- в тімже уступі стрічка 3 додати «*со своїми припіви, а слова від «Благословен... даже до «мертвих» по стрічці 4 опустити а на їх місце дати:*
- в стрічці 4-ій: «*Первая статія окончавається ектенією малою заупокойною*». «*Вторая же тропарми мертвих «Святых лик*».
- В посліднім уступі від долу — на стрічці 1-й межі «*По сем*» а «*Ектенія*» — додати «*малая*».
- 9. Стр. 15 – яко 6-а стрічка — додати:
 - *чем же слово о усопших в толкованії Золотоустого, еже к Коринтом ко концу*» (Кон. Бес. 10-ої.).
 - яко стрічка 10-а додати:
 - «*По 3-тій і 9-тій пісни малії ектенії обичні, по 6-й мала ектенія заупокойна*»
- 10. Стр. 21 – По надписі — *Неділя Мясопустная* — додати: «*Сіє єсть втораго Пришествія Христова*» (Тип. Унів. з 1901. р. стор. 6).
- 11. Стр. 22 1-й уступ на Утрени Нед. Мясоп. стрічка 3-а по слові «*Поліелей*» — додати — «*На рїках*».
- 12. Стр. 29 – Межі Нед. Мясоп. а Понед. Сирним: 1-а стрічка Понеділка додати:
 - Зри: *От понеділка сирнаго даже до неділи Томини: час запрещений*. — Послідна стрічка Неділі: додати «*конець мясяденія*».

О ПОСТІ

(Осібний аркуш)

- 13. Стр. 34 – Во Вторник сирний вечера: 1-у стрічку по слові «*поклони*» — перервати і тут додати цілий уступ о поклонах.
 - V. Зри: *Ідіже* — *нарицається в Тріоді сей «поклон»* — *іли «метанія» подобаєт разуміти поклон меншій метаноїа мїкра творяй той поклон прекрещя поклоняється сягающе десницею іли до земли, іли до колін*

Аще подобает класти поклон великий, Тріодъ сія глаголет «клон великій» — іли «до землі» — (человік не токмо голову і туловище но еще і коліні приклоняет — руками же і головою землі прикасається). Греци прежде (при малих поклонах) простирають руку, таже крестяться; ми прежде крестящися таже простираем руку. Народ же наш в Галицких странах кланяяся не простирает руку до землі іли до колін, но токмо крестяся кланяється; даже при великім поклоні не колінама — а токмо руками і челом сягая до землі.

Мотив: баламуцтво названь і не знати коли які поклони. Нпр. з тексту Тріодій і грецьких і словянських слідує що: На Вечірні — при 3 тропарах — є поклони малі.

На Обідниці — «3» — «Помяни нас Владико» — суть поклони малі.

14. Стр. 35 — В Среду Сирну на Утрени — в 7-й стрічці по слові «то-чю по» — додати — «Єктенії — Помилуй нас Боже». — 3 покл. вел..
15. Стр. 40 — 6-та стрічка від долу додати «По Да ісполнятся уста поклони великі 3».
16. Стр. 43 — По 3-й стрічці з гори додати: «Собор Львовській розрішає в среду і пяток сирні совершати Літургію св. Йоанна Златоустого».
17. Стр. 46 — стрічка передпоследна четверга сирного — в місце слова «великія» — дати «якоже указано єсть на вторник сирний вечера».
18. Стр. 57 — 7-ма стрічка від гори по словах: «святих на 8» — додати в скобках: (Твореніє Пр. Господина Теодора Студита).
19. Стр. 65 — В наголовку на «ізгнаніє Адамово» а «сіє єсть ізгнанія Адамова».
20. Стр. 66 — Неділя Сирна утро — 1-а стрічка в місце «І Полиелей» — дати «Поліелей і На ріках» .
21. Стр. 73 — 3-а стрічка з гори поправити «єже єсть» — на «яже суть» — і вмісто «две» «два» — дати «дві» — «дві». — І по последній стрічці від долу додати:
— Зри: Поклонов на Вечерни Неділі Чотиродесятниці не творим от начала Вечерни, но от «Сподоби Господи» .

- Між передпослідною а послідною стрічкою від долу додати
Зри: «По Прокімені подобает Єрею совлещи фелон і в епітрахилі станути пред святія двери» — сице да творить во всі Неділи Четиродесятници.
22. Стр. 75
- 3-а стрічка від гори по словах «на всякое время»
- додати: «Господи помилуй 3-и» — «Слава і Нині» — «Чеснійшою» — «Іменем Господним...».
- а на 4-ій стрічці по словах: «прочих 12» — додати: «малих і великій І».
23. Стр. 76
- на Понеділок 1 Седм. утра — II уступ тексту 3-а стрічка від кінця вичеркнути слова від «Таже...» до «нашем» — а в 2-ій стрічці счеркнути слова «І абіе» .
- А при кінці уступу додати по «здішному обичаю Єрей кадя починает»: «Слава Святій єдиносущній...».
24. Стр. 78
- Уступ III-й з гори при кінці по словах: «І чтение в Синаксари» — додати в скобках: (в Пролозі дне онаго).
25. Стр. 82
- 1-а стрічка з гори по слові «поклони» — додати — «С молитвою Ефремовою».
- Так само і на «Третій час» — Уступ II-й стрічка 3-а від долу по слові: «поклони»
- По часі первім — додати заввагу:
Зри: «В церквах приходських у сей день по Богослуженіі дневном Єрей поучает своя духовная чада, како подобает приуготовляти себе к «святим Страстем Христовим і к правому ісповіданію гріхов своїх молящеся і постящеся во время Четиродесятници с большим преліженієм. — Наказавше їх довольно глаголет с коліноприклоненієм с Требника молитву, яже к началі поста святія Четиродесятници. Посем благословляет їх глаголя: Благословеніе Господне на вас Того благодатію... Лик: Амінъ» (з Тріоди [?]).
26. Стр. 84
- 7-ма стрічка з гори по словах «поклони» додати: «с молитвою св. Єфрема».
- На часі 9-м — 5-а стрічка з гори по слові «поклони» додати: «великій».
27. Стр. 88
- На Вечерни Понед. I-я Седмици послідний уступ, 4-та стрічка від долу додати: «великій».

28. Стр. 95 — На кінці великого Канона — стріч. 7-ма з гори додати:
«Поклін великий 1».
Так само на сторонах 108, 121, 134.
29. Стр. 115 — Три рази в уступах 4-ім, 6-ім і 7-ім від долу по словах
«поклони» — додати «великі».
— Між уступом кінцевим о пінію «Да ісправитися» — а слі-
дуючим, що зачинається від слів: «Аще праздник Обрі-
тєнія...» — додати новий уступ:
Зри: По Галицькому обичаю «Да ісправитися» первицею поєт
Єрей — вторицею Лик, стіхи вся три Єрей, по них же «Да
ісправитися» — Лик; — Послі же висшим гласом до полу
Єрей — от полу же Лик. Аще будуть два Лики, поють на
преміну; послідную же половину поють оба Лики купно.
Поюцу Єрею, Лика і Людїє клячатъ — єгда же Лик поєт,
Єрей клячить. — Єрей поєт «Да ісправитися» прежде от
страни преднія св. Трапези, — Стих I-вий от Южнія, 2-рий
от заднія, 3-тий от Сївернія, в конец первую половину 1-го
паки от преднія страни; кадить же куюжде страну святої
Трапези дважди, сиріч прежде начала пінія своего, і при
конци пінія Ликового (на «воздіяніє руку мою»), — тогда
бо покадив отходить на слїдующую страну св. Трапези,
яко да і тамо покадив, Ликую окончаваюцу готов будет
воспіти свой Стих. — Во время пінія — «Да ісправитися» —
со стіхами царскї врати довжши бити затворєні».
30. Стр. 145 — 6-а стрічка від гори додати «великі» по слові «поклони».
F — При кінці Богослужєннї з Пятка 1-ия Седмици додати
новый уступ:
«Вїдомо да будет — яко в Пятки 1-й, 2-й, 3-й, 4-й Седмиц
св. Четиродес. по всей Україні Кїевской Руси, даже на Полїсю,
Волини і пр. бивает от древних времен послїдованїє нари-
цаємое «Пассїєю» (Страсть), а совершаєтсѧ оно сице: «На
малїй повечерници по молитвах «Нєскверная, неблазная» —
і «Дажь нам Владико» — Лик поєт Стїхїру Великогo Пят-
ка — «Слава і Нинї» — «Тебе одїющагoся свїтом яко ризою»;
по сем Єрей облечєн в фєлон і стоя на амвонї пред царскими
врати — начинаєт чєсти страсное Євангелїє с припїва-
ми пред і по чтєнію «Слава страстям Твоїм Господи» —

В П'ятюк 1-й чтецься от Матея гл. 26 і 27. в 2-й От Марка — гл. 14 і 15; в 3-й — От Луки гл. 22 і 23; в 4-й От Йоана — гл. 18 і 19. По Євангелії Лик поет стіхіру Вел. Субботи «Прідіте, ублажим Йосифа приснопамятного» — і бивает слово от Єрея к людем.

Посем повечеріє окончаваецься пінієм тропарів: «Помилуй, нас Господи, помилуй нас» — і пр.

Сія же вся воспоминаються зді по совіту, а не по повелінію.

31. Стр. 165

– *«Неділя первая» — 3-а стрічка наголовка в місце «в нюже... вспоминаецься» — дати: «сіє єсть побіди Православія над ересею Иконоборства» .*

– *до 4-ї стрічки «бдініє обичноє» — додати: «полагаецься Неділи ради (єже по Єрусалимському уставу по вся Неділи) но Служба Тріодна сея Неділи не імать Бдінія ниже Полиелея».*

32. Стр. 165

– *При кінці першої Неділі утра додати уступ:*

– *Подобает відати, яко в Древних Тріодах зді слідувала память Святаго Вселенскаго Седмаго Собора. По отпусті утра биваше Літія на місто особое, ідіже совершашеся чтеніє Срборное, в нимже биваше воспоминаніє благочестивих і православящих — а противнії незбожникове которіі святых ікон почитати възбраняшеся оглашенію і анатеми предане биваше. Ідущем же і возвращающемся со святыми Древми Кресними і честными ікони і со священним і божественним Євангелієм совершашеся пініє Канона възстановленія почитанія святых ікон а анатимотивованіє еретиков (Твореніє Г-дина Теодора Студита).*

33. Стр. 176

– *на долині послідня стрічка по слові «Мінеї» додати «і поклон великій 1».*

34. Стр. 202

– *По наголовку Субботи 2 — додати новий уступ:*

– *«Подобает відати: Служба Субботи 2-я, 3-я, 4-я св. Четиродесятници не єсть ісключно о усопших, яко-же служба Субботи Мясопустної і Суб. яже пред Сошествієм; сего ради ектенія мирная і сугубая на Вечерни і Утрени — Суббот 2-й, 3-й, і 4-й бивая обичная; такожде обичні малі ектенії на 1-м стихословію і на каноні утра».*

35. Стр. 203 – 1-а стрічка з гори в місці «єдину» — дати 16.
– а 3-а стрічка по «Таже» — дати — «Катіз. 17».
36. Стр. 264 – при кінці Неділі 3-ї утра додати уступ:
Зри: «По Галицкому обичаю по отпусті Літургії такожде і по совершенію всякаго послідованія піваямаго в церкві от сего дне даже до окончанія часов слідуючаго Пятка бивает поклоненіє честному Кресту. — Єрею пришедшу ко Траподу і воспівшу купно с лодьми «Кресту Твоєму поклоняємся...» «3-ди поюшу і Лику стіхіри «поклоненія», аще будет довольне число людей»
37. На Стр. 348 – а) В I уступі під наголовком Четверга 5-го, стрічка 4-а, по слові «ектенія» нове речення: *«по Галицкому обичаю начинаем Утреню яко обично абіе от «Слава Святій Єдиносушній...».*
– б) По послідній стрічці перед надписом «Канон великий» — додати — *«і по Галицкому обичаю поклон великий 1-н».*
– в) по стрічці 2-й від надпису «Канон Великий», зачинаючись від слів «творенія...» додати нову стрічку: *«ємуже поєму отверста пребивают Царская Врата і свіщи вжигаются на св. Трапезі».*
– г) по стрічці: *Припів — «Слава Тебі... слава Тебі» додати стрічку: «іногді «Помилуй мя Боже, помилуй мя».*
38. На стор. 392 – а) — по надписі «Послідованіє Акатіста» додати стрічку: *«по Галицкому обичаю поєм в час обичний утра».*
– б) по Кондаці «Взбранной Воеводі» — новий уступ: *Зри: «Єрей облечен в фелон разтворяет царскія врата і при св. Трапезі поет первую третицу Ікосів — Кондаків».*
– в) в посліднім а Linea — від долу стрічка 1-а слово «на немже» — змінити на «на ней же». В посліднім а Linea стрічку 2 і 3 вичеркнути а в місці її «повелівають же устави вси на сем Пінії стояти».
39. Стр. 394 – стрічка 3-а від гори в місці «глаголем» — дати «поєм».
– а по слові «другія» додати «три»; «б» при кінці цієї стрічки опустити.
40. Стр. 395 – Стрічка 4-а від долу в місці «чем другія шесть» написати: «поєм третую третицу».
41. Стр. 398 – По 4-й стрічці з гори заввага «пісней Псалтира не стіхословиться».

42. Стр. 399 – На 9-й стрічці від гори в місці «*чем оставльшееся шесть*» — «*поем последнюю третицу*».
43. Стр. 400 – По Кондаку «О Всепітая» — 2-а стрічка в місці «*чтеться*» — «*поеться*» — потім додати стрічку «*Єрей зді затворяє святія двери і отвлекши фелон в епітрахили совершаєт проче утрени*».
44. Стр. 403 – У долу в останній стрічці додати — «*На 9-й пісни поєм — Чеснійшую*».
45. На Стр. 419 – у долу додати уступ: «*Подобаєт відати, яко в XV-XVI віці на Русі і на Україні⁶⁶ в понедільник, в вторник і в среду 6–2 Седмици св. Четиродес., на 3, 6 і 9 Часі чтомия биша первия два Євангелія (Матея і Марка), а на Страстну Седмицу оставали точію Лука і Йоанна; Євангеліє на 9-м Часі читаше Діякон.*

**Реферат о. К. Шептицького
Делегата Преосв. Такача**

**II часть
ТРІОДЬ ЦВІТНА**

За основу справоздання беру видання Ставропігії Львів, 1907 року.

До порівняння уживав:

- 1) 2 Грецькі Тріоди (видання Болонське — 1724 — і Римське — 1879/1883.)
- 2) Тріодь Цвітна 1 вид. Краківське у Фіоля 1491.
- 3) Тріодь Цвітна — Львівське видання — у Мих. Сльоски 1642.
- 4) Тріодь Цвітна — Київське видання (Лавра) 1747.
- 5) Тріодь Цвітна — Почаївська (Ч.С.В.В.) — 1786. Також Типікони — Перемиські (1870 і 1903) — Унґварський (1901) і Львівський о. Ізидора Дольницького 1899.

⁶⁶ Гл. Алекс. Дмитрієвскій. «Богослуженіє в Русск. Церкві в XVI віці» — Казань — 1884. стр. 205. Наведені там описи уставів.

Крім цього послугувався слідуєчими книжками, що о тім предметі пишуть:

- а) Константина Нікольського — «Пособіє к научанню Устава Богослуженія» — С.Петербург 1894.
- б) В. Прилуцького — Частное Богослуженіє в Русской Церкви в XVI і XVII в. — Київ — 1912.
- в) Алексія Дмитрієвського «Богослуженіє в Русской Церкви XVI віка» — Казань — 1884.
- г) Мих. Скабаллановича «Толковий Типікон» — Київ — 1910.
- г) П. Мансветова «Церковний Устав» — Москва — 1885.
- д) Алексія Дмитрієвського «Описаніє Літ. Рукописей «Типіка» Кієв — 1895.
- е) Synodus prov. Ruthenorum in Civ. Zamosciae 1720. Romae (Propagande) 1724.
- е) Acta et Decreta Synodi Prov. Ruthenorum — Leopoli 1891. Romae — 1896.
- ж) Служебники Супрасльські Ч.С.В.В. — 1727 і 1763.

Виданя Львівської Ставропігії 1907 є, щодо тексту, дуже старанне і добре. Якщо пропоную мимо того досить велике число — переважно додатків, то роблю це зі слідуєчих причин:

Доповнюю всі рубрики *о чтеніях* — бо уважаю за конечне, щоби чтеніям було привернене то перворядне місце в церк. Правилі Восточної Церкви, яке вони мали, а яке в нашій практиці (задля браку книжок по части) зовсім утратили.

Доповнюю всюди — подавання *творців* чи канонів чи стихир. і т. д. бо це наглядна наука, що ціле богацтво змісту богослужебних молитов (філософічне і догматичне, аскетичне і літерацьке) походить від авторів, що жили за великих часів нашої Церкви, то є за часів церковної єдности з Римом.

Також доповнюю «*Акростихи*», де нераз в спосіб дуже простий, а глибокий, поданий зміст цілого «послідування».

Уважав також за корисне подавати відомости про *ріжні* літургічні відправи — котрі тепер вийшли з ужиття — а важні суть щоби знати історію нашого обряду, — а навіть деякі моглиби бути назад впроваджені — яко відповідні, — а нам питомі середники утримання і розбудження побожности.

Львівська Тріодь потребувала доповнення — в напрямі *парохіяльних і літургічних дійств* — щоби не була занадто *лиш монастирська*. (на пр. похід на могили в Пасхальні Свята, обхід засіяних піль на Зелені Свята і т. д.)

Не можна було, по моїй гадці, поминути мовчанням і ріжних Галицьких обрядів, які введені зістали чи то Замоїським Синодом — чи Львівським Синодом — чи дорогою новішого звичаю — а треба було їх подати з виразною заввагою — що то звичаї Галицькі, а не згалньні звичаї Восточної Церкви.

Кермуючися повисшими засадами позволю собі пропонувати слідууючі зміни в тексті Львівської Тріоди з 1907 року.⁶⁷

1. На стор. 11 – 1-й рядок з гори по слові «стіхословіє» додати «Кат.16», а 7-й рядок по «стіхословії» — «Кат.: 17».
2. Стор. 26
 - а) в середині картини, по рядку «Псалом 50» додати: «Єгда єрей прочтет Євангеліє положит є на Аналогій близ Тетрапода между двіма свічникама горіющими, положением же вітвам на Тетраподі і ликом чтущим Псалом 50. Єрей кадить вітви от четырех стран Тетрапода і по окончанії Псальма і рекшу Діакону: «Господу помолімся» — Єрей чтет молитву велагласно «Над вербою».
 - б) Перед 5-м рядком від долу по молитві 1-й додати: «Мир всім — Глави ваша Господеви приклоніте — Молитва 2-а (Зри Требник о. Мишковського, стор. 501/502.) — таже кропить священною водою глаголя: Благословляються і освящаються вітви (і ваї) сія окропленієм священния води сія, во імя Отца + і Сина + і Святаго Духа + Амінъ».
 - в) додати «і поздіє на Каноні во время мирования».
3. Стр. 30 – 6-й рядок від долу по слові «Літія» додати в скобках (крестний ход), а при кінці рядка додати «причастником імущим в руках вербу»⁶⁷)
4. Стр. 41 – а) по написі «Четвероєвангеліє» — яко 2-й рядок дати: Зри: «аще в 6-ю седмицу Четиродесятници (в Понедільник, Вторник і в Среду) — не бі чтеніє первих двох Євангелій в сих трех днях на часіх 3, 5 і 9 чтуться всі четири Євангелисти (в Понедільник Євангеліє от Матея на два чтенія і пол Марка; в Вторник друге пол Марка і два чтенія от Луки до глави 16 включительно; в Среду же третіє чтеніє от Луки до конца і от Йоана чтеться на два чтенія до «нині прославиться син человеческій» (в гл.13).
- б) 12-й рядок з долу по слові «священник» додати — «облечен в фелон і отверз царскія врата».

⁶⁷ Дмитрієвський. «Богослуженіє в XVI в.», стр. 208.

5. Стр. 43 — по наголовку «Во С. і В. Понедільник вечера» — додати: — *Віжд: «В первих трех днех страстниа Седмици по уставу должны совершатися токмо Літургія Пржедосвященних Даров. Аще в тія дни Єрей нікій хоцет літургісати Службу Златоустаго — в странах Галицких Собор Львовскій повеліваєт просити о разрішеніє, подобно як і на Среди і Пятки святої Четиродесятници».*
6. Стр. 46 — Оба уступи — о пості — пропоную лишити задля їх загальнішого змісту.
7. Стр. 64 — 11-й рядок від долу — від слова «З великія» до «малия» вичеркнути а в місце їх дати: «творим обичниа поклони с молитвою св. Єфрема».
8. Стр. 68 — 3-й рядок від долу по «Даров» додати: «великія».
9. Стр. 69 — По надписі з гори додати («в Притворі»)⁶⁸ — «притвор» в значінню ширшім = не в церкві — для того при кінці будуть ще поклони — хоч в «церкві» вже поклони закінчилися. (гл. Вечірня).
10. Стр. 72 — Низше наголовка 5-й рядок по «трижди» додати: «с сладкопінієм із Ірмологіона».
11. Стр. 79 — На долині по слові «просто» додати: «В притворі⁶⁹ іли в келіях⁷⁰ без поклонов совокупно з обідницею, на нейже Блаженна без пінія, Вірую оставляється, а кондак о дни».
12. Стр. 80 — На 1 стрічці по надписі — по слові «час» — додати «дне».
13. Стр. 82 — 4-й рядок з долини по слові «малая» — додати «с возгласом Трисвятаго».
14. Стр. 84 — Низче надпису 2-й рядок по слові «Святителю» новий уступ: «Аще в монастирях с разсужденієм Настоятеля хоцет бити чин умовенія, ісходить священник (с Діакони) вні великих дверей Церкви, держа в руці своєї кадильницу, предідушу же кандиловжигателю с свіщником, і окрину⁶ уготовлену от Параекклесіярха к учиненим же Братіям двоенадесятим імуцим умовенними бити от настоятеля, в нихже подобает бити Вратарю і Иконому»⁷¹

⁶⁸ Зри Тріодь — 1642.

⁶⁹ Тріодь Львівська — 1642.

⁷⁰ Типик — Дольницького.

⁷¹ Тріодь Львівська — 1642.

15. Стр. 86 – 3-й рядок від долу — по слові «Святитель же» — додати: «іли, аще в монастирі Ігумен».
16. Стр. 87 – а) 8-й рядок з гори по слові «Святитель» — додати «іли настоятель» то само в стрічках 10-ій; 11-ій.
б) 14-й рядок з гори по слові «Петрово» — додати в скобках (в монастирі же настоятель умиваєт нозі братям начениши от вратаря даже до еклесіярха іли до Иконома, іже єсть обдержай місто Петрово»⁷²).
17. Стр. 88 – 15-й рядок з гори по словах «кроплять ся братія» додати: «вся от умивальници»⁷³.
18. Стр. 91 – При кінці у долу додати уступ: «Відомо да будет, яко ниже Повечерница, ниже Полунощница в Церкві поєть ся — токмо в келіях».

Страсти

19. Стр. 92 – а) Під наголовком 1-й рядок по слові «знаменуєт» — додати: *поставляєть ся такожде пред Царскими Врати Аналогій с двома свіщниками противу людей імій верху себе святоє Євангеліє*».
- б) 2-й рядок по слові від «благословившу...» до «...поєм» — вичеркнути, а на їх місце дати: «і Єрею вземшу епітрахилій творим...»
- в) В Тропарі стрічка 1-а слова «Таже Єктенія малая» — счеркнути.
- г) А по слові «Еклесіярха» — додати — «іже вжигают к всякому Євангелію. На Тропарі вшед Єрей в святий Олтар вземлет на ся і фелон, і отверз святія двері кадить купно с Діяконом святую Трапезу (аще не било кажденія в начало Утрени зді кадить вся по обичаю). Послі кажденія Єктенія малая без возгласа»⁷⁴.

^в В Посудину.

⁷² Тріодь Львівська — 1642.

⁷³ Тріодь Львівська — 1642.

⁷⁴ Тріодь Львівська — 1642.

г) По Тропарі другий рядок по словах «сподобитися нам» — додати «Лик же вмісто «Слава Тебі Господи» отвіщаваєт «Слава Страстем Твоім Господи». — «І чететься — (в місце «і четет»).

д) По надписі «Первое Євангеліє» — яко 4-й рядок — додати уступ: *Зри: «По уставах Словянських Євангеліє 2-е (інді же і 12-е) імаєт чести в Храмах престольних Архієрей, в монастирских же церквах Ігумен іли настоятель; прочіі же священодостойници по чину достоїнства своего. Діякони аще суть, по ектенії малій премінше своя страни приступають до Аналогія, да якоже пришедшу Єрею до Аналогія бити, 1-му Діякону одесную, а 2-му ошуюю его. 1-й Діякон возглашаєт: «І о еже сподобитися...» Єрей: «Мир всім» — 2-й Діякон «Премудрость прости, услышим...» і паки 1-й «Воньмім».*

е) По стрічці «Слава долготерпіню Твоєму» — додати: «зді затворяють Діякони Царскія Врата»

20. Стр. 105.

а) В Типіках Унгварським і Перемильським є сказано, що від 8 Євангелія Діякон перестає кадити. В жадній з наших Тріодіі того не находжу. В Дольницьким є згадка про це, но каже, що властиво перед кождим Євангелієм повинно кадитися. На случай якби Комісія уважала за відповідне в тій точці піти за нашими Типіконами то тут по 9-й стрічці а іменно по слові «Псалом 50» треба би додати: «от зді же Діякон престаєт кадити на Євангеліє».

б) На долині, яко послідний рядок додати: «Єктенія малая».

21. Стр. 108.

– Яко 10-у стрічку від долу додати: *На 9-й пісні «Величит душа моя Господа» не поєм, но абіє Ірмос «Чеснійшую» і обичное кажденіє»⁷⁵.*

22. Стр. 109.

– В 7-ім рядку з гори додати по слові «Таже» — «Єктенія малая і».

22. Стр. 112.

– По надписі: «Євангеліє 12-е» яко 21-й рядок додати «на немже устав полагаєт кажденіє вся Церкве і Ликов і Братії»⁷⁶.

⁷⁵ Так Дольницький.

⁷⁶ Так Око церк. і Типик Моск. (зри Дольн.) також і старі Типікони Перемильські 1870 і пр. — В Тріодях о тім не згадують.

В п'яток часи царські

23. Стр. 113. – З гори понад наголовком додати: *Зри: «В Святий і Великий П'яток утра прежде начала царских часов предуготовляется посреді церкве місто в образ гроба Господня, ідіже імаєть положитися Плащеница; мало низає сего міста поставляється украшенній аналогій Євангелія; Аналогій же Чтеній прочих поставляється низає сего».*
24. Стр. 114. – Цілий той уступ о Тропарах на стор. 114 і 115 дуже неясний, справляється його так як в Молитвослові Стравропії з 1906 р. стор. 402. незмінюючи змісту.
24. Стр. 114. – Цілий той уступ о Тропарах на стор. 114 і 115 дуже неясний, справляється його так як в Молитвослові Стравропії з 1906 р. стор. 402. незмінюючи змісту.
- а) Рядок 6-й від долу по словах «от двоюнадесяти» додати «страстных, іже вземлем по три на кїімждо часі» — решту цілого цього уступу від «глаголем» аж до «Слава і Нині» на 4-й стрічці від долу вичеркнути.
- б) останній рядок від долу при кінці додати «дважди».
25. Стр. 115. а) 1-й рядок з гори счеркнути; 62-й счеркнути слово «стіх» — а дати його на початок рядка 3-го; в 4-м рядку в місце «поєм» — дати «поет».
- б) По 6-й стрічці додати «І глаголет 2-й Лук».
- в) а в 8-м рядку — від слова «і другий» счеркнути до кінця, а в місце того дати «тойже тропар».
- г) цілком у долі по Апостолі додати уступ: «Єрей покадив во время Апостола, ізносить святое Євангеліє на Аналогій і починаєт: «Премудрость прости услышим....» (І тако биваєт на всіх часіх).
26. Стр. 117. – Над надписом «Третий Час» 1-й рядок додати: «абіє, ілі о часі 7 дне».
27. Стр. 131. – а) Рядок 11-й з гори по слові «скоро» додати «без пінія».
- б) рядок 3-й з долу в місце слова «зді» — дати «єже» а в місце слова «преданіх» — дати «правиліх».
- в) цілком у долу додати 2 уступи о пості з Тріоди Львівської 1642. — (стор. 161. на обор.).

Зри: «В Студітові же Типиці повелівається, да в Святий Великий Пяток, Святия Великія Седмици сніди по первій Неділи Поста довліють. Святия же Гори Типик разсуждает в Великій Пяток ясти хліб і суровое зеліє; акоже і в другом разсужденіі, томужде послідовательно свидітельствуєт глаголя: В великій убо Пяток, аще єсть возможно, неподобает ясти, якоже отци повелівають. Обаче убо не по правилу імами се, еже не ясти тогда совершенно. Но противу силі коегождо положено бисть от Отець.; і сего ради аще єсть мощно держати два сія дни пост,

Пяток і Субботу, добро і пріятно єсть; аще ли ні, поне в Субботу; в Пяток же хліб і суровое зеліє ясти, і воду пити; обаче і в сем — якоже каждо хоцет і может. Точію все с разсужденієм Настоящого іли Іскуснійших».

В. Пяток — винесення плащениці ⁷⁷

28. Стр. 133. — По надписі 1-й рядок додати з початку «о девятом⁷⁷ іли».
29. Стр. 134. — Висше 14-го рядка з долини «Вход з Євангелієм» дати «на Слава і Нині» — Єрей облакається в священнича одежди».
30. Стр. 136. — а) В середині картини 1-й рядок по надписі «Євангеліє от Матея» — додати при кінці «С припівами яко і на послідованіі св. Страстей».
- б) Три рядки низше по надписі «На Стіховнах» додати цілий уступ: «Відомо да будет, яко поємим на Стіховні Стіхірам Єрей блачен во вся священная ризи ізнес Плащеницу із Сосудохранильници, разпространяєт ю на св. Трапезі і кадить трижди; ликом же начинающим піти «Слава і Нині: Тебе одіющагося» бивает ізношеніє Плащаници і бивает обично сице: Первий священослужитель взем Плащаницу із Престола подают ю четирем Єреям облеченим такожде в фелони, іли аще обичай — четирем достойнійшим і старійшим от братства мірянам; таже взем святое Євангеліє, і положив на главі вступаєт под плащеницу;

⁷⁷ Так Київська Тріодь 1747 — і Типик. Перемиські Тріоди 1642 і грецькі о 1 Часі і Почаївська 1781.

Діяконом кадящим і предідуцим пономарам с рипіди і со свіщами обходять св.Трапезу, сіверними врати⁷⁸ ісходять на Церкву і бивает такоже (аще ведро) обход вні Церкве (єдиною іли трищи⁷⁹) возвращающимся же всім Церков полагають Плащеницу і Євангеліє на столі уготованом в образ гроба і Єрей кадить в окресть гроба трижди і прочая дійствія Вечерни послідуоть пред Гробом Христовим».

«В преділіх же Галицких бивает обход не токмо с Плащеницею но і с Святими Дарами; первий священнослужитель нося св. Дари ісходить царскими Врати; возвращеся же по обході в Церков ставляєть їх іли верху Скинїі в Олтари, іли полагаєт в особом кивоті верху Гроба; Кивот сей бивает іногда закритий свісающею запоною істканою тонко і украшеною яко да токмо мало прозріти сквозі ню, убо аки в гробі полагається Спаситель — і тако бивает закритий даже до Неділи Пасхи».

31. Стр. 137 – а) 10-й рядок з долу — при кінці Тропаря дати: «(З — с великими поклонами)».
- б) По 7-м стрічці з долу додати уступ: «Зді бивает і слово Єрея до людей, по немже аще хочет Настоятель і молитва с коліноприклоненієм, яже в Требнику».
- в) По отпусті додати: «*послі отпусту цілованіє Плащаници*».
- г) «Зри: — В дочерних церквах приходских ізнесеніє плащаници бивает сице: По «Благословен Бог наш...» й «прийдіте поклонімся» абіє Поход со «Тебе одіючагося» і по поході положеніє плащаници на гробі — «Слава Тебі Христе Боже» — отпуст і «Благообразний Йосиф» трижди с поклонами».
32. Стр. 138 – 1-й рядок нисше надпису по слові «в келїях» додати «*іли по Настоятелю в Церкві пред Гробом*».

⁷⁸ Так у Греків і Болгарів — в Москві через царські врата.

⁷⁹ По Типікону Унгварському з 1901 читають при обході чотири Євангелія (Матей зач. 113; Марка зач. 66; Луки зач. 111; Йоана зач. 62).

Утренняя Єрусалимска ⁸⁰

33. Стр. 143 – а) 1-й рядок по наголовку по слові «нощи» — додати «или в соборних і приходских церквах в С. і В. Пяток с вечера по западі соннца».
- б) 1-й рядок по надписі «Утреню» — перші слова «Наченшу Єрею» счеркнути, а в місце них дати: «Священослужитель оболчен в фелон ісходить із олтаря царскими врати, і став пред плащаницею і покадив починает:».
- в) 3-й рядок — счеркнути слова («Отцу і Сину і Святому Духу»).
34. Стр. 144 – Перед самими «Величаннями» (енкомія) додати: «При пинії же непорочних с «Похвалами» подобает і священослужителям і братіям і людем стояй с восженними свіщами»⁸⁰. — Причина, бо це має характер Величання — торжественного а не звичайного Сідална. Так загально прийнято в преділах давньої Росії — у нас тим більше випадає — бо Найсвятійші Тайни виставлені.
35. Стр. 163 – а) 11-й рядок з гори о чтенію, по слові «чтенія» дати «в конець толкованіе Золотоустаго на Євангеліе...» а счеркнути «в толкованії Євангелія».
- б) По стрічці «і поем Канон» — додати «припів же глаголем: «Слава Господи святому погребенію Твоєму».
36. Стр. 169 – а) по «Слава і Нині» на Хвалитех перед рядком «Славословіє великое» — додати новий уступ: «Єгда Лики поють Стихири на Хвалитех начальствующий Священослужитель і Діякони отходят от гроба і облакаются во вся священія одежди своего чина. Поєму же наславнику і прочіе священослужителіе оболчені «во фелони ідутъ в олтар і всім собравшимся пред степени олтаря по отпінії Стихир Хвалитних — начальствующий Єрей возглашает: «Слава Тебі показавшому нам світ» — і поем...».
- б) по надписі «Славословіє великое» сейчас дати другий новий уступ: «Окончавающуся Славословію бивает Вход с Євангелієм с Олтаря сіверними дверми пред Плащаницю (по всему якоже і на літургії) предідуцим свіщеносцям і Діякону лівому со кадилом, і Діякону правому со Євангелієм,

⁸⁰ Нікольский lib. cit. стр. 605.

і стануть пред Божіим Гробом, Діякони одесную і ошуюю Єрея, а прочіі священослужителіі на дві крилі мало нижає его і чають конца Трисвятому і стіхірі «Прийдіте ублажим Йосифа».

«По разсужденіі настоятеля может бити на Славословіі не токмо Вход со Євангелієм но і с Плащеницею — яко іміють различнія древнія монастирскія уставы Славянстіі»⁸¹. Совершаються же сія сице: «Начальствующий Єрей возглашает пред Гробом Господнем «Слава Тебѣ показавшему нам світ» — і священослужителіі подемяют плащеницу от гроба і несуть тацім образом, яко указано на Вечерни в С. і В. Пяток і Єрей с Євангелієм ідет под плащеницею, і вносять ю в олтар і полагають на св. Трапезі, знаменующе тѣм, яко Господь Ісус розпятий і погребенный «в гробі плотски», в тойже время бил «і на престолі с Отцем і Духом». «При пініі Трисвятого надгробнаго (егоже подобает піти косо) паки ісходять с олтаря пономари с рипіди і подсвічниками, діякони с свіщами і кадилом, наконец Єрей с Євангелієм под плащеницею, над держащим ю священником; і бивает в то время звон во вся і обносять плащеницу трици окрест церкви во воспоминаніе тридневнаго пребиванія Спасителя нашего во гробі. Послі же трикратнаго обхода (внутр іли вні церкви) паки полагають плащеницу на гробі, а Євангеліє на аналогій пред гробом, і зді всі священослужителі чають оконченія пінія Стіхіри надгробной, по нейже граголет Єрей «Премудрость прости» і послідуєт прочее Утрени».

37. Стр. 170

– а) В 7-й стрічці вичеркнуті слова «Воньмім мир всім» і при кінці «воньмім» — а дати: «Премудрость прости». Тріоди грецькі і російські і наші н.пр. 1642 мають: «Воньмім мир і всім і пр.», але більшість старих Словянських уставів монастирських і Типиків — має «Премудрость прости». (гл. Дмитрієвській Богослуженіє в Р. Церкве XVI стр. 222, а також Типик Перемиський з 1870 у в на стр. 241⁸²).

⁸¹ Гл. Нікольський іб. cit. 606 і 607, Дмитрієвській: Богослуженіє в Р. Ц. XVI в. стор. 215/222 і цитовані там рукописні уставы ріжних російських монастирів.

⁸² Також гляди др. Микита — Типікон Унгвар 1901 стр. 109.

«По древнім Типіконом глаголет Настоятель точію: «Премудрость прости». Це видається тим більш відповідне, що сейчас потім на Прокімені знова Єрей глаголет: «Воньмім мир всім і пр.»

б) перед рядком в середині — «Таже Прокімен» дати «Воньмім, мир всім, Премудрость, воньмім».

Вечірня у В. і С. Суботу...

38. Стр. 173 — а) 1-й рядок по наголовку вичеркнути слова від «о часі...» до «...в одежду», а в місце них дати: «В часі поздном дне 9-ім или 10-ім клеplet Вечерею в великое Древо (Студійска же обитель і Святая Гора в 11-й час клепала есть, друзії же узакониша клепати егда солнце зайдет)⁸³. І собираємся в Церков і оболкшуся Єрею багряни или черния Ризи⁸⁴.
- б) В 3-й стрічці вичеркнути від «Обители» до кінця і цілу 4-у стрічку, а в місце них дати: «поемим же стіхірам Єрей с Діяконом отшед творит».
39. Стр. 174 — Понад Рядком «Вход с Євангелієм» — додати уступ: «Зри: На Вечерни с Літургією Св. Василія Великаго в С. і В. Субботу і малий Вход і великій бивають окрест плащеници; посреді храма пред плащеницею чтець читаєт Паремії і Апостола; тамже і Діякон проізносіть Єктенії і гласіть Євангеліє; і заамвонну молитву Єрей глаголет пред плащеницею».
40. Стр. 189 — а) 4-й рядок від долу в місце «черних» — дати «багряних или черних»^г.
- б) А при кінці 3-ї стрічки додати: «обычно в святое сія время ізміняються багряния індітія с престола, жертвенника і аналогія на світлія».

⁸³ Гл. Тріодь Львівська — 1642.

⁸⁴ По наших старих уставах і Грецькій Тріоді «абіє в світлія одежди» (гл. Дмитрієвській lib. cit. стр. 223) — Робили так тому, бо вже на пареміях бувало крещення оглашених. (Мансветов lib. cit. 215).

^г Тут, як і в пункті 38, слова «или черних» дописано пером у машинописі.

41. Стр. 190 – По 11-й стрічці (Антідорі) два слідуєчі рядки вичеркнуті а в їх місце дати: *«Потом бивает обичное благословение хліба і вина с каждеіем і молитвою «Господи Ісусе Христе Боже наш благословивий пять хлібов...»*
42. Стр. 191 – Висше надпису *«О Повечерію»*: а) 6-й рядок при кінці по слові *«нощи»* — додати: *«іли час третий (по Типіку Студійському і Єрусалимському і Святия Гори) аще і в завіщеніях Святих Апостол, і іноді паки Отци даже до куроглашенія повелівають отговіватися вірним, Святий же шестий Собор в пр. 89 до полунощници постити».*
 б) 5-й рядок по словах *«по отпущеніи же»* — додати (якоже указано в Студійскім Уставі).
 в) В тімже рядку від слів *«і сідшим»* до кінця і цілий рядок 4-й счеркнуті а на це місце дати: *«і раздавае Келлар Братіям по укрузу хліба (яко в пол литри хліби умірени) і по б смоквей іли фініков і поединоі мірної чашици (красовулю) віна; «в неімущих же странах віна, іспивають братя квас от жита іли от меда все с безмолвіем і благоговііем»⁸⁵.*
 г) рядок 3-й зі самого початку додати: *«Єрусалимскій же Устав»* а по *«Греческій же»* счеркнуті.
 г) в тім же рядку по слові *«братіям»* — счеркнуті 3 слова, а на їх місце дати *«благоловеннія хліби і віно».*
 д) стрічку 2 від слова *«Четцу»* до кінця і цілу 1-у счеркнуті, а на місце дати: *«сівшим комуждо на містіх своїх с безмолвіем і благоговінством»* — і сейчас дальший уступ: *«Абіе по благословенію хлібов чтець глаголет начало «Діянія святих Апостол чтеніе» і читаються Діянія, як указано мало нижає».*
 е) Під наголовком *«Повечеріе»* — додати *«малое».*
 є) межі 6-а 7-м рядком з долини додати: *«Ми же оставляем проізволенію настоятеля».*
43. Стр. 196 – а) по наголовку *«Полунощница»* в 1-м рядку счеркнуті слова *«і абіе...»* до *«глаголем»* — а на їх місце дати: *«Єрей в епітрахилі і фелоні став пред гробом і покадив починает: «Благословен Бог наш» ми же «Амінъ».*

⁸⁵ Гл. Тріодь Львівська — 1642.

б) до посліднього рядка від долу додати в скобках: «(по-емий в глас 2-й подобні «Благообразний»)»⁸⁶.

в) по послідній стрічці з долу новий уступ: «Ликом поющим Тропар — Єрей покадив плащеницу ізимаєт ю от гроба і перенес в олтар полагаєт на св. Трапезі і паки покадив глаголет...»⁸⁷.

44. Стр. 197 — 1-й рядок з гори в місце «таже Єктенія» — «Єктенію».

Неділя Пасхи ^{86 87 88 89}

45. Стр. 199 — а) 1-й рядок по надписі «Святая великая Неділя Пасхи» по слові «утреннім» — додати: «обычно абіє по полунощи».

б) 2-й рядок по слові «кандила» — додати: «церковная пред святыми Иконами і панікандила посреди Церкви».

в) 4-й рядок по слові «другій же» счеркнути «в святом олтарі» а дати в то місце «пред святыми дверми і внутр святого Олтаря кандило свішаєт с тиміяном»⁸⁸.

г) 5-й рядок по слові «роздаєт» — додати: «екклесіярх».

г) 5-й рядок по слові «братії» всьо дальше і рядки 6, 7, 8 счеркнути, а на їх місце дати: «Таже настоятель взем честний Крест, і прочіі священници і діякони вземлют святое Євангеліє, і образ Воскресенія, і Ікону Пресвятия Богородиці, і інія честния і святія Икони, по чину їх. Братія же і люди вси вжигают свіци своя ісходяще вон; таже ізиде і настоятель со Єреї в притвор сіверними дверми предідуцим ему Діяконом і пономарям — а Ликом поющим стіхіру»⁸⁹.

д) Низше стіхіри «Воскресеніє Твое» — 2-й рядок не «со образом» — а «со образи».

е) З кінцем сего уступу по словах «Христа Бога нашего» — додати новий уступ в скобках: «(Зри: В началі Утрени Пасхальної прилагають ніції от преділ Галицких (містним Соборам в Замостю і Львові ничтоже новаго ту не узаконившим)

⁸⁶ Гл. Перемиські Типики 1870 і 1903.

⁸⁷ Типик Унґварський 1901 стр. 92 і Перемиський 1870 стр. 243.

⁸⁸ Гл. Тріюдь Львівська — 1642.

⁸⁹ Гл. Тріюдь Львівська — 1642.

і ін обряд заїмствовани от Латинских Церков сих Стран: По отпусті Полунощници (священослужителям облешимся во вся світлія одежди) творять обход со Святія Дари; Начальствующій Єрей покадив по обычаю Божественнїя Тайни, прієм Сїя в руки, і обращає к людем начинає піти «Воскрес Ісус от гроба...» Лики же і людіе продолжают і обходят трижди окрест Церкви (аще ведро). Егда же поход совершится, люди всі оставляються пред дверми церковными; Священослужителїи же с причетниками относят Святія Дари і по обычном кажденію сїя полагает Єрей или Дїякон в Кївот на св. Престоли. Таже начальствующій Єрей взем честный Крест, і уставльшимся всім паки на поход і крестоносцу і пономаром і Лицам і Клиру с Евангеліем і Икони — ісходитъ настоятель із Олтаря і начинає Стїхіру «Воскресеніе Твое Христе Спасе» і Ликом поющим ю, ідутъ усі в Притвор і бивает кажденіе от Єрея і прочее яко указано прежде)».

є) Слїдующій уступ 1-й рядок по слові «кажденіе» додати — «вси ісходять із церкви».

ж) В тімже самім рядку по словах «врата Церкви, і» додати: «сїя затворив».

46. Стр. 201

– а) 5-й рядок з гори при кінці по «трижди» додати «і Воскрес Ісус от гроба 1-жди⁹⁰, (ми же днесь обычно берем Ірмоси і Тропарїи кїждо по 1-жди, Катавасїя тойже ірмос 1-й — между пісньми же Христос Воскресе і Воскрес Ісус от гроба» — не поєм»)⁹¹.

б) рядок 6-й і 7-й слова від «десной» до «...начати» счеркнути.

в) рядок 7-й по слові «по чину» додати: «і вся люди і творить довольное обхожденіе с кадильницею, кадяже привітствует коегождо глаголя «Христос воскресе». — Дїякону предносящему ему лампаду і послїди же возвращаєся ко святым Царским Дверем і тамо кадитъ по чину, і отходитъ на сред церкви і покадив Дїякока отдасть ему кадило;

⁹⁰ Так Грецька Тріодь — Римська.

⁹¹ Тріодь Краківська 1491 каже брати Ірмос на 4, Тропарі на 6, а між піснями нічого не каже брати. Так само і Тріодь Львівська з 1642 р.

таже творить по обычаю поклони 3-и прямо образа праздника на среди і приклоняється мало к Лицам; і абіе Діакон покадить его самаго і подаєт кадило другому священнику покадив і того; і по томуждо образу биваєт кажденіе на прочіих піснях от всіх священник, елици аще будут по ряду посліди же Діякони кадятъ. Биваєт же сіе в сей єдин день токмо»⁹². Аще єдин Єрей биваєт, кажденіе токмо на 1 Піснѣ.

г) в 8-й стрічці з гори слова від «Вні...» ... до «...ріхом» счеркнути, а межі слова «день» а «Возглас» дати «і»⁹³ — так ціле речення буде значити, що і Єктенія мала і Возглас мають бути голошені *внутр* Олтаря від Єрея — Так кажуть грецькі Тріоди — і старі Словянські рукописні устави і видається відповідне торжеству — бо вні олтаря і Діяконом голосяться Єктенії звичайно.

47. Стр. 203 – 1-й рядок з гори «Ікос» додати («твореніє Романово») ⁹⁴.
– а) 14-й рядок від долу счеркнути слова «в уста» (в Тріоди з 1491 того нема ані в Тріодях Грецьких де обряд «цілованія» — дуже точно описаний).
48. Стр. 206 б) Врядку 10-м від долу перед словом «биваєт» — дати «Да».
в) Пред «огласительним словом Золотоустого» Тріодь з 1642 і в Дмитрієвскім (стр. 229) і цілий ряд там цитованих рукописних Типиків і Уставів кладе надпис: «Павлова уста, Христова уста — Христова же уста — Павлова уста — уста Златоустова — Христова і Павлова уста». Задля старинности варто би їх помістити в новім виданню Тріоди.
49. Стр. 207 – В середині по скінченні чтенія Золотоустого додати уступ: «Скончавшу же настоятелю таковое чтеніе речеть єму вся Братія, таже всі суціі в Церкві равним гласом «Многа літ ти Владико»⁹⁵.

⁹² Гл. Тріодь Львівська — 1642.

⁹³ Гл. Дмитрієвскій lib. cit. стор. 228 — і Дольницький стор. 464 ув. 2.

⁹⁴ Зри Тріодь Грецька.

⁹⁵ Гл. Тріодь Львівська — 1642.

[†] Це речення дописане пером у машинописі.

С. Літургія в Неділю пасхи...

50. Стр. 213

– а) 2-й рядок з гори по слові «Євангелія» додати «*настоятелю стоящу в Олтарі на Горнім місті і святому Євангелію держиму пред ним от двою клирику*»⁹⁶.

б) Того самого рядка кінцеве слово «*глаголет*» — заступити словами «*Возглашает велегласно*»⁹⁷.

в) По 2-й стрічці з гори по слові «*чести*» додати «*і взем святоє Євангеліє творит поклон настоятелю і глаголет*».

г) В 7-й стрічці счеркнути слова «*пред престолом*»⁹⁸.

г) 12-й рядок по слові «*статіям*» — додати: «*в различных язицѣх*».

д) 14-й рядок повинен бути, що Настоятель стоїть за Престолом — на запад лицем, (Тут Дмитрієвський на підставі цілого ряду монастирських Службеників і Уставів, цитованих стр. 230. — каже, що священник за престолом звернений отже на запад читав Євангеліє «*на руках*» двох причетників служачих в олтари, а що проголошену священником статію з Євангелія повторяв діякон стоячи на солеї. Так само каже Нікольський стор. 617. — але неясно раз цитує Типик, що каже і старшому Єреєві стояти за престолом, а раз інше місце того Типика, де каже настоятелю стояти перед престолом лицем на Схід).

Тріюдь Львівська 1642 (стор.183) каже виразно ігуменові голосити «*В началі бі слово*», к западу лицем а Діякону каже повторяти лицем на Восток — отже пропоную тоту зміну в місце «*перед*» — «*за*», а в місце «*на восток*» — «*на запад*»⁹⁹.

е) 16-й рядок по слові «*Прочіи*» додати «*кїждо в іном язици*» — слова «*в церкві*» — счеркнути.

⁹⁶ Гл. Тріюдь Львівська — 1642.

⁹⁷ Гл. Тріюдь Львівська — 1642.

⁹⁸ Гл. Дмитрієвський стр. 230 і цитовані там рукопис. устави мон. і також Нікольський стр. 617 і цитований ним Типик Московський.

⁹⁹ Перемиський Типик з 1870 і 1903 — каже Єреєві стати перед престолом зверненим «*на восток*» — а так само Діяконові.

е) 17-й рядок по слові «єдиноци в» додати «висящую в церкві».

ж) цілком у долу картки додати: «І биваєт в Неділю Пасхи і в всю святу Седмицу цілодневний звон, в знамя особаго торжества Церкви празднуюція побіду Господа над смертію і адом».

Благословеніє брашен, Артос, Панагія

51. Стр. 215 – Сейчас по 2-й молитві (на сир і яйца) додати: «і кропить меншаго священія водою, і раздають нищим і убогим от тіх приношеній, і себі мало в дом вземлют на Благословеніє». Такий додаток находимо в львівській Тріоді з 1642. Гарний і інтересний з точки суспільно-харитативної.
52. – а) Низше надпису 3-а стрічка по слові «Господня» — додати «на Іконостаснім місті пред Намістною Пречистою».
- б) 4-а стрічка по слові «Панагіяром» додати «в немже просфора сія покровена»¹⁰⁰.
- в) На 11-й стрічці по словах «велія на вся» — зачати а лінеа новий уступ такий: «Відати подобает нам Братіє і се: яко да будет нам утішеніє не плотское но Духовное, поминающим Божественное Спасово реченіє: Да не стячают сердца Ваша обяденієм і пянством; і Апостола, глаголюща: аще ясте, аще пієте, але іно что творите вся во славію Божію творите. Паче же да будет утішеніє наше в послушанії святих Писаній і їх насищенії, ізрядні же в толикія Праздники, а не єже насищати утробу, лише правильнія міри, предання інокот от святих і богоносних Отець». «Начинаєм же чести на Трапезі от світоноснаго сего Дне толкованіє Золотоустова на Діянія святих апостол, іх же совершаем до Неділи Всіх Святих».

¹⁰⁰ Так Тріодь Краківська — 1491.

Тепер великими буквами осібно надпись. ЧИН О ПАНАГІЇ

«Биваємий в Монастирех по обичной трапезі на С. Пасху і чрез всю Світлуу Неділю, даже до Субботи Новия Неділи».

«Артос іже єсть просфора, і около Креста, єже єсть на просфорі написано сіє: «Христос Воскресе — Воистину Воскресе — покланяємся тридневному Єго Воскресенію» і положен єсть в Панагіярі покровен сий».

Тепер слідує текст знов а *linea* — від «По обичной трапезі». Стрічка 11 тексту Тріюди.

- г) В новім уступі рядок 3-й (теперішнього тексту 13-й) по слові «келар» додати в скобках («іли трапезар») ¹⁰¹
- г) Два ряди низше (5-й згл. 15-й) в місці «єдиножди» дати «трижди». (Так Тріюдь Краківська 1491).
- д) Передпоследній рядок від долу — від слів «і о сем» разом зі сліду-ючим рядком вичеркнути, а на місці него дати: «не поєм над нем обичнаго послідованія усопшим — но все послідованіє Воскресное се єсть: по єже реци Єрею «Благословен Бог наш», «Христос во-скресе 3-и» і «Воскресеніє Христова видівше» — Канон Світлія Неділи, Апостол і Євангеліє Празднику, на Хвалитех цілованіє і Отпуст. Сіє послідованіє от Греческаго Діялекту на Словенській язик, Єромніхом Гавриілом Протом Святия Лаври Атонскія пре-веден бисть» ¹⁰².

Вечерня в Неділю Пасхи

- 53. Стр. 216 – а) В 1-м рядку низше наголовка по слові «світільничном» додати: «Благословився Параекклесіярх у настоятеля і вшед в Церков, і вжег вся свіци, і кандила церковнїя, клеплет во вся колоколи довольно».
- б) 1-й рядок по надписі — по слові «одежду» — додати в скобках («Єрее же елици суть — на Вході токмо в фелоні».
- в) 9-й рядок з долу в місці «по трижди» додати: «іли» ¹⁰³.
- 54. Стр. 218 8-ий рядок по слові «в олтари» — додати — «на руках Діякона»

¹⁰¹ Так Тріюдь Краківська — 1491.

¹⁰² Тріюдь Львівська з 1642.

¹⁰³ Так і Тріюдь Київська — 1747.

Світлий Понеділок ..

55. Стр. 219 – а) 3-й і 4-й рядок по надписі — від слів «*кромі*» на 3-ім рядку — до «...*мандії*» в 4-м вичеркнути, а в місце їх дати «*оболчен в світлия одежди*» (Так каже Тріодь Львівська 1642. Київська Тріодь 1747 робить різницю між церквами монастирськими а приходськими, але видко, що то пізніша зміна і не відповідає теперішньому нашому звичаєві).
б) 7-й і 8-й рядок слова від «*В мірских...*» до «...*в ризи*» счеркнути, а в їх місце дати: «*Нам поющим Христос Воскресе — кадить Єрей святую Трапезу і весь Олтар; в началі же Канона ісходить і кадить церков і лики по чину*».
в) 12-й рядок «*Ікос і чтене*» вичеркнути, а в місце їх дати «*Ікос же не глаголем, но чтем Пролог*».
56. Стр. 220 – а) рядок з гори від «*творим*» до «*Предносяще*» — счеркнути, а в їх місце: «*бивает ход крестний в округ монастыря і предносятъ*».
б) Рядки 11-й, 12-й, 13-й і з 14-го до «*пісни*» счеркнути.
в) До посліднього рядка від долу додати: «*Загальниця чрез всю Світлу Седмицу*».
г) А сейчас низше новий уступ: «*Знай — яко по здішному обичаю бивает в Понедільник сей ход крестний і на кімитир (Пасха усопших) і читают Єреї іли Діякони Євангеліє на могилах і правлять панахиди — яко на Світлу Седмицу указано в Требниці; аще безведре переносим на Світлий Второк іли Томину Неділю. По Єрусалимску уставу творяху ход крестний на кімитир (літе ен то кой-метеріо — по гр.) і поминання усопших в Среду і Пяток Світлия Седмици¹⁰⁴ — а древле в Понедільник і Вторник Томиния Неділи служили панахиди¹⁰⁵*».
57. Стр. 222 – 3-й рядок з гори додати по «*Прокімені*» — «*великій*».
58. Стр. 224 – в середині
59. Стр. 227 – 6-й рядок
60. Стр. 232 – 3-й рядок

¹⁰⁴ Мансветов Церк. Устав стор. 216.

¹⁰⁵ Гл. Дмитрієвській «Богослуженіє». стр. 234.

61. Стр. 228 – У долу по надписі Четверга «вечера» додати новий уступ: «В світлий Четвер с вечера і в Світлий Пяток утра до обичня служби воскресня прилагаємо бивше послідованіє бившее от Господина Никифора Калліста Ксантопула на живопріємний Источник Пресвятия Господжи Владичици Богородици».
- Службу тоту подає Тріодь Київська 1747 і Тріодь Почаївська з 1785 в додатку «аще соізволим» можна би і в новім виданню при кінці помістити.

Томина Неділя --

62. Стр. 234 – а) В надписі по «Антипасхи» дати в скобках («Новая»).
б) Яко 3-й рядок по наголовку дати: «А службу в Миней прилучившагося Святого поем на Повечерници в туюже Неділю».
63. Стр. 238 – а) В середині уступ о Полунощниці — рядок 3-й по словах «на Полунощницу» додати: «Єгоже Акростихіс іли Краєгранесіє Міян се мелпа тин Трісиліон Фісін» — се єсть Єдино тя пою Трісолнечное Божество. (Твореніє Митрофана Смирненьського)¹⁰⁶.
б) По надписі «На Утрени» додати заввагу: «Подобает відати, яко от сея Неділи даже до Всіх Святих первое чтеніє на Утрени бивает в Діяніях Апостольских, і єгда скончаються с Бесід Златоустових»¹⁰⁷.
64. Стр. 242 – 1-й рядок перед словом «Сінаксар» дати: «Даже Пролог і Ксантопулов».
65. Стр. 244 – а) рядок 15-й по слові «Такожде і» дати «Катихисис яже суть...».
66. Стр. 245 – По 6-й стрічці додати: «по отпусті бивает роздаяніє Артоса, аще не бисть сіє в Світлую Субботу».
67. Стр. 247 – 3-й рядок по наголовку по «Повечеріях» додати: «і полунощницах» — а слідуєчий рядок 4-й цілий і з 5-го до слова «бивает» вичеркнути.

¹⁰⁶ Тріодь Грецька — Рим і Львів 1642.

¹⁰⁷ Тріодь Львівська — 1642.

Той уступ помагає на мильнім інтерпретованю Грецького Типика з 1615 (Венеція) котрий вичисляючи части правила в яких началі береться «Христос Воскресе» — не помістив Полунощниці — що зі сего не слід заключати немовби Полунощниця до Вознесенія мала бути в келіях — Зри Нікольский стр. 627 у в. I.

68. Стр. 248 – 9-й рядок по слові «*Ирмосов*» дати «*Канона Праздника*».
 69. Стр. 249 – 15-й рядок з долу в місці «*по послідовавшему уставу*» вичеркнути, а дати «*поєм же в келіях*».

Неділя Мироносиць

70. Стр. 281 – В середині перед Стихірою «*По что міра*» дати в скобках («*творци Кумули*»)¹⁰⁸.
71. Стр. 282 – Рядок 10-й по нїм додати: «*Знай — Сице Типик Греческий указует; На Руси же по древному уставу во всі воскресния дни даже до Вознесенія Стихіри на Стиховних піли Гласа не Пасхи*»¹⁰⁹.
72. Стр. 283 – а) Рядок 3-й по слові «*чтеніє*» счеркнути «*Діянія*» а дати «*В бесідіх Златоустових на Діянія, аще нїсть бесід, то в самих Діяніях*».
 б) Рядок 6-й з гори по слові «*Світом*» додати «*по Нині отпускаеши*» тропар «*Єгда снизшел*» — *Слава: «Благообразний», і Нині: «Мироносицам женам*».
 в) В тїм же рядку по слові: «*Троїчен*» додати: «*Твореніє Митрофана Смирненскаго: егоже краєгранесіє «То Тріссон имно тис Теархіяс селас» — се есть: «Трегуби пою Богоначалія світ*».
 г) Рядок 7-й з гори слова від «*і ли*» до «*Томи*» счеркнути а в їх місці «*От Априля до Септемврія 1-го дне*»¹¹⁰.
 г) При кінці рядка 8-го додати «*но раздаваем іх на Трапезі і пред вкушенія обїда снідаем*».
73. Стр. 286 – Рядок 3-й з гори по «*Мироносиц*» додати: («*Твореніє Господина Андрея Критскаго*»).

¹⁰⁸ Так Тріодь Грецька — Рим і Львів 1642.

¹⁰⁹ Гл. Дмитрієвській lib. cit. стор. 235 і Тріодь Львівська 1641 на Великих Вечірнях 8.

¹¹⁰ Тріодь Львівська — 1642.

74. Стр. 291 – 1-й рядок при кінці в місце «*настояція стіхи*» дати в 1-му рядку «*настояцій*», а слово «*стіхи*» яко початок до другого рядка.
75. Стр. 294 – Рядок 4-й з долу не глас 1-й а «2-й».
76. Стр. 298 – а) стрічка 4-а від долу (з Нед. вечір.) счеркнути: від «*якоже*» до «*єсть*».
б) 6-й рядок з долини картки счеркнути: «*по отпусті*» — Також «*І Тропар*».
77. Стр. 300 – а) Рядок 9-й від долу в місце слова «*обично*» дати: «*Якоже і на — Бог Господь*».
б) Низше рядку 9-го дати новий уступ: «*На Часах Тропару чрез всю седмицу імають бити: на 1 — «Єгда снизшел», на 3 — «Благодарний» і Слава Святому; на 6 «Мироносицам», на 9 — «якоже» і на 3-й — Кондаки на 1 і 6 Мироносиць; на 3 і 9 Святому. Аще два Святих 3-й час первому 9-й второму*».
В Тріодях, щодо того нема нічого. — В Типиках ріжно подають — так, як тут пропонується, є узгіднення Дольницького і Перемиського Типика.
в) 7-й рядок від долу послідне слово «*І Храма*» — а в 8-м рядку слово «*святаго*» — також від «*аще єсть*» до кінця счеркнути — а в місце того в 8-м рядку по «*тропар святаго*» додати: «*іли прошенія аще вземеться служба єму. Таже Кондак Мироносицам, Слава і Нині Пасхи (іли Слава Святому — і Нині Пасхи)*¹¹¹».
г) стрічку 4-у від долу, а 3-у до слова «*Мироносицам*», счеркнути — Зміни тоті потрібні, бо цілий цей уступ дуже неясний.

Неділя Розслабленого

78. Стр. 332 – а) 2-й рядок від долу по «*поєм*» дати «*Митрофана*».
б) А при кінці тогож рядка додати: «*єгоже Краєгранесія — «Аіно Трієс Се тин Міян Теархіян» (гр.) — се єсть: Воспою Тройце Твоє Єдино Богоначаліє.*

¹¹¹ Так Типик Перемиський і Дольницького: що і без Кондака Пасхи можна брати; но аналогія — з Неділею де каже взяти Кондак Пасхи.

Преполовеніе ¹¹²

79. Стр. 353 – По наголовку «Преполовеніе» додати: «Рядовому Святому поєм на Повечерниці; точію Великим с Праздником»¹¹².
80. Стр. 356 – а) Рядок 11 від долу по «Єктенія» додати: «і поученіе Студітово» — а «отпуст» на кінець рядка.
б) Низше того рядка 11-го додати: «на Часіх Тропар і Кондак Преполовенія».

Неділя Самарянини і прочі

81. Стр. 387 – а) Кінець Вечерни — 3-й рядок від долу по слові «Бдінія» додати: «На Повечерниці Святому рядовому поєм стихіри і канон; по «Достойно» Кондак Самарянина — Слава і Нині Преполовенія».
б) При кінці 2-го рядка по «гласа 4-го» додати «єгоже Краєгранесія «Тетартос імнос то Тео Митрофану» — се єсть «Четвертая пісьнь Богу Митрофана».
82. Стр. 431 – В середині по написі «На Литії» — і по «Слава» додати: «аще не будет Бдінія Всенощнаго глаголем сей «на Господи возвах».
83. Стр. 432 – а) В середині перед надписом «О Полунощиці» додати: «рядовому Святому, аще не будет Бдінія, поється служба на Повечерниці, а...»
б) В середині по надписі «Полунощиці» 1-й рядок при кінці додати: «Ємуже Акростихіс: «Канон го пемптос фоті то трісилію» (гр.) єже єсть «Канон пятій Світлу Трисолнечному».
84. Стр. 434 – а) По 12-й стрічці з гори додати: «Твореніе Йосифа Солуньскаго».
85. Стр. 442 – а) 3-й рядок з гори при кінці додати «і ісхожденіе».
б) А перед 2-м рядком дати: «Слава і Нині».
в) По Стихирі Євангельській яко 10-й рядок додати: «Таже 1-й Час в Притворі, і поученіе Студітово і конечний отпуст».
86. Стр. 444 – При кінці Вечірні то є по 12-м рядку з гори додати:

¹¹² Так Тріодь 1642.

- Зри: «Возслідование Сліпаго сягає токмо на Понедільник, Вторник і на Среду, в нейже поється купно с отданієм Пасхи і с Предпразденьством Вознесенія».*
87. Стр. 455 – а) 4-й рядок з гори по слові «Повечерїї» дати: «Служба рядовому Святому, іже в Среду, поється»
 б) По надписі «на Утрени» — 1-й рядок з початку додати: «царским Дверем отверстим».
 в) В тім самім рядку по слові «с кадилом» додати: «с свіцею» (Так Типик Перемиський з 1870 і 1903 і Нікольський).
88. Стр. 456 – Яко 5-й рядок з гори додати: («Твореніє Йосифово»).
89. Стр. 460 – Яко 3-й рядок від долу додати: «По Літургїї Єрей снимаєт плащеницу із с. Трапези і относить на обичное місто».
90. Стр. 461 – 2-й рядок по наголовку має бути: «по Благословен Бог наш» *чтец глаголет абіє Трісвятое, а Царю Небесний не глаголется* — решта від слова «до Неділи» — лишається».
91. Стр. 466 – По 9-й стрічці з долу додати: «С Бесід Златоустого».
92. Стр. 473 – 1-й рядок з гори зачати від слів «І чтем Пролог і по нем...»
93. Стр. 480 – У долу додати уступ: «Знай: Празднується Служба Величная Праздника до пятка, іже прежде Пятдесятници, і тогда отдается».
94. Стр. 492 – Рядок в середині до «о Литїї» — по слові «стіхіра» дати: «храму і».
95. Стр. 493 – Передпоследній рядок від долини по слові «гласа» додати: «ємуже Краєгранесіє — «Тон-ектон Умнон просферо Сої Фейотіс» — се єсть: «Шестую піснь приношу Ти Божество».
96. Стр. 496 – В середині до рядка «Канон Воскресен» додати: («Йоанна Монаха»).
97. Стр. 497 – 3-й рядок з гори по «пастирей» додати: («Твореніє Теофаново»)¹¹³.
98. Стр. 524 – По наголовку перші дві стрічки аж до слів «В Пяток і» счеркнути (бо неясні) а дати: «Катїзма рядова; на Вечерни все Праздника кромі чтенїї і Входа; такожде на Утрени в Пяток кромі Полиелея і Євангелія».

¹¹³ Гл. Гр. — Тріодь Рим.

Субота пред Пятдесятницею

99. Стр. 526 – О 1 рядок висше над надписом «В Пяток вечер» дати:
«І поєм всю службу о усопших вечер і утро, в всем подобні,
якоже указася в Субботу Мясопустную».
100. Стр. 528 – а) 6-й рядок від долу по словах «наших і» додати «чет
молитву «Боже Духов».
- б) 4-й рядок при кінці додати («Твореніє Теофана єгоже
краестрочіє «Шестую припіваяю отшедшим Пісьн»; Таже
по Каноні «Достойно єсть».
- в) Цілком у долу новий уступ: «Аще же прилучиться ні-
когого от великих Святих память (Єдиннаго ілі Храма)
в сей день — то в Гробници токмо поється Служба Суб-
боті, ілі по разсужденію настоятеля переноситьсѧ на
четверток 6-й Неділі». Аще поліелейний, переноситьсѧ
єго Служба на предідуцій четверток.
101. Стр. 529 – а) В рядках 9-м і 10-м по наголовку є сказано, що «на
всіх Єктеніях Стіхословія і Канона поминаютьсѧ усо-
пші» — (так само є в Тріоди Київській 1747 і Римській-
Грецькій 1883. Тріодь Львівська 1642 нічого про це
не каже. Тріоди Почаївській 1786 у Дольницького і Типіку
Московським і в інших місцях сказано що Служба Субо-
ти перед Пятдесятницею має бути та сама, що Суботи
Мясопустної. Ми же в Суботі Мясопустній рішили на
підставі Типіконів (Перемиських і Дольницького — хоч
вони не є що до того совершенно згідні) — а також на
підставі погляду Нікольського (л.ц. стр. 570.), що мають
бути всі Єктенії заупокійні крім 1-ї на Стіхословію і на
Каноні 3-ї та 9-ї пісні, що лишаютьсѧ звичайні — якщо
при тому рішенню лишимося, то і тут треба би додати:
по стрічці 10-й з гори «Кромі Єктеній малих на 1-м
Стіхословію і на 3 і 9 пісни Канона, які бивают обичні».
- б) Рядок 11-й по слові «Сідални» дати «Октоїха» і пере-
ставити «мученични і мертвенни».
102. Стр. 530 – а) По 4-й стрічці з гори додати: «І чтем слово Йоанна
Золотоустого утішительное о умерших, учительное же
о Благодареніі і Хвалі Божіі ємуже начало «Перваго чело-
віка Бог сотвори со всею тварію».

102. Стр. 530 б) По 5-й стрічці додати по слові «статії»: *«I поминает Єрей по 1-й статії; таже до 2-й статії допольнительная (тропарі мертвенні)»*.
103. Стр. 533 – по 9-й стрічці додати *«I чтеніє»*.
104. Стр. 534 – вище 4-го рядка з долу додати: *«Синаксар Миней»*.
105. Стр. 537 – В середині рядок *«О Стіховні»* — по тим слові додати *«От Октоїха»* — а при кінці *«Теофана»*.
106. Стр. 538 – В рядку *«О Літургії»* по слові *«іобразительная»* дати *«От Канона піснь 3 і б»*.

Неділя Пятдесятниці¹¹⁴

107. Стр. 540 – а) Яко 1-й рядок по надписі Вел. Вечерни додати: *«От сея Вечерни даже до отданія Празника «Царю небесний» поется з коліноприклоненієм ідіже обичай»*.
б) до 2-го рядка по *«Стіхословіє»* додати: *«Блажен муж» Катісма вся — Воскрено же не поєм ничтоже»*.
108. Стр. 543 – 5-й рядок з долу, по слові *«Чтеніє»* — дати *«В Бесідах»*.
109. Стр. 545 – а) 1-й рядок з гори счеркнути (через помилку тут поміщене чтеніє).
б) По 5-ім рядку о Каноні (в середині ку долови) по словах — *Косми Монаха* — евентуально додати: *«Поєм же припів Пресвятая Троїце, Боже наш слава Тебі — так каже Нікольський л.ц. стр. 636 Львівський Синод каже брати: «Слава Тебі Боже наш, Слава Тебі»*. Буде залежати від рішення в точці під числом 116-м.
в) до 9-го рядка з гори додати по *«в Богослові ємуже начало: от Праздници в кратці Любомудрствуем»*.
110. Стр. 548 – а) 4-й рядок з гори додати до *«Ікос»* (*«твореніє Романово»*).
б) Перед 10-м рядком тоє перед словом *«Синаксар»* додати: *«Пролог таже»*
111. Стр. 551 – а) Послідний рядок Утрени по слові *«Праздника»* додати *«I поученіє Святаго Теодора Студійскаго»¹¹⁴*.

¹¹⁴ Гл. Львівська Тріодь 1642.

- б) В рядку о Літургії (в середині картки) по тім слові додати: *«В день святія Пятидесятниці — «Царю небесний» поють с колінопреклоненієм ідіже обичай — іноді і трижди¹¹⁵»*.
112. Стр. 553 – а) рядок 5-й з гори счерннути (непотрібний).
б) яко 2-й рядок по наголовку Вечерни — додати: *«По обичаю¹¹⁶ абіє по отпусті Літургії неотходно начинаем Вечерню»*.
113. Стр. 555 – послідний рядок з долу слова *«на люди»* счеркнути, а на їх місце дати *«ко услышину всім» — «і не спішно»* — так як тут пропоную є в Тріоді Львівській в 1642. В Тріоді Грецькій того *«на люди»* нема. — Нікольський каже на стор. 638, що старообрядці молитви коліноприклоненія відмовляють звернені на *«восток»* а не до людей. Отже то новійший російський звичай, котрого не треба принимати.
114. Стр. 563 – Послідня молитва з коліноприклонних, яку маємо в Тріоді з 1907 то є VIII молитва з тих, що їх щодня священник при Вечірні відмовляє. І Тріодь Львівська з 1642 і Служебник Супрасльський (Василіянське в.) з 1727 і 1753 — тої молитви не мають, а яко послідню (сему) молитву дають молитву до Святого Духа (твор. Фільотея — Патріярха Царгородського). Тому, що то Празник Св. Духа, а між молитвами нема (крім Царю небесний) молитви до Нього — іменно між коліноприклонними, тому думаю, що в новому виданню треба ту молитву яко послідню з коліноприклонних прийняти; і так буде перша молитва до Бога Отця, III і V До Сина Божого, VII до Святого Духа, а по середині II, IV, і VI до Бога («Отже Єдиного в Пресвятій Тройці»). Ту молитву до Св. Духа — Кир Фільотея можна найти в Львівській Тріоді 1642 і в Літургіконах Супрасльських Ч.С.В.В. з р. 1727 стр. 372 і з р. 1763 (стр. 101). В Тріоді 1642 (стр. 401) — сказано — що у Греків вже на 6-й молитві кінчать і що та молитва Фільотея в їх уставах *«не обрїтається»* — але додає: *«Аще же кто не восхоцет Греком послїдовати да чтет послїдууюцу молитву (то є Фільотея). Та молитва важна є і тому бо сказує правдиву восточну науку о походженню Святого Духа —*

¹¹⁵ Гл. Типик Д-ра Микити. Унгвар — стр. 219 — 1901.

¹¹⁶ Також і на Карпато-Руси (гл. Ужгородський Типик).

називає Його Духом Синовним — Духом Христа — Образом Отця і Сина і т. д. А є і глибока змістом і взнесла.

115. Стр. 566 – По отпусті Недільної Вечірні як останній уступ додати: «Рядового же Святаго Служба, ідіже і когда Екклесіарх осудить».

116. Стр. 570 – Чи правильно другий день Зелених Свят зветься у нас Праздником Пресвятої Тройці?

І Замойський Собор і Львівський Синод нічого в тому згляді не постановили — лише в списі праздників движимих помістили і Свято Пресвятої Тройці на 2-й день Зелених Свят. То опреділення видається виключно походити зі скопійованя латинського календаря — без жадного звернення уваги на властивости наших Літургічних книг.

Ані Грецька Тріюдь видана в Римі — ані Тріюдь Краківська (1491), ані Львівська 1642 — ані Київська з 1747 — нічого про цей Празник Пресвятої Тройці не згадують — навіть Почаївська Тріюдь з 1786 — зве Понеділок Днем Святого Духа, а лиш в скобках додає (по іним же Живоначальня Тройці). Перемські Типики 1870 і 1903 на Понеділок не приписують Служби Пресвятої Тройці, а лиш де храм кажуть брати у Второк О. Дольницький каже і на Вечірні в Неділю і в Понеділок на Утрени брати лише Тропар Сошествія (гл. Кондак) — а тільки при кінці малим друком зауважує, що: «аще присовокупляється Служба і Святій Тройці» (яко устав не імає нічого же) — то каже брати вперед Службу Святій Тройці, а потім Понеділка.

Цілий характер Богослуження на Понеділок виразно показує, що наша Церква хоче в тому дні в особливий спосіб величати самого Святого Духа — Так як першого дня величала «Сошествіє» — то є дар Святого Духа зісланий нам від Отця і Сина.

Надпис Понеділку є «Понедільник Святаго Духа»¹¹⁷ — В неділю на Повечерію (отже вже служба Понеділка) беремо «Канон к Пресвятому Духу».

¹¹⁷ В Супрасльських Службениках (1727 і 1753) — Понеділок названий: «святаго і животворящего Духа» — а подає він на той день аж 3 Служби — Сошествія — Пресвятої Тройці — і осібну Святому Духу.

Синаксар на Понеділок так зачинається: «В сій день, Понедільник Пятдесятниці самого того Пресвятого і Животаорящаго, і Всесильного Духа празнуем, єдинаго от Тройци Бога, єдиночестна і єдиносущна і єдинославна Отцу і Сину¹¹⁸. В сій же бо день Пятдесятниці святым Апостолом суцтвенно найде... Почести же ради к Всесвятому Духу і раздільні і в сей же день Пятдесятний узакониша празновати Святії Божествения Отци, вся добрі разчинивши...».

Отже каже, що в цей день і раздільно — то є осібно почитаємо Святого Духа — котрого отже попереднього дня ми славили разом з Отцем і Сином.

Отже властиво якщо празнуємо Пресвяту Тройцю, то робимо то властиво в перший день Зелених Свят.

Такий погляд заступає Нікольскій (л. ц. стор. 636), пише він там: «Вся же Служба в день Пятдесятниці торжественна «возвишенная» — єсть розвиненням пісни, що її кожного дня співаємо в честь С. Тройці «Видіхом світ істинний пріяхом Духа Небеснаго... нераздільній Святії Тройці поклоняємся, Та бо нас спасла єсть».

Нікольскій каже дальше, що Празник Пятдесятниці звичайно зветься «Троичним Днем»; і сила даруваного нам Отцем і Сином, Духа всіх злучила «відініем Тройци вразумляюци вірних, в Нейже утверждихомся». (Так 3-а пісня Канона в Неділю на Утрені). Тому Нікольскій каже і на Каноні брати припів Пресвятії Тройці (гл. вище точка 109, б).

За поглядом Нікольського промовляє й то, що в *молитвах коліноприклонних*, ми прославляємо виразно Пресвяту Тройцю (гл. точка 114) — а хоч тоті молитви є на Вечірні — то вони однак становлять *characteristicum* — Недільного Богослуження і тому Вечірня в той день є вчасна ізлучена з Літургією¹¹⁹.

¹¹⁸ Так само і Грецька Тріодь Римська (1883) гл. стор. 434.

¹¹⁹ Синаксарій на Неділю Пятдесятниці кінчиться так: «Єлма [тоді] же святії Отци ізволиша разділяти праздники, ради величія пресвятого і животворящаго Духа, яко єдин єсть святія і живоначальнія Тройци. Се же і ми речем воутріє, како Дух святой прийде». І той уступ промовляє за тим, що ся Неділя більше від інших посвячена Пресвятії Тройці.

Наш обряд посвячує Величанню Пресвятої Тройці властиво кожну Неділю (на Полунощниці все Канон Пресвятій Тройці) — а в кожному разі не відповідає то нашому обрядові — якщо понеділок Сошествія називається «Днем Пресвятої Тройці» — а крім тропаря і кондака, Апостола і Євангелія на Літургії — жадної нема Служби — «чину» особного почитання її в той день; не відповідає то в жадній мірі достоїнству такого Праздника і в тому найліпший доказ, що се у нас є виключно механічним скопійованням латинського календаря.

Лишаючи на разі на боці справу, чи малобися виразно назвати Неділю Пятдесятниці — *Неділею Сошествія і Праздником Пресвятої Тройці* — думаю, що в кожному разі — треба в новім виданню Тріоди піти за приміром цілої прочої Восточної Церкви і *Понеділок посвятити в особливий спосіб почитанню Святого Духа.*

В такому случаю (якщо на Понеділок відпаде осібне праздування Пресвятої Тройці) — в Тріоді з 1907 року треба на:

- Стор. 566. — у долу опустити Тропар Пресвятій Тройці, а взяти лише тропар Сошествія.
- На стор. 570 — в надписі опустити (*«по іним же: Живоначальнїя Тройци»*)
- На стор. 571 — опустити кондак Святій Тройці — а брати лише Сідален Сошествія.
117. Стр. 571 — В Синаксарі — а) 1-й рядок по слові «*Пятдесятница*» — додати слово «*Самого*».
- б) рядок 4-й по словах «*і в сей*» додати «*же день*» (так є в Тріоді Грецькій (Рим) і в Тріоді Львівській з 1642.
118. Від Стор. 570–590 — варто звернути увагу на це, що у Львівській Тріоді з 1642 — є в тих днях на Сідалних Утрені і на Стіховних Утрені і Вечірні: много дуже гарних стіхир — яких нема у Львівській Тріоді з 1907 — отже при новому виданні можна би їх використати, з тих случаях де Тріодь теперішна каже *повторяти* той сам тропар чи стіхирю.

- Стор. 573 – цілком у долу додати новий уступ: «Знай — яко в Понедільник Святого Духа биваєт при приходских церквах обикновенно от 8-о часа дне даже до Вечерни Крестний Ход на поля на сіяння. Людїям просящим Єрей іли Дїякон читаєт святоє Євангелїє над кїйждо єго полем — таже пред четирема крестами стоящими в округ веси совершатся в четирех статїях — Чин обхожденїя і Влагословенїя поля» — (єгоже найдет в Требнику Львов. Ставропігїї стр. 486).
119. Стр. 597 – а) 4-й рядок з гори по слові «Яковля» — новий уступ: «Відж — от сеяже Недїли начинаєм чести на Утрєнях Недїльних седм посланїй Соборних с Толкованїєм їх, і на 14 посланїї Святаго Апостола Павла — Бєсїди Злагоустаго, і откровенїє святаго Йоанна Богослова с Толкованїєм єго. Аще же Толкових іли Бєсїд нїсть, то і самї Посланїя — такожде і Апокаліпсїс чести. Чтем же їх на Бдїніїх Недїльних прежде іних чтенїй до Вел. Святія Недїли Пасхи. В Пятдесятницю же всю на Дїянїя св. Апостол — Бєсїди Златоустови. От сєго же Бдїнїя начинаєм чести Толкованїє Іоанна Златоустаго Євангелїя от Матея от 13 глави 1-й книги; оставшая же слова чтем в 12 дни по Христові Рождествї; в весь же Місяць сєй і вторий совершаєм обї книги Толковательнїя 1-ю і 2-ю на Чтенїїх утрєних до ісхода Місяца Августа, кромї єгда прилучитьсѧ житїє вел. нїкоего Святаго, тогда чтем житїє єго».
- б) Рядок 6-й з гори по слові «на б» — додати: «іже на Господи Возвах і на Литїї писани».
- в) По 9-й стрїчці (де о Полунощницї бєсїда) по слові «гласа» додати: «Ємуже Акростихїс Тріяс Монас сосон ме тон Сон оїкетін» — єже єсть: Тройце Єдїнице спаси мя Твоего раба».
120. Стр. 600 – а) 10-й рядок з гори по слові «воскресєн» додати: («Творєнїє Йоанна Дамаскина»).
- б) рядок 11-й з долу по слові «Крестовоскресєн» додати: («Твор: Косми Монаха»).
121. Стр. 601 3-й рядок з гори по слові «пою» — додати: («творєнїє Теофаново»).

122. Стр. 613 – з долу додати слідууючу заввагу: *«С Неділею Всіх Святих совершицяся Круг Пенткостарія — Служби новііших Праздников движимих, іхже в странах под їх областію стоящих творити повелівають помістні Собори іже в Замойсті (1720 года) і іже во Львові (1891 года)», «Положихом в конець книги сія да угодно будет Христіанам Дни сія празднующим».*

І тут властиво кінчиться Пентекостаріон.

ДОДАТОК

новііших движимих Праздників, що стоять у звязи з цикльом Тріоди

Праздник Пресвятія Євхаристіі.

122. Стр. 614 – 1-й рядок по наголовку від *«совершаемое»* аж до *«Святих»* счеркнути, а в місце нього дати новий слідууючий уступ: *«Поставлений в ряд праздников движимих помістним іже в Замойсті собором — Праздник сей в преділіх Галицких совершається (по повелінію Синода Львовскаго) осмодневіем от Четвертка по Неділи Всіх Святих; переносит же ся на слідуующу Неділю с Бдініем (Без Воскресенія) якоже сія Тріодь на Четверток указует. В днех же предворяющих і послідствуюющих сію Неділю Служба бивает по уставу общему Внутр Празника Господскаго».*
123. Стр. 622 – а) В Синаксарі 14-й рядок з гори від слів *«в нашей же»* до слова *«хитростно і»* в 17-м рядку вичеркнути, бо в Замойськім Соборі жадного мотивованого рішення в тій точці нема — а лиш голий Спис Свят недвижимих і движимих а між ними і Свято Найсв. Євхаристіі.
124. Стр. 622–3 – вичеркнути також і уступ від слів *«Єще же і анатемі»*¹²⁰ на 3-ій стрічці від долу — аж до слів *«благочестно і благоговійно»* — на 1-й стрічці з гори слідууючої картки (623-ї) а на місце того дати: *По тому і ми таковая праздником почитаем.*

¹²⁰ Трудно анатемі віддавати тоті всі зединені Церкви восточні, де ще ще не обходиться Праздник Н. Євхаристіі.

125. Стр. 625 – в 9-м рядку від долу по слові — «Літургії» — можна би згадати, що Львівський Собор дозволяв лиш виключно в Праздник Євхаристії і на Храма — виставляти Найсв. Тайни в часі Служби Божої. Добре би це було, на це, щоби пригадати що частійше того не треба робити — але знова з другої сторони — поміщенням такої завваги в Тріоді немовби «узаконювало» — практику, що її вже Рим старається поможности обмежити задля Літургічного противоріччя — яке лежить в тім обряді; а є він до того і противний духові «Тайни» — під якою Восточна Церква любить почитати Ісуса — «утаеного» в Н. Євхаристії.
- Отже не приходжу тут з жадним внесенням лишаючи на тій точці і ініціативу Комісії поперестаючи самому лиш на порушенню гадки.
126. Стр. 657 – в середині яко передостанній уступ — при кінці Літургії дати новий уступ: *«Помістний Собор іже во Львові повеліваєт для стран Галицких творити в сію Неділю по Заамвонній Поход со Святими Тайнами і со чтенієм четирех Євангелій (Зри Галицкі¹²¹ Типікони і устави церковнія).*
127.
по стор. 650 – Евентуально помістити Службу Н. Серцю Христовому о. Пралата Дольницького — зі слідующею вступною заувагою: *«В первий Пяток по отданії Праздника Н. Євхаристії — совершаєт латиньская Церков Праздник Найсв. Серця Спасителя нашего. Сіє послідствующіі множайшія церкви наші в Галицкому Краю аще і повелінія никакого не іміют — із благоговінства і в день сей чоловіколюбіє Господа прославляти іщуть; Самое істоє і ми желающе, да би по всяким образом звеличена била Любовь і Милость Господа Нашего Ісуса Христа — предати хоцєм доброухотним читателем книги сієй — такожде і послідованіє Служби Найсвятійшему Серцю Христовому творенію Преподобнаго Кир Ізидора Дольницького егоже память у Бога с праведними; стяжав бо он високая смиренієм благочестиваго і богомільнаго і трудолюбиваго своего ерейскаго житія».*
128. – Службу Состраданія Пресвятія Богородици — пропону ю лишити на 10-у Пятницю по Пасці, а лише получитьи зі Службою Н. Серця Христового — там де тої служби не переносять на слідующею Неділю.

¹²¹ Типик Д-ра Микити з р. 1901 — ще нічого не згадує про Обхід з Н. Дарами на Карпато-Руси.

МОНАСТИРСЬКІ ДОКУМЕНТИ

ЗАРЯДЖЕННЯ ВИСОКОПРЕПОДОБНОГО ОТЦЯ ІГУМЕНА КЛИМЕНТІЯ

з дня 5 листопада, 1936 р.

Після Устава, з одежі, білля, обуви і постелі Браття мають мати при собі не більше, менше, а:

І. АРХАРІЇ

Одежа:

- 1) Один підрясник (свитку) до роботи. Може бути коротший, з полотна чи бавовни.
- 2) Один підрясник — до церкви (суконний, чи харас.).
- 3) Одну пару штанів — (як до чорної роботи, то й другу пару).
- 4) Один зимовий плащ, чи кожух, а на літо коротку мантію.
- 5) Одну куртку, чи козушок для тих, що взимі працюють на дворі, а відповідно до потреб — светер чи камізельку.
- 6) Одну скуфію і одну шапку на зиму (Капелюхи лише тим, що потребують на щодень. Прочим вестіяр позичатиме).
- 7) Один ремінний пояс (шалик і рукавички — лиш тим, що потребують).

Білля:

- 1) Дві сорочки (одна змінюється що тижня, друга резервова до перебрання, змінюється що три місяці).
- 2) Одна пара підштанок (змінюється що тижня).
- 3) Три хусточки (змінюється що тижня).
- 4) Один рушник (змінюється що тижня).
- 5) Пара онуч чи скарпеток (змінюється що тижня).
(Білля зимове можуть мати лиш хорі й старці).

Обува:

- 1) Одна пара черевик.
- 2) Одна пара сандал — на літо (Браття, що мають ходити по дворі й болоті — можуть мати другу пару черевик, чи чоботи. Браття, що зимою відмовляють правило в церкві, або далеко їздять — можуть мати: одну пару суконних чобіт, або валянки чи снігівці).

II. РЯСОФОРИ

Крім того, що визче вичислене — одну рясу.

III. СХИМОНАХИ

Крім того всего, що визче вичислене — одну кукулю.

Постіль: Одно простирало і пошевка — змінється щомісяця.

Один грубий коц, або два тонші й невеличкий заголовок.

Замітка: Лиш вестіярня має розслідити потребу і замовляти, на підставі списку затвердженого Настоятелем — в кравчарні й шевчарні — то, що кожному потреба.

Вестіярня є стисло зобов'язана давати всім в одній мірі. Коли дається яку нову часть одежі — стара має бути звернена до вестіярні.

ТИМЧАСОВИЙ ПРАВИЛЬНИК БІБЛІОТЕКИ «СТУДІОНУ»

- 1) Поки що користування бібліотекою обмежене до середи, четверга, п'ятниці і суботи від години 9 рано до 4 пополудні.
- 2) Гості не беруть самі книжок із полиці бібліотеки, але вибравши собі з каталогу, подають номер бібліофілаксові, а той книжку жадану приносить.
- 3) Гості не працюють в самій бібліотеці, а лишень у бічній кімнаті (читальні), до цього призначеній.
- 4) З поручення Високопреосвященного Митрополита Кир Андрея поки що книжок додому не випозичується.
- 5) ... монахам до інших монастирів абсолютно не вільно брати книжок, а тим, що мають, не вільно їм книжок на вивіз до інших монастирів давати.
- 6) ... позначених книжок мають бути лиш на друкованих в тій цілі реверсах давати¹²².

Львів 31 марта 1937 Ігумен Климентій

¹²² ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 1, спр. 5, с. 1-2.

ПРОВІЗОРИЧНИЙ ПРАВИЛЬНИК БІБЛІОТЕКИ «СТУДІОНУ»

Доки ще не буде викінчений каталог бібліотечний обов'язують сліду-
ючі норми:

- 1) З розпорядження Їх Ексцеленції Кир Андрея не вільно книжок з бібліо-
теки позичати додому.
- 2) Користаючі з бібліотеки і беручі з полиці книжку мають її перед вихо-
дом на те саме місце поставити, звідки її взяли.
- 3) В залі бібліотечній обов'язує мовчання, щоби не перешкоджати іншим.

БОГОСЛУЖЕННЯ В МОЛИТОВНІ «СТУДІОНУ»

Після закінчення Богослуження вертайтеся швидко до монастиря і в тиші моліться Всемогутньому Богові та навчайтесь читанням Святого Письма.

Монастирська конституція X ст., з приміток до «Типікону».

Всім належить придержуватися слідуючих приписів:

І. ЦЕРКОВНЕ ПРАВИЛО

1) У БУДНІ ДНІ:

УТРЕНЯ І ВЕЧІРНЯ:

Двоє братів (у тижневій черзі), один із кожного крилоса, стоячи при аналою, на середині церкви, ВІДЧИТУЮТЬ ПСАЛМИ, СТИХИРИ, ІРМОСИ Й СТИХИ КАНОНУ, ПОВОЛІ, ВИРАЗНО, ПРОСТО (без патосу й декламації). Якщо не було б ДВОХ братів до ДОБРОГО читання, тоді вистачить один за оба крилоси. Цілий хор відмовляє АНТИФОННО: «Начало обичне», кожне «Трисвятоє», «Слава, Й нині», «Сподоби, Господи», «Славословіє», «Вірую» (на Повечерії). СПІВАЮТЬ браття: ектенії, на Вечірні «Світе тихий», на Утрени «Бог Господь», «Чеснішую», «Славословіє» (як є велике), тропар із Богородичним і кондак. У будні дні спів має бути простенький (не торжественний, ані протяжний) та стриманий, тихіший. У будні дні браття-спудеї є звільнені з Утрени й Вечірні. У такий самий спосіб має правитися Повечеріє, Полуношниця і Часи. Час Третій, Дев'ятий і Малі Вечірні править сам седмичний ерей з одним братом. Виїмково може його заступити диякон, якщо другий ерей не може цього зробити.

СЛУЖБА БОЖА:

Монастирська Служба Божа не буде всіма рецитована, а буде співана. Священикові буде відповідати легеньким стриманим співом один брат, назначений до того з-поміж співаків, по черзі на один тиждень. У той спосіб кожному має бути дано нагоду добре навчитися служити до Служби Божої. У такий самий спосіб хай правляться й інші (не монастирські) Служби Божі наших еромонахів, якщо потреба буде вимагати, щоби, крім Соборної монастирської, була відправлявана ще одна окрема Служба Божа.

2) У НЕДІЛІ Й СВЯТА:

УТРЕНЯ І ВЕЧІРНЯ:

На Утрені й Вечірні мають бути всі браття. Чтець читає (один або двоє) лише «ШЕСТОПСАЛЬМІЄ» і стихи Канону. Стихири на «Господи, воззвах», на «Стиховні» і на «Хвалитних» співається або в цілості, або від «Слава, І нині» відповідно до розпорядимого часу й урочистості свята.

СЛУЖБА БОЖА:

Монастирська Служба Божа в ті дні буде співана всіма співаками, са-молівкою або хорально.

II. СТУДІЙСЬКИЙ БОГОСЛУЖЕБНИЙ ТИПІК:

У найближчому часі буде зготовано до друку «Студійський Богослужебний Типік», в якому буде з'ясовано в подробицях НАШ СПОСІБ ВІДПРАВИ ВЕЧІРНІ, УТРЕНІ Й СЛУЖБИ БОЖОЇ, а саме на підставі СПІЛЬНИХ НАРАД усіх еромонахів і еродияконів Унівської Лаври з-перед кількох літ, а тепер доповнений нарадами Ігумена і еромонахів «Студіону». Ті наради й рішення оперлися на основі тепер загально нас обов'язуючих приписів і ОСІБНОГО СПОСОБУ ВІДПРАВИ, приписаного СТУДИТАМ Львівським Митрополичим Ординаріатом, а вкінці, на старих СЛУЖЕБНИКАХ: КИЇВСЬКИМ з 1629 р. і ЛЬВІВСЬКИМ ЖЕЛІБОРСЬКОГО, в яких точно в рубриках зазначено спосіб відправи в нашій Київській і Галицькій Русі.

У тому Типіку будуть подані чи то СЛОВА ДЕЯКИХ МОЛИТОВ, чи РУБРИКИ, обов'язуючі ЄРЕЯ, ДИЯКОНА, зглядно й ЛИКИ. Він буде поданий до затвердження Ординаріатові, а відтак буде обов'язувати всіх еромонахів, еродияконів і монахів, у кожному домі, що живе за Студійським Уставом.

III. УЛАДЖЕННЯ ДРУГОГО ПРЕСТОЛУ

Тому що крім монастирської Соборної Служби Божої, чи то із-за потреби братів, чи з іншої причини, правиться часом і друга Служба Божа, поради́м буде у відповідний спосіб уладити передню кімнату, напроти входу до молитовниці, щоби могла служити за ДРУГУ КАПЛИЦЮ. У той спосіб легше буде уникнути ту НЕПРАВИЛЬНІСТЬ, що часом правиться Служба Божа рівночасно з Утренею, а крім того, буде можна удержати ЗАСАДУ СХІДНОЇ ЦЕРКВИ, що на ТІМ САМИМ ПРЕСТОЛІ ОДНОГО ДНЯ НЕ ПРАВИТЬСЯ БІЛЬШЕ ЯК ОДНУ СЛУЖБУ БОЖУ. Ми, зрештою, можемо й повинні ту засаду в той спосіб ушанувати, що на випадок конечності другої Служби Божої на тім самім престолі заміняємо антими́нс.

IV. УНИКАТИ НЕПОРОЗУМІНЬ І ЗАМІШАНЬ У ЧАСІ БОГОСЛУЖЕНЬ

Найпевнішим на це способом є те, щоби КАНОНАРХ І ПРОТОПСАЛЪТ ЗАВЖДИ ПЕРЕГЛЯНУЛИ НАПЕРЕД УСТАВ, а також щоби про випадок зміни в Богослуженні ЗНАЛИ ВСІ ЄРОМОНАХИ Й ДИЯКОНИ ВЖЕ ПОПЕРЕДНЬОГО ДНЯ ВВЕЧІР. Тому в суботи і в навечер'я свят, якщо мали би бути якісь зміни у звичайному способі відправи — ЄРОДИЯКОН ІПОЛІТ, ПОРОЗУМІВШИСЯ З ОБОМА ЄРОМОНАХАМИ, ОГОЛОСИТЬ усталений порядок Богослужень вже ВВЕЧІР ПОПЕРЕДНЬОГО ДНЯ. Було б порадишим мати до таких оголошень ДОЩИНКУ, як це є в Уневі.

V. БЛАГОСЛОВЕННЯ

Ранішнє благословення на день праці по монастирській Літургії і вечірнє — на відпочинок («Прощення») дає, якщо настоятель не є еромонахом, намісник-еромонах, а на випадок його неприсутності благословить найстарший схимою еромонах із тих, що стало перебувають у домі.

VI. ЗНАК ПОЧАТКУ Й КІНЦЯ СПІЛЬНИХ БОГОСЛУЖЕНЬ

Знак початку і кінця спільних Богослужень словами «Молитвами св. Отець наших...» дає настоятель. Це відноситься також до трапези й усіх вправ, на яких є присутні всі монахи без різниці (спудеї і неспудеї). У часі неприсутності настоятеля знак цей дає намісник, а якщо й він був би неприсутній, то знак дає найстарший схимою з-поміж іноків, що стало перебувають у домі¹²³.

Львів, дня 27. XI. 1938. еромонах Климентій

¹²³ ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 1, спр. 3, с. 1–2.

ПРАВИЛЬНИК ДЛЯ БРАТІВ СПУДЕЇВ-ІНОКІВ БОГОСЛОВСЬКОГО Й МАЛОСЕМІНАРІЙНОГО КУРСУ В «СТУДІОНІ»

1) Іноки, що призначені через ігумена й духовну раду до науки в Малому Семінарі й на богословських курсах, з правила (якщо викажуть відповідний поступ у монашій праведності та покінчать добре науку) будуть мати колись обов'язок служити загальному добру нашої чернечої громади як священники.

«Єромонах» служить прочим браттям у першій мірі тим, що дає провід у духовному житті як сповідник і як проповідник, і взагалі, як духівник.

Якщо єромонах має давати провід у духовному житті братів, мусить сам мати те життя в обиллі; мусить сам бути людиною молитви й монашого обичаю; мусить сам бути людиною, в якій світський обичай завмер та зробив місце духові мовчання, внутрішнього совокуплення й змагання за злучення із Господом Богом; мусить бути людиною, що поважно, по-Божому, бере своє покликання і життя, а не грається ним і не псує його, як дитина забавку; мусить бути людиною праці, що то не боїться труду, а є твердою і вимагаючою для себе, та зате другим готова служити з любов'ю, пожертвуванням і забуттям про себе; людиною покори й послуху, людиною тихою, лагідною, терпеливою, що й у прикростях та злиднях потрафить заховати мир і згідливість, а в своїм оточенні завжди той мир поширює й повертає, будучи через ту свою «миротворчість» дійсно «Божою дитиною».

2) Ставлячи перед кожним монахом той зразковий образ правдивого християнина, в особливіший спосіб мусимо його ставити перед будучим єромонахом, як мету, до якої мусить безупинно й хотіти йти, й зближатися.

Щоденна гаряча молитва за потрібну ласку та сталі й щирі змагання, щоби поступово усувати з дороги всі перепони, які досі відгороджували душу від такого правдивого християнства, а через те й від Самого Ісуса Христа, — ось найважливіша необхідна умова, щоби з користю віддаватися науці й щасливо її покінчити.

На першому, отже, місці і для спудея є справа злучення його душі з Господом Богом, бо то ціль життя. Щойно на другому місці є наука, бо то тільки один із середників до тамтої цілі. Пильність у науці, а притому, вірність монашим правилам, нашому Студійському Уставові й цьому правильнику — це все є спосіб, у якому має наша молодь, що вчиться, приносити щоденно Богові в живій жертві відречення та покаяння за діло з'єдинення.

Нехай у змаганні за правдиву побожність наша молодь не ставить собі невисокої та легкодоступної мети, а, навпаки, за словами Господа нашого Ісуса Христа, хай бажає й шукає великих речей (меґалія айтейте, гр.); хай амбіцією її буде здобути молитвою і трудом ті великі духовні сили найвищих чеснот.

Діло наше якраз вимагає й потребує аж таких сил.

Наші інокі, що безпосередньо або посередньо мають бути апостолами сходу й помагати йому до повороту в Христову церковну єдність, нехай будуть приготовані на те, що належать до покоління тих, що сіють у борозну «скорби со слезами» (Степенна, глас 7), а, може, навіть до тих, що ляжуть навозом на ниві й будуть лиш переорані під будучі засіви, а щойно колись інші «пожнуть радісні снопи постійного живого насичення щастям» («присноживопитанія»).

Ісус Христос заповів, що інший є «сіяй», а інший «жняй», що інші придуть у наші труди збирати обильні плоди наших терпінь. Не жалуймо тих трудів і терпінь, бо й одних, і других, і нашою, і їхньою великою нагородою буде Сам Бог! Нехай, отже, наші серця не жадають собі скорих зовнішніх (плодів — ред.), а хай вдовольняються у святості робити суджену їм роботу, чи то буде робота плугатарів, чи сівачів. Святість же, знову, до якої нам іти, хай має той вид, який найбільше східних християн притягає до Бога, до Христа, хай відзначається убожеством і духу, й життя, простотою, покорою, лагідністю, терпеливістю, а не забуваймо й про умертвлення тіла і його змислів, бо в тому східні народи, звичайно, бачать головний зовнішній знак християнської аскези.

3) Тому, що діло нашого освячення є у цілості ділом Божої ласки, з якою маємо співпрацювати, найважлишим є, через заступництво Пречистої Богоматері, щоденно про ту ласку просити, про витривання у доброму, про постійний зріст духовних сил нашої чесноти, про поступ у молитві, що випрошує ласку; про поступ у відреченні, що усуває перепони, щоби дати ласці спромогу ділати з нами по Божій волі; про Дари Святого Духа, що Божим способом просвічують і оживляють душу. Те внутрішнє молитовне розположення, яке щохвилі віддається цілковито Господу Богу до розпорядимості та безнастанно благає Його, щоби прийняв ту жертву й очистив, і притягнув

до Себе, й усього навчив, і до всього дав сил і в усім освятив, — то розположення духа хай кожний спудей якнайревніше в собі вдержує і кріпить, хай не дасть йому загасати; той полумінь нехай буде вічним світлом, що горить перед Маєстатом мешкаючого в його душі Господа Бога.

4) Внутрішнє духовнє життя піддержується у монастирі й спільним зовнішнім культом, віддаваним Богові.

Задля браку часу, спричиненого годинами науки, можуть спудеї бути присутні лиш на малій часті денного Богослуження; тим більше хай дбають, щоби то була не тільки присутність тіла в молитовниці, але щоби й душа брала повну участь у прилюдному Богослуженні.

У будні дні монахи-спудеї мають бути присутні: рано — на монастирській Службі Божій, закінченій благословенням на день праці; ввечір мають бути на Повечерії, закінченим знову благословенням на нічний відпочинок.

До щоденних духовних вправ, обов'язуючих і спудеїв, буде належати ранішнє півгодинне розважання та півгодинне духовнє читання, спільнє або «наєдині».

У неділі й свята всі спудеї мають брати участь у цілому Церковному Правилі (крім 3-го й 9-го часу).

Спосіб правлення Утрєні, Вечірні й Служби Божої є унормований осібним зарядженням, долученім при кінці цього Правильника.

Обов'язок вставання уночі на Полуношницю спричинює, звичайно, велику сонливість, а саме при умовій праці слідуєчого дня, тому є він для спудеїв завішений на час науки. На знак, однак, що, поза тим виїмком, Полуношниця має бути через наших монахів заховувана, будуть і спудеї відправляти Полуношницю у четвер і суботу ввечір сейчас по Повечерії. У тих двох днях буде ця Полуношниця спільна для цілого дому. В прочих днях будуть браття-неспудеї, яким здоров'я на це дозволяє, вставати на Полуношницю вночі у своїм часі. Настоятель, відповідно до числа тих братів, так їх розділить, щоби на кожного випало раз на тиждень встати вночі на Полуношницю.

5) Настоятель подбає, щоби щотижня, у відповідному для спудеїв часі, приходив до вислухання сповідей один з упрощених на це оо. Редемптористів. Браття-спудеї можуть сповідатися також і в еромонахів, що на стало є приділені до дому на П. Скарги.

Сповідатися у принагідних світських священників і в тій цілі ходити чи то до св. Юра, чи до інших церков є шкідливою практикою для духовного поступу, противною тому, що припоручають і загальні монаші правила, й наш Студійський Устав. Вона, вкінці, не відповідає монашій простоті й щирості покаяння. У випадку, коли б для якогось брата-спудея виїмково заходила

слушна причина, щоб мав сповідника поза домом, нехай повідомить про те провідника спудеїв (а брата-неспудеї — настоятеля). Якщо б вони на це не погодилися, тоді той брат може відкликатися до рішення ігумена.

Що три місяці буде приходити й сповідник надзвичайний. Настоятель має про те пам'ятати, й про стале назначення такого сповідника попросити о. Провінціяла Редемптористів.

- б) Спудей, що на точці власного життя молитви й монашого обичаю не старався б про поступ і його не проявляв, а якому, навпаки, можна б у тому згляді закинути поважні браки, буде відкликаний від науки як людина, що не надається на будучого духовного провідника для прочих братів, ані на будучого робітника на ниві апостольської праці в ділі з'єдинення Церкви.

Б) НАУКА

7) У науці хай ніхто не дається кермувати переважно цікавістю або приємністю; нехай, напр., не посвячує надмірно часу чи то одному тільки предметові, який йому миліший, чи то одному питанню, яке його більше цікавить, якщо це було б зі шкодою для всіх прочих предметів чи питань.

Шкільна наука вимагає, щоби переробити цілий матеріал, приписаний на даний рік чи півріччя, та присвоїти собі його у спосіб, потрібний до успішного здання іспиту.

Ніхто зі спудеїв не вибирає собі з власної волі ані предмету науки, ані підручника, але робить це все в послусі для програми наук, раз усталеного через наставника школи й учителів.

Не вільно й не треба з власної волі набирати різних «госпітацій» в Академії, які можуть бути інтересні, але, забираючи вільний час до науки, не дали б можності присвоїти собі добре обов'язкові предмети.

8) Спудеї на годинах викладів нехай так уважно слухають, щоби пізніша особиста наука була лишень повторенням речей, вже при самім викладі добре пізнаних та понятих.

9) Спудеї, що стало ходять до Академії й М. Семінарії або лиш там «госпітують», мусять заховувати в часі перебування у мурах тих заведень всі приписи, які там обов'язують. Ідуть на виклади й вертають з них наші спудеї разом (по двоє або троє), хіба що на якусь годину учає наш інок лиш сам один.

10) Треба, щоби наші спудеї при своїх науках в особливіший спосіб користали з кожної нагоди, щоби побільшити своє знання мови латинсь-

кої, грецької та церковної. Дальше, нехай так переймуться духом нашого східного обряду, так його розуміють і практикують, щоби пізніша їхня діяльність і в монастирі й поза монастирем удержувала й укріпляла і між братами й у народі ті сильні підвалини літургійної побожності, опертої, з одної сторони, на величавій красі й глибокій символіці східного обряду, якщо є заховуваний в повному зрозумінні та чистоті; а з другої сторони, на живій і свідомій участі всіх вірних у нашому Богослуженні. Літургійна побожність, яка власне полягає на тій богомільній участі всіх вірних у прилюдному Богопочитанні — на співі цілої церкви і т. д. — тепер, на превеликий жаль, зменшується у користь приватної побожності, черпаної з власних різних молитвенничків, а ще більш у користь лише механічного стояння у церкві або поза нею без ніякої молитви. Тій небезпеці повинна наша монаша родина, під проводом своїх еромонахів, рішуче протидіяти саме власною найбільш совершенною літургійною побожністю і великою, виявленою в щоденному Церковному Правилі, пошаною до всього, що належить до доброї незіпсованої традиції нашого східного обряду.

Така обрядовість і літургійність у житті молитви в особливіший спосіб припоручена нашій монашій родині через Церкву і її Верховну Власть. Та обрядовість стане — як Бог дасть — одним із головних засобів відбудови християнства й місійної праці на наших землях, тепер нищених духовно комуністичним безбожництвом.

З теоретичного й практичного знання нашого обряду буде мусів кожний із наших спудеїв здавати осібний іспит перед евентуальним рукоположенням на диякона й пресвітера.

11) Нікому зі спудеїв не вільно опускати чи то викладів, чи спільних духовних вправ без попереднього повідомлення і згоди наставника школи. У часі, призначенім на науку, не можна спудеям ходити по домі. Трачення часу на взаємні відвідини себе по келіях і пусті балачки є строго заборонені, так як у загальному Студійському Уставі, а ще в особливіший спосіб у правильнику «Студіону». До всіх причин, для яких мовчанка в монастирі є конечна, в «Студіоні» долучується ще й та, що брак тишини й мовчання є великою перешкодою в кожній умовій праці.

12) З кожного предмету на богословським курсі мусить бути (в данім семестрі) здано іспит (при «госпітуванні» вистачить т. зв. колоквіум). На курсі малосемінарійнім вимагається від спудеїв того самого, що й Мала Семінарія на тій точці вимагає від своїх учеників, — т. зн., можуть бути завжди через своїх професорів у класі питані й прикінці півріччя мають дістати добрі свідоцтва.

13) Всі браття-спудеї (обох курсів) на точці загальної монашої карності й спільного домашнього порядку є підчинені настоятелю (згл. намісникові) дому, так як і всі прочі інокі. Якщо спудеї у чім-небудь прогрішитися чи проти монашої дисципліни, чи проти порядку, який всіх у домі обов'язує, настоятель має право й обов'язок або безпосередньо сам, або через наставника школи дати упіменення й покуту. Позитивні поручення дає настоятель (згл. намісник) спудеям з правила лиш за посередництвом і в порозумінні з наставником школи. Поручення такі не мають утруднювати спудеям виконання їхніх наукових обов'язків.

Г. НАСТАВНИК ШКОЛИ. ПРОВІДНИК СПУДЕЇВ

14) Всі спудеї (обох курсів), а також і браття, що стало ходять до Богословської Академії, у всіх справах, що мають якийсь зв'язок із їхньою наукою, безпосередньо підлягають наставникові школи.

- а) Наставник школи на підставі шкільного типіка (правильника) усталоє спеціальний порядок дня для спудеїв кожного курсу зосібна, в якому, крім годин викладів і самонауки, будуть точно определені й ті духовні вправи, чи спільні, чи «на єдині», які обов'язують і спудеїв. Той порядок, затверджений ігуменом, не може бути самовільно змінюваний ані настоятелем, ані місцевою радою, хіба виїмково на один день із-за надзвичайних та важних причин.
- б) Наставник школи має нагляд і відповідає за те, щоби й учителі, й ученики виконували як слід свій научний обов'язок. Обов'язком наставника є чувати над тим, щоби й у школі не загибали монаший обичай і карність та щоби при тім були все забезпечені всі умовини, конечні до успішного ведення і приймання науки. У сповненні цього обов'язку наставник у всіх потребах школи, що вимагають заряджень настоятеля, згл. ігумена (у важніших справах), має до них віднести. Знову, монастирська власть має завжди прихильно й корисно полагоджувати те, що для добра школи буде пожадане. На випадок недомагань, чи то з боку учителів, чи учеників, які студіям можуть заподіяти шкоду, має наставник старатися злу зарадити, чи то даючи особисто упіменення або покуту, чи усуваючи причину злого відповідним зарядженням, чи, в разі дійсної потреби, відносячися до ігумена. Злишне й вияснювати, що наставник мусить дбати про правильну безперервність науки через усі робочі дні шкільного року.
- в) Обов'язком наставника є постаратися у кого слід (поки що в ігумена), щоби школа була вивінувана в потрібні до науки підручники,

скрипти й проче помічне приладдя (зшитки і т. п.). Наставник назначить на кожному курсі одного спудея, який буде мати під собою шкільний склад книжок свого курсу та склад шкільного приладдя. Така чисто шкільна книгозбірня мусить бути скаталогована (кожний новий набуток мусить бути вписаний до каталогу) та мати таке своє осібне приміщення й постійну опіку, щоби нічого з неї не пропадало, а щоби, навпаки, з року на рік більшала.

- г) Щомісяця наставник школи збере всіх учителів богословського курсу на нараду про біжучі справи школи, про її евентуальні потреби, про перероблений матеріал, про поступ поодиноких спудеїв і т. д. Щодо курсу малосемінарійного, наставник буде в контактї з професорами М. Семінарії, щоби бути поінформованим про все, що в тій ділянці треба йому знати. На випадок потреби може аналогічно відноситися й до професорів Богословської Академії.
- д) Наставник школи звільняє поодиноких спудеїв від науки у випадку недуги на час так довгий, як того вимагатиме здоров'я. В інших випадках може для слушних причин звільнити найбільше до 3 днів. Місцевий настоятель, на представлення наставника, може звільнити на протяг одного тижня. На довший час від тижня звільняє ігумен.
- е) Наставник школи, за згодою ігумена, назначає на кожному курсі одного зі спудеїв, як свого помічника в удержанні доброго ладу між прочими учениками й у захованні ними, установленого в Уставі й Правильнику, порядку. Називається він керон (го де | ос). Оба керони безпосередньо підчинені наставникові школи.

15) ПРОВІДНИК спудеїв, який має бути еромонахом, має піклуватися їхнім духовним аскетичним життям; чуватиме й над їхніми матеріальними потребами та здоров'ям і буде мати право давати відповідні поручення браттям із вестіярні, кухні чи нозокомії; якщо треба буде щось купити для котрогось зі спудеїв, буде про це прохати настоятеля, а якщо буде видаток більший і надзвичайний, — удасться до ігумена. Браття-спудеї будуть, отже, зі своїми потребами й проханнями звертатися не безпосередньо до настоятеля або ігумена, але до свого провідника.

Провідник старається, щоби в позашкільнім часі й у позашкільній діяльності між браттями-спудеями царив якнайкращий дух та порядок і щоб вони якнайкраще вихісновували кожний день. Обов'язок наставника школи й провідника спудеїв може бути, виїмково й на якийсь час, доручений одній особі. Однак, було б пожаданим і нормальним, щоби ті уряди були розділені, — й про те рішає ігумен.

16) Учителі не будуть безпосередньо мішатися до обов'язків наставника школи чи провідника та свої спостереження щодо поступу в науці, як і щодо загальної поведінки кожного з учнів, так в уральні, як і поза нею, будуть вони подавати до відома наставника, згл. провідника.

Г. СПІЛЬНЕ ЖИТТЯ

17) Коли в Правильнику нема назначеного якогось виїмкового припису для спудеїв, а справа торкається монашої карності й обичаю, тоді обов'язує наш загальний Студійський Устав та Наші звичаї, й вони мають бути вірно заховувані й у «Студіоні». Певна річ, що тим більше обов'язують спудеїв і аскетичні правила святих Отців, бо й вони всі змагають, як до найважнішої цілі, до монашої святості. Дім студій повинен бути навіть зразковим на точці вірності всьому, чим має відзначатися дух східного католицького монашества.

Тому, що конечні виїмки задля наук є вже в цім правильнику передбачені та узгляднені, братгям-спудеям не треба й не вільно своїм власним авторитетом розрешати себе від загально обов'язуючої монашої дисципліни.

18) Браття-спудеї хай все мають у глибокій пошані ручну працю, і тому, що світ не раз любить її понижати, й тому, щоби в той спосіб, за словами апостола, виявляти честь усім тим браттям-інокам, які переважно руками своїми й фізичним трудом служать загальному добру монастиря. Хай браття-спудеї стережуться як найгіршої прокази виношення себе понад другими, хоч би це було тільки в гадках і внутрішніх почуваннях серця. Таке гордовите розположення душі не лиш їх самих відгородило б від ласки Божої, не тільки було б первнем руїни для взаємної любові в монастирі, але для відносного монаха було б наглядним свідоцтвом, що наука не робить його мудрим, а робить його дурним.

Тому-то ручній праці в житті монаха, чи то він священник, чи вчений, завжди належить почесне місце. Відповідно до розпорядимого часу, будуть, отже, й спудеї завжди мати якусь частинку дня, посвячену ручній праці, — чи то в бібліотеці, чи при дровах, чи при порядках у домі. Провідник спудеїв в порозумінні з настоятелем назначить кожному малу пайку його ручної праці. Крім того, всі браття, чергуючися щотижня, по трьох мають бути назначувані до миття трапезного начиння у полудне й ввечір, а по одному — до читання й служення у трапезі. Чергу встановлює щотижня настоятель.

19) Трапеза є одна й та сама для всіх. Виїмки допущені там, де лікар приписав осібну діету. Такий припис лікаря, поданий нозокомом до відома в кухні, обов'язує братів-кухарів, і не вільно їм його нехтувати.

Браття-спудеї мають на даний знак приходити точно до першої трапези. Приходити довільно пізніше — це не лиш порушення домашнього порядку й непослух даному знакові, що прикликує всіх до трапези, але це зі сторони спізняючогося є додатковий тягар, киданий на службу братів у кухні, які через таке неточне приходження є довше зайняті й видаванням страв, й упорядкуванням кухні. Хай настоятель на випадок потреби установить час, по яким браття-кухарі вже не мають видавати сніданку. Недармо каже латинська пословиця, що їм належаться хіба самі кістки. У тій цілі, щоби та погана привичка непослуху й безладдя була якнайскорше викорінена, має настоятель за кожне неоправдане запізнення карати гострими покутами. «Точність — це чемність королів», — кажуть французи. Хай же буде вона й одним із видів монашої культури.

Якщо б полуднева трапеза мала бути пересунена по причині викладів десь аж на годину 2-гу, тоді всі браття дістають друге снідання, а браття, що йдуть до школи, можуть його взяти зі собою. Обов'язком наставника кухні є подбати, щоби таке снідання для братів було завжди в слушний час готове. Підвечірок у тих днях відпадає.

Читання при трапезі обов'язує так, як в інших домах. Звільняти від нього може настоятель лишень у великі празники в році. Книжки чи статті до читання при трапезі вибирає наставник школи. Мають вони бути ані чисто політичні, ані чисто наукові, а релігійні або такі, що мають зв'язок із релігійно-обичаєвим життям чи то одиниць, чи суспільності або народу. Повісті можна тільки виїмково читати, а саме тоді, коли це був би не якийсь архитвір, що своїм змістом і мистецьким опрацюванням проблеми стоїть понад звичайний рівень роману, хоч би й історичного, але служить дійсно справі християнства.

20) ПРОХОДИ Й ПОЛУДНЕВИЙ ВІДПОЧИНОК. Наставник школи в порозумінні з настоятелем означить день і час проходу для кожного курсу зосібна, раз або два в тижні, в годинах дня. Для спудеїв, що ходять щоденно до Академії або М. Семінарії, вистачить прохід одноразовий у тижні. На неділі й свята краще проходу не означувати. Кожний курс іде разом зі своїм керованом (рядом по двоє). Самовільно лишатися в домі або осібно без позволення наставника деінде йти є недозволено.

Тут пригадується обов'язуючий монахів наказ, щоби не вступати до ресторанів, кав'ярень, сніданкових льокалів чи шинків.

Ідучи містом, хай заховують поважне поведіння, достойне монаха, хай не викрикують у голос, не сміються, в очі переходячих осіб не заглядають, не стають з цікавості читати афіші або дивитися на склепові вистави. Тому більше, чим коли-небудь, хай усі браття пам'ятають про монаший обов'язок

мовчання, тепер дійсно «золотого». Велика стриманість і обережність у говоренні зі світськими й між собою ніколи шкоди не нанесе, а захоронить перед не одною бідою. Наповняймо життя добрим ділом нашої праці, а не язиковим пустомельством, що лиш понижає чоловіка та монаха.

У часі полудневого відпочинку можуть заграти в шахи або іншу подібну гру (ніколи в карти). Можуть також той час перебути в читальні (гл. 21). Якщо відпочинок переходить на взаємні розмови, хай браття стережуться, щоби словами не порушувати заповіді любові до ближнього. Треба стерегтися партикулярних приязней, а в ділі хотіти виробити в собі правдиво католицьку, тобто універсальну, християнську любов, яка обіймає всі народності й усі обряди та нікого поза скобки любові не ставить. Таким широким, у надприродній любові утвердженням серцем мусить відзначатися кожний Христовий ученик, кожний будучий апостол Унії.

21) Для ужитку братів буде в одній з учалень виложена й періодична преса (один із наших щоденників, деякі часописи богословські, наукові чи економічні та народно-суспільні. На таке читання буде означено відповідний час, напр., при полудневим відпочинку, по вечері перед Повечерієм, також у неділі й свята. Перебувати в яким-небудь часі в читальні на лектурі не дозволено, хіба за особним дозволенням наставника школи, якщо якийсь брат свою обов'язкову працю вже покінчив та розпоряджає вільним часом.

Приношення з міста газет і кольпортажа їх між братами в монастирі заборонено, бо це й страта часу для монахів і пуста цікавість, кормлена коштом послуху, та якщо б такий звичай у монастирі закоренився, міг би зробити не з одного брата неробу-політикана.

22) У теперішніх таких неспокійних часах, коли на кожнім кроці треба бути готовим на стрічу зі шпигунством або провокацією, і то різних напрямків, слід пам'ятати й кожному зі спудеїв і прочим браттям про добру славу нашого дому, щоб, — борони, Боже, — не уважався за гніздо сплетень, а монахи — за людей, що радо збирають сплетні, набрехи й дальше подають або й видумують. Сумна це була б слава, а крім того, міг би монастир спричинити тим не раз велику гризоту (ред.)

23) Щодо відвідин обов'язують слідуючі норми:

- а) сторонні можуть бути приймані через братів лиш у розмовниці, однак не без відома настоятеля (згл. намісника), а якщо ходить про бр[ата]-спудея, то не без відома наставника школи (а в його неприсутності — бр[ата]-керона відносного курсу), і лиш у годинах, означених на це в денному порядку;

- б) відвідування сторонніх у місті також підлягає подібним обмеженням, а саме може мати місце тільки в певних, згори означених днях і годинах (однак ані у навчальних ранішніх, ані у вечірніх) і тільки за виразною згодою тих самих старших, що під а) наведені.

Обов'язком настоятеля (згл. наставника школи, якщо про спудеїв ходить) є уважати, щоби такі взаємні відвідини (а саме, якщо родина якогось брата мешкає в місті) не ставали зачасті, задовгі та не були перешкодою у праці. Відвідування сторонніх у місті, якщо то не є ані родичі, ані рідний брат чи сестра, мусить мати за собою все раціональну й досить важну причину, а не саму тільки товариську розривку.

Ночувати поза монастирем чи то у знайомих, чи у родини, навіть найближчої, є недозволено, хіба що з виїмково важних причин подібне позволення буде якомусь братові на короткий час дано через настоятеля (одначе, не без відома й наставника школи, якщо ходить про бр[ата]-спудея).

24) Якщо би браття-спудеї потребували користуватися нашою книгозбірнею «Студіон», мусять держатися обов'язуючого там загального правильника. Щодо книжок, потрібних до науки, кожний з обох курсів має свого бібліотекаря, котрого обов'язком є подбати де слід про книжки, скрипти й приладдя шкільне для братів цього курсу; він провадить каталог, пильнує, щоби ніщо з тих книжок і пр[иладдя] не пропало, не було вивожуване поза дім спудеїв, не було уживане в некультурний спосіб. У випадку, якщо би браття-спудеї потребували до науки якоїсь книжки чи скрипту, то хай не ідуть кожний для себе до настоятеля по гроші на таке купно, лиш зголошують те своє бажання у бр[ата]-бібліотекаря, а він, розслідивши дійсну потребу, і якщо книжку треба щойно набути, удасться по відповідний фонд, поки що до ігумена, згл[ядно] в його неприсутності — до настоятеля. Домагатися грошей від настоятеля й опісля по власному узнанні брати якісь книжки з випозичальні або купувати їх є заборонено, і настоятелеві не вільно в той спосіб спудеям давати грошей.

25) Всі браття мають уважати на своє здоров'я в розумний спосіб, без пещення, але заховуючи те, що наказує 5 заповідь. Нехай пам'ятають і про те, щоби своїм здоров'ям не робити клопоту іншим і не ставати тягарем цілому домові. Нехай стережуться легкодушного і непотрібного нарахування свого здоров'я на шкоду (напр., перестудився, бо невідповідна одіж, бо зіпрів і дався охопити студіні, або попав у протяжну шлункову чи кишкову недугу, бо лакомо і з поспіхом з'їв багато свіжоспеченого хліба й сейчас попив його зимною водою). Брат-нозоком хай має вже на особливішій увазі тих братів, що то знані з того, що вічно щось зі своїм здоров'ям мусять

звоювати. Брат-нозоком має обов'язок і братові-кухареві, і настоятелеві, а як не поможе, то й ігуменові, звернути увагу, якщо б трапеза була б нездорова або приписана хворим дієта не була кухнею подавана. Важним обов'язком не лиш настоятеля і провідника спудеїв і нозокома, але і брата-кухаря і вестіяра є не занедбувати ніколи того, чого конечно здоров'я братів вимагає. Всі вони мусять обов'язково дбати, щоб обставини, в яких живуть браття, не заганяли їх у хворобу та щоби, по змозі, не було потреба лікарів і ліків. Недобрий це наклін, досить частий у нас, щоби з кожною дурничкою ходити по лікарях, і не треба йому давати волі. Та якщо, поми-мо розважного уживання тих засобів, видатки на лічницю й аптеку будуть великі, то причиною цього буде те, що й браття належно не уважають на своє здоров'я і вестіярня та кухня не сповняють як слід свого обов'язку.

У «Студіоні» на П. Скарги мусить бути під зарядом бр[ата]-нозокома домашня аптечка, щоб у випадках звичайних недуг помагати собі знаними й певними власними лічничими середниками: баньки, бандажі, гогари, впорскнення (зашкірні, легкі до спрепарування ліки і т. д.).

На випадок заразливої хвороби нозоком зарядить сейчас цілковиту ізоляцію хворого, і всі браття обов'язані такому зарядженню підчинитися.

На випадок занедужання сейчас має хворий повідомити нозокома й наставника школи (якщо то брат-спудей).

26) Порядок першенства між настоятелем, намісником і наставником школи (зглядно й провідником спудеїв) в «Студіоні» має бути слідующий:

- а) Перше місце належиться настоятелеві дому, друге — його заступникові, тобто намісникові, третє — наставникові школи, а вкінці — провідникові спудеїв.
- б) Якщо НЕ ВСІ браття є зібрані, а лиш самі браття-спудеї, то зібранню проводить наставник школи (а в його неприсутності — провідник спудеїв), хоч би в тому зібранні брали участь настоятель або намісник.
- в) У прочому обов'язує наш загальний Устав, а тут тільки пригадується, що всякий порядок першенства устанавлюється для доброго ладу й уникнення непорозумінь та замішання. При цьому не забуваймо: кожний хай вивищує у почесті свого брата, а не себе самого¹²⁴.

Львів, в день св. ап. Филипа, 27. III. 1938.

Смир. раб Божий ігумен Климентій

¹²⁴ ЦДІАЛ, ф. 525, оп. 1, спр. 31, с. 1-16.

ЗМІСТ

Вступне слово (<i>Любомир (Гузар)</i>)	5
Передмова (<i>ієрм. Юстин (Юрій Бойко)</i>)	7
Життя, мученича смерть і слава мучеництва блаженного преподобномученика Климентія (Шептицького). (<i>ієрм. Теодор (Тарас Мартинюк)</i>)	13
ПОСЛАННЯ ДО МОНАХІВ	29
Бодріться!	31
Послання отця Климентія, ігумена Свято-Успенської Лаври в Уневі, для монастирів на Поліссі.....	35
Під Новий Рік	42
Воля Божа — це святість наша.....	44
Послідні дні	48
Слово до Братів	51
До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по Студійському Уставові живуть в Уневі та по інших наших домах	56
До всіх отців і братів іноків, що живуть по наших обителях по Студійському Уставу.....	62
До всіх монастирів й домів, що в них живуть наші Браття Іноки по Студійському Уставу.....	71
Всіх еромонахів і монахів а дуже мені близьких і дорогих братів по Христі, що стараються служити Богові в іночестві по Студійському Уставу здоровлю усяким добром у Господі нашим Ісусі Христі!	76
Із літопису Львівської студитської обителі св. Священномученика Йосафата	89
Посліднє слово	92
Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу	99
Віра. Надія. Любов	109

Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому Ігуменові.....	119
СТАТТІ, ДОПОВІДІ, ПРОМОВИ	121
Про значіння св. Йосафата в нашій церковній історії, теперішности і будуччині	123
Митрополит Андрей і оновлення східньої чернечої традиції	133
Монахи Студити.....	145
За церковну Єдність	150
«О тріоди»	154
МОНАСТИРСЬКІ ДОКУМЕНТИ	205
Зарядження Високопреподобного Отця Ігумена Климентія	207
Тимчасовий правильник бібліотеки «Студіону»	209
Провізоричний правильник бібліотеки «Студіону»	210
Богослуження в молитовні «Студіону»	211
Правильник для братів спудеїв-іноків богословського й малосемінарійного курсу в «Студіоні»	214

Наукове видання

Серія: Історично-канонічні джерела
Студійського чернецтва в Україні. Том II

Шептицький Климентій Блаженний преподобномученик
ЗБІРКА ТВОРІВ

Упорядник ієрм. Юстин (Юрій Бойко)

Богословська редакція: Тарас Шманько
Літературна редакція: Наталка Римська
Художнє оформлення й обкладинка: Олена Гижка
Верстка: Уляна Горбата

Формат 70x100/16
Умовн. друк. арк. 18,53. Наклад 600

Видавництво «КОЛЕСО»
Видавець: Гижка Олена Ігорівна
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців Серія ЛВ № 59 від 26.07.2010
www.kolesopublishing.com.ua

Друк: ТЗОВ «Компанія «Манускрипт»